

Харківська академія неперервної освіти

**Формування національної ідентичності
(інноваційний досвід)**

Навчально-методичний посібник

**Харків
2026**

УДК 37.017.4
Ф 79

За загальною редакцією Любові Покроєвої, ректора Харківської академії неперервної освіти, доктора філософії, заслуженого працівника України

Укладачі:

Алла Остапенко, проректор з науково-методичної роботи Харківської академії неперервної освіти, кандидат педагогічних наук;

Галина Вороніна, доцент кафедри освітнього менеджменту та виховання Харківської академії неперервної освіти, кандидат педагогічних наук;

Людмила Синиця, методист Центру методичної та аналітичної роботи Харківської академії неперервної освіти

**Формування національної ідентичності (інноваційний досвід):
навчально-методичний посібник. – Харків: Харківська академія
неперервної освіти, 2026. – 198 с.**

У навчально-методичному посібнику зібрано розробки педагогів закладів освіти Харківщини щодо формування національної самосвідомості здобувачів освіти в умовах сучасних суспільних трансформацій. Видання містить практичні матеріали з досвіду роботи педагогів закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, а також бібліотечних працівників із національно-патріотичного виховання – від застосування мистецьких, мовно-культурних і бібліотечних практик до використання цифрових технологій, медіаосвіти, STEM/STEAM-підходів, міжпредметної інтеграції.

Посібник адресовано педагогічним працівникам закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, науково-педагогічним працівникам, керівникам освітніх установ, методистам і всім, хто цікавиться питаннями національно-патріотичного виховання та розвитку освітнього середовища. Використання зібраних матеріалів сприятиме поширенню сучасних педагогічних практик, професійному розвитку освітян і підвищенню ефективності роботи щодо формування ціннісних орієнтирів молодого покоління.

© Харківська академія неперервної освіти

Зміст

Вступ	6
Соціально-емоційне навчання як ресурс національно-патріотичного виховання учнів початкової школи на уроках літературного читання <i>Коваль Олена</i>	7
Національно-патріотичне виховання молодших школярів на уроках математики <i>Гезей Ольга</i>	11
Діяльність бібліотеки з виховання патріотизму підростаючого покоління <i>Жеребкіна Зоя, Павлова Ганна</i>	19
Роль шкільної бібліотеки в національно-патріотичному вихованні <i>Чабан Наталія</i>	23
Шкільна бібліотека як простір національно-патріотичного виховання молодших школярів: з досвіду роботи <i>Сидоренко Олена</i>	26
Формування національної ідентичності здобувачів загальної середньої освіти <i>Сіняговська Каміла</i>	31
Формування національної ідентичності дітей дошкільного віку: з досвіду роботи <i>Тютюнник Вікторія</i>	33
Формування національної ідентичності учнів у контексті освітнього процесу <i>Вітчинка Ольга</i>	35
Урок як простір плекання ідентичності <i>Оробченко Аліна</i>	39
Урок у початковій школі в просторі плекання національної ідентичності <i>Пуляєва Валентина</i>	43
Словом і серцем: урок як колиска ідентичності <i>Нікітіна Алла</i>	48
Формування патріотичного світогляду в освітньому процесі через технологію вебквесту <i>Плігіна Інна, Шамрай Ольга</i>	52
Українська культурна спадщини як засіб формування національної ідентичності в освітньому процесі гуртків <i>Лазарева Наталія</i>	58
Народне мистецтво як інструмент формування національної свідомості дитини <i>Бацман Олена</i>	63
Світлиця, що оживляє історію: педагогіка серця та національної пам'яті <i>Безрук Юлія</i>	67
Зерна національної свідомості: як позашкільля творить майбутніх патріотів <i>Бринчак Анастасія</i>	70
Формування інформаційної компетентності у вихованців через упровадження психоедукаційних проєктів у закладі позашкільної освіти в умовах війни <i>Банченко Ольга</i>	73

Як інновації та цифрові технології формують стійку українську ідентичність <i>Кашиур Ольга</i>	79
Цифровізація як ресурс національно-патріотичного виховання дітей і молоді в Україні <i>Лебедєва Інна</i>	82
Інноваційні методики та освітні технології в роботі педагога <i>Семененко Юлія</i>	86
Цифрові освітні практики Харківщини у формуванні національної ідентичності <i>Першина Дарія</i>	88
Медіаосвіта й цифрові технології в розвитку національної ідентичності <i>Шахворостова Маргарита, Даньшева Світлана, Череднік Димитрій</i>	92
Медіаосвіта й цифрові технології в розвитку національної свідомості підлітків: досвід організації роботи шкільного самоврядування <i>Чернушенко Тетяна</i>	96
Інтеграція медіаосвіти у формування національної свідомості учнів початкової школи <i>Вернер Ольга</i>	99
Творча діяльність шкільної медіастудії як інструмент популяризації українського мистецтва в підлітковому середовищі (на прикладі проекту «60 секунд про українське мистецтво») <i>Мельник Євгенія</i>	102
EdTech і українська ідентичність: нові можливості уроків мови та літератури <i>Ніколенко Марина</i>	104
Формування національної ідентичності молодших школярів <i>Амброзяк Світлана</i>	107
Синергетичний потенціал інтеграції STEAM-освіти та національно-патріотичного виховання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти <i>Блудова Ірина</i>	111
Інноваційний досвід формування національної ідентичності на уроках літературного читання в початкових класах <i>Дубина Вікторія</i>	115
Формування національної ідентичності в початковій школі: інноваційний простір уроку та проекту «Онлайн вечірня казка» <i>Шульга Віталія</i>	123
Мова – ідентичний код нації <i>Корсунова Інна, Детинич Вікторія, Рогинська Олена</i>	126
Формування національної ідентичності на уроках української мови <i>Суслова Ірина, Гахова Людмила</i>	129
Формування інформаційної компетентності здобувачів освіти на уроках української словесності як засіб розвитку національної стійкості в умовах сучасних викликів <i>Гармашова Інна</i>	132
Проектна діяльність на уроках української мови та літератури як інструмент плекання національної гідності <i>Хиленко Валентина</i>	138

Урок англійської мови як простір плекання національної ідентичності в освіті Харківщини <i>Лісняк Юлія</i>	142
Формування національної ідентичності здобувачів освіти через виховний простір школи (з досвіду роботи вчителя англійської мови) <i>Сівирська Людмила</i>	145
Блог ФІЗИКАUA як простір медіаосвіти та національної ідентичності в дослідницьких проєктах із фізики <i>Сальниченко Ігор</i>	148
Інноваційні підходи до формування національної ідентичності засобами фізики в умовах дистанційного навчання (з досвіду використання платформи Classtime) <i>Волкова Вікторія</i>	151
Математичні задачі як інструмент формування національної ідентичності учнів <i>Дудка Оксана</i>	155
Формування національної ідентичності учнів засобами природничих наук <i>Скакун Олена</i>	159
Від карти до свідомості: роль медіаосвіти на уроках географії у протистоянні гібридній агресії <i>Мельчукова Анна</i>	163
Національно-патріотичне виховання на уроках географії через інтеграцію STEM-освіти <i>Парфілова Аліна</i>	167
Медіаосвіта та цифрові технології як складові розвитку національної ідентичності здобувачів освіти на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво»: практичний досвід <i>Жукова Ірина</i>	172
Етнодизайн як засіб збереження національної ідентичності на уроках технологій <i>Лакєєва Інна</i>	177
Інтеграція STEM-освіти у процес національно-патріотичного виховання учнів як складова сучасного освітнього простору <i>Мельник Наталія, Ревенко Ольга, Сотнікова Євгенія</i>	181
Гейміфікація в освітньому процесі як засіб розвитку ціннісної та культурної ідентичності <i>Цимбал Богдан</i>	183
Формування національної ідентичності здобувачів загальної середньої освіти практичним психологом на годинах спілкування <i>Герасимова Ксенія</i>	190
Формування мовної ідентичності учнів у сучасному освітньому просторі <i>Булавицька Наталія, Малько Іра</i>	194

Вступ

Формування національної ідентичності дітей та молоді є одним із ключових завдань сучасної освіти України. Особливо значущим це є в умовах суспільних змін, необхідності збереження культурної самобутності в умовах боротьби за незалежність та цілісність держави. Освіта покликана не лише передавати знання, розвивати вміння та навички, формувати компетентності, а, перш за все, сприяти становленню особистості, формувати її ціннісні орієнтації, громадянську позицію та національну свідомість.

Актуальність проблеми формування національної ідентичності зумовлена необхідністю виховання свідомого громадянина, патріота своєї держави, який усвідомлює свою належність до національної спільноти, шанує її історію, мову, культуру та традиції. У цьому контексті особливого значення набуває роль закладів освіти, які мають створювати умови для розвитку в здобувачів освіти почуття національної гідності, відповідальності за майбутнє країни та готовності до активної громадянської діяльності. У зв'язку з цим перед закладами післядипломної освіти постає важливе завдання щодо професійного розвитку педагогів із питань формування національної ідентичності здобувачів освіти, здатності інтегрувати ці завдання в зміст освітнього процесу. Тому в КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» побудовано систему роботи з підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, що охоплює педагогів різних категорій та задовольняє їхні професійні запити з актуальних питань розвитку освіти, зокрема з питань формування національної ідентичності, національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Крім навчального процесу діяльність Академії передбачає виявлення, вивчення та поширення кращих практик педагогів Харківщини.

До навчально-методичного посібника увійшли науково-методичні та практичні матеріали як фахівців Академії, так і педагогів-практиків, що присвячені теоретичним і практичним аспектам формування національної ідентичності здобувачів освіти. У ньому представлено сучасні підходи та ефективні інструменти для реалізації громадянсько-національного потенціалу різних освітніх галузей.

Особлива увага приділяється інтеграції завдань національно-патріотичного виховання в освітній процес, використанню інтерактивних технологій в умовах дистанційної освіти та інших викликів війни, а також ролі педагогів як носіїв цінностей і прикладу для наслідування. Посібник також містить практичні матеріали, приклади занять, вправ і проєктів, спрямованих на розвиток національної самосвідомості учнів і вихованців різного віку. Розкрито роль шкільної бібліотеки в процесі формування національної ідентичності учнів.

Матеріали посібника можуть бути корисними для науково-педагогічних і педагогічних працівників, здобувачів педагогічної освіти, а також усіх зацікавлених проблемами виховання та розвитку особистості в контексті плекання національної культури та ідентичності.

Соціально-емоційне навчання як ресурс національно-патріотичного виховання учнів початкової школи на уроках літературного читання

Коваль Олена,
старший викладач секції «Нова українська школа»
кафедри методики дошкільної та початкової освіти
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
kovalolena367@gmail.com

Сучасна українська освіта переживає трансформацію, спрямовану на виховання покоління, здатного діяти за цінностями гуманізму, гідності, взаємопідтримки та патріотизму, відчувати відповідальність за свою країну та спільноту. У цьому контексті національно-патріотичне виховання є одним із ключових пріоритетів. Водночас сучасні підходи до виховання вимагають не лише передачі знань про державу, історію та культуру, а й розвитку емоційної культури, моральних орієнтирів і здатності до співпереживання [7].

Соціально-емоційне навчання (СЕН) сприяє формуванню ключових компетентностей, що є основою для становлення громадянина: відповідальність, повага, емпатія, співпраця, саморегуляція. У початковій школі, де закладається фундамент майбутньої особистості, інтеграція соціально-емоційного навчання у навчальний процес, зокрема під час уроків літературного читання, стає дієвим інструментом патріотичного виховання [2].

Літературне читання не лише розвиває емоційну сферу молодших школярів, а й забезпечує занурення у світ почуттів, моральних виборів, людських стосунків і національних цінностей. Саме завдяки розвиненим соціально-емоційним навичкам у дитини формуються патріотичні риси: здатність до гуманності, співчуття та допомоги іншим.

Уроки літературного читання стають потужною платформою для формування громадянських і емоційних компетентностей. Літературні твори створюють сприятливе середовище для емоційного та патріотичного розвитку дітей: сучасна українська дитяча література насичена прикладами мужності, співчуття, любові до рідної землі, поваги до предків, взаємодопомоги й гідності.

Соціально-емоційне навчання – це не лише набір активностей і вправ, а цілісна система розвитку дитини, яка охоплює п'ять ключових компетентностей. Кожна з них може бути ефективно сформована засобами літературного читання, адже саме художній твір викликає емоції, сприяє роздумам, мотивує до обговорення та співпереживання [1].

Розглянемо особливості застосування активностей СЕН [2]. на уроках літературного читання у початковій школі та проаналізуємо загальні принципи інтеграції «Зерен» на уроках літературного читання.

По-перше, це самосвідомість – розуміння власних емоцій і цінностей, здатність усвідомлювати свій внесок у добробут спільноти.

На уроках літературного читання діти постійно зустрічаються з персонажами, які переживають різні емоційні стани – радість, страх, образ, надію, смуток, захоплення. Це створює чудові умови для розвитку самосвідомості, адже: учні навчаються **ідентифікувати свої емоції** через емоції героїв; порівнюють свої

реакції з поведінкою персонажів, вчать визначати, **що для них важливо**, які цінності є пріоритетним, усвідомлюють, що їхні вчинки мають вплив на інших.

Приклад з уроку. Після читання оповідання Зірки Мензатюк «Макове царство» учитель може запитати: «Які емоції викликала в тебе поведінка героя?», «Чому він так вчинив?», «Чи був у твоєму житті подібний випадок?».

Такі запитання допомагають дитині усвідомити *власні емоції, реакції та цінності*, що є основою патріотичних почуттів – любові, поваги, відповідальності.

По-друге, самоконтроль – регуляція емоцій у стресових ситуаціях, *здатність стримувати імпульси, приймати зважені рішення.*

У багатьох творах сучасних українських дитячих письменників герої долають труднощі, контролюють страх або гнів, навчаються спокійно реагувати на виклики. Завдяки цьому діти бачать приклади **ефективної саморегуляції**; набувають навички управляти сильними емоціями через обговорення переживань героїв; моделюють власні стратегії подолання стресу.

Це особливо актуально сьогодні, коли діти в Україні стикаються з тривожними та стресовими ситуаціями (повітряні тривоги, вимушений переїзд, розлука з родиною тощо).

Приклад. У «Чудовому Чудовиську» Сашка Дерманського [5] головний герой долає свої страхи, знаходить внутрішню силу. Після читання вчитель може запропонувати вправу «Стратегія героя»:

- «Що допомогло герою заспокоїтись?»
- «А що заспокоює тебе в складних ситуаціях?»
- «Що б ти порадив герою, якби був його другом?»

Таким чином, учні не лише аналізують текст, а й *опановують уміння регулювати власні емоції* – цінна компетентність для стійкого й усвідомленого патріотизму.

По-третє, соціальна свідомість – емпатія, повага до культурного та індивідуального різноманіття, готовність допомагати.

Урок літературного читання стає тренінгом емпатії. Художні твори природно розвивають емпатію: діти вживаються в ситуації героя; розглядають різні точки зору; мають змогу відчувати, що переживають інші люди; розуміють, що всі люди різні, але всі заслуговують на повагу.

Емпатія є одним із ключових компонентів патріотичного виховання, адже патріот – це той, хто *поважає інших*, проявляє людяність і готовність допомагати.

Приклади. «Інший дім» Оксани Луцесвської – про повагу до різних культур і людську доброту. Катерини Бабкіної «Шапочка і кит» – про турботу, підтримку, сміливість бути добрим. «Мій тато став зіркою» Галини Кирпи – про родинні цінності, співчуття, втрату.

Запитання для розвитку емпатії: «Що, на твою думку, відчував герой у цій ситуації?» «Чи є хтось, кому ти готовий допомогти так само?».

По-четверте, навички взаємин – культура спілкування, взаємопідтримка, командна взаємодія, уміння вирішувати конфлікти.

На уроках літературного читання діти не просто читають – вони обговорюють прочитане; працюють у групах; відтворюють ситуації через рольові ігри; висловлюють власні думки без образ; навчаються слухати й розуміти інших. Так вони природно формують важливі соціальні навички як основу **громадянської поведінки**.

Приклад. Аналіз твору Івана Андрусяка «Стефа і Чакалка» [3] може стати приводом для розмови про страхи, дружбу, довіру; взаємну підтримку, уміння конструктивно вирішувати конфлікти. Ситуації взаємодії між героями сприяють формуванню навичок емпатії. У творі часто підкреслюється значення підтримки, сміливості та доброти – важливих національних цінностей.

Рольова гра «Якби я був другом Стефи...» допоможе дітям прожити ситуацію, навчитися співпрацювати та підтримувати інших.

По-н'яте, відповідальне прийняття рішень – здатність оцінювати наслідки своїх дій, аналізувати ситуації, діяти відповідально, що є основою громадянської поведінки.

У більшості художніх творів для дітей є ситуація, коли герой повинен допомогти іншому, узяти відповідальність, вибрати між добром і злом, зробити непростий моральний вибір. Аналіз таких ситуацій формує в учнів здатність **думати про наслідки своїх дій**.

Приклад. У творах Зірки Мензатюк [6] «Казки-куцохвостики», «Тисяча парасольок», **оповідання про природу, історію та традиції України** діти часто стикаються з темами: відповідальності за свій дім, збереження традицій, любові до природи, прийняття рішень, які впливають не лише на поведінку персонажів, а й на громаду. Художні твори підкреслюють красу української землі, багатство мовлення та дають можливість говорити про любов до Батьківщини через емоції – здивування, гордість, ніжність.

Метод «Моральна дилема героя». Учитель пропонує ситуацію з тексту та запитує: «Чи міг герой вчинити інакше?», «Які наслідки мала б інша його дія?», «Як би ти вчинив на його місці?», «Чому цей вибір важливий для людей навколо героя?». Такі обговорення допомагають дітям зрозуміти, що кожна дія має наслідки, а відповідальний вибір – основа патріотичної поведінки.

Аналізуючи події та вчинки персонажів, учні усвідомлюють моральні цінності, розвивають емоційну чутливість, намагаються розрізнити добро і зло, ознайомлюються з моделями поведінки, що сприяють формуванню патріотичних рис характеру, навчаються співпереживати героям і поєднувати прочитане з власним досвідом.

Уроки літературного читання в початковій школі – один із найпотужніших ресурсів для розвитку соціально-емоційних компетентностей. Завдяки художньому слову учні набувають навичок розуміти свій емоційний стан і оточуючих, регулюють емоції, співпереживають, будують здорові стосунки, навчаються відповідальності. Ці компетентності формують емоційний фундамент патріотизму: свідомої любові до рідної землі, відповідальності та поваги до людей, готовності захищати й допомагати.

Програма «СЕН «Зерна»: розвиток соціально-емоційних навичок і підтримка благополуччя дітей та педагогів в Україні» [10], розроблена лабораторією EASEL Lab Гарвардської вищої школи освіти, пропонує короткі, гнучкі та ефективні активності, що сприяють розвитку конкретних соціально-емоційних компетентностей. Активності «Зерен» можуть використовуватися на уроках літературного читання для

- глибокого аналізу емоцій персонажів,
- рефлексії щодо власних емоційних реакцій,
- формування навичок співпраці та взаємопідтримки,
- розвитку морального судження під час аналізу конфліктних ситуацій,

- осмислення ідей патріотизму через емоційний досвід.

Наприклад, короткі рефлексивні вправи після читання дозволяють учням висловлювати почуття, співпереживати героям, порівнювати їхні вчинки з власними й усвідомлювати моральний зміст тексту.

Відкриті запитання сприяють розвитку самосвідомості, емоційного словника та здатності пов'язувати емоції з діями. Вони також допомагають учням замислитися над власними цінностями, формуючи моральну та громадянську позицію.

Приклади запитань: «Що ти відчував/відчувала, коли герой долав труднощі заради інших?», «Які риси героя ти вважаєш патріотичними?», «Як би ти вчинив/вчинила на місці героя, щоб допомогти спільноті?», «Як саме цей твір навчав?»

Через взаємодію з художніми текстами діти

- пізнають культурну спадщину України,
- усвідомлюють значення рідної мови як цінності,
- знайомляться з постатями, що стали символами мужності та незламності,
- вчаться пишатися своїм народом і його історією,
- розвивають почуття національної гідності та самоповаги.

Формування патріотичних почуттів на основі емоційного досвіду робить їх глибокими, ширими та внутрішньо мотивованими.

Інтеграція соціально-емоційного навчання в уроки літературного читання створює унікальні можливості для виховання емоційно зрілих і патріотично свідомих молодших школярів. Ідеться не лише про розвиток емоційного інтелекту, а й про формування глибоких внутрішніх переконань, моральної стійкості, емпатії та любові до своєї Батьківщини [12].

Сучасні українські дитячі автори пропонують багатий матеріал для формування емоційної культури та національно-патріотичних цінностей. Їхні твори допомагають дітям усвідомлювати, що патріотизм починається з любові – до себе, родини, людей поруч, своєї мови, традицій та рідної землі.

Застосування стратегій соціально-емоційного навчання на уроках літературного читання робить освітній процес більш глибоким і змістовним, що сприяє становленню емоційно сильного покоління з національно-патріотичними цінностями.

Список використаних джерел

1. CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning). Social and Emotional Learning Framework. 2020. URL: <https://casel.org> (дата звернення: 10.11.2025).
2. Harvard Graduate School of Education. EASEL Lab: Kernels of Practice for SEL. 2023. URL: <https://easel.gse.harvard.edu> (дата звернення: 21.11.2025).
3. Андрусак І. Кабан дикий – хвіст великий. Київ: Фонтан Казок, 2022.
4. Андрусак І. Стефа і Чакалка. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020.
5. Дерманський С. Чудове Чудовисько. Київ: Фонтан Казок, 2018.
6. Мензатюк З. Українські традиції у казках. Київ: Портал, 2021.
7. Міністерство освіти і науки України. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Київ, 2015 (оновлена редакція 2022). URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 18.10.2025).
8. Нова українська школа. Державний стандарт початкової освіти. Київ, 2018. URL: <https://nus.org.ua> (дата звернення: 17.11.2025).
9. Освітній портал НУШ. Методичні рекомендації щодо впровадження соціально-емоційного навчання. Київ, 2023. URL: <https://nus.org.ua> (дата звернення: 24.11.2025).

10. Програма СЕН «Зерна». URL: <https://selkernels.gse.harvard.edu/uk-UA/about> (дата звернення: 16.11.2025).
11. Сприяння соціальному та емоційному здоров'ю дітей молодшого віку. URL: <https://www.naeyc.org/resources/pubs/yc/mar2018/promoting-social-and-emotional-health> (дата звернення: 10.04.2025).
12. Український інститут розвитку освіти. Виховання патріотизму в умовах НУШ: методичні рекомендації. Київ, 2022.

Національно-патріотичне виховання молодших школярів на уроках математики

Гезей Ольга,
*старший викладач кафедри методики
дошкільної та початкової освіти КВНЗ
«Харківська академія неперервної освіти»*

В умовах воєнного стану в Україні особливого значення набуває необхідність здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Перед освітянами стоїть завдання формування нового українця, що діє на основі національних і європейських, цінностей.

У педагогічному словнику зазначено, що «патріотизм – це любов до Батьківщини, відданість їй, готовність служити її інтересам, іти на самопожертву. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямований на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Виховання патріотизму в дітей розпочинається з виховання у них любові до рідної мови, культури народу та його традицій, поваги до сімейних реліквій, пов'язаних із трудовими і бойовими сторонами предків, близьких родичів, земляків». [7, с. 134]. Цю ж думку поділяє І. Бех, який наголошує що патріотизм – це безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, батьківщини, держави та до самої себе [1, с. 4].

У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України мета національно-патріотичного виховання визначена як становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності [5, с. 3].

Базовими складовими почуття патріотизму доцільно вважати: любов до народу, Батьківщини, держави, діяльнісна відданість Батьківщині, суспільно значуща цілеспрямованість, моральна стійкість, наявність почуття власної гідності, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності за природу як за національне

багатство, здорового способу життя, готовності до змін і до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

У початковій школі вчителі приділяють увагу закладанню основних моральних цінностей, норм поведінки. Перевага віддається прикладам духовно-моральної, історико-краєзнавчої та національно-патріотичної тематики. Саме вчителі у співпраці з батьками мають закласти фундамент для формування особистості учня, який є частиною суспільства та громадянином своєї країни.

Виховання любові до рідного краю, його культури, до рідного міста, рідної мови – завдання першочергового значення. Як же виховати цю любов?

Патріотичне виховання завжди відіграло важливу роль в освітньому процесі. Кожна людина повинна знати: ким були її предки, що їм довелося пережити. Усе це вивчає історія. Але виховний процес повинен бути цілісним, тому виховання патріотичних почуттів потрібно здійснювати на всіх уроках, зокрема й на уроках математики.

Питаннями патріотичного виховання молодших школярів опікувались І. Бех, С. Долецька, М. Качур, О. Коркішко, Н. Михальченко, М. Павленко. Досліджень, присвячених патріотичному вихованню на уроках математики в сучасній школі, нам невідомо, хоча в науково-методичній та популярній літературі розглядаються окремі питання про національно-патріотичне виховання в процесі навчання математики (О. Баран, Г. Бевз, І. Василенко, Н. Вірченко, А. Воєвода, В. Григоренко, І. Сверчевська).

Будемо вважати, що патріотичне виховання учнів під час навчання математики – це особистісно орієнтований педагогічний процес, спрямований на набуття учнями інтегративної якості, що характеризує їх позитивне ставлення до Батьківщини та її полікультурності, усвідомлення власної причетності до українського етносу й національної спадщини, відповідальне ставлення до розвитку особистості та вибору ціннісних орієнтацій [1, с. 21].

Математика – це абстрактний предмет, і тому може скластися враження, що на уроках математики немає місця вихованню, зокрема патріотичному. Але, на наш погляд, математичну освіту не можна зводити тільки до виконання змісту програми. Перед учителем початкових класів на уроках математики стоїть дуже важливе завдання – реалізація можливостей математики для розвитку особистості учнівства. **На уроках математики виховання реалізується через:**

- зміст освіти,
- методи та форми навчання,
- використання випадкових і спеціально створених виховних ситуацій,
- особистість самого педагога.

Розглянемо ці складові.

Зміст початкового курсу математики. Особливість курсу математики полягає в тому, що дітям потрібна організованість, зібраність, наполегливість, уміння аналізувати різноманітні ситуації, працелюбність. Усі ці характеристики і складають громадянські якості особистості. З іншого боку, у навчанні математики, з точки зору національно-патріотичного виховання, велику роль відіграє підбір математичних задач. Тоді урок математики стає не просто уроком, на якому потрібно розв'язувати, обчислювати, запам'ятовувати формули, а пробуджує почуття причетності до величі своєї країни, предків. **Ми проаналізували підручники математики різних авторів на предмет сюжетів задач патріотичного спрямування.** За результатами цього дослідження можна зробити

висновок, що в усіх підручниках математики є матеріал національно-патріотичного виховання за різними напрямками.

У сюжетах задач використано матеріали про державні символи України, обороноздатність нашої держави, історичні пам'ятки нашої країни, декоративно-прикладне мистецтво, природні чудеса України.

Наведемо приклади деяких задач.

Завдання. Найбільший прапор України було піднято в Києві 22 серпня 2020 року. Висота флагштока становить близько 90 м, а розміри полотнища – 16 м і 24 м. Знайди площу полотнища прапора [6, с. 109] (Рисунок 1).

Рис. 1

Завдання. Прочитай інформацію про висоту споруд Києва: «Монумент Батьківщина-мати» – 10200 см, Київська телевежа – 38500 см, Велика Лаврська дзвіниця – 9650 см. Визнач розрядний склад чисел [8, с. 172] (Рисунок 2).

Рис. 2

Проведене дослідження показало, що найбільше матеріалів патріотичного спрямування в підручниках математики авторок О. Гісь та І. Філяк [3]. Зупинимось на їх тематиці.

Задачі про видатних українців: Івана Піддубного, Миколу Лисенка, Семена Гулака-Артемівського, Данила Галицького, Пилипа Орлика, Сергія Корольова, ученого в галузі космонавтики родом із Житомира.

Рис. 3

Про досягнення українських вчених (математиків, конструкторів, інженерів): літак «Мрія» – найбільший транспортний літак у світі, «Руслан» – найбільший військовий літак у світі (рисунок 3), перший електричний трамвай, виготовлений компанією «Siemens» за схемою фізика з Полтавщини Федора Піроцького; харків'янина Олега Збарського, який сконструював автомобіль, що їздить не на пальному, а на стисненому повітрі, науковця з Харкова Володимира Нікітіна, конструктора найшвидшого у світі автомобіля «Хаді – 7» (Рисунок 4).

Рис. 4

Про світові рекорди України: богатиря Василя Вірастюка, Олексія Гуцуляка, львів'янина Павла Резвоя, найстаршої та найшвидшої людини, який на човні зі звичайними веслами переплив Індійський та Атлантичний океани; українських альпіністів Михайла Туркевича та Сергія Бершова; музичний рекорд українців, рекорд викладачів Острозької академії, які безперервно читали твори Тараса Шевченка протягом 19 діб.

Методи і форми навчання та використання випадкових і спеціально створених виховних ситуацій. Учителі використовують різноманітні методи і

форми навчання математики, які сприяють патріотичному вихованню молодших школярів. Це кейс-метод – реальні або вигадані ситуації (кейси) для аналізу, пошуку рішень і прийняття рішень. Він дозволяє поєднати теорію з практикою, розвиваючи в учнів аналітичні, комунікативні, творчі та практичні навички. Учні працюють з інформацією, визначають проблеми, шукають альтернативні варіанти, вибирають найкращий та обґрунтовують його. **Наведемо приклад кейса.** Необхідно придбати продукти та подарунки для вашої родини до Різдва. Ваш бюджет – 2000 грн. Пам’ятайте про 12 страв, які обов’язково мають бути на Різдво, ознайомтеся з цінами та запропонуйте набір продуктів. Подумайте, які подарунки вигідніше виготовити власноруч, які смаколики краще приготувати вдома.

Також великі можливості щодо патріотичного виховання має **метод проєктів**. Учителі пропонують дітям такі проєкти: «Історичні пам’ятки мого краю», «Краплина збереже річку», «Заощаджуємо енергоресурси», «Допомагаємо воїнам ЗСУ» тощо.

Математичні квести – це інтелектуальна (у реальному чи віртуальному форматі) гра, що полягає в послідовному виконанні заздалегідь підготовлених завдань для досягнення певної мети: «Подорожуємо Україною», «Сім чудес України», «Українські національні страви», «Рекорди України».

Особистість педагога. Для виховання патріотичних почуттів молодшого школяра необхідно, щоб взаємини між усіма учасниками освітнього процесу (учителі, батьки, діти) були спрямовані на відкрите та щире спілкування, сповнене утвердження морально-етичних, соціально-правових і особистісно зорієнтованих цінностей. К. Ушинський постійно підкреслював, яке велике значення мають у вихованні дитини переконання, особистий приклад, характер учителя. Розкриваючи значення особистості вчителя у вихованні, він наголошував: «У вихованні все повинно ґрунтуватися на особі вихователя, тому що виховна сила виливається тільки з живого джерела людської особистості. Тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер» [9, с. 39]. *До особистісних якостей педагога відносимо:* почуття громадянської відповідальності, гуманізм, щиросердя, уважність, доброзичливість, свідоме ставлення до праці та дисциплінованість, вимогливість, принциповість, скромність, товарицькість, об’єктивність, самокритичність, висока моральна культура, наполегливість, толерантність. Якщо педагог володіє цими якостями, у дітей вони теж формуватимуться природним чином.

Одним з основних напрямів національно-патріотичного виховання на уроках математики є краєзнавство. Використання краєзнавчих матеріалів сприяє вихованню в дітей бережливого ставлення до природи, поваги до людей праці та традицій народу, до земляків-патріотів, любов до своєї малої батьківщини.

Ми розробили збірку краєзнавчих задач національно-патріотичного змісту. Основними вимогами до патріотичних задач, які використовуються у навчанні математики, на нашу думку, є:

- реальний практичний зміст, який забезпечує ілюстрацію патріотичних цінностей і значущості набутих математичних знань;
- відповідність змісту програми з математики;
- формулювання доступною та зрозумілою мовою, що не містить термінів, з якими учні не зустрічалися та які вимагатимуть додаткових пояснень;

- реальні числові дані в задачах: матеріал для складання задач необхідно брати з довідників, краєзнавчої літератури, підручників з історії та географії, мережі Інтернет;
- відображення у змісті задач особистого досвіду учнів, місцевого матеріалу;
- пропагування досягнень України у світі, відображення ситуацій промислового та сільськогосподарського виробництва, економіки, торгівлі.

Такі завдання сприятимуть патріотичному вихованню молодших школярів і допоможуть учителям ознайомити дітей з історією, економікою, географією, етнічною культурою нашого регіону. Пропонуємо вашій увазі ці завдання.

Задачі, які відображають історичні факти

1. На початку 17 століття для захисту території України від набігів татар створились фортеці: фортеця Царьов-Борисів побудована в 1600 році, Валки – на 46 років пізніше від Царьов-Борисова, а фортеця Чугуїв – на 8 років раніше від фортеці Валки. У якому році побудована фортеця Валки?

2. Місто Харків засновано в 1654 році. Яку річницю відмічає місто у 2026 році?

3. Успенський собор найстаріший у м. Харкові. Нині він є третім. Йому передували дерев'яний храм, будівля якого була зведена в 1658 році, кам'яний собор, побудований у 1687 році. У 1777 році було втретє перебудовано Успенський собор. Скільки років люди відвідували дерев'яний храм Успенського собору? Скільки років стояла друга споруда Успенського собору? Скільки років третій споруді Успенського собору? Скільки років виповнилося собору в цьому році?

4. Будівля Покровської церкви та дзвіниці – це єдині споруди XVII століття, що збереглися до нашого часу в місті Харкові. У якому році була зведена будівля Покровської церкви, якщо у 2025 році їй виповнилося 336 років?

5. У XVIII столітті торгівля в Слобідській Україні значно розширилася. У Харкові в цей час установилося два види торгівлі – ярмарочна і постійна. У місті проводилося чотири ярмарки: Хрещенський ярмарок, який починався

6 січня і тривав 20 днів; Троїцький проходив після свята Трійці протягом 15 днів; Успенський, починався 15 серпня і тривав 20 днів; Покровський ярмарок починався 8 вересня і тривав 17 днів. Скільки днів на рік ярмаркували харків'яни у XVIII столітті?

6. Корифеєм серед зодчих Харкова був академік архітектури Олексій Миколайович Бекетов. За його проєктами побудовано 100 монументальних громадських і житлових будинків у багатьох містах: Дніпропетровську (Дніпро), Лубнах, Сімферополі, Алушті та більше 40 в Харкові. Скільки всього будівель побудовано за проєктами О. М. Бекетова?

Завдання для допитливих. Які будівлі архітектора О. М. Бекетова і сьогодні прикрашають вулиці Харкова?

7. Знайди значення виразів, розташуй відповіді кожного стовпця в порядку зменшення – і ти дізнаєшся ім'я видатної української поетеси та педагога, учителя Харківської гімназії.

А	$670 - 33 =$	А	$360 - 240 =$
Л	$350 + 240 =$	Т	$330 + 350 =$
В	$790 - 520 =$	Х	$810 + 130 =$
Е	$860 - 420 =$	Н	$540 - 70 =$
Ч	$430 + 80 =$	Р	$650 + 60 =$
Ь	$310 - 60 =$	И	$980 - 530 =$
К	$270 - 80 =$	С	$620 + 70 =$
С	$440 - 180 =$	И	$960 - 260 =$
А	$730 - 620 =$		

8. Видатний живописець Харківщини Ілля Рєпін народився в 1844 році, а український письменник, історик і композитор Гнат Хоткевич народився в 1878 році.

Визначте, хто з цих діячів був молодшим і на скільки років?

9. Харківський університет ім. В. Н. Каразіна було відкрито в 1805 році. Скільки років виповниться університету у 2055 році?

10. У 1805 році був відкритий університет ім. В. Н. Каразіна. А в 1886 році була відкрита бібліотека В. Г. Короленка. Скільки часу пройшло між цими подіями?

11. Харків був столицею України з 1919 року до 1934. Скільки років Харків був столицею України?

12. Найстаріша та найбільша область Східної України створена в 1932 році. Скільки років Харківській області?

13. За поданими даними складіть і розв'яжіть рівняння.

Театр для дітей та юнацтва було відкрито в 1920 році. Скільки років відсвяткував театр у 2025 році?

14. У 1906 році вийшов перший трамвай на вулиці міста Харкова. Запишіть це число у вигляді суми розрядних доданків.

Площі деяких країн Європи

Площа Харківської області 31418 км^2

Назва країни	Площа, км^2
Україна	603 549 (з урахуванням Криму)
Молдова	33 843
Бельгія	32 528
Албанія	28 748
Словенія	20 253
Чорногорія	14 026
Люксембург	2 586
Андора	468
Мальта	316
Ліхтенштейн	160,4
Сан Марино	61
Монако	2

1. Площі яких європейських країн приблизно такі ж, як і площа Харківської області?

2. Площа Харківської області $31\,418 \text{ км}^2$, а площа Монако – 2 км^2 . У скільки разів площа Харківської області більша за площу Монако?

3. Площа Сан Марино 61 км^2 , що становить $1/515$ частину площі Харківської області. Чому дорівнює площа Харківської області?

4. Площа Харківської області $31\,418 \text{ км}^2$, а площа Словенії $14\,026 \text{ км}^2$. На скільки квадратних кілометрів площа Харківської області більша від площі Словенії?

5. Площа Харківської області $31\,418 \text{ км}^2$, що на $17\,392 \text{ км}^2$ більше за площу Черногорії. Чому дорівнює площа Черногорії?

6. Одним із найбільших майданів Європи є майдан Свободи у місті Харкові. Його довжина – 750 м , а ширина на 620 м менша, ніж довжина. Обчисліть площу майдану Свободи.

7. Довжина майдану Свободи 880 м , а ширина 110 м . У скільки разів довжина майдану Свободи більша за ширину?

8. Розташуйте подані області в порядку зростання їх площ, якщо площа Дніпропетровської області – $31\,923 \text{ км}^2$, Одеської – $33\,314 \text{ км}^2$, Харківської – $31\,418 \text{ км}^2$, Чернігівської – $31\,903 \text{ км}^2$.

Задачі з різними сюжетами

1. Довжина річки Уди 164 км , а довжина річки Лопань 96 км . На скільки довжина річки Уди більша, ніж довжина річки Лопань?

2. Найбільша річка Харківської області Сіверський Донець протікає по території декількох областей. Її довжина становить 1053 км . Протяжність річки в інших областях 926 км . Яка довжина річки в Харківській області?

3. Річка Лопань має довжину 93 км , а річка Харків на 19 км коротша. Яка довжина річки Харків?

4. Висота Держпрому 108 м . Скільки це сантиметрів?

5. Довжина проспекту Героїв Харкова становить 18 км . Скільки це метрів?

6. Найдовша вулиця Харкова проспект Героїв Харкова має довжину 18 км . А найвідоміша вулиця Сумська має довжину $4 \text{ км } 200 \text{ метрів}$. На скільки метрів довший проспект Героїв Харкова, ніж вулиця Сумська?

7. 23 серпня 1975 року почав працювати Харківський метрополітен. Скільки років Харківському метрополітену?

8. Найменше двоцифрове число збільшити в 3 рази та зменшити на найменше одноцифрове число. І ви дізнаєтесь, скільки станцій у Харківському метрополітені.

9. У 1975 році Харківський метрополітен налічував 7 станцій. На сьогодні їх кількість становить 29. На скільки збільшилася кількість станцій метрополітену?

10. Усього в Харківському метрополітені 29 станцій. Холодногірсько-Заводська лінія має 13 станцій. А Олексіївська та Салтівська лінії мають однакову кількість станцій. Скільки станцій має кожна з цих ліній метрополітену?

11. У 1980 році на стадіоні «Металіст» місць для уболівальників було 11800, що на 8400 менше, ніж уміщує цей стадіон після реконструкції. Скільки місць має стадіон після реконструкції?

12. Розташуйте області в порядку зростання їх площ, якщо площа Дніпропетровської області – 31 914 км², Одеської – 33 310 км², Харківської – 31 415 км², Полтавської – 28 750 км², Чернігівської – 31 865 км². Представте дані в таблиці.

13. Виконай обчислення і ти дізнаєшся, яка довжина деяких річок Харківщини.

$180 \cdot 3 - 376 =$	довжина річки Уди
$660 - 94 \cdot 6 =$	довжина річки Лопань
$87 \cdot 7 - 535 =$	довжина річки Харків
$124 \cdot 2 + 98 =$	довжина річки Оріль

14. Біля с. Антонівка на Харківщині є солоне озеро. Воно утворилося після затоплення бурової свердловини під час видобутку природного газу. Свердловина проходила через поклади кам'яної солі, тож і озеро стало солоним. Діаметр озера 60 м. Знайдіть радіус солоного озера.

15. У Харківській області є Дворічанський національний парк із крейдяними горами, який був заснований Указом Президента України 11 грудня 2009 року. Це найменший парк у Харківській області, його площа 3130 га. Меншим за площею є лише Дермансько-Острозький парк на Рівненщині – 1647 га. Знайдіть додаткову інформацію та складіть задачі за даним текстом.

16. Біля с. Кицівка на Харківщині є справжня пустеля, яка має прямокутну форму. Ширина її 5 км, а довжина 2 км 300 м. Обчисліть периметр і площу Кицівської пустелі.

Висновок. *Узагальнюючи викладене, можемо стверджувати, що організоване таким чином навчання математики попереджає формалізм у знаннях, розвиває загальну поінформованість дітей, забезпечує зв'язок математики з навколишньою дійсністю, сприяє патріотичному вихованню молодших школярів, розкриває значення знань із математики для непереможності та технологічної незалежності нашої держави.*

Список літератури

1. Бех І. Духовна сила патріотизму особистості. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/>. (дата звернення: 21.11.2025).
2. Васильєва Д. В. Патріотичне виховання учнів на уроках математики в основній школі. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/11282/1/Vas.npu.pdf>. (дата звернення: 21.11.2025).
3. Гісь О. М., Філяк І.В. Математика: підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч. 1. Харків: Вид-во «Ранок», 2021. 224 с.
4. Заїка А., Тарнавська С. Математика: підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти. У 2-х ч. Ч. 2. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. 144 с.
5. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Наказ МОН України від 06.06 2022 № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>. (дата звернення: 21.11.2025).
6. Листопад Н. П. Математика: підруч. для 4 кл. закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Частина 1. Київ: УОВЦ «Оріон», 2021. 144 с.
7. Педагогічний словник. За редакцією М. Ярмаченка, Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
8. Скворцова С. О., Онопрієнко О. В. Математика: підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч. 1. Харків: Вид-во «Ранок», 2021. 136 с.
9. Ушинський К. Д. Три елементи школи [Текст]. Твори: у 6-ти т. К.: Наукова думка, 1954. Т. 1. 251 с.

Діяльність бібліотеки з виховання патріотизму підростаючого покоління

Жеребкіна Зоя,
завідувач бібліотеки,
zh9560@ukr.net,
Павлова Ганна,
бібліотекар
ashvydavchenko@gmail.com
Харківської академії неперервної освіти,

Що таке патріотизм? Кожен може пояснити своє ставлення до цього. По-перше, це любов до своєї Батьківщини, її історії, культури. По-друге, повага до народів, обстоювання свободи та незалежності своєї країни.

На героїчному минулому нашого народу, на житті видатних особистостей, які плекали національну ідентичність, треба й виховувати патріотизм учнівської молоді. Для цього і вчителю, і бібліотекарю допоможе щомісячний Календар пам'ятних дат, розміщений на сайті Академії, у якому можна знайти знаменні події національно-патріотичного спрямування, що відзначають в Україні та світі.

Міжнародні свята:

1 січня – Всесвітній день миру; 6 січня – Всесвітній день дітей-сиріт війни; 27 січня – Міжнародний день пам'яті жертв Голокосту; 21 лютого – Міжнародний день рідної мови; 4 квітня – День створення НАТО; 5 квітня – Міжнародний день моральності; 11 квітня – Міжнародний день визволення в'язнів нацистських концтаборів; 18 квітня – Міжнародний день пам'яток та історичних місць; 20 квітня – День вдячності волонтерам; 24 квітня – Міжнародний день мультилатералізму та дипломатії за мир; 26 квітня – Міжнародний день пам'яті про Чорнобильську катастрофу;

10 травня – Міжнародний день матері; 15 травня – Міжнародний день сім'ї (родини); 16 травня – Міжнародний день мирного співіснування; 21 травня – Всесвітній день культурного різноманіття в ім'я діалогу; 21 травня – Міжнародний день космосу; 24 травня – Міжнародний жіночий день за мир і роззброєння; 24 травня – День слов'янської писемності й культури (створення слов'янської абетки, завдяки якій отримала свій розвиток писемність і грамотність Київської Русі); 25 травня – Міжнародний день зниклих дітей; 25 травня – Міжнародний день героїв боротьби з тоталітаризмом; 29 травня – Міжнародний день миротворців ООН;

1 червня – Всесвітній день батьків; 4 червня – Міжнародний день безневинних дітей – жертв агресії; 5 червня – Всесвітній день охорони навколишнього середовища; 15 червня – Міжнародний день батька; 7 липня – Міжнародний день миру та любові; 6 серпня – Міжнародний день «Лікарі світу за мир»; 6 серпня – Всесвітній день боротьби за заборону ядерної зброї (День Хіросіми); 12 серпня – Міжнародний день молоді та День молоді України; 18 серпня – День «Ніколи не здавайся»; 21 серпня – Міжнародний день пам'яті та поминання жертв тероризму; 23 серпня – Європейський день пам'яті жертв сталінізму та нацизму; 30 серпня – Міжнародний день жертв насильницьких зникнень;

5 вересня – Міжнародний день благодійності; 8 вересня – Міжнародний день грамотності; 11 вересня – **Всесвітній день боротьби з тероризмом**; 15 вересня – Міжнародний день демократії; 21 вересня – Всесвітній день подяки; 21 вересня – Міжнародний день миру; 21 вересня – **День європейського співробітництва (ЄС)**; 26 вересня – Міжнародний день боротьби за повну ліквідацію ядерної зброї; 26 вересня – Європейський день мов; 2 жовтня – **Міжнародний день ненасильства**; 16 жовтня – Всесвітній день хліба; 24 жовтня – Міжнародний день Організації Об'єднаних Націй;

1 листопада – **День народження Європейського союзу** (Дата заснування ЄС); 6 листопада – **Міжнародний день запобігання експлуатації навколишнього середовища під час війни та збройних конфліктів**; 9 листопада – Міжнародний день боротьби проти фашизму, расизму та антисемітизму; 10 листопада – Всесвітній день молоді; 16 листопада – Міжнародний день терпимості (толерантності); 17 листопада – Міжнародний день студента. День студента в Україні; 19 листопада – **Всесвітній день запобігання насильству над дітьми**; 20 листопада – Всесвітній день дитини; 30 листопада – **День пам'яті жертв застосування хімічної зброї**;

5 грудня – Міжнародний день добровольців в ім'я економічного та соціального розвитку, або Міжнародний день волонтера; 9 грудня – Міжнародний день пам'яті жертв злочину геноциду, вшанування їхньої гідності та попередження цього злочину; 10 грудня – Міжнародний день прав людини; 11 грудня – **День заснування дитячого фонду ООН UNICEF**; 20 грудня – Міжнародний день солідарності людей.

Національно-патріотичні свята:

12 січня – День українського політв'язня; 16 січня – День пам'яті кіборгів (захисників Донецького аеропорту); 22 січня – День Соборності України; 29 січня – День пам'яті Героїв Крут; 15 лютого – День вшанування учасників бойових дій на території інших держав; 16 лютого – День єднання України; 19 лютого – День Державного Герба України; 20 лютого – День пам'яті Героїв Небесної Сотні; 10 березня – День Державного Гімну України; 14 березня – День українського добровольця;

5 квітня – День прийняття Першої Конституції України (Конституції Пилипа Орлика); 8 травня – День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років; **14 травня – День пам'яті українців, які рятували євреїв під час Другої світової війни**; 17 травня – День пам'яті жертв політичних репресій; 18 травня – **День пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу (День боротьби за права кримців)**; **третього четверга травня – Всесвітній день вишиванки**; 23 травня – **День Героїв (день пам'яті всіх українців, які присвятили своє життя боротьбі за свободу та незалежність України)**; 28 травня – **Всеукраїнський день краєзнавства**;

4 червня – День вшанування пам'яті дітей, які загинули внаслідок збройної агресії російської федерації проти України; 28 червня – День Конституції України; 29 червня – День молодіжних і дитячих громадських організацій України; 15 липня – **День хрещення Київської Русі – України**; 6 липня – **День прийняття Декларації про державний суверенітет України**; 23 серпня – День Державного Прапора України; 23 серпня – **День міста Харків**; 24 серпня – День Незалежності України (з 1991 року); 27 серпня – День українського сала; 29 серпня – День вшанування пам'яті захисників України;

1 вересня – День знань; **13 вересня – День українського борцю**; 22 вересня – Національний день партизанської слави України; 29 вересня – День пам'яті трагедії Бабиного Яру; 1 жовтня – День захисників і захисниць України; 1 жовтня – День українського козацтва; **5 жовтня – День територіальної оборони України**; 27 жовтня – День української писемності та мови. День пам'яті Преподобного **Нестора-Літописця**; 28 жовтня – День визволення України від фашистських загарбників (1944); 20 листопада – День захисту дітей; **21 листопада – День Гідності та Свободи**; четверта субота листопада – День пам'яті жертв голодоморів. Всеукраїнська акція «Запали свічку»; 1 грудня – підтверджено Акт проголошення незалежності України (1991); 6 грудня – День Збройних сил України; **7 грудня – Всесвітній день української хустки**; **друга неділя грудня – День благодійності в Україні**; 14 грудня – День вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Шкільні бібліотеки Харківщини завжди були активними учасниками реалізації державної політики з питань національно-патріотичного виховання дітей і підлітків. Використовуючи ювілеї історичних і культурних діячів, вони проводять бібліотечні заходи до державних свят, які допомагають учнівській молоді поглибити свої знання та детальніше розібратися в історичному минулому й сьогоденні своєї Батьківщини.

Так, до Дня захисників і захисниць України в **Старосалтівському ліцеї Старосалтівської селищної ради проводять інформаційні хвилинки «Українські поети-захисники Вітчизни»**, а бібліотекарі закладів загальної середньої освіти Зачепилівської селищної ради Красноградського району Харківської області в спільному проєкті створили електронну книгу пам'яті «В полум'ї боїв за Україну», присвячену пам'яті героїв своєї громади (<https://anyflip.com/niruy/cjmg/>).

До Дня українського козацтва, Дня захисників і захисниць України для учнів 2 класу в метрошколі проведено *годину спілкування* «НЕЗЛАМНІ: від козаків до сучасних Героїв» (завідувач бібліотеки КЗ «Харківський ліцей № 24 імені І.Н. Питікова Харківської міської ради» Валентина Байрамова). Учні Первомайського ліцею № 2, учителі, батьки, завідувач бібліотеки Алла Тарасюк під час проведення *благодійної акції «Із вдячністю в серці»* підготували й надіслали захисникам і захисницям України подарунки та привітання зі святом (<https://www.youtube.com/watch?v=zcj—WXNw64>).

Шанування та плекання рідного слова – це наш внесок у розбудову сильної, самодостатньої держави, адже без мови немає народу. Шкільними бібліотекарями Харківщини в партнерстві з учителями-предметниками, педагогами-організаторами, класними керівниками проведено цікаві та пізнавальні заходи, спрямовані на популяризацію української мови, розвиток мовної культури, любові до книги:

- *віртуальні книжкові виставки* «Українська мова – криниця мудрості», *відео* «Мова – дзеркало душі нації» (завідувач бібліотеки КЗ «Харківський ліцей № 178 Харківської міської ради» Олена Грипич);
- *флешмоб* «Я і книжка з української мови» у 8 А і в 6 Б класах, *конкурс віршів про рідну мову* серед учнів 4-х, 6-х класів, *бесіда* «Без верби та калини немає України» для учнів 7 класу, *виготовлення листівок*, присвячених мові (бібліотекар Вікторія Бровко КЗ «Коротичанський ліцей» Пісочинської селищної ради Харківського району);

- *мовознавчий квест «Країна мовних цікавинок» для учнів 5 класу, мовознавчий турнір «Цікава граматики» для учнів 7-го класу, мовознавче спілкування «З історії української писемності» для учнів 11-го класу, флешмоб «Мова творить націю» для учнів 3-4-х класів, свято рідної мови «У мові моїй краса й неповторність» для учнів 2-го класу, літературна година «Бринить, співає наша мова, чарує, тішить і п'янить» для учнів 10-11-х класів (учителі, бібліотекар, заступник директора з НР КЗ «Чугуївський академічний ліцей» «Синергія» Харківської обласної ради).*

З метою формування розуміння того, що українська мова є скарбом нації, розширення знань про красу, багатство й різноманіття української мови вчителі та шкільні бібліотекарі провели *інтелектуальну гру «Знавці рідного слова», вікторини «Ми знаємо українську мову», «Мова – коштовний скарб нації»,* які допомогли в цікавій та ігровій формі перевірити ерудицію, кмітливість і любов здобувачів освіти до українського слова (Григорівська гімназія Барвінківської міської територіальної громади Ізюмського району Харківської області, учитель Марченко В. А.). *Бібліотечний урок у метрошколі «Щира розмова про українську мову» для учнів 1-Б класу КЗ «Харківський ліцей № 34 Харківської міської ради» (завідувач бібліотеки Шевченко Н. О.).* Учні послухали легенду про українську мову, пісню «Батьківська мова», згадали найвідоміші казки, загадки, найкращі приказки та прислів'я, вислови відомих людей про мову.

Такі заходи націлені на підвищення значущості рідної мови як оберегу, мови серця та душі українців, мови, яка є тією силою, завдяки якій вижила та збереглася українська нація, мовою, яка об'єднує українців і весь світ, сприяє міцності нашої незалежності. Мова – не тільки засіб комунікації, а й головна ознака ідентичності, громадянської позиції та національної приналежності. Любов до Батьківщини неможлива без любові до рідного слова. Такі заходи допомагають учням усвідомити цінність рідної мови, виховують повагу до культурної спадщини, сприяють формуванню мовної особистості сучасного школяра.

Досвід в організації різноманітних заходів національно-патріотичного спрямування накопичено також і під час проведення Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек у рамках Міжнародного місячника шкільних бібліотек, Всеукраїнської інформаційно-просвітницької тематичної акції «Національний тиждень читання».

Як практично допомогти вчителям бібліотечним працівникам Харківщини у питаннях національно-патріотичної складової? Бібліотека КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» в межах реалізації хабу «Моя країна – Україна» регіонального проекту «Освітній технопарк Харківщини – 2030» готує методичні кейси, розміщені на сайті Академії (рубрика «Бібліотека», підрубрика «Шкільна бібліотека», <http://edu-post-diploma.kharkov.ua/?news-category=%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B8>). *Презентації, виставки-портрети* ознайомлюють із творчістю видатних особистостей, їх внеском в українську науку, освіту, мистецтво: про забутого художника Слобожанщини Дмитра Безперчого, видатного дослідника українського козацтва Дмитра Яворницького, українського вченого Володимира Вернадського, письменників *Т. Г. Шевченка, Миколу Гоголя та інших.*

До Дня українського добровольця 14 березня, Дня українського козацтва 1 жовтня, Дня Чорнобильської трагедії 26 квітня, Всеукраїнського дня української хустки 7 грудня, Дня пам'яті героїв Крут 29 січня, Дня Соборності України 22 січня, Дня Державного Прапора 23 серпня було підготовлено тематичні презентації, слайд-шоу, інтерактивні плакати, документальний нарратив тощо. **Ці інформаційно-методичні матеріали бібліотекарі та вчителі можуть використати на уроках, годинах спілкування, для заходів національно-патріотичного спрямування.**

Ми – українці – пишаємося тим, що наша країна не раз мужньо переносила найважчі випробування, а згодом відроджувалася та виховувала нові покоління славних доньок і синів. Для кожного з нас сьогодні важливо, щоб наша держава була вільною, незалежною, а наша співуча українська мова звучала в усьому світі.

Список використаних джерел

1. Національно-патріотичне виховання користувачів-дітей у бібліотеках України для дітей : аналітична довідка за результатами соціологічного дослідження / Національна б-ка України для дітей ; уклад. О. Б. Петренко, Є. Ю. Лідерман ; ред. В. В. Зеленська. – Київ : НБУ для дітей, 2023. – 22 с.
2. Жданова С. Г. Читання як важливий фактор розвитку мислення. URL : <https://naurok.com.ua/chitannya-yak-vazhliivy-faktor-rozvitku-mislennya-86717.html>.

Роль шкільної бібліотеки в національно-патріотичному вихованні

Чабан Наталія,
завідувач бібліотеки Берестинського ліцею № 5
Берестинської міської ради Харківської області
chnist@ukr.net

У сучасних умовах школа об'єктивно виступає провідним фактором залучення здобувачів освіти до національної культури та традицій. Тут закладаються основи національної самосвідомості та духовності, прищеплюється любов до рідної мови, повага до свого народу, його історії, культури. Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання та соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві, цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення та навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору й самореалізації, громадянської активності та відповідальності трудової діяльності. Ідентичність є внутрішнім орієнтиром людини, що допомагає зрозуміти себе й своє місце у світі та формується протягом усього життя під впливом сім'ї, культури, особистого досвіду й соціального середовища.

Кожний народ має свої, лише йому притаманні риси національної свідомості, що проявляються у формуванні національної культури та традицій народу. Українці мають особливу систему звичаїв, вірувань, світорозуміння, моральних, правових, етнічних форм, які склалися впродовж історичного розвитку людської спільноти на шляхах до формування української нації та національної культури.

Складається національний характер, як відомо, упродовж століть, вбираючи кращі риси представників нації під впливом історичних, релігійних та інших подій. Національно-патріотичне виховання є одним із найважливіших аспектів формування особистості та розвитку суспільства й відіграє ключову роль у збереженні культурних цінностей, історичної пам'яті та зміцненні національної єдності. **Особливого значення виховання патріота-громадянина набуває зараз, коли Україна захищає свою державність, кордони та незалежність.** Початок 2022 року приніс великі випробування для українського народу. Українська держава, пройшовши значний шлях у розбудові своєї незалежності, зіткнулася з величезною перешкодою на цьому шляху. Повномасштабна війна актуалізувала питання формування активної громадянської позиції, національно-патріотичного виховання в освітньому процесі. Патріотизм як особистісна риса став в освітній діяльності однією з визначальних у структурі особистості українця, що закладається з дитинства.

Національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних цінностей та цілеспрямовує діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів на формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [3, с. 115].

У сучасних умовах важко переоцінити роль шкільної бібліотеки в національно-патріотичному вихованні, формуванні національної свідомості здобувачів освіти, любові до рідної землі, готовності до служіння та праці в ім'я України, передачі молодому поколінню надбань нашого народу, багатств духовної культури, формуванні духовно розвинених, фізично й морально здорових громадян України. Проблема формування духовності здобувачів освіти є актуальною, належить до проблеми соціального характеру, оскільки пов'язана з таким поняттям, як формування особистості. Дуже часто можна почути заклики про розвиток національної свідомості людини та виховання справжнього громадянина. А поштовхом і основою для цього є, насамперед, виховання духовної особистості. Освітнім закладам потрібно змалку турбуватися про духовний світ дитини. Саме тоді країна буде бачити молодь як майбутнє нашої нації, рушійну силу, молодь із вищими моральними, естетичними канонами та ідеалами, адже від її ставлення до надбань культури залежить духовне оновлення нашого суспільства, зміст його ціннісних орієнтацій і майбутнє. Духовність зміцнює єдність усього суспільства, забезпечує подолання труднощів на шляху його розвитку. Духовність – це творча спрямованість, насага, енергія людини. Особистість має право на самостійність, на індивідуальність. Однак для пробудження й подальшого духовного розвитку індивіда потрібно створити відповідні умови, що є надзвичайно важливим, оскільки духовність визначає спрямованість усіх розумових, емоційно-чуттєвих, вольових якостей людини, її здатність до самоусвідомлення себе як особистості.

Нині відбувається активний процес оновлення змісту освіти й удосконалення системи духовного виховання здобувачів освіти, тому **головною метою шкільної**

бібліотеки є переосмислення та переорієнтація впливу на формування високоморальної громадської позиції, національної свідомості. Книга й мультимедійні пристрої – це необхідні передумови для формування нового громадянина. Завдання бібліотеки полягає в тому, щоби виховати в підростаючого покоління любов до книги, підготувати до активної участі в житті нашої держави. Шлях у майбутнє лежить через духовну освіту нашого суспільства, виховання молоді в душі національних традицій і цінностей. Особливими рисами українців завжди були соборність, колективізм, взаємодопомога, щедрість душі, перевага духовних цінностей над матеріальними..

Формуванню національної свідомості та духовності, зміцненню гордості за свою Батьківщину, за свій рідний край, свою мову та культуру сприяє читання книг про національні звичаї. Бібліотека всіма формами бібліотечної роботи сприяє популяризації книг у процесі формування національної свідомості підростаючого покоління. Разом із педагогічним колективом бібліотекарі проводять різноманітні заходи національно-патріотичного виховання щодо формування розуміння важливості рідної мови як символу незалежності та розвитку свідомих громадян, які цінують національні традиції. Так, у рамках місячника шкільної бібліотеки Берестинського ліцею № 5 Берестинської міської ради Харківської області, який проходив під гаслом «Рідна мова – наша зброя і наш оберіг!», були підготовлені й проведені: книжкові виставки «Захисники України – нащадки славних козаків», «Вклоняємось доземно українському воїну», «Тих днів у пам'яті не стерти і сьогодні», «Українська мова – мудрості криниця»; години критичного мислення «З рідною мовою ми – українці»; виготовлення інформаційних буклетів з висловлюваннями про мову відомих діячів культури, освіти: «Мова – мій скарб, який я бережу»; вікторина «Таємниці мови»; мовний майданчик (цикл заходів із популяризування української мови та літератури) – бесіди, дискусії: «Щира розмова про рідну мову», «Мова – духовний скарб нації»; букросинг (книгообмін) «Читаємо українською. Передай книжку другу»; презентація тематичних листівок про рідну мову «Бринить-співає наша мова, чарує, тішить і п'янить»; мовознавчі спілкування «З рідним словом міцніє держава», «Рідна мова – наша зброя і наш оберіг!»; літературна гра «Країна мовних цікавинок»; інформаційно-роз'яснювальна робота зі здобувачами освіти «Рідна мова – мати єдності, батько громадянства і сторож держави»; мовно-читацька мандрівка «Відкриття нових світів через українські книжки»; бесіда «Мов джерельна вода, рідна мова моя»; перегляд прем'єри анімаційного серіалу «Говоримо українською» та презентації «День української писемності та мови»; прогулянки з читацьким змістом «Мовно-літературна осінь»; години сімейного спілкування «Як всією сім'єю лагідно перейти на українську мову?» та сімейного читання «Я говорю, думаю, пишу, мрію, малюю, співаю українською».

Громадянська ідентичність має важливе значення для суспільства, оскільки вона сприяє формуванню спільного відчуття належності та співпраці між громадянами, стимулює активну участь у громадському житті, політичних процесах і сприяє зміцненню соціальної стабільності. Але є ще одна цінність, яка багато в чому охоплює назване вище – патріотизм. Кожний, навіть найменший народ завжди справедливо пишається справами своєї країни, міста, села, що не заважає поважати здобутки інших народів. Бібліотекарі повинні допомагати вчителям у проведенні роботи, спрямованої на ініціювання та закріплення в дитячій поведінки, яка є проявом високогуманного ставлення до інших людей. У своєму

духовному розвитку дитина повинна спиратися на живу історію, культуру, духовні традиції, історичний досвід взаємодії та взаєморозуміння народу, що є фундаментом становлення особистості. Без глибокого й систематичного пізнання народної духовності, національної культури ми не зможемо формувати цінності культури української нації. Покоління, яке зростає, має знати українську культуру й усвідомлювати, що читання – це вікно, через яке користувачі бачать та пізнають світ і самих себе. А бібліотека – шлях до храму, який кожний будує в душі своїй, створюючи себе, розумного, справедливого, культурного, люблячого Україну.

Узагальнюючи, можемо зробити висновок, що роль бібліотеки – вплив книгою на розум і серця юного підростаючого покоління, укріплення їх життєвої позиції, прищеплення любові до свого народу, знання своєї історії, культури, літератури, рідної мови. Громадянський обов'язок учителя та бібліотекаря полягає у вихованні в здобувачів освіти любові до читання, до рідної землі, гордості за свою націю, яка має славне героїчне сьогодення і минуле, багате творче наслідування.

Список використаних джерел

1. Лелеко М. С. Як виховати патріота? Роздуми вчителя. *Педагогічна майстерність*. 2014. № 10 (46). С. 2–7.
2. Пасацька, С. Національно-патріотичне виховання ліцеїстів засобами позакласної роботи. *Рідна школа*. 2015. № 3. С. 38–40.
3. Патріотичні акварелі: Формування свідомого громадянина – патріота України: навчально-методичний посібник. Автори-укладачі: О. І. Боярчук, Л. В. Микитюк, Ю. П. Устич. Біла Церква: КНЗ КОР «КОПОПК», 2015. 264 с.

Шкільна бібліотека як простір національно-патріотичного виховання молодших школярів: з досвіду роботи

Сидоренко Олена,
завідувач бібліотеки
Комунального закладу «Панютинський ліцей»
Лозівської міської ради Харківської області
lenapanutino@gmail.com

У кожної людини є місце, де при будь-якій безпековій ситуації вона почуває себе вдома. Там все рідне: і люди, і рослини, і тварини, і будинки, і повітря. І цього не вистачає на чужині. Навіть коли в тебе є все (майже все), крім відчуття, що ти вдома. Це місце – наша Батьківщина. Маленька чи велика, але така, яку не можна замінити на всі блага світу. Це відчуття починає формуватися десь у дитинстві, десь на підсвідомості, проходить через усе наше життя. Саме в перші роки свого життя дитина починає усвідомлювати себе частиною спільноти – родини, школи, Батьківщини. Саме в цей час закладаються основи її світогляду, моральні орієнтири, емоційне ставлення до рідної землі, мови та культури.

Бібліотека закладу середньої освіти в цьому контексті є не просто місцем збереження книг, а справжнім інформаційно-культурним і виховним центром закладу освіти, де національно-патріотичне виховання стає одним із провідних напрямів її діяльності.

У школі бібліотека разом із педагогами та батьками учнів проводить активну роботу з національно-патріотичного виховання підростаючого покоління. Усупереч обставинам. Залежно від безпекових умов – офлайн або дистанційно.

Актуальність обраної теми

Школа, крім навчання школярів, займається їх вихованням. Під час навчання учні не тільки навчаються писати, читати, рахувати. Вони знайомляться з культурою, мистецтвом своєї країни, її історією, звичаями, традиціями. Саме тут формується любов до рідного краю, мови. Саме тут вони вчаться бути громадянами України, щоб дорослими з гідністю представляти свою країну, любити її і в часи радості, і в роки випробувань, пам'ятати її минуле та захищати її майбутнє.

У Концептуальних засадах реформування середньої школи (НУШ) зазначено, що випускник Нової української школи має бути всебічно розвинутою особистістю, здатною до критичного мислення, патріотом, з активною громадянською позицією, інноватором, здатним змінювати світ навколо себе. Шлях до такої особистості розпочинається в молодших класах.

А як же бібліотека?! У цьому процесі вона не може бути осторонь.

Її завдання – разом із учителями та батьками формувати національно-патріотичну свідомість молодших школярів. Сучасна бібліотека – це не тільки книги, а й місце, де малеча може грати, малювати, шукати, експериментувати, пізнавати світ, себе та Батьківщину.

Саме тому діяльність бібліотеки як простору національно-патріотичного виховання сьогодні є надзвичайно актуальною.

Мета статті – узагальнити й описати досвід роботи бібліотеки Комунального закладу «Панютинський ліцей» Лозівської міської ради Харківської області як простору національно-патріотичного виховання молодших школярів.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- розкрити основні напрями національно-патріотичного виховання в роботі бібліотеки ліцею;
- показати приклади заходів, форм і методів роботи з молодшими школярами;
- висвітлити роль бібліотеки у взаємодії з педагогами та батьками;
- поділитися власними напрацюваннями, які можна застосувати у практиці інших шкільних бібліотек.

З чого розпочинається національно-патріотичне виховання в бібліотеці закладу загальної середньої освіти? Мабуть, із власного прикладу. Зі спілкування з користувачами та знайомими українською мовою. З хвилини мовчання, яка встановлюється з нагадуванням на мобільнику і дійсно відбувається, навіть якщо в бібліотекаря вихідний або відпустка.

Поповнення фонду бібліотеки україномовними виданнями

Національно-патріотичне виховання розпочинається з оновлення фонду бібліотеки. На жаль, останні десятиріччя шкільні бібліотеки знаходяться поза зоною підтримки офіційних інституцій. Тому поповнення фондів бібліотек закладів освіти залежить виключно від особистості бібліотекаря, його вміння організовувати акції «Подаруй бібліотеці книгу», участі в книжкових акціях і проєктах у соціальних мережах, на сторінках видавництва, письменників, волонтерів книжкової та бібліотечної справи, звернень до обмінних фондів національних бібліотек.

Але все це варте того, щоб побачити, як радіє школяр (школярка), знаходячи в бібліотеці потрібну йому (їй) книгу.

Дослідницька робота бібліотеки та «Книга пам'яті»

Протягом останніх років бібліотека ліцею разом із заступником директора з виховної роботи бере активну участь у підготовці матеріалів для міської та обласної «Книги пам'яті» про полеглих захисників України, які мешкали в нашому селищі. Проводиться пошукова робота, відбувається спілкування з рідними загиблих, збираються фотографії, створюються некрологи для вшанування їх пам'яті, які передаються для оформлення міської та обласної «Книги пам'яті».

Отримані матеріали бібліотека використовує також для ознайомлення з ними користувачів бібліотеки та закладу освіти. Щоб не травмувати відвідувачів, особливо молодших школярів, і водночас мати змогу в будь-який момент ознайомити охочих із результатами цієї роботи, було вирішено не робити стенд, а узагальнити інформацію про загиблих у Книзі пам'яті полеглих за Україну, яка буде зберігатись у бібліотеці ліцею.

Для цього було придбано альбом із щільними аркушами із захисною плівкою, у які можна вставляти сторінки з фотографіями та відомостями про загиблих. Аркуші в Книзі скріплюються кільцями, що дає можливість за потреби змінювати послідовність сторінок. На цьому етапі матеріали в Книзі розташовані в алфавітному порядку. Окремо в папках збирається додаткова інформація про загиблих. У перспективі планується створення альбомів, присвячених волонтерам Лозівщини, подіям російсько-української війни та історії нашого селища.

Книга пам'яті – не просто результат дослідницької роботи бібліотеки, а важливий виховний інструмент. Вона знаходиться на постійно діючих тематичних виставках і показується під час виховних заходів. Разом зі школярами ми перегортаємо її сторінки, знаходимо знайомі обличчя, читаємо довідки про них, говоримо про тих, кого вже немає, але хто назавжди залишився в нашому серці.

Говоримо про серйозне у неформальній атмосфері

З молодшими школярами варто говорити про серйозне. Про те, чому нормально говорити українською мовою, і чому не нормально переглядати мультфільми, програми блогерів, слухати пісні виконавців країни-агресорки. І саме бібліотека може звернути увагу користувачів на це під час неформального спілкування. Наприклад, коли діти, чекаючи на своїх батьків, гортають книжки, переглядають відео в ТікТок. Наводимо конкретні приклади, які можуть бути пов'язані з подіями, свідками яких могли бути діти, апелюємо до їхнього досвіду та разом із ними шукаємо безпечний, але цікавий контент.

Перше знайомство з бібліотекою

Однією з найважливіших подій для бібліотеки є перше знайомство з нею малюків і зустріччю з чарівним світом української книги. Це не звичайна екскурсія до бібліотеки, мінівистава (квест), учасниками якої (якого) діти стають із першої хвилини. Наприклад, діти «можуть познайомитися з постійними читачками бібліотеки кицюнями Сонею та Алісою» (зараз цей список можна збільшити іншими м'якими іграшками, які давно поселилися в бібліотеці ліцею). І коли діти заходять у бібліотеку, ми з іграшками «можемо цього не побачити, адже вони слухають цікаву книгу, яку я їм читаю. Прошу дітей трохи почекати, сісти поряд, послухати історію. Таким чином, діти зразу, не знаючи цього, включаються в гру.

Подібний початок зустрічі «розтоплює лід у спілкуванні», діти починають поводитися більш природно. А далі – ігри, вікторини, читання казки мною, читання казки дітьми, обговорення прочитаного, спроби уявити цих героїв, пофантазувати, як би вони вчинили в тій чи іншій ситуації. Також можна попросити розіграти той чи інший епізод казкової історії. Звичайно, показую дітям бібліотеку. Розповідаю, де можна знайти казки українських авторів, де авторів інших країн, народні казки, загадки, прислів'я. Молодші школярі зазирають у сусідню кімнату, де живуть підручники. І діти мають можливість потримати в руках книги, за якими навчаються їх братики, сестрички та старші друзі. Для дітей це справжня пригода: можливість зазирнути в майбутнє. А потім ми обов'язково переглядаємо мультиплікаційний фільм. І на завершення зустрічі записуємося до бібліотеки та обираємо книгу для читання. Буває, що з першого разу діти не готові вибрати собі книгу. Вони можуть бути розгублені, соромитися робити вибір при інших дітях. Тож можна запропонувати їм прийти після уроків самостійно, походити між стелажми та спокійно щось вибрати.

Малюнки для наших захисників і захисниць

З перших днів повномасштабного вторгнення бібліотека ліцею долучилася до Всеукраїнського онлайн-флешмобу «Діти України за мир». Школярі почали публікувати у фейсбук-групі ліцею малюнки, у яких вони розповідали про свої мрії, любов до України, вдячність усім, хто став на захист їхнього життя. І сьогодні діти продовжують малювати, але вже не для флешмобу, а щоб підтримати наших захисників і захисниць, які боронять незалежність нашої країни.

Крім паперових листів і малюнків, надсилають школярі захисникам і віртуальні листи, наповнюючи їх малюнками, побажаннями, віршами.

Для створення подібних листів або віртуальної дошки пошани (вдячності) можна використати віртуальну дошку Padlet. Для того щоб усе вийшло так, як треба, на фейсбук-сторінці бібліотеки ліцею (закладу освіти, вайбер групи класів) є посилання на дошку Padlet із покроковою інструкцією того, що і як потрібно зробити. У молодших класах без допомоги вчителів і батьків не обійтись, особливо, якщо до цього школярі не мали досвіду роботи з подібними платформами.

Квести, вікторини, інтелектуально-розважальні програми

Молодші школярі люблять ігри. Тому вікторини, квести, інтелектуально-розважальні програми – саме те, що допоможе зробити зустріч цікавою. У зв'язку з безпековою ситуацією квести проводжу в бібліотеці, не розпорошуючи станції по всій школі. Кожна команда отримує маршрутну картку з підказкою, у якій книзі заховане перше завдання. Знайшовши її, учні читають умову, виконують завдання та дізнаються, де шукати наступне. Варіанти завдань: літературні вікторини; кросворди й пазли; пошук цитат, героїв і назв творів; завдання на увагу та кмітливість. Ігри й завдання створюю на основі українських казок, віршів, народної творчості, творів сучасних українських авторів, а також матеріалів про історію та культуру України.

На відміну від квестів, вікторини та інтелектуально-розважальні програми проходять інакше. Кожна з команд знаходиться своїм столом і виконує різноманітні завдання (відповідають на запитання вікторин, розв'язують кросворди, ребуси, пазли, грають у «Правда чи Фейк?», упізнають літературних героїв за описом чи цитатою, намагаються відгадати слова чи назви казок за

пантомімами. Якщо є інтернет, під час заходів можна запропонувати розв'язувати вікторини (кресворди, анаграми), заздалегідь розроблені на платформах LearningApps, Workswall, H5P.

«Зустрічі з казкою»

Цікавою формою роботи в бібліотеці може бути «Зустріч із казкою», під час якої діти не лише слухають і читають казки, а й активно беруть участь у грі (розігрують її по ролях, намагаючись передати слова й дії героїв, відповідають на запитання вікторини, переглядають мультфільм за мотивами твору).

У роботі з молодшими школярами в бібліотеці не може бути засобів, які не можна використати. Наприклад, під час зустрічі можна не тільки прочитати казку, але й «створити вайбер-групу для героїв цієї казки» та дати їм можливість поспілкуватися на актуальні для них (казкових героїв) теми.

Можна запропонувати самим створити казку за допомогою платформ Kazka.fan, ChatGPT, Gemini. Придумуємо сюжет, героїв, їх пригоди, описуємо характери героїв. А потім перевіряємо тексти, знаходимо та виправляємо помилки, граючись, удосконалюємо українську мову.

Творчі майстерки

Із задоволенням беруть діти участь у творчих майстерках, під час яких створюємо обереги для наших захисників. Ця форма роботи потребує допомоги вчителів і батьків, адже не всі діти зразу розуміють, що і як робити. Вони виконують роботи з різним темпом. Тому, коли батьки приводять своїх дітей на захід, запрошуюю їх приєднатися. Спільна творча робота об'єднує родину, зміцнює зв'язки між поколіннями й підсилює виховний ефект національно-патріотичних заходів. Адже під час майстерок ми не просто виготовляємо поробку, але й говоримо про її зміст, символіку, важливість кожної деталі. Будь-яка творча майстерка розпочинається з нагадування правил безпеки, оскільки працювати доводиться з ножицями, клеєм, гарячим клеєм, голками. Тому обов'язкова безпека. Також необхідно переконувати школярів, що все у них вийде, радіти їх успіхам, допомагати, коли щось не виходить.

До таких заходів зазвичай запрошуюю учнів 3-4 класів. Разом ми створюємо янголів-охоронців з ниток і фоамірану, обереги зі стрічок, брошку «Сонях пам'яті», складанки MemoryCraft, шаблони яких розміщені на сайті ГО «Валентність». Під час роботи говоримо про події, які присвячені цій зустрічі.

Під час підготовки до заходів у програмі Canva створюю тематичні заставки для великого екрана телевізора, на фоні якого проходять заходи в бібліотеці. Завдання їх – допомогти створити потрібну атмосферу.

Висновок

Шкільна бібліотека – це не лише простір, де поєднуються книга, творчість, сучасні технології, а й місце, де виховуються любов до рідної мови, історії, культури, формується в учнів почуття гордості за Україну.

Формування національної ідентичності здобувачів загальної середньої освіти

Сіняговська Каміла,
учитель історії Андріївського ліцею №1
Донецької селищної ради Ізюмського району
Харківської області
kamillasinagovskaa1986@gmail.com

Сучасна українська школа стоїть перед складним, але надзвичайно важливим завданням – формуванням національної ідентичності здобувачів освіти. У контексті війни 2022–2025 років питання виховання патріотизму, гідності, любові до рідної землі набуло нового змісту. Як зазначено в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (МОН, 2022): «Формування національної свідомості, активної громадянської позиції та готовності до захисту Батьківщини є пріоритетним напрямом сучасної освіти».

Уроки історії, мови, культури – це не лише навчальні години, а простір формування духовного зв'язку з українською нацією, з її минулим і майбутнім. Саме на уроках історії учні відкривають для себе джерела національної ідентичності – традиції, героїку, мову, культуру, спільну пам'ять.

Метою статті є дослідження методів, технологій та освітніх інструментів, що сприяють плеканню національної ідентичності в сучасному освітньому середовищі.

Урок історії – це не лише передача фактів, а формування особистісного ставлення до історичних подій. Саме в історичній освіті відбувається діалог між минулим і сучасністю, який дозволяє учням осмислити власну причетність до історії країни.

В умовах війни 2022–2025 років урок історії став платформою морального виховання. Учитель має не просто навчати, а надихати, показувати приклади стійкості українського народу – від Київської Русі до сучасних Збройних Сил України. Як зазначає В. Сухомлинський: «Патріотизм народжується в серці дитини не з гасел, а з відчуття краси рідної землі та глибокої поваги до її історії».

Найефективнішими методами формування ідентичності є: метод історичної реконструкції (створення учнями «живих картин» минулого); уроки-дискусії про роль громадянина у збереженні державності; історичні квести («Символи моєї країни», «Шлях до Незалежності»). Такі заняття сприяють формуванню активної громадянської позиції, умінню осмислювати сучасні події через призму історичного досвіду.

Інноваційна педагогіка формує нову якість навчального процесу, засновану на співпраці, діалозі та самостійній діяльності учнів. Застосування цифрових інструментів (Google Earth, LearningApps, Canva, Padlet) дозволяє створювати інтерактивні історичні карти, віртуальні подорожі, проєкти-музеї.

Наприклад, у ліцеї можна реалізувати проєкт «Мій край у роки Незалежності», де учні збирають матеріали про історію своєї громади, ветеранів, волонтерів, перетворюючи урок історії на простір живої пам'яті. Такі методики сприяють формуванню емоційного зв'язку між учнем і державою, розвивають критичне мислення та інформаційну грамотність.

Мова – головний код нації. Втрата мови – це втрата культурної пам'яті, духовності, національної самосвідомості. У ліцеї важливо створювати мовне середовище, у якому українська мова є не лише засобом спілкування, а й цінністю.

Під час уроків історії вчитель може звертати увагу на походження топонімів, цитувати історичні документи, аналізувати мову народних пісень, листів воїнів, літописів. Як писав Іван Огієнко: «Мова – це найвищий скарб народу. Вона об'єднує його минуле, сучасне і майбутнє».

Формування національної ідентичності неможливе без виховання любові до рідного слова, поваги до українського мовного простору як фундаменту культури й державності.

Сьогодні учні живуть у світі інформаційних потоків, де медіа впливають на світогляд більше, ніж підручники. Завдання педагога – навчити молодь критично сприймати інформацію, аналізувати джерела, розпізнавати пропаганду. Медіаосвітні практики сприяють не лише інформаційній грамотності, а й зміцненню національної ідентичності через правдиве висвітлення подій війни, культурних досягнень, волонтерських рухів. *Приклади роботи:* створення шкільних медіапроектів («Герої нашого міста», «Україна нескорена»); аналіз новинних сюжетів на уроках громадянської освіти; обговорення документальних фільмів про сучасну війну. **Медіаосвіта допомагає учням зрозуміти, що інформаційна безпека – це теж форма захисту держави, а отже, частина громадянської ідентичності.**

STEAM-освіта дозволяє поєднати історію, технології, творчість і національну тематику. Здобувачі освіти можуть створювати 3D-моделі історичних пам'яток, досліджувати технічні досягнення України, розробляти інтерактивні карти культурної спадщини. Такі міждисциплінарні підходи формують глибше розуміння внеску України у світову цивілізацію, підвищують мотивацію до навчання та відповідальність за свій внесок у розвиток держави. STEAM-проекти перетворюють патріотизм із почуття на дію: учні не лише вивчають минуле, а й створюють майбутнє – технологічне, сучасне, українське.

Формування національної ідентичності починається в сім'ї. Саме там дитина вперше чує народну пісню, дізнається про традиції, історію роду. Підтримка батьків у вихованні патріотизму є вирішальною: спільне відвідування пам'ятних місць, участь у шкільних заходах, родинні розповіді про службу чи волонтерство створюють життєвий приклад любові до Батьківщини. Ліцей має підтримувати партнерство з родиною через проекти «Мій родовід», «Сімейні історії війни», «Україна починається з тебе». Так вибудовується ланцюг ідентичності, який з'єднує покоління.

На Харківщині та по всій Україні реалізуються успішні приклади поєднання освіти, волонтерства й громадянської активності: створення шкільних музеїв історії рідного краю; участь учнів у волонтерських акціях «Лист солдату», «Тепло з дому»; проведення фестивалів і конкурсів національної символіки; співпраця шкіл із військовими частинами та громадськими організаціями. Такі ініціативи формують реальну дієву ідентичність, яка виявляється не в словах, а у вчинках – у готовності діяти, допомагати, захищати.

Формування національної ідентичності – це не одноразовий захід, а тривалий освітній процес, який охоплює всі сфери життя учнів. Сучасна школа має стати місцем, де молодь не лише отримує знання, а й усвідомлює свою роль у творенні майбутнього України. Інноваційні технології, мова, родинні цінності,

медіаграмотність і громадська активність – це ті чинники, які формують стійку, свідому, патріотичну особистість. Як показує досвід останніх років, у найскладніші періоди освіта стає тим середовищем, де зростає покоління нескорених українців – учнів, які знають, хто вони, і вірять у свою країну.

Список використаної літератури

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (МОН України, 2022).
2. Бех І. Д. Виховання особистості: гуманістичні підходи та технології. Київ: Либідь, 2021.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ, 1977.
4. Огієнко І. Наука про рідномовне виховання. Львів: Світ, 1995.
5. Освіта і національна безпека: збірник наукових праць. Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2023.
6. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua>

Формування національної ідентичності дітей дошкільного віку: з досвіду роботи

Тютюнник Вікторія,
директор комунального закладу «Заклад дошкільної освіти (ясла-садок)
комбінованого типу № 112 Харківської міської ради»
vv0987909999@gmail.com

Одним із ключових завдань сучасної системи дошкільної освіти є виховання особистості, яка усвідомлює свою національну приналежність, пишається культурою, історією та традиціями рідного народу. В умовах державотворчих процесів України формування національної ідентичності дітей дошкільного віку набуває стратегічного значення. Відповідальну роль у цьому процесі відіграє керівник закладу дошкільної освіти, який створює виховний простір, спрямований на становлення духовно багатой, патріотично налаштованої особистості.

Відомі українські педагоги – Григорій Ващенко, Софія Русова, Василь Сухомлинський – наголошували на тому, що національне виховання має починатися з раннього дитинства, коли дитина найсприйнятливіша до духовних, емоційних і моральних впливів [3].

Директор закладу дошкільної освіти є не лише управлінцем, а й лідером освітніх змін. Його управлінська діяльність має базуватися на таких принципах:

- національно-патріотична спрямованість виховання;
- єдність родинного та суспільного виховання;
- створення розвивального середовища, насиченого національним змістом;
- інтеграція українських традицій у всі види діяльності дітей.

Формування національної ідентичності не може бути епізодичним процесом. Це має бути системна робота, яку директор організовує через освітню політику закладу, кадрову підготовку, партнерство з батьками та громадою.

Складові реалізації програми з національно-патріотичного виховання:

1. Освітнє середовище

У закладі створено національно зорієнтований простір, який відображає українську культуру: куточки державної символіки, народного побуту, виставки дитячих виробів, елементи декоративно-ужиткового мистецтва. Педагоги використовують національну символіку в повсякденному житті: під час свят, занять, ігор, спільних проєктів.

2. Педагогічна культура та підготовка кадрів

Директор організовує *методичні заходи* – семінари, тренінги, педагогічні ради, брейн-ринги, присвячені питанням формування національної свідомості. Педагоги вивчають досвід народної педагогіки, осмислюють твори українських педагогів – Софії Русової, Василя Сухомлинського, Олександра Захаренка.

3. Робота з дітьми

Зміст освітнього процесу збагачено українським фольклором, казками, піснями, народними іграми. Діти беруть участь у тематичних тижнях («Моя Батьківщина – Україна», «Родинне дерево», «Скарби української мови»), народних святах (Різдво, Великдень, Івана Купала, День вишиванки, День Гарбуза). Це формує у них емоційно-позитивне ставлення до української культури.

4. Співпраця з батьками та громадою

Важливим напрямом є партнерство родини і закладу освіти. Проводяться родинні свята, конкурси сімейних реліквій, дні народної кухні, зустрічі з місцевими майстрами та волонтерами. Так формується цілісний виховний простір «дитина – сім'я – громада».

5. Волонтерські та громадські ініціативи

За ініціативи директора в закладі можуть проводитися благодійні акції на підтримку військових, збори дитячих малюнків і листів, виставки «Діти за мир». Так діти вчаться співпереживати й відчувати свою причетність до долі Батьківщини.

Досвід показує, що цілеспрямована управлінська діяльність директора сприяє формуванню у дошкільників перших проявів громадянськості, патріотизму, любові до рідної мови, поваги до національних символів і традицій.

Ефективність такої роботи забезпечується:

- узгодженістю дій педагогічного колективу;
- творчим підходом до освітнього процесу;
- підтримкою батьків і громади;
- систематичним аналізом результатів виховної діяльності.

Дошкільний вік є сенситивним періодом для засвоєння моральних норм, цінностей і соціальних ролей. Саме в цей час формується почуття приналежності до родини, рідного краю, держави [2].

Основні напрями роботи з формування національної ідентичності в дітей дошкільного віку

1. ***Мовленнєве виховання.*** Розвиток українського мовлення, ознайомлення з народними прислів'ями, загадками, піснями, казками сприяє формуванню любові до рідної мови як до духовної основи нації.
2. ***Ознайомлення з народними традиціями та обрядами.*** Через участь у святкуванні народних свят (Різдво, Великдень, Івана Купала) діти пізнають звичаї, символіку, національні особливості українського народу.

3. **Патріотичне виховання.** Формування уявлень про Батьківщину, державні символи, рідний край, видатних українців розвиває почуття гордості та відповідальності.
4. **Естетичне та художнє виховання.** Знайомство з народним мистецтвом, вишивкою, писанкарством, українськими піснями й танцями сприяє усвідомленню краси національної культури.
5. **Виховання через родинні традиції.** Важливим чинником є співпраця дитячого садка з родиною, адже сім'я – перше середовище, де дитина засвоює національні цінності.

Висновок. Досвід директора закладу дошкільної освіти у формуванні національної ідентичності є вагомим прикладом того, як керівник може стати духовним лідером колективу й ініціатором національно-патріотичного відродження в дошкільному середовищі. Ефективна взаємодія дошкільного закладу і родини, систематична педагогічна робота, використання національно спрямованих засобів виховання сприятимуть становленню майбутнього громадянина України з глибоким почуттям патріотизму та власної гідності.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
2. Калініченко Дмитро. Формування національної ідентичності в контексті патріотичного виховання. URL: <https://plastovabanka.org.ua/dumka/formuvannya-natsionalnoyi-identychnosti-v-konteksti-patriotynogo-vyhovannya/>
3. Про Стратегію національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18.05.2019 р. № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 12.07.2023).
4. Харченко О. Як медіа можуть допомагати народу в кризові часи? *День*. 2022. 18–19 лютого. № 11–12. С. 25, 28–29.
5. Чупрій Л., Сіра О. Особливості розвитку національно-патріотичного виховання молоді в умовах російської повномасштабної агресії. *Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практики*. 2022. № 2. С. 46–57. URL: <https://dismp.gov.ua/derzhavna-simejna-ta-molodizhna-politikazakonodavstvo-metodi-ta-praktiki-2/> (дата звернення: 12.07.2023).

Формування національної ідентичності учнів у контексті освітнього процесу

Ольга Вітчинка,
учитель початкових класів
Городнянської філії Козіївського ліцею
Краснокутської селищної ради
Богодухівського району Харківської області
viticinkao@gmail.com

Нова українська школа ставить перед педагогами амбітні завдання, одним із ключових є формування української національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти. У цьому процесі класний керівник відіграє вирішальну роль, бо

є не лише організатором освітнього процесу, але й безпосереднім провідником цінностей, культурних кодів та історичної пам'яті. **Національна ідентичність в умовах сучасності** – це не просто знання історії чи традиції, а глибоке усвідомлення своєї належності до українського народу, патріотизму, готовності до дієвості та захисту соборності й незалежності Батьківщини. Національна ідентичність – це усвідомлення людиною своєї належності до певної нації, розуміння її історії, культури, цінностей і готовність діяти в її інтересах.

У роботі з молодшими школярами формування національної ідентичності означає прищеплення любові до рідного краю, мови, шанобливого ставлення до народних символів, звичаїв, героїв, традицій. Важливо, щоби діти відчували гордість за свою Батьківщину не за абстрактними гаслами, а відчували на власному досвіді, беручи участь у святах, досліджуючи родовід, ознайомлюючись із народними ремеслами, співаючи українські пісні, читаючи казки. Формування національної ідентичності є багатограничним процесом, що передбачає розвиток різних ключових компонентів: національно-культурної, громадянської, духовної. Класний керівник, діючи в межах педагогіки толерантності та партнерської взаємодії, створює умови для того, щоби ці компоненти гармонійно розвивалися в особистості учнів.

Кожен із нас – неначе пазлик у великій та гарній картині, яка називається Україна. У школі учні та учениці не просто навчаються читати й рахувати, класний керівник допомагає дітям знайти своє місце на цій великій картині.

Клас – не просто кімната з партами, а чарівний простір, де всі зростають як українці й україночки. Наприклад, урок із теми «Що таке я і що таке ми?» можна організувати як простір плекання ідентичності, використовуючи цікаві засоби, щоби учні відчували, хто вони. Під час гри «Банк історій» діти створюють власні маленькі історії чи комікси про видатних українців (Леся Українка, Тарас Шевченко), ніби подорожуючи в часі. Замість нудного тесту учням і ученицям пропонується пройти «*Національний квест*» і відшукати «скарби» – символи України (вишиванка, тризуб, рушник), дізнаючись про їх історію, значення. Вправа «*Коло дружби*» допомагає ділитися щодня добрими справами, які вони роблять для України (посадили дерево чи квітку, сказали мамі «Дякую» чи нагодували безпритульну тварину).

«*Тиждень українського слова*» допомагають дітям усвідомити, що мова не просто слова, а секретний код, який передали нам наші предки. **Мова є основою національної ідентичності**, бо коли ми співаємо українські пісні, відчуваємо радість, читаємо народні казки – стаємо розумнішими й сильнішими духом, говоримо рідною мовою – дбаємо про свободу та незалежність держави.

Рольова гра «Цифрові детективи» має на меті навчити дітей відрізнити неправдиву або погану/злу інформацію. Інтернет – це величезний світ, але іноді там є «шкідливі віруси» і впоратися з ними допоможуть такі правила:

1. Зупинись! Коли побачиш щось незрозуміле чи страшне в новинах.
2. Перевір! Запитай дорослого або знайди інформацію на двох-трьох надійних сайтах (наприклад: перевірити ліки перед тим, як їх вживати).
3. Подумай! Чи інформація робить Україну сильнішою чи слабшою? Ми вчимося вибирати тільки ту інформацію, яка дає змогу стати розумнішими та справжніми патріотами.

Варто наголосити, що ефективним засобом формування національної ідентичності є STEM/STEAM (наука, технології, інженерія, мистецтво,

математика) – особлива організація освітнього процесу, спрямованого на придумування, дослідження, фантазування та моделювання. На уроках дизайну й технологій діти конструюють українські замки, роботів; на уроках математики розраховують розмір площі, щоби посіяти чорнобривці біля школи як символ рідної землі.

Без сумніву, головну роль у національно-патріотичному вихованні дітей молодшого шкільного віку відіграє сім'я. Якщо уявити особистість патріота у вигляді дерева, то школа – це вода і сонечко, які допомагають йому зростати, а родина – міцні корені, які тримають дерево під час будь-якої бурі: народні традиції (святкування Різдва, малювання писанок, українські пісні, щедрівки, колядки тощо), сімейні реліквії (родинні альбоми, у яких зберігається пам'ять про дідусів, бабусь, їхні подвиги чи добрі справи). Як бачимо, символ дерева яскраво ілюструє партнерство вчителя, учня та батьків на шляху становлення національної ідентичності. **Учитель допомагає не лише говорити про любов і повагу до України, а й робити реальні «добрі» справи, залучаючи учнівство до участі в різних видах виховної діяльності:**

1. *Проект «Квітуча Україна».* Навесні діти разом із батьками висаджують квіти біля будинків, доглядають, досліджують, спостерігають за ними, фотографують процес, потім презентують результати роботи.

2. *Акція «Посади дерево».* Діти разом із батьками висаджують кущі, квіти, дерева посадили біля будинку культури. Працівники культури допомагали поливати насадження, а батьки облаштовують ділянки.

3. *«Ігри-патріотів».* До дня Збройних сил України проводяться конкурси-змагання.

4. *Акція підтримки ЗСУ «Теплі долоньки».* Діти збирають малюнки, листівки-привітання (побажання), теплі речі, смаколики для воїнів як вдячність та підтримку.

Наголошуємо, що формування патріотичних почуттів, національної ідентичності учнів і учениць молодшого шкільного віку має спиратися на форми та методи діяльнісного підходу, які допомагають дітям не лише здобувати нові знання, а й самостійно досліджувати матеріал, спілкуватися з рідними, розвивати гордість за свою культуру. Учні та учениці разом із учителем розробляють навчальні мініпроекти: «Моя родина – частинка України», «Символи нашої держави», «Кухня мого краю», «Український рушник – оберіг родини». Беруть участь у рольових іграх, дискусіях, заняттях із казкотерапії, створюють колективні творчі роботи, що сприяє формуванню емоційно-позитивного ставлення до української спадщини. Наприклад, під час гри «Подорож Україною» діти знайомляться з областями, народними костюмами, музикою, архітектурою.

Переконані, що в епоху диджиталізації життя неможливо обійтися на уроках без цифрових технологій та штучного інтелекту. І становлення справжнього патріота потребує формування стійкості до тотальної інформаційної агресії проти дітей та молоді, уміння розпізнавати фейки та долати стереотипи. Інноваційність підходу – поєднання національних цінностей із сучасними інструментами: використання освітніх платформ, інтерактивних карт, доповненої реальності, чат-ботів і ШІ-сервісів для створення національно орієнтованих завдань. Наприклад, учитель може запропонувати учням створити віртуальну екскурсію «Моя Україна», використовуючи зображення, аудіо та голосові пояснення. Діти можуть спільно зі

штучним інтелектом створювати казки про українських героїв або ілюструвати народні прислів'я.

Ефективним підходом до навчання дітей поколінь Z і А є гейміфікація. **Навчальні ігри з українським змістом сприяють підвищенню мотивації на уроці.** Так, за допомогою QR-квестів чи онлайн-вікторин школярі та школярки шукають відповіді на питання про українських митців, державні символи, народні звичаї.

Інтегроване навчання, безперечно, сприяє формуванню національної ідентичності, бо дозволяє використати потенціал різних навчальних предметів і забезпечити системний підхід. Так, під час уроку математики діти розв'язують задачі про українських майстрів чи архітектурні пам'ятки, а на уроках мистецтва створюють власні орнаменти на основі народних мотивів.

Отже, педагог НУШ є ключовим агентом у формуванні національної ідентичності учнів. Місія вчителя виходить за рамки організації навчання та вміщує створення здорового, безпечного середовища, де дитина може глибоко усвідомити свою належність до українського народу. Різноманітні види виховної діяльності, партнерство з батьками та особистий приклад учителя сприяють формуванню моральних якостей, поваги, толерантності та любові до українського народу.

Інноваційні технології відкривають нові можливості для виховання національно свідомої особистості дитини початкової школи. **Формування національної ідентичності – не окремий напрям роботи, а частина цілісного виховного процесу,** який пронизує навчання, спілкування, творчість, шкільні традиції. Головне завдання сучасного вчителя – зробити так, щоби діти з гордістю говорили: «Я – українець/українка! Я люблю свою Батьківщину!».

Список використаних джерел

1. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL <http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf>
3. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja : navch.-metod. posib. Za zag. red. N. M. Bibik. Київ : Літера ЛТД, 2019. 207 с.
4. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. Авт.: Л. Лотоцька, О. Пасічник. Київ: МОН України, 2020. 9 с.

Урок української літератури як простір плекання національної ідентичності

Оробченко Аліна,
учитель української мови та літератури
комунального закладу «Дергачівський ліцей № 2»
Дергачівської міської ради
orobalina345@ukr.net

В умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, у роки найскладнішого для всіх українців воєнного періоду, все більшої актуальності набуває питання виховання національної ідентичності дітей і молоді, зокрема для формування в молодого покоління почуття спільної відповідальності за долю держави, готовності її захищати, за функціонування української мови в усіх сферах діяльності особистості.

Закон України «Про освіту» визначає, що «держава створює умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного, демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина» [4].

До основних засад державної політики у сфері освіти Закон України «Про освіту» зараховує:

- виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій;
- формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення;
- формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками;
- формування громадянської культури та культури демократії.

Концепція «Нова українська школа» будується на розвитку в підростаючого покоління ключових компетентностей, серед яких одне з ключових місць посідає розвиток соціальної та громадянської компетентності, яка «включає повагу до закону, дотримання прав людини і підтримку соціокультурного різноманіття»[5].

У Концепції розвитку громадянської освіти в Україні визначено, що «вагомим елементом громадянської освіти має стати формування у громадян відповідального ставлення до інтересів України, захисту її суверенітету та територіальної цілісності, забезпечення безпеки та усвідомлення спільності інтересів людини та держави, розвиток національної ідентичності...» [6]. Таким чином, можемо з упевненістю зазначити, що виховний процес повинен бути невід'ємною складовою всього освітнього процесу та орієнтуватися на духовні цінності українського народу, національну свідомість, ідентичність, самобутність, гідність, загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість) і соціально-політичні (свободу, демократію, повагу до рідної мови та культури, патріотизм, національну ідентичність).

Розуміння власної громадянської ідентичності, державної приналежності, національної, етнічної та культурної ідентичностей, поваги до інших культур і етносів – основа громадянської компетентності здобувача освіти.

Розвиваючи громадянську компетентність на уроках української літератури, слід акцентувати увагу саме на вихованні національної ідентичності та патріотизму, що безпосередньо взаємодіють і доповнюють одне одного.

Національна ідентичність, за визначенням в Енциклопедії сучасної України, – це «ототожнення себе з національною спільнотою на основі стійкого емоційного зв'язку, що виникає внаслідок сформованої системи уявлень про традиції, культуру, мову, політику, а також прийняття групових норм і цінностей» [3]. Ідентичність є відчуттям належності до певної держави чи нації, сенсом «нації як цілісного цілого, представленої самобутніми традиціями, культурою та мовою».

Саме тому велика увага в роки повномасштабної війни приділяється формуванню національної ідентичності нового покоління, яке має бути здатним ототожнювати себе з державою, мовою, традиціями й культурою українського народу. Виховання здобувачів освіти в сучасному суспільстві в умовах протистояння російському агресорові, економічного та політичного реформування, коли суттєво змінилися соціокультурне життя, принципи діяльності освітніх установ, засобів масової інформації, обумовлює потреби розвитку патріотичних почуттів, гордисті за громадян України, які стали на захист мирного майбутнього українських громадян, розбудови держави. Тому одним із пріоритетних завдань учителя на сьогодні є формування в учнів патріотизму, національної ідентичності та національної гідності як складових інтелектуальної, гармонійної, соціально активної, духовно багатой особистості.

Для вчителя української мови та літератури має велике значення формування рис громадянина, який знає рідну мову, шанує та поважає культурну спадщину українського народу, є прикладом патріотизму для наслідування майбутніми поколіннями. Тож, на нашу думку, уроки української мови та літератури є широким простором для формування національної ідентичності школяра.

Національна ідентичність несе в собі знання, пошану, дотримання традицій і звичаїв українського народу. Вивчення української літератури в 5-8 класах починається з опанування усної народної творчості. Під час знайомства з календарно-обрядовими піснями акцентується увага на збереженні традицій українського народу, примноженні та дотриманні їх. Так, наприклад, на Свято Івана Купала, яке відзначається сучасниками біля водойм, закарбувалася традиція водити хороводи, співати тематичних пісень і перестрибувати через багаття, плести вінки й пускати їх на воду; на свято Сорока Святих у багатьох українських сім'ях випікають з тіста пташок – жайворонків, що символізують прихід весни; збереглась традиція наших предків святкувати Масницю: і до сьогодні спалюються Морени та випікають і роздають млинці, що символізують перемогу тепла та добра над холодом і злом. В українських селах, містах і дотепер є традиція колядувати й щедрувати на Різдвяні свята, носити власноруч змайстровану зірку – символ сонця, переодягатись у костюми тварин, що символізують достаток і прибуток для господарів.

Кодом національної ідентичності українців була і є пісня, що завжди лунає в українських містах і селах, слугує розрадою, смутком, щастям, підтримкою та рушійною силою. Крізь віки пісня залишається символом нації. При знайомстві шестикласників із «Легендою про дівчину Україну», юначку, яку Бог обдарував

піснею, а також вивченні в 9 класі п'єси І. Котляревського «Наталка Полтавка» акцентується увага на тому, що саме українська пісня є однією із святинь нашого народу, його найціннішим духовним скарбом, гордістю та красою, генетичним кодом. Так, етнографи нарахували до 200 тисяч українських народних пісень. Жодна нація за всю свою історію не мала такої кількості, що свідчить про те, який наш народ співучий, унікальний, духовно багатий та глибоко патріотичний. У ЮНЕСКО зібрана дивовижна фонотека народних пісень країн усього світу. У фонді України знаходиться 15,5 тисячі пісень. На другому місці перебуває Італія з кількістю 6 тисяч народних пісень. Найкращі фольклорні твори передаються з покоління в покоління, залишаючись повсякчас актуальними. Пісня не лише надихає, а й підтримує, піднімає на боротьбу за національну свободу й незалежність. Під час вивчення пісні «Ой у лузі червона калина», яку написав Степан Чарнецький на початку 1914 року для театральної вистави на основі мотивів козацької пісні XVII століття «Розлилися круті бережечки», наголошую, що й сьогодні наші мужні захисники, які боронять кордони рідної держави, виконують її як гімн незламності та нескореності українського народу, що крізь віки несе любов до української землі.

Український народ завжди був волелюбним, нескореним, готовим на самопожертву заради свободи та незалежності. Сила, міць і дух нашого народу віками виявлялись у його єдності, підтримці один одного. Вивчаючи повість І. Франка «Захар Беркут» про єдність тухольської громади, самопожертву власним майном заради волі та свободи, варто проводити паралель із сучасним вторгненням російських окупантів на Харківщину, коли в лютому 2022 року харків'яни, навіть ті, хто вперше тримали в руках зброю, з «коктейлями Молотова», стали на захист свого міста й не пустили ворога, не дали можливості російським агресорам окупувати українське місто-мільйонник. Місто вистояло, лишилося вільним і нескореним завдяки мужності та героїзму його жителів, як вільною залишилася й тухольська громада, яка протистояла монгольській навалі.

Здавна Україна славилася козаками, козаччиною, Запорізькою Січчю. Козак у перекладі з тюркської «вільна людина». Козацтво в Україні відоме з кінця XV століття, а його розквіт припадав на період із середини XVI до кінця XVIII століття. Козацтво виникло як суспільний стан вільних людей, які займалися господарською діяльністю та захистом українських земель. Козаки були вправними, хоробрими, мужніми воїнами й дотепними та майстровитими винахідниками. Вивчаючи поему Т. Шевченка «Іван Підкова», діти дізнаються, що перші підводні човни були розроблені на основі козацьких "чайок". Згідно з історичними джерелами, ще 1595 року козаки переобладнували свої човни "чайки" для несподіваних атак. Цікавим прикладом сучасної війни може бути розробка українськими військовими надводного безпілотної літальної апаратури на основі вже наявних зразків, здатного нести кілька оптоволоконних дронів у відкидних відсіках корпусу. Така система не має аналогів у світі. ***Отже, українці з метою створення системи захисту своєї землі здатні на неймовірні винаходи, що свідчить про розум, креативність мислення, жагу до волелюбства українського народу.***

Одним із найвидатніших педагогів України та всієї міжнародної освітянської спільноти є Василь Олександрович Сухомлинський, який пропонував виховувати дітей у душі любові, національної ідентичності та громадянської свідомості. За його словами, патріотизм – це, образно кажучи, сплав почуття і думки, осягнення святині – Батьківщини – не тільки розумом, але й, передусім, серцем [1].

Від самого народження дитина через спілкування з рідними, через мамині обійми та лагідні колискові, через розповіді та повчання вчителя, вихователя чує українське слово, відчуває милування навколишнім світом, закарбовує його у пам'яті, щоби в подальшому відтворити та примножити, передати нащадкам. Зміст поеми М. Вороного «Євшан-зілля» звертає увагу дітей на міць генетичної пам'яті, яка повертає людину до Батьківщини. Зазначаємо, що як і при татарській навалі, так і в наш час тисячі українських дітей залишаються викраденими російським агресором, із них більша частина є примусово депортованими. Висловлюємо сподівання, що всі вони, як і головний герой поеми М. Вороного, повернуться в Україну, якщо не зараз, то коли стануть дорослими, бо тут їхнє коріння, їхній родовід, їхня матінка-земля, материнське ласкаве слово.

Українське слово.... Воно завжди було ненависним російській імперії.

Знайомлячи десятикласників із поезією О. Олесь «О слово рідне! Орле скутий!..», варто нагадати учням і ученицям про Валуєвський циркуляр, який наказував призупинити друк значної частини книг, написаних малоросійською, тобто українською мовою, Емський указ – документ, що суттєво обмежив використання нашої рідної мови, заборонивши друк книг, проведення вистав, концертів і викладання українською мовою, голодомор 1932-1933 років – намагання знищити українську націю, її рідне слово. Звертаю увагу на те, що, незважаючи на життєві перипетії, усілякі заборони, примуси та страшний звірячий геноцид, українське слово живе і житиме доти, доки ми плекатимемо та примножуватимемо його як національний генофонд, як частинку власного «я». О. Олесь у поезії «О слово рідне! Орле скутий!..» прославляє наш народ, який зберіг рідну мову в страшну годину, «коли він сам стоять не міг». Слово в поезії митця – це душа народу, яку можна зберегти, тільки зберігши мову. Тож закликаю здобувачів освіти говорити українською, мислити українською, примножувати українське.

Наші захисники щохвилини стоять на сторожі кордонів Вітчизни, боронять нас, громадян української держави, тож наш обов'язок – зберегти найцінніше, передане у спадок пращурами: рідну мову, культурну спадщину волелюбного народу та любов до України:

Свою Україну любіть.
Любіть її...во врем'я люте,
В останню, тяжкую минуту
За неї Господа моліть.

Т. Шевченко

Висновок. Отже, національна ідентичність громадянина нерозривно пов'язана з розуміннями цінності Батьківщини, її історії, літератури. Це не просто усвідомлення національної приналежності, а насамперед сприйняття себе частиною народу. Формування національної ідентичності безпосередньо залежить від вивчення української літератури школярами, оскільки вона містить генетичний код нації – відтворює її історію, традиції, звичаї, культурний спадок народу. Читання та аналіз літературних творів сприяє формуванню національної ідентичності, вихованню патріотизму, почуття гідності, гордості за власний народ, любові до рідної землі та розуміння ролі українців у світовому баченні.

Список використаних джерел:

1. [VPULibrary](https://vpulibrary.blogspot.com/2021/11/blog-post_21.html) Блог училищної бібліотекарки. URL:

2. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-71062>
4. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
6. Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/KONTSEPTSIYA-ROZVYTKU-GROMADYANSKOYI-OSVITY-V-UKRAYINI.pdf>

Урок у початковій школі в просторі плекання національної ідентичності

Пуляєва Валентина,
учитель початкових класів,
учитель-методист КЗ «Харківський ліцей № 43
Харківської міської ради»
valser0770@gmail.com

Ціновим засобом відображення нації є формування в людини національної гідності й гордості за свою Батьківщину, відмова від почуття національної меншовартості, від почуття національної неповноцінності, що формувалися віками, формування позиції «Я-українець, де б я не був» [додаток, ф.1]. І треба зробити навколо дитини таке середовище, яке б сприяло розвитку, культурі, лінгвістиці й відповідно відображало ідеї, цінності, ставлення самої дитини.

Саме тому завдання для вчителів маленьких дітей полягає в тому, щоб зрозуміти важливість культури для людського розвитку та перейти від простої культурної оцінки та збагачення до розширення прав і можливостей культури на залучення учнів до глибинних пластів національної культури й духовності, формування у дітей національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури, а ще забезпечити підтримку соціально-емоційного розвитку.

Для багатьох нас, українських родин, прикладом може бути родина Косачів, де мати свідомо виховувала патріотів. Писала під псевдонімом Олени Пчілки дитячі вірші, укладала читанки. Давала дітям перекладати цікаві тексти різними мовами, аби навчити їх високого рівня літературної мови. І таким чином створила з них плеяду перекладачів. Леся Українка перекладала Гайне разом із Максимом Славінським. Славінський став потім українським дипломатом. Діти й самі писали вірші, їм допомагав поет Володимир Самійленко. Він, до речі, грав на гітарі, а також грав із дітьми українські вистави. Усі її діти стали українцями. І також її сестри, і діти сестер. І син чоловікового брата, Юрій Косач. Багато залежить від родин, але ми розуміємо, що наша українська проблема в тому, що українці довгий час не мали своєї власної державної традиції, власної школи, і не всі сім'ї це ще усвідомили. Ідентичність буває стихійна і природна. Стихійна – це, скажімо, вільне козацтво в селах. У селян українська ідентичність була природна. І ми сьогодні, по суті, надолужуємо втрачене, виховуємо ідентичність, щоб вона стала природною [1].

Найважливішою громадянською рисою особистості є сформованість національної свідомості, патріотичних почуттів до рідної землі, свого народу, готовності до праці в ім'я України.

У початкових класах на уроках це допомагають зробити соціальна і громадянська компетентності, які виступають як ключові. Вони є міждисциплінарними та інтегруються через усі освітні галузі, спрямовуються на соціалізацію особистості, набуття громадянських якостей, дотримання соціальних норм і правил.

Великого значення для вчителя набуває відбір змісту навчального матеріалу й посилення його українознавчої спрямованості.

Уроки української мови та літературного читання [додаток, ф.2,3].

Ідентичність – це злиття мови та думки. Саме для цього в початкових класах метою є вироблення умінь і навичок вільного користування з комунікативною метою усно й письмово українською мовою.

Систематичне використання здобутків усної народної та авторської творчості (загадок про природні об'єкти та явища, лічилок, мирилок, прикмет, приказок і прислів'їв, народних прикмет, уривків із казок, дитячих пісень, колискових, щедрівок, колядок, веснянок, закличок тощо), елементів календарної обрядовості, землеробської культури, використання народних традицій поведінки в природі, шанобливого ставлення до людей праці, науки, культури – це все є важливим аспектом формування національно самосвідомої особистості, поваги та любові до державної мови. Володіння українською мовою та послуговування нею повинно стати пріоритетними у виховній роботі з дітьми. Мовне середовище повинно впливати на формування учня-громадянина, патріота України, незалежно від того, де він знаходиться. Треба оживляти мову за допомогою ігор, пісень та інтерактивних вправ. З російськомовними дітьми треба відповідно адаптувати свої уроки, пройти шлях від простих привітань до побудови речень і елементарних розмов. Радісно бачити, як із кожним заняттям зростає дитяча впевненість у собі, як вони вільно розмовляють і висловлюють свої думки. Та уроки повинні не лише зміцнити їхні мовні навички, але й поглибили зв'язок із культурною спадщиною українського народу.

Практична частина (прикладі):

– Прочитай крилаті вислови сучасної письменниці Ліни Костенко як скоромовку:

«Люди, будьте взаємно красивими! Єдиний, хто не втомлюється, – час!» [2; с. 6].

– Напиши листа або повідомлення іноземному другу про те, ким або чим ти пишаєшся в місті або країні.

– Інсценуй казки «Ріпка», «Рукавичка» в групах.

– Конкурс у класі «Хто знайде більше кросвордів, ребусів про Харків, Харківську область».

– Вивчи українську колядку або щедрівку, з якою ти підеш до родичів, друзів, хрещених у зимові свята тощо.

Технології. Дизайн. Мистецтво [додаток, ф.4].

Виготовлення на уроках учнями декоративних чи декоративно-ужиткових виробів, крім суто технічної сторони, має й мистецьку, яка полягає насамперед у визначенні художньої ідеї твору. Виготовлення виробів, наприклад, технікою вишиванням, демонстрація репродукцій картин українських митців у поєднанні з

повідомленням таких теоретичних відомостей, які розкривають різні сторінки нашої історії, формують в учнів загальне уявлення про моральну й духовну культуру українського народу тощо.

Як порада, старайтеся використовувати зображення, які показують повсякденне життя українських людей під час роботи та відпочинку; використовувати образи важливих особистостей, минулих і теперішніх, і які відображають різноманітність етнічних груп України; використовуйте зображення, які представляють українську родину; використовуйте зображення дітей та дорослих з основних етнічних груп; старайтеся частіше виставляти твори мистецтва – принти, скульптуру та текстиль – художників українського походження. Зараз нагальним є проведення конкурсів малюнків, оберегів, організація написання листів і малюнків воїнам ЗСУ [додаток, ф. 5]. Актуальним питанням є організація, збирання та поширення інформації про героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів у ході російсько-української війни, волонтерів та інших громадян, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності України.

Практична частина (приклад):

– Намалюй когось зі своєї родини або всю сім'ю у вишиванках із типовим орнаментом Харківської області.

– Робота в групах «Прикрасити контури України природним матеріалом» тощо.

– Зроби з конструктора або пластиліну макет мосту через річку нашої місцевості тощо.

Математика

Це, насамперед, розв'язування задач, у яких мова йде про рідний край. Це задачі, що містять історичні дані, відомості про тваринний та рослинний світ регіону, у якому проживають школярі тощо. Під час розв'язування задач доречно пропонувати учням коментувати виконання дій. Це сприятиме розвиткові усного мовлення, формуванню у школярів вмінь правильно і грамотно висловлювати свої думки українською мовою.

Практична частина (приклад):

– Вимірй (згадай довжину) сторін прапорця – маленьку копію нашого державного прапора, який ти зробив на мистецтві, знайди його периметр. Згадай вірш про український прапор.

– Якої довжини тіло справжнього українського соловейка, якщо в тебе в альбомі він має 3 см в масштабі 5:1 тощо.

Я досліджую світ/ Я пізнаю світ (за програмою «Інтелект України»)

Це теж, насамперед, використання краснавчого матеріалу у викладанні історії, природничих, елементів фізичних, хімічних наук у цікавій і наочній формі. Познайомити учнів з найпомітнішими видами, поширеними в різних куточках нашої країни, особливу увагу звертаючи на місцеві види флори і фауни. Спільно з цим використовувати такі елементи національної культури, як народні перекази, легенди, оповіді, загадки, пісні, думи, прислів'я та прикмети.

Формування ідентичності передбачає розвиток в учнів знань, та уявлень про досягнення нашої країни в галузі науки, адже багато видатних вчених прославили Україну. При цьому завжди необхідно підкреслювати їхню приналежність до України, звертати увагу на внесок української науки в розвиток світової біологічної, хімічної науки, приділити увагу рослинам-символам України

– калині, вербі, дубу, тополі, маку, барвінку, чорнобривцям. Не менш важливим є повсякденне виховання на уроках поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів – Герба, Прапора, Гімну.

Бесіди про минуле нашого народу треба проводити в оптимістичному руслі, наголошувати на світлих сторінках української історії, а про труднощі варто говорити як про чинники, які робили нас, українців, сильнішими й досвідченішими. Аналіз подій, учинків героїв творів сприятиме формуванню важливого розуміння того, що впродовж історії людства українці, безпосередньо брали участь у виробленні загальнолюдських цінностей світу.

Практична частина (прикладні завдання):

– Виконай вправу «Мандрівник». Намалюй контури України та Дніпропетровської області [3; с.17].

– Прочитай уривок з вірша Грицька Бойка «Зелена аптека». Вислови думку, які рослини автор називає так (дикорослі, лікарські, декоративні). Наведи усно приклади наших місцевих рослин [4; с.32].

Фізкультура

Застосування на уроках рухливих і народних ігор, розваг, естафет, козацьких забав, спортивних ігор за спрощеними правилами сприяють вихованню патріотичних почуттів, моральних і фізичних якостей, Реалізація формування ідентичності відбувається і в теоретичних темах, таких як «Відродження Олімпійських ігор сучасності», «Визначні спортивні досягнення українських олімпійців», «Олімпійська Україна», «Параолімпійський рух на сучасному етапі», «Прагнення розвитку здорового способу життя нашого народу» тощо.

Практична частина (прикладні завдання):

– Розучи комплекс вправ із палицею, уяви себе козаком на острові Хортиця, пригадай, що ми вивчали на уроці ЯПС про Запорізьку область.

– Розучи приставні кроки, нахили як елементи українського гопака тощо.

Рекомендації та висновки щодо уроків у початковій школі

Оскільки в молодшому віці в дітей домінує образне мислення, то **найбільш характерними є такі види уроків:** урок-ситуаційно-рольова гра, урок-сюжетно-рольова гра, урок-гра-драматизація, урок-інсценування, урок-гра-бесіда, урок-гра-мандрівка, урок-екскурсія, урок-виставка-ярмарок, урок-ранок, урок-свято, урок-усний журнал, урок-театральна вистава, урок-спортивні змагання, урок-ляльковий театр, урок-уявна подорож тощо.

Види діяльності на уроках: ігрова вправа, колективна творча композиція, бесіда, тематичний зошит, групова справа, оформлення альбому, конкурси, ігри, школа ввічливості, демонстрація, розповідь, моделювання, вікторина, екскурсія, виставка малюнків, добродійна акція, хвилини з мистецтвом, година спостереження, година милування природою, ведення літопису класного колективу, веселі старти, естафети, догляд за рослинами і тваринами, козацькі забави. *Ефективним буде використання проєктної діяльності учнів.*

Гра теж має вирішальне значення в ранній освіті дитини. Соціальна та національна ідентичність культивується, особливо в класі, через гру.

Ще один аспект стосовно формування ідентичності – дружба цінна для дітей, оскільки вона допомагає їм зрозуміти світ, у якому вони живуть. Дружні стосунки дітей впливають на розвиток у них почуття особистої, соціальної, національної ідентичності. Активна участь у спільноті сприяє відчуттю контролю над множинними факторами, які впливають не тільки на фізичне та психічне

здоров'я, але й на дитяче суб'єктивне відчуття добробуту та приналежності до тієї чи іншої етнічної групи чи цілого народу.

Головне в роботі на уроках – цілісний підхід, коли використовуються інтерактивні завдання, мультимедійні ресурси та цікаві вправи. Діти повинні не лише бути зосереджені на вивченні мови, але й пізнавати культуру, історію та традиції українського народу [додаток, ф. 6].

Список літератури

1. Ігор Гирич. Українська ідентичність – це свідомий вибір. *Україна молода. Бойова газета героїчної нації*. 2018, 21 Листопада (№ 127). URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3389/188/128231/>.

2. Хвилинка читання. 3 клас: зошит з друкованою основою у 9 ч. Ч.3/ І.В. Гавриш, Н.Ф.Андреева, В.І. Пімонова. – Харків: СТЕМ ОСВІТА, 2025. – 16 с.: іл.

3. Я пізнаю світ. 3 клас: зошит з друкованою основою: у 9 ч. Ч.2. Тижень 4/ І.В. Гавриш, Л.М.Булахова, Г.О.Жук, С.О.Доценко, Г.О. Калиновська, Т.В. Райська. – Харків: СТЕМ ОСВІТА, 2025. – 48 с.: іл.

4. Я пізнаю світ. 3 клас: зошит з друкованою основою: у 9 ч. Ч.2. Тижень 7/ І.В. Гавриш, Л.М.Булахова, Г.О.Жук, С.О.Доценко, Г.О. Калиновська, Т.В. Райська. – Харків: СТЕМ ОСВІТА, 2025. – 40 с.: іл.+ вкл. 4 с.

Додаток

Фото 1
Учениця класу
в Словаччині

Фото 2
Сторінка одного з
підручників «Я пізнаю світ»
за програмою «Інтелект
України» 4 клас

Фото 3
Робота учениці – ілюстрація
байки Г.С. Сковороди
«Бджола та Шершень»

Фото 4
Робота учня «Державні та
народні символи України»

Фото 5
Роботи, які відіслані ЗСУ

Фото 6
Робота учениці для конкурсу
«Код нації»

Словом і серцем: урок як колиска ідентичності

Нікітіна Алла,
директор Комунального закладу
«Красненська гімназія»
Кегичівської селищної ради,
учитель української мови та літератури,
учитель-методист
allanikiina17@gmail.com

З початку повномасштабного вторгнення Україна переживає найбільше випробування у своїй боротьбі за незалежність і територіальну цілісність. Тож сьогодні найважливішим є питання формування національної ідентичності. У ній – майбутнє України.

Сучасна українська школа – це не лише інституція передачі знань, а передусім простір формування особистості, її духовного світу, цінностей та ідентичності. «Як потужна соціальна інституція, освіта формує особистість у всій її багатовимірності, впливає на формування світогляду, інтересів, цілей, бажань, розуміння й підтримку, або ж заперечення тих чи інших соціально-політичних явищ і процесів. Саме в системі освіти поширюються цінності та світоглядні орієнтири, які стають основою національної, громадянської та проєвропейської української ідентичностей» [8, с. 44]. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» визначає українську національну ідентичність як «стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями» [5].

В епоху глобалізаційних процесів, інформаційного шуму й культурних впливів із різних боків саме урок української мови та літератури набуває особливого значення. Він стає майданчиком, де слово перетворюється на засіб самопізнання, де учень відкриває себе як частину національної спільноти, усвідомлює власну приналежність до української культури й історії. Формування ідентичності – це не одноразовий акт, а тривалий процес становлення світогляду, який починається в дитинстві та триває все життя. Урок, сповнений змісту, емоцій і живого спілкування, повинен бути тим середовищем, де дитина відчуває, що українська мова – це не просто навчальний предмет, а її власний духовний дім.

Поняття ідентичність охоплює усвідомлення людиною своєї належності до певної спільноти, культури, мови, системи цінностей. Ідентичність буває національна, культурна, мовна, громадянська, але всі вони переплітаються, формуючи внутрішній стрижень особистості. Відомий український педагог Іван Бех зазначав, що головна мета виховання – формування духовного світу особистості, її «Я-концепції». Саме тому урок має не лише навчати граматики чи літературознавства, а й плекати почуття гідності, відповідальності, любові до свого [1, с. 35].

Державний стандарт повної загальної середньої освіти завданнями мовно-літературної освітньої галузі в закладі освіти визначає «формування

гуманістичного світогляду, духовного світу учня, його моралі, загальної культури, особистісних рис громадянина України, який усвідомлює свою належність до світової спільноти». Учень із сформованою ідентичністю не просто володіє мовою – він мислить нею, відчуває нею світ. Тож завдання педагога – створити такі умови, у яких знання перетворюються на внутрішню цінність, а мовлення стає проявом культури.

Відомий український педагог В. О. Сухомлинський писав, що в руках учителя слово є могутнім виховним засобом, яке здатне підняти, звеличити людину в її власних очах, утвердити її патріотичну свідомість і громадянську гідність, на все життя відкрити в її серці невичерпні й вічні джерела любові до своїх предків [7, с. 206].

Українська мова – це серцевина національної ідентичності, була є й буде кодом нації, максимальним ідентифікатором українця. Іван Огієнко стверджував, що «мова – це наша національна ознака, у мові – наша культура, сутність нашої свідомості». Через неї передається історична пам'ять, ментальність, спосіб мислення, тому уроки української мови – не лише навчання лінгвістичних норм, глибоке засвоєння навчального матеріалу, а виховання мовної свідомості, формування свідомої особистості, яка ідентифікує себе з українським народом.

Мовна ідентичність формується тоді, коли учень і учениця усвідомлює, що слово – живий організм, який зберігає досвід поколінь. Тому вчитель має підібрати до кожного уроку, кожної теми такі форми й види роботи, такий мовний матеріал, які би закріплювали це усвідомлення.

Ефективними є вправи з етимологічним аналізом, дослідження походження власних імен, назв місцевостей, обговорення мовних особливостей родинного чи регіонального мовлення. Такі завдання сприяють не лише розвитку мовної компетентності, а й формуванню поваги до власного слова, інтересу до його історії.

Наприклад, на уроках української мови в 5-9 класах можна пропонувати тему усного висловлювання чи письмового есе «У цьому слові живе Україна», щоб учні та учениці шукали в мові відображення українських цінностей – волі, працьовитості, любові, пісенності, спираючись на власний досвід і здобуті знання. У 6 класі створюємо проєкт «Мова моєї родини», у якому діти збирають прислів'я, приказки, колискові, родинні історії, щоби відчути зв'язок поколінь за допомогою рідного слова.

Результативним для формування національної ідентичності є послідовне й системне вивчення слів-символів, які несуть у собі культурний досвід минулих поколінь: *вишиванка, рушник, вінок, калина, лелека, криниця, писанка, чорнобривці, пшениця тощо*. Це можуть бути лексичні диктанти, лінгвістичні ігри, віртуальні квести, дослідницькі проєкти.

Важливу роль у формуванні національної ідентичності відіграють орфоепічні хвилинки «Українська мова – це модно!», які можна проводити на початку уроку у вигляді фізкультхвилинки. На жаль, мовлення дітей сьогодні переповнене «суржиком», тому такі завдання сприятимуть поповненню словникового запасу дітей, виробленню правильної вимови й усвідомленню величезного багатства української мови. Можна також використовувати різні види диктантів: словникові, лексичні, орфоепічні, класичні, фото- чи музичні тощо. Така форма роботи сприятиме не тільки поповненню словникового запасу учнів і учениць, засвоєнню правил орфоєпії та орфографії, а й національній ідентифікації.

Для глибшого засвоєння теоретичного матеріалу з кожного розділу предмета «Українська мова» **можна пропонувати учням і ученицям цікаві, захоплюючі інноваційні форми навчальної діяльності**: індивідуальні наукові розвідки, мовні проекти, мандрівки, лінгвістичні повідомлення, рольові ігри, наприклад: «ТОП-10», «Я – мовознавець», «Знайомство із словосполученням», «Подорож у країну Морфології», «Знайди помилку» тощо. Такі форми роботи роблять урок мови цікавим для дітей; вони не механічно засвоюють правила, а почуваються вільними у просторі відкриття власної культурної спадщини.

Закон України «Про освіту» серед головних засад державної політики у сфері освіти визначає «виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій». Чи не найповніше ці завдання реалізуються на уроках української літератури [4].

Художня література є уособленням ментальності українського народу. Українська література – це не просто сукупність художніх текстів, а живий літопис народу, його болю й радості, пошуків ідеалів. Кожен урок повинен бути зустріччю з моральними цінностями, з прикладами служіння, жертвності, мужності; стати діалогом із національною пам'яттю. Усна народна творчість (прислів'я, приказки, пісні, казки, легенди), твори письменників-класиків і сучасних майстрів слова впливали і впливають на виховання в учнів і учениць національного характеру українця/українки. Літературний твір відкриває перед дитиною шлях до глибокого усвідомлення своєї приналежності до нації. Читаючи «Захара Беркута» Івана Франка, «Гайдамаки» і «Катерину» Тараса Шевченка, «Лісову пісню» Лесі Українки чи «Модри Камень» Олесея Гончара, учні й учениці торкаються вічних тем – любові, совісті, гідності, свободи. Через емоційне переживання долі героїв вони осмислюють власні моральні орієнтири.

Учителю важливо не переказувати зміст твору, а створювати діалог із текстом. Герменевтичне читання, обговорення запитань «Що цей твір говорить мені сьогодні?», «Як я бачу героя в сучасному світі?», «Чи є такі герої серед моїх сучасників?», «Чи зміг/змогла я вчинити так само?» допомагають дітям будувати особистісний зв'язок із літературою.

Як зацікавити учнів/учениць на уроках літератури? А зацікавивши, виконати головне завдання з формування національної ідентичності? Практика показує, що найкраще з цим завданням справляються **інтегровані проекти**: створення буктрейлерів, відеоесе, артінсталяцій за мотивами творів, реклами за прочитаним твором, створення мультимедійних проєктів, віртуальних музеїв, сторінок письменників/поетів у соцмережах, створення блогів тощо. Цікавими для учнів/учениць можуть бути інтерактивні методи «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Метод ПРЕС». Актуальним є прийом «Дружня порада», коли дітям пропонується від імені героя дати однокласникам поради, якими ті можуть скористатися в житті. Або вправа «Оживи світліну (ілюстрацію, репродукцію)», виконуючу яку, учні та учениці аналізують епоху/автора/умови створення фото чи картини й дають власну оцінку твору. **Не втратили своєї актуальності й проблемні уроки**, коли художні твори вивчаються з акцентом на проблемні питання, що дозволяє учням і ученицям зрозуміти суспільно-політичні явища, описані автором, провести певні історичні чи суспільні паралелі, що сприяє формуванню патріотичних почуттів, а як наслідок – національної ідентичності.

Потужним, на нашу думку, засобом формування національної ідентичності є **ознайомлення школярів і школярок із життєвим подвигом і творами**

письменників, які віддали свої життя, захищаючи Україну, але сильний голос яких звучить під час війни. «Ви ж на бій готові, не лякайтесь смерті, бо то честь для нас, панове, за Україну вмерти...» – ці слова належать 78-річному Євгену Балю – поету, патріоту, волонтеру. «Розстріляним відродженням» сьогодні є поети Артем Довгополий, Максим Кривцов, Олександр Бережний, Микола «Крук» Кравченко, дитячий письменник Володимир Вакулєнко, літературні твори яких повинні стати не лише об'єктом аналізу, а й живим досвідом осмислення української ідентичності.

Починаючи з 9 класу, учні/учениці вивчають системний курс літератури за хронологічним і мистецько-стильовим принципами. Повноцінно та якісно виконати це завдання можна, якщо розглядати мистецькі явища в міжнародному та світовому контекстах. Саме національна ідентифікація й усвідомлення себе українцем – представником одного з давніх і культурних народів світу – відбувається під час вивчення літератури бароко, поеми «Енеїда» І.Котляревського, поеми «Гайдамаки» Т. Шевченка, повісті «Облога Буші» М. Старицького, новели «Intermezzo» М. Коцюбинського, роману «Диво» П. Загребельного та інших творів.

Ідентичність формується не фрагментарно, а цілісно – через поєднання мови, історії, культури, мистецтва, тому сьогодні, як ніколи, важливими на уроках є міжпредметні зв'язки. Наприклад, урок-діалог «Українська пісня в поезії та історії» може об'єднати вивчення ліричних текстів із прослуховуванням народних пісень, дослідженням їх походження, аналізом емоційної тональності. Так, учні й учениці не лише розвивають мовну чутливість, а й занурюються в духовний світ нації. Або урок-дослідження «Твій вірш – сучасна пісня», на якому діти вивчають класичні поетичні твори Т. Г. Шевченка, Лесі Українки, І. Я. Франка, В. Симоненка, В. Стуса з оглядом на використання у творчості сучасних українських композиторів і виконавців.

Не втрачають своєї користі тематичні тижні української культури, дні рідної мови, літературні фестивалі, у яких поєднуються читання, творчі конкурси, зустрічі з письменниками, обговорення сучасних українських медіатекстів. Важливо щороку залучати учнів і учениць до написання диктанту Національної єдності, формуючи в них відчуття приналежності до великого українського народу. Така інтеграція сприяє формуванню «ідентичності дії» – коли учень/учениця не просто знає, що є українцем/українкою, а й свідомо діє як представник/представниця української культури: говорить українською, цікавиться літературою, шанує традиції.

Найважливіший чинник формування ідентичності – це особистість учителя. Його слово, інтонація, ставлення до мови й культури створюють атмосферу уроку. Учитель – не лише передавач знань, а взірць громадянської позиції, мовної поведінки, моральної стійкості. Щира любов до українського слова передається не моралізуванням, а натхненням. Дитина, яка бачить, що вчитель живе українським словом, співає українські пісні, читає твори сучасних авторів, тобто серцем живе в українському слові, то природно переймає цю любов. Коли на уроці панує атмосфера довіри, взаємоповаги, діалогу, учні/учениці з кожним словом усвідомлюють почуття гідності й відповідальності за свою мову, свою культуру, свою державу.

Урок української мови та літератури – це не просто навчальна одиниця, а духовний простір, де дитина вчиться бути собою, розуміти свої корені, свідомо

будувати майбутнє. Плакаючи ідентичність, ми плакаємо людину, здатну любити й берегти свою мову, культуру, країну. Адже саме на уроці, серед звуків рідного слова й мелодії літературних образів, починається шлях до усвідомлення: я – українець/українка, і це моя сила, моя гідність, моя історія.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Київ: Либідь, 2003.
2. Платформа пам'яті «Меморіал». Їх убила Росія. 4 історії письменників, які загинули за час повномасштабної війни. URL: <https://www.village.com.ua>
3. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 року № 868. Дата оновлення: 02.09.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 22.09.2025. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
5. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
6. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної активності учнів у сучасній школі. Київ: Освіта, 2019.
7. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ, 1977.
8. Утвердження української національної ідентичності в умовах воєнного стану: стратегічні орієнтири та інноваційні практики: збірник наукових праць / За ред. К.О. Журби, Л. В. Канішевської. Івано-Франківськ: НАІР, 2025.

Формування патріотичного світогляду в освітньому процесі через технологію вебквесту

Плігіна Інна,
*учитель української мови та літератури,
спеціаліст вищої категорії,
старший учитель
комунального закладу «Харківська гімназія № 98
Харківської міської ради»,
insheva2112@gmail.com;*
Шамрай Ольга,
*учитель математики та фізики,
спеціаліст вищої категорії,
старший учитель
комунального закладу «Харківська гімназія № 98
Харківської міської ради»,
o.n.shamray@gmail.com*

У статті висвітлено формування патріотичного світогляду в освітньому процесі через технологію вебквесту.

Під час виконання роботи опрацьовано джерела, присвячені питанню національно-патріотичного виховання та ефективності застосування технології вебквесту в освітньому процесі; створено власні вебквести й застосовано їх у виховній роботі та на уроках математики, української літератури; проаналізовано значущість інноваційної технології; виявлено ефективні прийоми, що виховують

патріотизм, сприяють удосконаленню вмінь учнів і покращують засвоєння навчального матеріалу.

Проблема є актуальною, оскільки патріотичне виховання є основою життєздатності будь-якого суспільства і держави, спадкоємності поколінь.

Технологія вебквесту як цілеспрямований пошук необхідної інформації на основі опрацювання матеріалів сайтів в Інтернет-мережі є відображенням інноваційної діяльності вчителів, спрямованої на впровадження в освітній процес нових наукових ідей і методик.

Практична значущість полягає в тому, що матеріал статті може стати основою для дистанційних уроків узагальнення та систематизації знань, виховних годин.

Ключові слова: організація навчальної діяльності, інноваційні навчальні технології, вебквест, розвиток інтелектуальної діяльності, українська література, математика.

Останнім часом у сучасній освіті відчувається підвищена увага до вивчення та запровадження новітніх технологій, пошуків більш ефективних методів, прийомів в освітньому процесі. Але, на жаль, мало приділяється уваги виховним можливостям предметів. Коло обов'язків педагогів розширюється з кожним роком, і вже дедалі важче виділити основні. Але які б тенденції на вимогу доби не домінували б у нашій державі, освіті, це ніяк і ніколи не зможе вплинути на саме покликання педагогів: передати досвід, знання, уміння, виховати в людині «людину». Головне призначення вчителя не тільки дати знання, а й допомогти всебічно себе виявити, щоб згодом правильно обрати фах; виховати громадянина.

Формування патріотичного світогляду є одним із ключових завдань сучасної освіти. Освітній процес виступає не лише засобом передавання знань, але й інструментом впливу на духовний та моральний розвиток молодого покоління.

На часі важливо відтворити в українському суспільстві почуття істинного патріотизму як духовно-моральної та соціальної цінності; сформувати в учнів громадсько-активні, соціально значущі якості, які вони зможуть проявити в усіх видах діяльності, перш за все пов'язаних із захистом інтересів своєї родини, рідного краю, народу та Батьківщини, реалізації особистого потенціалу на благо української держави. Це вимагає від педагогів генерування та втілення в життя нових ідей та освітніх ініціатив.

Таким чином, на сучасному етапі затребувані інноваційні форми роботи, особливо в питаннях патріотичного виховання. Щоб дитина була зацікавлена, їй необхідне привабливе, інтелектуальне, рухливе й активне життя. Допомагає зробити таке життя для дітей в умовах дистанційного та змішаного навчання технологія вебквесту.

О. Довженко писав: «Народ, що не знає своєї історії, є народ сліпців». І такий народ завжди будуть зневажати й поневолювати. Українська держава зможе розвиватися, лише знаючи своє минуле та пам'ятаючи, що саме історична свідомість є вищою духовною цінністю будь-якої нації.

Вебквест – цікавий і перспективний вид діяльності. З його використанням активуються пізнавальні процеси: мислення, увага, уява, пам'ять. Застосування вебквестів робить освітній процес якісним, цікавим; у дітей підвищується інтерес до предмета [1]. Учні отримують великий обсяг інформації, що дозволяє їм формувати знання та поглиблювати їх. На різних етапах освітнього процесу можна

організувати диференційовану роботу в групах. Діти отримають завдання з однієї теми, але різні за складністю.

Використання вебквестів у виховній роботі сприяє поглибленню знань учнів з історії та культури українського народу, його традицій, формуванню патріотичних поглядів, переконань і почуттів.

Ефективним засобом розвитку національної свідомості є проходження учнями на виховній годині патріотичного вебквесту, наприклад, з українознавства.

Вебквест «Веселий ярмарок українських традиційних страв»:

<https://vseosvita.ua/webquest/veselyi-iarmarok-ukrainskykh-tradytsiinykh-strav-18460.html>

<https://vseosvita.ua/webquest/start/s/18460/800752-6e7f29a8>

знайомить учнів із цікавими фактами про найпоширеніші українські страви: борщ, вареники тощо. Діти мають змогу продемонструвати свої знання назв і складу українських страв або пошукати інформацію в інтернеті та ознайомитися не тільки із традиційною українською стравою, а й дізнатися про особливості та традиції різних регіонів України.

Цей вебквест має два рівні. На першому діти переміщаються по українській хаті, виконуючи завдання, переходять від одного предмета до іншого, пізнаючи цікавинки української кухні. Другий рівень – це яскрава мапа України. Мандруючи різними містами країни, учні знайомляться з історією та традиціями регіону. Проходження такого вебквесту виховує в дітей зацікавленість до традицій української кухні, повагу до культури й спадщини українського народу, патріотизм.

В умовах сучасної агресії, від якої потерпає наша нація, на вчителя покладається ще більша відповідальність, адже діти мають знати цінність власної держави, щоб передати майбутнім покоління любов і шану до Батьківщини. Тому на класних годинах осучаснені патріотичні вебквести зацікавлюють учнів і ще більше виховують почуття гордості за власну державу.

Цікавим і продуктивним для поповнення знань про Україну та її сучасність став вебквест «Все буде Україна»:

<https://vseosvita.ua/webquest/vse-bude-ukraina-8362.html>,

<https://vseosvita.ua/webquest/play?id=8362>

Локація гри складається з об'єктів і героїв, які є невід'ємною частиною війни проти України, розпочатої країною-агресором у 2022 році. Звичайно, учням було цікаво крокувати від одного елемента до іншого, відповідаючи на запитання та прагнучи якомога швидше відгадати ключ. Вебквест містить загальні знання про Україну та питання на тему української сучасності в умовах війни.

У тяжкі для України часи не можна забувати про патріотичне виховання на уроках математики.

Математичні вебквести покликані не тільки поліпшити сприйняття навчального матеріалу, а й сприяти моральному становленню дитини як особистості.

Через проходження вебквестів на уроках математики можна вчити дітей української культури, українознавства, виховувати патріотичність і знайомити учнів із цікавинками про Україну.

Низку вебквестів присвячено українським святам. Ключем є правильна текстова відповідь, після введення якої в систему учень отримує інформаційне повідомлення про українське традиційне свято, якому присвячено вебквест.

Виконуючи *вебквест «Українські народні свята» на тему «Дії з натуральними числами»* (5 клас), учні розв'язують завдання, отримують зашифрований символ ключа. Логічний перехід до наступного етапу потребує пошуку інформації про традиції України. Введений ключ знайомить учнів зі святом Івана Купала.

<https://vseosvita.ua/1e.e5w>

<https://vseosvita.ua/webquest/start/s/18356/934295-75386ed7>

На етапі вивчення або повторення теми «Додавання та віднімання десяткових дробів» можна запропонувати учням цікавий *вебквест на тему «Доброго вечора, ми з України»*. Проходячи його, паралельно виконуючи математичні завдання з теми та відкриваючи символи ключа, учні пізнають цікавинки про свою Батьківщину, її народні та державні символи і традиції, відгадують загадки. Діти занурюються в український фольклор, що є актуальним.

<https://vseosvita.ua/1e.efv>

<https://vseosvita.ua/webquest/start/s/18715/934295-8fe04a17>

Вивчаючи традиції Великодня, повторимо тему «Дії з десятковими дробами». Це досить простий квест. Його можна запропонувати учням, які перший раз знайомляться з вебквестами, або дітям з особливими освітніми потребами. У квесті немає переходів від одної мітки до іншої, учні лиш мають знайти 10 писанок на малюнку, розв'язати математичні завдання – відкрити всі символи ключа. Діти дізнаються першу назву цього свята, яка прихована на великодньому кролику. Щоб легше було знайти, праворуч на екрані є малюнки всіх писанок.

<https://vseosvita.ua/1e.e53>

<https://vseosvita.ua/webquest/start/s/18327/934295-2e52d779>

Тему «Пропорції» (6 клас) можна поєднати з вивченням традицій свята Різдва Христова. У цьому вебквесті учні мандрують по двох кімнатах, які прикрашені елементами різдвяного колориту. У привітанні на початку гри діти знайомляться з інформацією про це свято. Кожен логічний перехід від предмета (завдання) знайомить із традиціями Різдва. Ключем для виходу є ім'я Святого Миколая.

<https://vseosvita.ua/1e.e8k>

<https://vseosvita.ua/webquest/start/s/18452/934295-bc106b66>

Упровадження вебквестів сприяє не лише успішному досягненню учнями обов'язкових результатів навчання математики та можливості поглибленого вивчення деяких питань навчального курсу, а й створює можливість підвищення логічної культури школярів, що дозволяє вдосконалювати їх логічну підготовку та сприяє формуванню мотиваційної сфери. Урок математики стає для них не просто уроком, на якому потрібно розв'язувати, обчислювати й заучувати формули, а пробуджує почуття причетності до сучасних подій та величі нашої Держави.

В умовах потреби у відродженні духовності роль уроків української літератури у вихованні справжньої особистості повинна зрости, бо художня література як словесний вид мистецтва має величезний арсенал засобів впливу на свідомість і душу дитини. Як наслідок цього, хочемо цього чи ні, але на зразках поведінки автора та його героїв учні вивчають соціальні ролі, знайомляться з етапами становлення особистості, а як результат – формуються найбільш загальні,

поширені риси особистості. Так учень бере участь у власній соціалізації та у вираженні ним цінностей і норм культури. Починається пошук свого «Я». Формується власна система уявлень про самого себе, про світ, інших людей – процес адаптації.

Адаптація – прагнення знайти у внутрішньому світі ті риси, які допомагають установити гуманне ставлення одне до одного.

А на уроках літератури, працюючи з текстами патріотичної тематики, учні вчать любити свою країну, бути гідними її громадянами.

В основу системи патріотичного виховання на уроках української літератури потрібно покласти правдиве слово про свій народ, його споконвічне прагнення вибороти Українську державу. Творчі зусилля кожного вчителя повинні спрямовуватися на те, щоб підвищити виховний рівень сучасного уроку та його творчий потенціал, створити оптимальні можливості на уроці для розвитку самостійного творчого мислення школярів, активізації їх пізнавальної діяльності, спрямованих на формування патріотичних почуттів у процесі вивчення літератури.

В умовах дистанційної освіти все більше звертається увага на реалізацію комплексу форм, методів і засобів навчання, націлених на цілісний підхід до організації навчального процесу, який зорієнтований не лише на засвоєння знань і набуття навичок, але й на тренінг здібностей самостійного й активного перетворення інформаційного середовища шляхом пошуку та практичного застосування інформаційних ресурсів.

На уроках української літератури, де в основі вивчення предмета є художній твір, технічні засоби покликані оптимізувати засвоєння знань учнями, поглибити осягнення ними прочитаного [5]. Тому використання вебквесту під час навчання української літератури базується на основі вивчення тексту художнього твору, який є безпосереднім об'єктом опрацювання.

Простежимо особливості застосування технології вебквесту на уроці української літератури в 5 класі під час вивчення твору Зірки Мензатиук «Таємниця козацької шаблі». На етапі систематизації знань із метою кращого закріплення змісту повісті, розширення кругозору учнів про історичні місця України даємо вебквест «Географічний маршрут подорожі родини Руснаків» <https://vseosvita.ua/webquest/heohrafichnyi-marshrut-podorozhi-rodyny-rusnakiv-taiemnytsia-kozatskoi-shabli-zirky-menzatiuk-18385.html>

<https://vseosvita.ua/webquest/start/s/18385/800752-8bac71d6>

Цей вебквест має один рівень, який передбачає відтворення географічного маршруту подорожі сім'ї Руснаків у пошуках козацької реліквії та відгадування ключа, що пов'язаний з опрацьованою повістю. Під час проходження завдань учні отримують підказки для переходу від мітки до мітки. По завершенню вебквесту видається сертифікат. Діти не тільки закріплюють отримані завчасно знання, а й знайомляться з цікавим додатковим матеріалом про історичні місця, згадані в повісті.

Продуктивним є вебквест «Усна народна творчість. Загадки» <https://vseosvita.ua/webquest/usna-narodna-tvorchist-zahadky-18657.html>

<https://vseosvita.ua/webquest/start/s/18657/800752-079a1163>

Цій темі у 5 класі, на жаль, програмою приділено небагато уваги, але вона досить цікава для учнів. Крім цього, знаємо, що народна творчість є джерелом поповнення знань народної культури та традицій. Тому такий вебквест учні проходять із великим зацікавленням і задоволенням. Завданням є відгадування

загадок, що діти дуже люблять, збирання букв для введення наприкінці ключа і, звичайно ж, сертифікат про успішне проходження вебквесту.

Також патріотичний характер у літературі має тема «Календарно-обрядові пісні», адже вона знайомить учнів із безліччю давно забутих традицій наших предків. У цьому нам допоможе вебквест «Календарно-обрядові пісні зимового циклу». Діти не тільки закріплять вивчене про народні пісні цього виду, а й дізнаються про давні традиції колядування та щедрування.

<https://vseosvita.ua/1e-qow>

<https://vseosvita.ua/webquest/start/aidfk176>

Вебквест складається з одного рівня, що містить питання на закріплення знань про календарно-обрядові пісні зимового циклу, а також інформацію про традиції колядування та щедрування наших предків. Учні поступово дають відповіді на питання, збирають букви, що є підказкою для введення ключа наприкінці вебквесту.

Висновок. Отже, у процесі вивчення української літератури вебквести варто організовувати як із метою засвоєння нового навчального матеріалу, узагальнення та систематизації знань, удосконалення вмінь учнів, так і формування найвищих і найблагородніших людських якостей, серед яких – любов до Батьківщини, її культури та традицій. Організація навчання у формі вебквесту забезпечує інтелектуальний розвиток учнів, стійкий пізнавальний інтерес до вивчення предмета, удосконалення комунікативності, здатності співпрацювати в команді, лідерства, самостійності, відповідальності, мобільності, формування толерантності тощо.

У результаті проведеної роботи підвищується пізнавальний інтерес до історії та культури українського народу. В організації національно-патріотичного виховання школярів пріоритетну роль доцільно відводити активним методам, застосування яких ґрунтується на демократичному стилі взаємодії, що сприяє формуванню критичного мислення, ініціативи та творчості.

Проаналізувавши значущість технології вебквестів у виховній роботі для засвоєння навчального матеріалу та інтеграції патріотизму в уроки, використання їх на уроках математики та української літератури, ми впевнилися, що вебквести розвивають інтерес до предмета, сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу, збагачують урок, наповнюють його новим змістом, роблять більш цікавим і емоційним.

Крім того, у дітей виникло бажання допомагати Україні, яка наразі страждає від російської агресії, а наші військові потребують ще й додаткової підтримки. Як наслідок, зараз учні 8-А та 5-А класів виготовляють окопні свічки, в'яжуть шкарпетки, пишуть вітальні листівки й відеоролики для бригад ЗСУ.

Формування патріотичного світогляду в освітньому процесі – це складний, але надзвичайно важливий процес, який потребує комплексного підходу. Освіта має стати платформою для виховання покоління, яке не лише любить свою країну, але й готове працювати задля її процвітання. Спільними зусиллями школи та суспільства ми можемо забезпечити розвиток патріотично свідомого та відповідального громадянина.

Список використаних джерел

1. Ільченко О. В. Використання web-квестів у навчально-виховному процесі. URL : https://urok.osvita.ua/materials/edu_technology/30113/

2. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf/>
3. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641 *Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України*. 2015. № 8. С. 87–95.
4. Мішагіна О. Д. Використання квесту як засобу активізації навчальної діяльності учнів. URL : https://urok.osvita.ua/materials/edu_technology/34730/
5. Перепелиця С. В. Вебквест як засіб створення розвивального середовища на сучасному уроці української мови і літератури та в позаурочній роботі. *Українська мова і література в школах України*. 2017. № 10. С. 40–44.
6. Сокол І. М. Вебквест як інноваційний метод формування творчої особистості. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2013_2_8

Українська культурна спадщина як засіб формування національної ідентичності в освітньому процесі гуртків

Лазарева Наталія,
*заступник директора з навчально-виховної роботи
комунального закладу «Центр позашкільної освіти «Мрія»
Харківської міської ради»
spom@ukr.net*

У Законі України «Про освіту» визначені основні положення і норми, зокрема мету позашкільної освіти як здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, умінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності [1].

Відомий педагог Василь Сухомлинський радив: «Школа не повинна вносити різкого перелому в життя дитини. Нехай, ставши учнем, дитина продовжує робити сьогодні те, що робила вчора. Нехай нове появляється в житті поступово і не збентежує лавиною переживань». І це дійсно так, адже світ швидко рухається вперед, тепер недостатньо просто одержати знання. Найуспішніші системи освіти вчать дітей ці знання застосовувати й використовувати, формують особистостей, які мислять і які будуть готові до викликів свого часу.

Освітня система закладу позашкільної освіти націлена на всебічний розвиток дитини, розв'язання всіх протиріч і проблем, які виникають у вихованців. І головним у позашкільній освіті є створення атмосфери престижності творчого процесу. Варто використати притаманну дітям імпульсивність і спрямувати її на творчість, підтримати позитивні емоції. Завдання педагога – дозволити дитині отримати почуття задоволення від власної творчої праці, особливо в сучасних умовах, коли Україна виходить на світовий рівень.

Однієї з надважливих педагогічних закономірностей є те, що в процесі формування особистості найефективнішими є шляхи розпізнавання рідного від чужого, близького від далекого, національного від планетарного, світового. Національна система виховання, що ґрунтується на міцних підвалинах культури рідного народу минулих епох і сучасності, найбільше сприяє соціальному престижу, інтелектуальності, освіченості та інтелігентності як складових

духовності людини. Вона відтворює емоційно-естетичний, художньо-творчий, моральний та інтелектуальний потенціали народу, створює умови для розвитку й розквіту природних задатків і талантів кожного громадянина України, формування духовного потенціалу – найвищої цінності нації, держави, реалізує глибоке і всебічне пізнання рідного народу, його історії, культури, духовності, а на цій основі – пізнання кожним вихованцем самого себе як індивідуальності та як частки своєї нації, а через неї всього людства, організацію самонавчання та самовиховання як найефективніших шляхів розвитку і самовдосконалення особистості.

Освіта й виховання є найважливішими компонентами культури, яка в усьому світі розвивається національними шляхами. Відтворюючи себе з покоління в покоління, турбуючись про вічність буття в дружньому колі народів світу, кожна нація піклується про те, щоби діти продовжували історично-культуру спадщину батьків, дідів, прадітів. Закономірно, що різні риси людей залежно від національної приналежності потрібно виховувати не однаковими, уніфікованими для багатьох народів, а навпаки, різним змістом, засобами, методами виховної роботи, які виробилися в кожній нації протягом віків і які є складовою та невід’ємною часткою її самобутньої та духовної культури. К. Д. Ушинський стверджував: «Ставши одним із елементів державного і народного життя, громадське виховання в кожного народу пішло своїм особливим шляхом, і тепер кожен європейський народ має свою окрему характеристичну систему виховання». Правильно організоване виховання формує повноцінну цілісну особистість, яка високо цінує свою громадянську, національну й особистісну гідність, совість, честь. Виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях, обрядах, багатовіковій виховній традиції, духовності є конкретно-історичним виявом загальнолюдського, гуманістичного та демократичного виховання. Воно забезпечує етнізацію дітей як необхідну й невід’ємну складову їх соціалізації. Національне виховання духовно підтверджує в дітях рідний народ, увічніює в них як специфічне, самобутнє, що є в кожній нації, так і загальнолюдське, спільне для всіх націй світу. Українське виховання формує дітей як носіїв національної культури, творців історичного шляху народу, вірних продовжувачів справ, заповітів своїх пращурів. Вона включає в себе ті компоненти, які відповідають культурно-історичним здобуткам нації, перспективам її розвитку, матеріальним і духовним цінностям і характеризуються їх єдністю, цілісністю, взаємозалежністю та взаємозв’язком усіх своїх складових. Провідні ідеї буття українського народу пронизують усю систему виховання, інтегрують її компоненти в цілісну систему. Система виховання, створена самим народом, уміщує ідеї, погляди, ідеали, традиції, звичаї та інші форми соціальної практики, спрямованої на організацію життєдіяльності підростаючого покоління, виховання в душі природно-історичного розвитку, матеріальної та духовної культури нації, ґрунтується на ідеях національного світогляду, філософії тощо. Вона охоплює ідейне багатство народу, його морально-етичні цінності, трансформовані в засобах народної педагогіки, народознавства, принципах, формах і методах організації виховного впливу на молодь (теоретичний аспект), а також постійну систематичну виховну діяльність сім’ї, державних і громадських закладів освіти, осередків (практичний аспект). Концептуальне осмислення цілей і завдань, змісту освіти й характеру національної школи та виховання переконує в тому, що ***сутність національної системи виховання розкривається в основних наукових поняттях: етнопедагогіка, національна наукова педагогіка, свідомість і***

самосвідомість, світогляд, національна філософія, ідеологія, природознавство, педагогічні кадри. Національне виховання ґрунтується на таких принципах, як природовідповідність, народність, гуманізм, демократизм, зв'язок виховання з життям, трудовою діяльністю народу, поєднання педагогічного керівництва із самодіяльністю вихованців, реалізація народознавчого, людинозначного й особистісного підходів у процесі навчання та виховання.

Нині, у період бурхливого національного відродження, педагогічні колективи покликані творчо осмислити уроки минулого, суть сучасних суспільних процесів і на цій основі підготувати міцний фундамент для відродження та утвердження національної системи виховання.

Місія Нової української школи – допомогти розкрити й розвинути здібності, таланти та можливості кожної дитини на основі партнерства між педагогом, вихованцем і батьками. Тому співпраця закладів позашкільної освіти з іншими суб'єктами освітнього процесу є актуальною в цей час. Педагогіка партнерства, проголошена Концепцією «Нова українська школа», базовим інструментом взаємодії, побудована на засадах гуманної педагогіки, засновником якої є Ш. Амонашвілі, який підкреслював: «Педагогіка – це сфера духу, мудрості, досвіду, мистецтва, науки. Це не педагогіка, яка ні слова не говорить про почуття, про любов, про серце, не хоче бути найвищим мистецтвом самого життя. Педагогіка стоїть вище всіх наук і творить рівень життя». **Принципами гуманної педагогіки є** одухотворення середовища навколо дитини, утвердження у дитини особистості, вияв творчого терпіння, допомога дитині у самопізнанні [2].

Демократичне суспільство не тільки дозволяє освіті реалізувати свій гуманістичний потенціал, але й створює умови для його збагачення, висувуючи на перший план його розвиваючу, людиноутворювальну функцію. Така спрямованість освіти виявляється у відкритості самої освітньої структури відносно інших суспільних інститутів, у взаємодії учасників освітнього процесу, свободи висловлювання та реалізації різноманітних точок зору, визнання прогресивними і провідними цілі особистісного розвитку дитини, **створення ситуації успіху для тих, хто навчається.**

Організуюча роль закладів позашкільної освіти полягає в плановій систематичній роботі з батьками, різноманітних сучасних формах педагогічної пропаганди знань серед батьків. Наше партнерство має на меті не лише дати батькам відповідні знання, навчити практично застосовувати їх у вихованні дітей, а й сприяти організації спільної діяльності заради досягнення однієї мети. Тому батьки більшості вихованців і вихованок беруть активну участь в організації заходів, надають підтримку розвитку гуртків. **Історична енергія народу, стійкість, багатство й краса трансформуються під впливом батьків у різноманітні види та жанри мистецтва – пісенний, музичний, танцювальний, декоративно-прикладний, декоративно-ужитковий тощо.** Проймаючись чарами естетичних цінностей, дійств, діти переконуються в тому, що мистецькими традиціями пройняті всі сфери життя, побуту, дозвілля. Мистецтво як яскравіше втілення творчого потенціалу народу завжди було масовим заняттям, і в цьому секрет виникнення різних мистецьких осередків. У гуртках образотворчого, декоративно-прикладного, вокального, хореографічного профілів дитина поступово входить у світ прекрасного, спочатку бачить, як виконує ту чи іншу роботу педагог або батьки, а потім починає творити власноруч. У практичній діяльності діти набувають мистецьких умінь, смаків, шляхом продовження творчих

традицій батьків, дідів. Оволодіваючи пісенним, танцювальним мистецтвом, народними ремеслами, діти засвоюють духовність, ідейність, моральність, естетику рідного народу. Мистецтво як могутній засіб виховання цінне тим, що концентрує творчий геній народу. Поступово у вихованців формується потреба приносити користь своєму народу, нації, зростає рівень громадянської відповідальності, гордість за свій народ, культуру.

Заняття в гуртках спонукають здобувачів освіти до творчого пошуку, осмислення надбань, якими вони могли би передати культурно значущі смисли етнокультури. Фольклорні тексти у вокальних і театральних гуртках є джерелом інформації про характер, життєвий уклад, ціннісні критерії та орієнтири наших предків. Вихованці навчаються осмислювати власне походження, свою історію, розуміти, що, зберігаючи культурну спадщину, ідентифікують себе як нащадків народу, котрий має багату історію. Фольклорні тексти, насичені смисловими значеннями, близькі та зрозумілі жителю певної місцевості, потребують роз'яснення для жителів інших регіонів та іноземців. Робота з фольклорними текстами на заняттях вокальних, хореографічних і гуртків інших поофілів дозволяє залучити вихованців і вихованців до вивчення та популяризації місцевого фольклору, донести унікальність етнокультури до світової спільноти, що є актуальним для розвитку міжнародних і міжкультурних відносин.

Мистецтво танцю впродовж століть зазнало значної трансформації, включаючи нові техніки, стилі, технології та культурні впливи. Сучасний танець часто поєднує елементи різних танцювальних стилів, таких як балет, хіп-хоп, традиційні народні танці, що свідчить про злиття стилів. Хореографи експериментують зі змішуванням різних танцювальних рухів, щоб створити унікальні виступи. Використання сучасних технологій стає все більш поширеним у танцювальних виставах, танцюристи включають у свої виступи мультимедійні та інтерактивні елементи, що допомагає їм створити приголомшливі й захоплюючі враження для глядачів. Глобалізація та збільшення культурного обміну сприяли злиття танцювальних стилів різних культур. Однак, народний танець посідає чільне місце серед культурних надбань українського народу, користується широкою популярністю як в Україні, так і за кордоном. **Українські народні танці є базовими, вивчаються протягом усього періоду навчання в гуртках.** Імпровізація набула популярності в сучасному танці, дозволяючи танцюристам досліджувати свою творчість і реагувати на момент. Процеси співпраці за участю танцюристів, хореографів, композиторів і художників стали більш поширеними, заохочуючи міждисциплінарні підходи та розсуваючи межі танцю як виду мистецтва.

Робота з батьками передбачає використання як традиційних форм і методів, так і практичних занять. З усіх форм роботи найдієвішими, найцікавішими є вечори запитань і відповідей, творчі майстерні (батьки-вихованці), майстер-класи тощо.

Українці як цивілізований етнос світу зберегли свою унікальну національну культуру, зокрема іграшкову. Народна іграшка для багатьох поколінь слугувала одним із важливих засобів виховання, сприяла естетичному, фізичному й інтелектуальному розвитку дітей. **Навчитися виготовляти ляльку сьогодні можна в гуртку декор-студія «Майстерня чудес»,** де створені творчі групи батьків, які разом зі своїми дітьми опановують мистецтво створення іграшок. Творчі групи (які працюють на сучасному етапі в укрітті) виготовляють справжній шедевр лялькового мистецтва, уміло й гармонійно поєднують ідею з її втіленням, передають емоції та характер свого творіння. Лялька, яка зроблена з душею, по-

справжньому торкає душу та тремтливі струни людського серця. Вона може бути декоративним предметом інтер'єру, дитячою іграшкою, виставковим або музейним експонатом. Іграшка є значною реалією культурно-мистецького життя етносу. Знайомство дітей із самого малечку з традиційною українською іграшкою як культурним надбанням нашого народу є тим містком, який допомагає їм відчутти глибинний зв'язок із національним етносом. Народні ляльки впродовж століть змінювалися, але в них зберігалися основні традиційні принципи декоративного і символічного мислення народу, його світосприйняття. **Відродження народної іграшки – це запорука етнодуховного здоров'я нації.** Приємно відчувати, що ми також причетні до цього процесу.

Останніми роками поширилося вивчення історико-культурної спадщини українського народу. Це пов'язано з прагненням скласти об'єктивну картину історичного минулого народу, подій, бажанням розглядати свою державу та її надбання в контексті європейського виміру.

Культурна спадщина є найпотужнішою складовою формування української ідентичності, допомагає українцям усвідомити себе єдиною нацією, а поруч із мовою, територією, економічним життям і спільністю історичної долі є чинником національної консолідації.

Національна ідентичність сьогодні визначається як пріоритетний напрям зовнішньої та внутрішньої культурної політики держави, де серйозна увага приділяється питанню багатостороннього культурного співробітництва та членству в міжнародних організаціях.

Література

1. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 15.10.2025).
2. Концепція «Нова українська школа» (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 15.10.2025).
3. Барановська І., Демченко О., Жовнич О., Казьмірчук Н., Стахова І., Подорожний В. Сучасна драматургія для дітей у контексті європейських традицій : навчально-методичний посібник. Вид. 1-ше. Вінниця : ВДПУ, 2022. 260 с.
4. Бех І. Патріотичне і громадянське виховання: пункт зіткнення та лінія розмежування. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. Інститут проблем виховання НАПН України. Вип. 20. Кн. 1. Київ, 2016. 360 с.
5. Казьмірчук Н., Василенко О. Соціально-виховний потенціал театралізованої діяльності. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Вінниця: 2021. Вип. 10. С. 497–500.
6. Комарівська Н. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Вип. 46. Київ – Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2016. С. 30–33.

Народне мистецтво як інструмент формування національної свідомості дитини

Бацман Олена,
керівниця гуртка «М'яка іграшка»
Комунального закладу «Златопільський
будинок дитячої та юнацької творчості
Златопільської міської ради Харківської
області», м. Златопіль
elenabatsman@ukr.net

Відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України національно-патріотичне виховання має власні принципи, що відображають його специфіку, серед них: принцип національної спрямованості, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, природи, українського народу, шанобливого ставлення до його культури, історії, традицій; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність [1, с. 5].

Концепція «Нова українська школа» наголошує, що одним із ключових завдань сучасної освіти є виховання свідомого громадянина, патріота, який знає та шанує своє коріння, традиції та культуру.

Потужним інструментом у формуванні національної свідомості є народне мистецтво. Саме через нього діти долучаються до джерел культури. Знайомство з народними традиціями та традиційними ремеслами, такими як ткацтво, вишивка, гончарство й лялькарство, сприяє вивченню історії та традицій, формує національну свідомість і повагу до культури українського народу.

Виховний потенціал народних традицій полягає в тому, що вони формують національну свідомість, моральні цінності, громадянські якості через передачу з покоління в покоління культурної спадщини та життєвого досвіду народу. Завдяки традиціям діти навчаються поваги до своєї історії, мови та культури.

У контексті позашкільної освіти цей потенціал розкривається особливо яскраво, адже саме в гуртках діти мають змогу не лише дізнатися про традиції, а й зануритись у процес творчості, який поєднує навчання, дослідження та емоційне самовираження.

Творча діяльність є одним із ефективних шляхів формування національної ідентичності. Створюючи власноруч народну ляльку в народному одязі або відтворюючи візерунки вишивки, діти починають розуміти, що народні традиції – це не щось далеке та забуте, а жива спадщина, яку вони самі відроджують і продовжують. Творчість допомагає дитині відчути власну силу, зберігаючи красу народних традицій. Таким чином, плекання національної ідентичності відбувається природно – через пізнання традицій та творче самовираження.

Одним із дієвих шляхів формування національної ідентичності є інтеграція культурної спадщини в діяльність гуртка, що проявляється в процесі виготовленні іграшок-сувенірів, які символізують козаків, дівчат у національних костюмах, героїв народних казок. Використання традиційних українських орнаментів в оздобленні іграшок не лише розвиває художній смак дітей, а й знайомить їх із багатовіковою культурною спадщиною нашого народу.

Робота з вивчення народної ляльки має особливе значення, адже вона є не просто іграшкою, а глибоким символом української культури, носієм традицій нашого народу. На заняттях гуртка разом із дітьми досліджуємо народну вузлову ляльку, аналізуємо особливості виготовлення та роль ляльки в українській традиційній культурі. **Вивчення історії народної ляльки не лише розширює знання дітей про українську культуру, але й виховує повагу до минулого свого народу, гордість за його багату спадщину.** Створюючи власноруч народні українські ляльки, діти відчують себе частиною великої історії своєї країни, що є важливим елементом формування національної ідентичності та патріотизму.

Інтеграція культурної спадщини в діяльність гуртка дає можливість застосовувати сучасні освітні інновації, зокрема інноваційні форми роботи, які базуються на вивченні культурної спадщини:

- **проектна діяльність** (організація довгострокових проєктів із дослідження особливостей традиційного народного одягу, створення тематичних ляльок, дослідження народної ляльки);
- **виставкова робота** (участь вихованців у виставках, конкурсах і конференціях різних рівнів);
- **інтерпретаційна творчість** (заохочення до створення сучасного авторського виробу за народними мотивами);
- **проведення майстеркласів** із виготовлення народної ляльки;
- **волонтерська діяльність** (благодійні заходи з виготовлення оберегів для захисників України).

Пріоритетну роль у гуртковій роботі відіграє проєктна діяльність. Мета створення проєкту полягає у формуванні в дітей інтересу й поваги до культури та традицій українського народу, його історії, життя за допомогою дієвого пізнання.

Найбільш цікавими для гуртківців стали теми досліджень української народної ляльки й українського національного костюма, створення авторського виробу за народними мотивами.

Рис. 1. Результати проєкту за темою «Голодомор. Трагічними сторінками історії»

Рис.2. Результати проекту за темою «Слово Кобзаря і ляльки»

Рис. 3. Результати дослідницького проекту за темою «Особливості традиційного жіночого вбрання Харківщини»

Під час проектної роботи вихованці збирають інформацію, досліджують музейні експонати та старі фотографії, створюють ескізи костюмів. Така діяльність формує вміння працювати з джерелами, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, тобто розвиває дослідницьку компетентність. Вихованці гуртка виконали такі творчі та дослідницькі проекти: «Великодня лялька», «Голодомор. Трагічними сторінками історії» (рис. 1), «Слово Кобзаря і ляльки» (рис. 2), «Особливості традиційного жіночого вбрання Харківщини» (рис. 3) та інші.

Така діяльність сприяє формуванню креативного мислення, вихованці вчаться бачити культурну спадщину як живе джерело ідей та натхнення.

Один із важливих методів виховання є залучення вихованців гуртка до творчої діяльності особистим прикладом. Власне творче захоплення керівника гуртка лялькарством, народним традиційним костюмом стає потужним поштовхом

для творчого натхнення дітей.. На рисунку 4 представлено колекцію «Ляльки в народному одязі Харківщини», створену протягом останніх чотирьох років.

Рис. 4. Колекція ляльок у народному одязі Харківщини. Автор: Олена Бацман, народний майстер України

Під час створення ляльок було досліджено зразки традиційного жіночого одягу з фондів музеїв Харківської області та приватних колекцій. Більшість елементів одягу відтворено за матеріалами альбому «Традиційне народне вбрання Харківщини» КЗ «Обласний організаційно-методичний центр культури й мистецтва» [1, с. 2]. На рисунку 5 можна побачити крій елементів одягу та техніки вишивки, наближені до автентичної: вирізування, лиштва, мережки, набирання, курячий брід, косий хрестик, змережування черв'ячком та інші, а також точне відтворення кольорових схем і орнаментів, притаманних певним регіонам. Кожен елемент вбрання має не лише декоративну, а й етнографічну цінність.

Рис. 5. Відтворені візерунки сорочок різних районів Харківщини. Колекція ляльок у традиційному одязі Харківщини. Автор: Олена Бацман, народний майстер України

Колекція використовується як наочний матеріал на заняттях гуртка та у виставковій діяльності, для популяризації регіональних особливостей одягу серед

громадськості, педагогів і, що дуже важливо, серед школярів. Отже, ця колекція ляльок має свій освітній потенціал.

Демонструючи власну творчу діяльність, керівник гуртка намагається довести, що творчість є приємною та важливою частиною життя, стимулює творчу активність вихованців, мотивує та надихає дітей на власні творчі проекти.

Висновок. Народні традиції та культурна спадщина є потужним виховним ресурсом, що формує духовний світ дитини, її почуття належності до культури українського народу та його історії, виховує патріотизм і повагу до праці.

Залучення дітей до творчої діяльності на основі народного мистецтва створює умови для формування національної ідентичності через дослідження, творче самовираження та пізнання традицій.

Використання елементів народного мистецтва в гуртковій діяльності дає змогу поєднати навчання, виховання та творчу діяльність у єдиний цілісний процес, що стає основою формування національної свідомості дитини. Захоплення національною культурою створює умови для усвідомлення власної ідентичності, становлення активної громадської позиції, виховання справжніх патріотів України, які шанують її історію, культуру й готові працювати на її благо.

Список літератури

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527. Київ, 2022. URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJsxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view>
2. Традиційне народне вбрання Харківщини: альбом. Упорядник Г. В. Лук'янець. Харків, 2018.

Світлиця, що оживляє історію: педагогіка серця та національної пам'яті

Безрук Юлія Миколаївна,
директор, учитель української літератури
комунального закладу «Безруківська гімназія»
Дергачівської міської ради
bezruk.860@ukr.net

---

*Без минулого немає майбутнього.
Нація тримається на пам'яті свого серця.*

У кожному закладі освіти є місце, де зупиняється час, де можна почути тихе дихання минулого, відчутти пульс традицій і торкнутися серцем до джерел національної пам'яті. Для учнів і педагогів Безруківської гімназії таким місцем стала світлиця – духовна скарбниця рідного краю, у якій оживає історія України, звучить пісня предків і відчувається пульс української душі.

Початок створення світлиці сягає 2010 року. Саме тоді вчителі, учні та батьки об'єднали свої зусилля, аби зберегти для нащадків частинку духовного спадку українського народу. З великою любов'ю та натхненням ми почали збирати перші експонати: вишиті рушники, сорочки, старовинний посуд, глиняні макітри,

веретена, ікони, предмети побуту. Кожна річ мала свою неповторну історію, передавала пам'ять про покоління, що творили красу власними руками.

З кожним роком колекція поповнювалася – приносили нові експонати, розповідали родинні легенди, досліджували традиції та обряди. Учні все частіше відвідували світлицю, захоплюючись багатством української культури, відчуваючи гордість за свій народ і любов до рідної землі. **2021 року музей отримав офіційну реєстрацію. Відтоді світлиця стала справжнім осередком духовності, виховання, наукових досліджень і творчого натхнення.**

Особливе місце серед експонатів світлиці посідає колекція дукачів. Це не просто прикраси – це символ жіночої долі, краси, гідності та духовності українського народу. У давнину дукач був оберегом і знаком достатку, його носили на свята, весілля, хрестини, а також передавали у спадок як найдорожчу сімейну реліквію. Часто дукач прикріплювали до оксамитки – стрічки або шийної прикраси, що доповнювала святкове вбрання молодиці.

У світлиці представлено кілька реплік (копій) старовинних дукачів, що відтворюють різні історичні епохи та стилістичні напрями, серед яких зразки з візантійськими мотивами, що віддзеркалюють глибокий вплив християнської культури на мистецтво Русі; прикраси із зображеннями святих: Параскеви П'ятниці, покровительки жіночої праці та чистоти; Богородиці Одигітрії – духовного провідника – захисниці роду; Христа Пантократора –

символу віри, сили й вічності. Ці дукачі не лише копії, а й відтворення духу часу, коли кожен елемент одягу мав своє глибоке значення. Саме завдяки таким речам можемо відчувати, як наші пращурки поєднували красу із сакральністю, а повсякденність – із вірою.

Колекція дукачів була створена за безпосереднього сприяння жителя села Безруки, великого шанувальника української історії Віктора Єфремовича Мальцева, чия невтомна праця, щирий інтерес до етнографії, численні поради та зібрані матеріали допомогли сформувати справжню перлину в історико-культурному просторі гімназії. Завдяки підтримці пана Віктора **колекція не лише прикрашає світлицю, а й навчає молоде покоління цінувати історичну спадщину, розуміти глибину народних традицій і пишатися своєю культурою.**

Особливу цінність серед усіх експонатів має оригінальний «бідний дукач», датований 1855 роком. Ця прикраса – не просто метал і форма, а справжнє свідчення життя, праці й віри української жінки XIX століття. Його називають «бідним», бо він не має коштовних вставок чи позолоти, не виблискує яскравим

сыйвом, як дукачі заможних панянок. Проте в його простоті відчувається щирість, скромність і внутрішня сила народу. На поверхні «бідного дукача» помітні сліди часу – подряпини, невеликі вм'ятини, потьмянілий блиск, який уже не затьмарює, а навпаки, підкреслює його історичну гідність. Його носили не лише як прикрасу, а як оберіг, що захищав від лиха, надавав віри у краще майбутнє, нагадував про матір і рідний дім. Часто жінки передавали його з покоління в покоління, як символ жіночої честі, терпіння та любові. Такий дукач міг бути єдиною цінністю у скрині простої селянки.

Сьогодні «бідний дукач» став справжньою перлиною нашої світлиці. Для учнів він не просто старовинна річ, а жива історія, урок духовності й поваги до минулого. Він навчає, що справжня цінність полягає не в зовнішньому блиску, а в душевній красі, працьовитості й силі духу. Саме такі експонати допомагають зрозуміти, що в кожному, навіть найскромнішому предметі, збережена частинка історії нашого народу.

Сьогодні світлиця гімназії не лише музейна кімната, а жива лабораторія духовного виховання. У ній проводяться інтегровані уроки української літератури, історії, народознавства, уроки пам'яті, зустрічі з ветеранами, мешканцями та гостями села. Під час воєнного стану, коли навчання відбувається дистанційно, світлиця залишається центром виховної роботи. Після уроків тут відбуваються зустрічі, заходи з відновлення освітніх утрат, творчі години, підготовка до свят і волонтерських акцій.

Кожен учень і кожна учениця, переступаючи поріг світлиці, ніби входить у живу книгу. Вишиті рушники, старі світлини, кераміка, монети й дукачі – усе це не просто експонати, а сторінки української історії, які діти читають серцем. **Так формується національна ідентичність – не через сухі факти, а через емоції, через дотик до рідного.** Тут народжується розуміння, що ми – спадкоємці великої культури, наш обов'язок – берегти її та передавати наступним поколінням.

Особливу увагу педагоги гімназії приділяють інтеграції музейної діяльності в освітній процес. Уроки літератури часто супроводжуються виставками тематичних матеріалів, створенням учнівських проєктів, дослідженнями родинних реліквій. Учні готують

власні екскурсії, проводять тематичні заходи для молодших школярів і гостей громади. Це не лише виховує любов до рідного, а й формує вміння виступати, досліджувати, мислити критично.

Таким чином, світлиця Безруківської гімназії стала осередком педагогіки серця та національної пам'яті. Вона об'єднала минуле і сучасність, дітей і дорослих, школу та громаду. Через експонати, історії, символи формується те, що не вимірюється оцінками – любов до Батьківщини, відчуття приналежності, духовна сила. Національна ідентичність – це не просто знання, це стан душі. І саме в таких куточках, як наша світлиця, ця душа України продовжує жити й промовляти до сердець нових поколінь.

Зерна національної свідомості: як позашкілля творить майбутніх патріотів

Бринчак Анастасія,
культуролог
КЗ «Златопільський будинок дитячої
та юнацької творчості Златопільської
міської ради Харківської області»
bondarenkoanastasia792@gmail.com

У вірі сучасних викликів, коли на нашу землю прийшла повномасштабна війна, освіта отримала нове, глибоке значення, стала не просто передачею знань, а справжнім горнилом для формування національної свідомості – тієї незламної внутрішньої сили, що цементує націю. Сьогодні педагоги відчувають свою відповідальність особливо гостро, адже плекають майбутніх захисників, будівничих і свідомих громадян України [1].

Позакласна та позашкільна робота виступає животворним джерелом, де зерна самосвідомості дають найсильніші сходи. Педагоги Будинку дитячої та юнацької творчості Златопільської міської ради Харківської області переконані: справжній патріотизм народжується не лише за партою, а й у творчому неспокої, у спільній справі, у грі та пізнанні [4].

Спираючись на основні засади Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) [5], у закладі позашкільної освіти розроблена та впроваджується *Стратегія національно-патріотичного виховання «Наша Державність – у наших руках. Творимо майбутнє зараз»*, що є компасом, який задає чотири основні напрями руху:

- **Управлінський вектор «У єдності наша сила»:** мудре планування, створення умов, де кожна дитина може розквітнути як свідомий громадянин України. Ми постійно аналізуємо, що і як робимо, аби наша мета втілювалася в життя.

- **Організаційно-методичний вектор «Незламні»:** спонукає до розвитку керівників гуртків як сучасних педагогів-новаторів: медіаграмотних, обізнаних в історії та культурі, здатних надихати інноваційними підходами. Власний незламний дух педагога – найкращий приклад для дітей.

- **Виховний вектор «Становлення громадянина-патріота України»** спрямований на формування ціннісних орієнтирів в освітній процес. Особливого

значення набуває турбота про дітей, які були змушені покинути свої домівки, є внутрішньо переміщеними, тимчасово виїхали за кордон, підтримуючи їхній зв'язок із рідною землею. Для таких вихованців і вихованок проводяться зустрічі, майстер-класи з виготовлення патріотичних сувенірів, оберегів для воїнів ЗСУ, що зрощує в дітей зернята залучення до великої справи перемоги.

• **Діяльнісний вектор «Разом ми сила»** акцентує увагу педагогів на методи та засоби формування діяльнісного патріотизму, розуміння дитиною важливості активної дії. У змісті вектора передбачено розвиток мовленнєвої культури, бо українська мова стає не лише засобом спілкування, а й гордістю. Основою реалізації вектору є співпраця з краєзнавчим музеєм, волонтерами міста. Підкреслимо, що волонтерська діяльність як форма громадянської активності, базується на безкорисливості й бажанні допомагати тим, хто поруч, б'єднує та зміцнює, надихає енергією та розвиває навички для допомоги іншим, формує громадські ініціативи. Діти Будинку творчості зібрали листівки, смаколики, сувеніри в рамках обласної благодійної акції «Доброта врятує світ».

Рис.1. Валентинки для воїнів ЗСУ в рамках обласної акції «Доброта врятує світ»

Рис.2. Майстер-клас для дітей ВПО з виготовлення янголів-охоронців для воїнів ЗСУ

Життя в Златопільському БДЮТ сповнене яскравих подій, які, немов струмочки, живлять велику ріку національної самосвідомості:

● **Мова як зброя і скарб: методичний тиждень «Українська мова – генетичний код нації»** став справжнім відкриттям для дітей та дозволяє дізнатися про заборони й утиски української мови. Проводили паралелі із сучасністю, відчуваючи цінність рідного слова, що стало сьогодні потужною зброєю. Майстер-класи з виготовлення патріотичних закладок для книг, інтелектуальні ігри, вебквести, ток-шоу стали платформою дискусій про статус мови, що допомагає усвідомити кожному свою національну ідентичність.

● **Уроки мужності та пам'яті: у гуртках військово-патріотичного напрямку «Захисник Батьківщини» і роях «Козачата», «Грушинський курінь»** хлопці та дівчата не просто вивчають основи захисту, а й беруть участь у військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»), що є справжньою школою мужності та гарту. У гуртках проводяться Козацькі розваги, онлайн-квізи з перевірки знань про козаків, країну, українські традиції та звичаї.

● **Творчість, що гріє душу: від майстер-класів з виготовлення ляльки-мотанки як символа збереження ідентичності до писанкарства та створення оберегів «Янголяток» для наших захисників** – мистецтво перетворюється на акт любові та підтримки. Так, напередодні Великодня проводиться серія майстер-класів для дітей громади, дітей ВПО з виготовлення писанок. Майстрині розповідають про значення писанок для українців, історію та різновиди. Діти із захопленням опановують знання, перетворюючи на чудові візерунки. На рис. 3 показано процес виготовлення писанки на одному з майстер-класів. Дівчата обережно, без поспіху виводять свої перші візерунки. Кожна писанка стає початком усвідомлення національної належності до українського народу. Керівниці гуртків створюють поробки в кольорах прапора України – використовують синій та жовтий колір. Діти виготовляють серденька з фетру, долоньки єдності з кольорового паперу, плетуть браслети з атласних стрічок, розфарбовують еко-торби, вишивають брелки, брошки, намиста. Вихованці гуртка «М'яка іграшка» створюють ляльок-мотанок, використовуючи всі свої знання, що вкладають у них народні майстрині України. Діти власноруч перетворюють клаптики тканини на український традиційний оберіг, що допомагає підтримати зв'язок із українським родом, зростити зерна самосвідомості. Кожна творча робота до Дня Державного Прапора, кожен сувенір, переданий на фронт, – це матеріалізована дитяча віра в Перемогу. \

Рис.3. Майстер-клас «Великодня писанка»

● Ушанування історії: *проводяться різноманітні види виховної діяльності, під час яких діти створюють малюнки, плакати, листівки, беруть участь у фотоквестах, дискусіях*, спрямованих на занурення в історію, формування почуттів поваги до минулого й відповідальності за майбутнє.

Висновок. Національно-патріотичне виховання – це складний та довготривалий процес, системна, організована робота, що потребує постійної уваги й підтримки. Педагоги, підвищуючи свою кваліфікацію, вивчаючи мінну безпеку, психосоціальну підтримку, основи військово-патріотичного виховання, здійснюючи активну волонтерську діяльність, закладають міцний фундамент виховання національної свідомості в дітей. Отже, Стратегія національно-патріотичного виховання «Наша Державність – у наших руках. Творимо майбутнє зараз» є дієвою – акумулює потенціал закладу позашкільної освіти для розвитку у вихованців національної ідентичності та самосвідомості.

Список літератури

1. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. Київ: Верховна Рада України, 2017. 96 с.
2. Конституція України. Київ: Парламентське видавництво, 1996. 64 с.
3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 13 червня 2012 р. № 687 «Про затвердження Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру “Сокіл” (“Джура”)». Київ: МОН України, 2012. 20 с.
4. Національно-патріотичне виховання молоді в позашкільних закладах в умовах воєнного стану: методичні рекомендації. Київ: ІМЗО, 2023. 45 с.
5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 р. № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу МОН від 16.06.2015 № 641». Київ: МОН України, 2022. 12 с.

Формування інформаційної компетентності вихованців засобами психоедукаційних проєктів як складова стратегії побудови виховного простору в сучасному закладі позашкільної освіти в умовах війни

Банченко Ольга,
практичний психолог
комунального закладу «Центр дитячої та юнацької
творчості № 2 Харківської міської ради»
olgabanchenko88@gmail.com

Становлення людини як громадянина, члена суспільства й духовно зрілої особистості здійснюється в межах соціально та педагогічно організованого процесу, який називається вихованням.

В українському педагогічному словнику С. У. Гончаренка поняття «виховання» визначається так: «Виховання – процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об’єктивних і суб’єктивних факторів. У широкому розумінні – це вся сума впливів на психіку людини, спрямованих на підготовку її до активної участі у виробничому, громадському й культурному житті суспільства.

У вузькому розумінні є планомірним впливом батьків і школи на вихованця і т. д.» [2, с. 53].

Виховання є головним компонентом педагогічного процесу, надзвичайно складним соціальним явищем, спрямованим на формування у вихованців наукового світогляду, особистісних рис громадянина України на основі відродження традицій національної свідомості й самосвідомості, інтелектуального, професійного, морального, правового, фізичного, екологічного розвитку. За словами французького філософа К. Гельвеція, виховання, головним чином, повинно засіяти наші серця корисними для індивіда й суспільства звичками [10].

Виховання як процес формування особистості виступає в ролі «шляху», де виховання є «результатом руху цим шляхом».

Метою виховного процесу в сучасному закладі освіти є формування морально-духовної, життєво компетентної особистості, яка успішно реалізується в соціумі, як громадянин, сім'янин, повноцінний член суспільства. Мета виховного процесу і стратегія його побудови є взаємопов'язаними складовими організації виховної роботи в закладі освіти. Але стратегія, на відміну від виховного процесу, передбачає системний та комплексний підхід до побудови виховного простору.

Отже, **побудова ефективного виховного простору є одним із ключових напрямів розвитку сучасного освітнього закладу, що забезпечує гармонійне формування особистості, громадянської активності та духовно-моральних цінностей, соціалізації.** Однією із стратегій, що допомагають створити сучасне, відкрите й ціннісно орієнтоване виховне середовище, є особистісно орієнтована та ціннісно гуманістична. У свою чергу, ці стратегії тісно пов'язані зі збереженням психічного здоров'я вихованців.

Збереження психічного здоров'я – це не лише напрям виховної роботи, а її фундамент. Лише в психологічно безпечному середовищі можливо сформувати гармонійну, відповідальну, морально стійку особистість, готову до життя в складному сучасному світі. Тому **саме збереження психічного здоров'я дітей і підлітків є центральним елементом виховного простору сучасного закладу освіти.**

На думку авторів Т. П. Цюман і Н. І. Бойчук, безпечне освітнє середовище є станом освітнього середовища, у якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримано прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника навчально-виховного процесу [12, с. 10].

Психологічна безпека простору визначається як такий його стан, що вільний від проявів психологічного насильства у взаємодії, що сприяє задоволенню потреб у довірливому спілкуванні, створює референтну значущість середовища та забезпечує психічне здоров'я учасників освітнього процесу [6, с. 6].

Реалізація безпечного освітнього середовища сприяє збереженню психічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу всіх рівнів і типів закладів освіти.

В Україні такі рівні закладів освіти: дошкільна, повна загальна середня (початкова, базова, профільна), професійно-технічна, фахова передвища та вища. Важливе місце в забезпеченні психічного здоров'я дітей відіграють заклади позашкільної освіти.

Мета статті полягає у висвітленні можливостей закладів позашкільної освіти у збереженні психічного здоров'я засобами формування інформаційних компетентностей вихованців і вихованок.

Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України, Законом України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», і спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.

Позашкільна освіта є сукупністю знань, умінь і навичок, які отримують вихованці в закладах позашкільної освіти в час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших закладах освіти.

Виховна робота в ЗПО – це організований процес, спрямований на формування всебічно та гармонійно розвиненої особистості.

Основні принципи організації виховного процесу визначаються у Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020 – 2025 роки, Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, серед яких основними є акмеологічний принцип, національна цілеспрямованість, культуровідповідність, цілісність, психологічний супровід, технологізація, діалог тощо [3; 5; 8].

Крім виховних функцій, **заклади позашкільної освіти виконують також важливі соціально-психологічні функції**, що створює умови для соціального захисту та психологічної підтримки дітей та підлітків, що особливо важливо в умовах сучасного виклику [1, с. 65].

В умовах збройної агресії росії проти України заклади позашкільної освіти продовжують активно працювати для розвитку творчих здібностей дітей і молоді, забезпечуючи їх змістовне дозвілля та психологічну підтримку. Позашкільля в більшості регіонів стало тим острівком миру, де дитина може відволіктися від страшного повсякдення війни.

Залежно від безпекової ситуації впродовж 2022 – 2024 років освітній процес у закладах позашкільної освіти м. Харкова здійснювався за дистанційною формою навчання, а з лютого 2025 року стала можлива й змішана форма завдяки відкриттю підземних шкіл. У зв'язку з цим у закладах позашкільної освіти вдосконалення потребують формування безпечного освітнього середовища, змісту освіти, форми і методи роботи з дітьми та молоддю, які мають бути спрямовані на адаптацію до нових умов, з обов'язковим дотриманням усіх заходів безпеки [7].

Заклади позашкільної освіти забезпечують фізичну безпеку дітей та підлітків, крім того, особлива увага приділяється соціально-психологічній безпеці та збереженню психічного здоров'я під час війни [1, с. 66].

Війна стала незнайомою потужною катастрофічною ситуацією, на яку людська психіка реагує досить важко. Збройний конфлікт, який розтягнувся в часі, викликає потребу в розумінні, як пристосуватися та адаптуватися до нього психологічно та як допомогти тим, хто поряд. Звичайно, що кожен педагог проходить курси підвищення кваліфікації з цього напрямку, але неможливо озброїти кожного працівника навичками психолога та всіма професійними інструментами. Однак елементарна грамотність у питаннях психологічного здоров'я може убезпечити від зайвої травматизації, розгубленості, надати змогу знайти способи надання самопомоги та допомоги близьким.

Відповідно до підходу Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), психічне здоров'я розуміється як стан благополуччя, за якого людина реалізує

власні здібності, може справлятися зі звичайними стресами життя, може продуктивно й ефективно працювати на допомогу своїй громаді [13].

У документах ВООЗ визначено роль психічного здоров'я в життєдіяльності особистості та соціальних спільнот. Зазначається, що психічне здоров'я є фундаментальною основою для нашої колективної та індивідуальної здатності мислити, переживати емоції та взаємодіяти один з одним, заробляти на життя й насолоджуватися ним. Відповідно, психічне здоров'я розглядається як життєво важлива проблема для індивідів, громад і суспільства у всьому світі [13].

Суттєвою умовою для збереження та підтримання психічного здоров'я особистості в умовах війни є здійснення різних видів інтервенцій (психологічних втручань) для забезпечення психічного здоров'я в організації [4, с. 30].

Одними з таких інтервенцій є психоедукаційні проєкти, які є частиною системи заходів, спрямованих на охорону психічного здоров'я, попередження неблагополуччя в розвитку людини, групи, суспільства та створення психологічних умов, сприятливих для цього розвитку [11].

Саме психоедукація та просвіта є першими кроками у вирішенні цього надскладного завдання.

Психоедукація – це пояснення й донесення до людей необхідної інформації про психічне здоров'я, психологічні негаразди та їх наслідки для особистості [9].

В Україні діють різні психоедукаційні проєкти, особливо після початку повномасштабного вторгнення, спрямовані на підтримку ментального здоров'я, подолання травматичного досвіду та розвиток соціально-емоційних навичок:

Національні та міжнародні проєкти:

- «Ти як?» – всеукраїнська програма ментального здоров'я, ініційована першою леді України Оленою Зеленською, що дозволяє в партнерстві з ЮНІСЕФ створювати психоедукаційні відеоматеріали для дітей та підлітків.
- Проєкт «ПОРУЧ» – спільний проєкт Міністерства освіти і науки України та ЮНІСЕФ, що надає онлайн та очну психологічну підтримку дітям, підліткам і батькам. Заняття можуть вміщувати арттерапію, спортивні активності та майстеркласи.
- UNICEF і програма UPSHIFT – програми, що допомагають підліткам розвивати соціальні інновації, зокрема проєкти, спрямовані на покращення ментального здоров'я засобами творчості та спорту.
- «Mental health for Ukraine» (MH4U) – швейцарський проєкт, який підтримує реформу системи ментального здоров'я в Україні, уміщує розвиток потенціалу для надання психологічної допомоги, зокрема й дітям.
- «Крок за Кроком» – благодійний фонд, який реалізує програму «Думай на рівних: комплексна програма соціально-емоційного розвитку та психосоціальної підтримки дітей дошкільного віку».
- «Освіторія» та ЮНІСЕФ надають психологічну підтримку дітям на освітніх платформах.

Нині в роботі закладів позашкільної освіти **активно реалізується Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?»**, спрямована на розбудову якісної системи психосоціальної підтримки та розвиток культури піклування про ментальне здоров'я українців. Програма реалізується з квітня 2023

року і має на меті надати українцям ефективні інструменти для самопомоги та підтримки одне одного, особливо в умовах повномасштабної війни.

У межах програми реалізується безліч ініціатив, спрямованих саме на підтримку ментального здоров'я. Робота проводиться в різних форматах, що враховують вікові особливості та потреби. На офіційному сайті «Ти як?» представлені різноманітні матеріали для роботи, що дозволяє надати дітям важливі інструменти та ресурси для підтримки їхнього ментального здоров'я. Ключовою перевагою, яку отримують діти завдяки програмі, є розвиток емоційної стійкості засобами навчання самопомоги, підвищення резильєнтності та формування навичок регуляції.

Одним із часто використовуваних методів роботи є психологічні хвилинки. **Психологічні хвилинки** – це короткі, але ефективні вправи й техніки, спрямовані на стабілізацію емоційного стану, зняття напруги та покращення психологічного благополуччя. Такі вправи особливо важливі для дітей, бо допомагають їм упоратися зі стресом і тривогою, що загострилися під час війни.

Ознайомитися з проведенням психологічних хвилин на заняттях із вихованцями можна на сайті КЗ «Центру дитячої та юнацької творчості № 2 Харківської міської ради».

Нижче наведено приклади вправ, що використовуються в роботі:

1. Дихальні техніки:

- «Кулька»: дитина уявляє, що її живіт – це повітряна кулька. На вдиху вона надуває її, а на видиху повільно здуває.

- «Квітка та свічка»: дитина уявляє, що нюхає квітку (повільний вдих носом) і задуває свічку (повільний видих ротом).

2. Тілесні техніки:

- «Ліниве кошеня»: дитина позіхає, а потім повільно потягується в різні боки, як кошеня, що прокинулося.

- «Кулачки»: дитина міцно стискає кулачки, відчуючи напругу, а потім різко розслабляє руки. Це допомагає зняти фізичне напруження.

3. Техніки для роботи з уявою:

- «Стирання інформації»: дитина подумки малює на аркуші паперу неприємну ситуацію, а потім уявляє, як послідовно стирає її гумкою, поки картинка повністю не зникне.

4. «Масаж голови»: дитина уявляє, що робить собі легкий масаж голови, щоб зняти розумову втому.

Психологічне благополуччя є складним і багатогранним феноменом, що вмщує не лише емоційне та фізичне самопочуття, але й здатність особистості ефективно взаємодіяти з оточенням, справлятися зі стресом і адаптуватися до життєвих ситуацій. Водночас, його рівень відображає стан цих якостей, що робить благополуччя не лише результатом, а й маркером гармонійного функціонування особистості.

Отже, можна стверджувати, що психоедукація є провідним чинником розвитку психічного благополуччя особистості, систематичним процесом отримання знань і навичок щодо збереження психічного здоров'я, підвищення обізнаності про власний психічний стан, розвиток навичок резильєнтності та саморегуляції, чим покращує рівень психологічного благополуччя. Також важлива її спрямованість у майбутнє, оскільки психоедукація має превентивний характер і часто здійснюється ще до того, як проблема виникне. Водночас важливим аспектом

є її інтерактивний характер, який забезпечує активну участь особистості в процесі навчання та застосування отриманих знань у практичних життєвих ситуаціях.

Освіта, яка підтримує ментальне благополуччя, допомагає виховати громадян, здатних справлятися зі стресом, відповідально приймати рішення й ефективно взаємодіяти в суспільстві.

Висновок. Здорова в психічному сенсі молодь – це більш продуктивна робоча сила, інноваційний потенціал і стабільний соціум. Освіта, що враховує психологічні потреби, формує покоління з високим рівнем емоційного інтелекту та громадянської відповідальності, тому зростає важливість інтеграції програм ментального здоров'я в національну освітню політику, підготовки педагогів і практичних психологів, створення безпечного простору для розвитку кожної дитини.

Список використаних джерел

1. Васильєва-Халатникова М. О., Андреева Т. Діяльність позашкільного закладу освіти для дітей та підлітків в умовах російсько-української війни (на прикладі м. Києва). *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи*, 25-26 жовтня 2024 р. : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 370 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
3. Закон України від 13.12.2022 № 2834-ІХ «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
4. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : метод. рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 52 с.
5. Лист МОН від 10.06.2022 № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України». URL: https://drive.google.com/file/d/1HvuZxzpuZyaiyJJxE_88rbZDT8J8RbdP/view
6. Москалик С. В. Створення безпечного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти: методична розробка. Недогарки, 2022. 53 с.
7. Позашкільна освіта в умовах воєнного стану: безпечне освітнє середовище як складова внутрішньої системи забезпечення якості освіти. URL: <https://sqe.gov.ua/pozashkilna-osvita-v-umovakh-voienного/> (дата звернення: 16.10.2025).
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322 «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023 – 2025 роках». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text>
9. Психоедукація як метод соціально-психологічної профілактики психічного та психологічного здоров'я студентів. URL: <https://iqholding.com.ua/articles/psikhoedukatsiya-yak-metod-sotsialno-psikhologichnoi-profilaktiki-psikhichnogo-ta-psikhologichnogo-zdorov%E2%80%99ya-studentiv> (дата звернення: 17.10.2025).
10. Суть процесу виховання. Процес виховання. URL: https://eduknigi.com/ped_view.php?id=239 (дата звернення: 28.10.2025).
11. Тимофіїва М. П. Двіжона О. В. Психологія здоров'я: навчальний посібник. Чернівці: Книги – XXI, 2009. 296 с.
12. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. Київ, 2018. 56 с.
13. World Health Organization. «Mental health: strengthening our response». URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-ourresponse> (дата звернення: 17.10.2025).

Як інновації та цифрові технології формують стійку українську ідентичність

Кашпур Ольга,
учитель початкових класів
комунального закладу «Харківський ліцей №138
Харківської міської ради»

У сучасному світі, де технологічний прогрес прискорюється, а глобалізаційні процеси вливаються в усі сфери суспільного життя, питання національної ідентичності набуває нового змісту. Вона перестала бути виключно культурним або історичним конструктом. Національна ідентичність дедалі більше формується під впливом цифрових технологій, соціальних медіа, інноваційних рішень і глобальних інформаційних потоків. Для України – держави, яка перебуває в стані війни, – це питання особливо актуальне. Ідентичність стала не лише інструментом модернізації, а й засобом консолідації нації, збереження культурної спадщини та протидії зовнішнім загрозам. Стійка національна ідентичність не лише зміцнює громадянське суспільство й державність, але й виступає ресурсом стійкості, особливо в період викликів. У цьому контексті інновації та цифрові технології стають не просто інструментами економічного розвитку чи модернізації, а й чинниками формування та трансформації українського культурного коду, суспільної солідарності та самосвідомості.

Традиційні підходи до патріотичного виховання вже не є достатньо ефективними. Необхідний інноваційний досвід, який інтегрує новітні освітні методики, цифрові технології та міждисциплінарні підходи, перетворюючи пасивне засвоєння інформації на активне плекання ідентичності. Таким чином урок перетворюється на простір самопізнання, а цифрові інструменти стають ключем до розуміння Коду нації.

Цифрові технології є двосічним мечем: вони можуть бути засобом руйнування ідентичності через пропаганду, але й потужним інструментом її зміцнення. Медіаосвіта стає ключовим предметом, що спроможний навчити молодь розпізнавати фейки, маніпуляції та дезінформацію; аналізувати джерела й цілі інформаційних повідомлень; критично оцінювати візуальні та текстові наративи, що стосуються історії та культури України.

Інформаційна компетентність сьогодні дорівнює психологічній стійкості. Школа має формувати не просто навички користування гаджетами, а здатність до активної інформаційної гігієни, забезпечує протистояння негативним впливам і ворожій пропаганді. Наприклад, створення учнівських команд фактчекерів, які аналізують сумнівні новини.

Цифрові платформи дозволяють українській культурі, українській мові, українським історичним наративам виходити за межі регіональних спільнот. Онлайн-ресурси, соціальні мережі, цифрові сервіси створюють простір, де ідентичність може формуватись і поширюватись навіть у діаспорі, серед молоді, яка не має безпосереднього контакту з традиційним середовищем. Таким чином, цифровий простір стає простором національної ідентичності.

Упровадження інновацій та цифрових технологій в українській школі стало фундаментальним елементом у формуванні стійкої національної ідентичності серед молоді. Це виходить далеко за межі звичайного навчання й охоплює

патріотичне виховання, культурне усвідомлення та розвиток громадянської компетентності.

Для поглибленого вивчення історії та культури доцільно використовувати цифрові ресурси.

Віртуальні тури та 3D-моделі. Школярі можуть "відвідати" історичні місця, музеї (наприклад, віртуальний тур по Пирогово чи Національному музею історії України) або зруйновані пам'ятки через VR/AR-технології та інтерактивні карти, посилюючи емоційний зв'язок із культурною спадщиною.

Оцифровані архіви та література. Доступ до електронних бібліотек, оцифрованих архівних документів і рідкісних видань дозволяє глибше досліджувати історію України, боротьбу за незалежність та Голодомор, що є критичним для формування історичної пам'яті.

Онлайн-курси та освітні платформи (EdEra, Prometheus). Ці платформи пропонують курси з українознавства, громадянської освіти, історії, часто з елементами гейміфікації, що робить навчання цікавішим і доступнішим.

Урок перестає бути лише трансляцією знань, стаючи простором для діалогу, рефлексії та ідентифікації. Педагог як архітектор цього простору використовує інноваційні методики, що активізують пізнавальну діяльність і емоційну сферу учнів. **Сучасний педагог активно впроваджує такі** технології:

Проектне навчання. Створення учнівських проєктів, присвячених локальній історії, культурним феноменам чи видатним українцям, дозволяє дітям «прожити» історію, а не просто вивчити її.

Технологія «Перевернутий клас»: Основний матеріал засвоюється вдома за допомогою цифрових ресурсів (відео, подкасти), а час на уроці присвячується дискусіям, критичному аналізу та формуванню ціннісних орієнтирів.

Гейміфікація та симуляції. Використання освітніх ігор і симуляційних вправ (наприклад, моделювання виборів, засідань ООН, діяльності волонтерських штабів) залучає емоційний інтелект і дозволяє молоді відчувати себе активними учасниками громадянських процесів.

Критичне мислення. Формування ідентичності неможливе без здатності молоді самостійно аналізувати інформацію, ставити під сумнів маніпулятивні нарративи та формувати власну, аргументовану позицію.

Мова – це не просто засіб спілкування, це генетичний код нації, її світогляд і пам'ять. У цифрову еру мова, медіа та інформаційна компетентність тісно переплітаються, формуючи інформаційний щит ідентичності. Навчання української мови та літератури має бути переорієнтоване з формального вивчення правил на формування мовної свідомості та гордості. *Це досягається через:*

- *інтеграцію мистецтва:* використання музики, кіно, візуального мистецтва для ілюстрації літературних творів і мовних явищ;
- *сучасний контент:* аналіз сучасної української літератури, публіцистики, блогінгу, що демонструє живість і актуальність мови;
- *Проекти «Мова в дії»:* створення медіапродукту (подкасти, блоги, цифрові історії) українською мовою.

Інноваційні методики навчання – інтегровані уроки, метод проєктів, вебквести, дослідницькі лабораторії – створюють середовище, у якому учні не просто засвоюють знання, а й осмислюють своє місце у світі як громадяни України.

Наприклад, реалізація проєктів із дослідження місцевої історії або створення мультимедійних презентацій про культурні символи України розвиває не лише ІТ-

компетентність, а й почуття гордості за свою Батьківщину. Так, цифрова творчість – відеоролики, подкасти, блоги – стають сучасним інструментом патріотичного виховання.

Інноваційний педагог, який поєднує технології з національними темами, формує активну, ідентифіковану особистість, яка вміє мислити, діяти і відчувати себе українцем/українкою у глобальному світі.

Формування ідентичності – це комплексний процес, який не може бути повністю делегований школі. Роль сім'ї в національно-патріотичному вихованні дітей та підлітків є визначальною, оскільки саме в родині закладаються первинні ціннісні орієнтири. Сім'я є осередком національної культури, а школа має стимулювати сім'ї до:

- *передачі родинних історій*: використання методу «Усна історія» для запису спогадів старших поколінь;
- *спільних культурних практик*: відвідування музеїв, спільне вивчення національних традицій та свят;
- *мовного середовища*: заохочення до використання української мови в побуті.

Успіх досягається завдяки тісній співпраці, що виходить за межі стін класу:

- *Шкільні медіацентри*: створення учнівських редакцій, які випускають шкільну газету, ведуть подкасти або YouTube-канали, висвітлюючи локальну історію та громадську активність.
- *Волонтерські проекти*: залучення молоді до волонтерської діяльності (допомога ЗСУ, відновлення громади), що формує почуття громадянської відповідальності та єдності.
- *Партнерство з громадськими організаціями*: проведення спільних лекцій, майстер-класів, екскурсій, які демонструють реальні приклади української ініціативності та державотворення.
- *Цифрові краєзнавчі проекти*: створення інтерактивних мап, 3D-турів пам'ятними місцями громади, використовуючи сучасні ПС-технології.

Стійка українська ідентичність – це сучасний, інноваційний та інтегрований продукт. Вона не може бути нав'язана, а має бути плекана через залучення, рефлексію та критичне мислення.

Інноваційний досвід формування ідентичності, який інтегрує мову, медіаосвіту, STEAM-підходи та сімейне виховання, забезпечує формування молоді, яка критично мислить і здатна протистояти інформаційній агресії, усвідомлює себе частиною великої європейської нації, готова використовувати новітні технології для розвитку своєї країни.

Сучасна українська школа, поєднавши традиційні цінності з цифровими інструментами, створює потужний фундамент для формування покоління, яке нестиме Код нації в майбутнє. Це покоління, для якого патріотизм – не лозунг, а усвідомлена дія, підкріплена знаннями, технологіями та любов'ю до своєї землі.

Висновок. Інновації та цифрові технології стали невід'ємною частиною сучасної української освіти, яка відіграє ключову роль у формуванні стійкої національної ідентичності. Освітній простір, що інтегрує новітні технології, перетворюється на середовище не лише передачі знань, а й виховання

громадянської свідомості, патріотизму, цифрової культури та соціальної відповідальності.

Завдяки впровадженню інноваційних методик – онлайн-навчання, STEM-підходів, інтерактивних платформ і цифрових ресурсів – учні здобувають не лише академічні компетентності, а й формують усвідомлення власної приналежності до української культурної спільноти.

Освіта стає простором, де поєднуються традиції та технології, національні цінності й глобальні можливості.

Роль педагога в цьому процесі є визначальною: він не лише навчає користуватися цифровими інструментами, а й формує у молоді ціннісні орієнтири, що зміцнюють українську ідентичність у світі швидких змін.

Отже, інноваційна освіта сьогодні – це фундамент не лише для розвитку знань і навичок, а й для становлення свідомого, активного та ідентифікованого громадянина України, здатного мислити критично, діяти творчо та зберігати національні цінності в цифрову епоху.

Список використаної літератури:

1. Біла І. М. Цифрова трансформація освіти як фактор формування громадянської ідентичності. *Педагогічний часопис Волині*. 2022. №1(22). С. 132–139.
2. Васюк О. П. Інноваційні технології та STEAM-підходи у патріотичному вихованні школярів. Київ : Освіта України, 2023. 190 с.
3. Вовк С. Л. Роль медіаосвіти у протидії інформаційній агресії та формуванні критичного мислення. *Наукові записки НаУКМА. Педагогіка*. 2021. Т. 4. С. 67–75.
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380.
5. Культурна спадщина України в цифровому вимірі : монографія. За заг. ред. О. В. Мороза. Львів : Світ Знань, 2020. 320 с.
6. Медіаграмотність у початковій школі : метод. посібник. Автори-укладачі: Н. М. Сорока та ін. ; за ред. Л. А. Петренко. Київ : Інститут модернізації змісту освіти, 2021. 112 с.

Цифровізація як ресурс національно-патріотичного виховання дітей і молоді в Україні

Інна Лебедева,
директор КЗ «Харківський ліцей № 138
Харківської міської ради»,
sch138@ukr.net

Сучасні трансформації українського суспільства, зумовлені як внутрішніми викликами, так і глобальними процесами, актуалізують необхідність переосмислення змісту національно-патріотичного виховання, що стає не лише важливим напрямом освітньої політики, а й стратегічним чинником збереження національної ідентичності, культурної самобутності та державної єдності.

У XXI столітті, коли цифрові технології проникають у всі сфери людського життя, національно-патріотичне виховання неможливо розглядати поза контекстом цифровізації освіти. Саме цифрове середовище створює умови для широкого залучення дітей і молоді до культурно-освітнього процесу, забезпечує доступність

українських цінностей у різних регіонах і за межами країни, формує відчуття приналежності до спільного інформаційного простору нації.

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації цифрові технології в Україні набули особливого значення, стали не лише інструментом комунікації та дистанційного навчання, а й засобом національної мобілізації та духовної стійкості. **Онлайн-простір перетворився на майданчик патріотичного єднання, підтримки Збройних Сил України, утвердження української мови, історії та культури.**

Відтак цифровізація освіти виступає не лише технологічною інновацією, а й ціннісним ресурсом формування громадянина-патріота цифрової доби, який здатен діяти свідомо, критично й відповідально в глобальному інформаційному середовищі.

Цифрове середовище є новим простором національно-патріотичного виховання. Заклади загальної середньої, фахової передвищої, вищої освіти функціонують у гібридному освітньому просторі, де поєднуються традиційні та онлайн-формати взаємодії. Цифрові платформи, соціальні мережі, мультимедійні ресурси стають не лише навчальним інструментом, а й середовищем виховання.

Саме тут молодь черпає уявлення про цінності, ідентичність, історію, соціальну відповідальність. Тому завданням педагогів є не уникати цифрового простору, а інтегрувати патріотичне виховання в нього свідомо, наповнюючи контент українськими смислами.

У межах програм «Нова українська школа» та «Цифрова держава» розроблено низку електронних ресурсів, спрямованих на формування громадянських компетентностей, підтримку історичної пам'яті, розвиток медіаграмотності. Зокрема, портали «Всеосвіта», «Дія.Освіта», «ЄМова», цифрові бібліотеки та інтерактивні карти України створюють нові можливості для виховної діяльності педагогів.

Цифрове середовище дає змогу дітям і підліткам самостійно відкривати національну спадщину, осмислювати культурні надбання та формувати власну позицію щодо суспільних подій.

Одним із провідних напрямів цифрового патріотичного виховання є створення власного контенту, який відображає українські реалії, історичну пам'ять і культурні символи. Здобувачі освіти дедалі частіше виступають не лише споживачами інформації, а й активними творцями блогів, підкастів, відеоісторій, мультимедійних виставок. Наприклад, учасники шкільних медіастудій у межах проєкту «МедіаШкола.UA» створюють серії відео «Україна моїми очима», присвячені героям сучасності, волонтерам, учителям, які залишилися працювати в прифронтових регіонах. Студенти педагогічних університетів беруть участь у проєктах «Цифрова спадщина регіонів України», де створюють інтерактивні мапи місцевих культурних пам'яток, або в проєкті «Історія родини – історія України», який об'єднує цифрові родинні архіви.

Такі ініціативи виховують не лише креативність, а й почуття відповідальності за формування позитивного українського інформаційного простору.

Інтерактивні технології та гейміфікація сприяють перетворенню виховання на захопливий процес, у якому патріотичні ідеї подаються в цікавій, емоційно насиченій формі. Інтерактивні ігри, квести, мобільні додатки й симулятори розвивають пізнавальний інтерес до історії, традицій, звичаїв українського народу.

Популярності набули віртуальні тури музеями України, зокрема онлайн-експозиції Національного музею історії України, Музею Голодомору, Музею визвольної боротьби. Учителі активно використовують платформу «LearningApps» для створення інтерактивних завдань з історії та громадянської освіти, а мобільні додатки на кшталт «Ukraine WOW» або «AR Heritage» дозволяють відтворювати історичні події у форматі доповненої реальності.

Такі ресурси створюють емоційно-позитивне середовище пізнання, у якому дитина стає учасником, а не спостерігачем історії своєї держави. Це сприяє внутрішньому прийняттю національних цінностей і гордості за належність до Українського народу.

В умовах цифрової комунікації громадянська ідентичність формується шляхом участі у віртуальних спільнотах, соціальних кампаніях, акціях солідарності. Серед прикладів – всеукраїнські флешмоби #РазомМиСила, #Діти_України_за_Мир, #ПишаюсьУкраїною, у яких беруть участь освітяни, школярі, студенти, волонтери.

Ці форми діяльності сприяють розвитку почуття належності до української спільноти, активної життєвої позиції та усвідомлення цінності громадянської участі.

Університети також упроваджують онлайн-курси громадянської освіти, у межах яких студенти створюють цифрові проєкти на теми демократії, прав людини, європейських цінностей і соціальної відповідальності. Отже, цифрове середовище стає не лише комунікативним простором, а й засобом практичного формування громадянської компетентності.

Інформаційна війна проти України засвідчила, що патріотизм потребує не лише емоційного, а й інтелектуального виміру. Формування критичного мислення, уміння аналізувати інформаційні джерела, розпізнавати фейки й маніпуляції – це складова цифрового патріотичного виховання.

У межах державної ініціативи «Медіаграмотна Україна» проводяться тренінги, інтерактивні уроки, створюються методичні матеріали для вчителів. Участь школярів у медіаквестах «Фейк чи правда?» чи онлайн-іграх «Полювання на дезінформацію» формує навички усвідомленого сприйняття контенту та цифрової безпеки [4, с. 6].

Медіаграмотність виступає гарантією інформаційного суверенітету держави й важливою передумовою стійкої національної ідентичності.

Українська мова є основою духовного коду нації, тому її розвиток у цифровому середовищі є пріоритетом державної політики. *Поширення україномовних платформ, мобільних застосунків, цифрових словників і чат-ботів сприяє підвищенню мовної культури, а отже, і зміцненню національної самосвідомості.*

Завдяки освітнім ініціативам «Є-мова», «Мова – ДНК нації», «Платформа українського контенту» дедалі більше молоді переходить на українську мову спілкування в соцмережах. Мовна присутність України в інтернеті стає символом культурного суверенітету та свідомого вибору [5].

Цифрове патріотичне виховання неможливе без компетентного педагога. Сучасний учитель має виступати модератором і наставником у цифровому просторі, який спрямовує учнів на етичне, безпечне та патріотичне використання технологій.

Підготовка педагогів до таких ролей здійснюється в межах курсів підвищення кваліфікації, зокрема на платформах «Дія.Освіта», «ЕдЕра», «Всеосвіта». Викладачі оволодівають методами створення цифрових виховних проєктів, вивчають основи онлайн-комунікації, креативного сторітелінгу, соціального маркетингу і медіаактивізму. Педагог стає фасилітатором цифрової культури, який формує довіру, національну солідарність і громадянську зрілість у цифровому середовищі.

Отже, національно-патріотичне виховання в Україні сьогодні є стратегічним пріоритетом державної політики, що визначено в Державній цільовій соціальній програмі з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року і Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності до 2030 року [1].

Цифровізація не заперечує традиційних виховних форм, а навпаки, розширює їхній потенціал. Вона надає нові можливості для творчої самореалізації дітей і молоді, формує середовище, де українські цінності набувають сучасних форматів і значень.

Ефективна система цифрового національно-патріотичного виховання має поєднувати:

- ціннісно-гуманістичний зміст на основі любові до України, поваги до історії, культури й мови;
- цифрову компетентність як засіб пізнання та комунікації;
- інноваційні методи навчання з використанням цифрових інструментів;
- підготовку педагогів як агентів цифрової трансформації;
- психологічну підтримку дітей і молоді в умовах воєнного та післявоєнного суспільства.

Отже, можемо зробити висновок, що розвиток цифрового освітнього середовища, орієнтованого на національні цінності, сприяє не лише відновленню української державності, а й вихованню покоління громадян, здатних мислити глобально й діяти в інтересах України – патріотів цифрової доби, які несуть українську ідентичність у світовий простір.

Список літератури:

1. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках : постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1322-2023-%D0%BF> (дата звернення: 06.10.2025) [Закон України](#)
2. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2834-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20> (дата звернення: 06.10.2025)
3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : наказ Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 р. № 527.
4. Національна освітня платформа «Дія. Освіта» – електронний ресурс про цифрові інструменти й курси для вчителів. URL: <https://osvita.diiia.gov.ua> (дата звернення: 06.10.2025)
5. Підтримка української мови в цифровому просторі: платформа «Є-Мова» – освітній ресурс. URL: <https://emova.language.gov.ua> (дата звернення: 06.10.2025)
6. Чеботарьова І. В. Цифрова освіта і формування громадянської компетентності учнів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2023. Т. 96. № 4. С. 34–45.

Інноваційні методика та освітні технології в роботі педагога

Семененко Юлія,
учитель фізики
комунального закладу «Новопокровський опорний ліцей»
Новопокровської селищної ради
Чугуївського району Харківської області
yulia160981@gmail.com

Сучасна освіта динамічно розвивається, інтегруючи цифрові технології, що покращують навчальний процес і роблять його більш відкритим, гнучким та інноваційним [2]. Концепція Нової української школи (НУШ) орієнтована на створення інтерактивного, компетентнісного середовища, у якому учень є активним учасником власного навчання [1].

Фізика, як наука про закономірності природи, має особливе місце в розвитку критичного мислення, аналітичних і дослідницьких навичок учнів. Тому використання інноваційних методик і технологій у її викладанні є не лише бажаним, а й необхідним [3; 4].

Інноваційні методика в освітньому процесі з фізики

Сучасний учитель фізики є дизайнером освітнього досвіду, який створює умови для дослідження, експериментування та усвідомлення зв'язку науки з реальним життям [5]. Серед найбільш ефективних інноваційних методик, що використовуються в НУШ:

- *Зворотний дизайн* – планування навчання від очікуваних результатів. Учитель визначає, які компетентності мають сформуватися в учня, і лише потім добирає зміст, методи та ресурси [7].
- *Дослідницьке навчання* – учні ставлять питання, висувають гіпотези, проводять експерименти, аналізують результати й формулюють висновки [14].
- *STEM/STEAM-підхід* – інтеграція фізики з технологіями, інженерією, математикою та мистецтвом для розвитку практичного мислення [4].
- *Фліп-клас (перевернуте навчання)* – теорію учні опрацьовують самостійно, а на уроці застосовують знання у практичних завданнях [3].
- *Проектна діяльність* – створення міжпредметних проєктів, що формують дослідницькі навички та креативність [5].

Освітні технології в роботі вчителя фізики

Інформаційно-комунікаційні технології відкривають широкі можливості для інтерактивного та візуально привабливого навчання. **Ефективними є такі інструменти:**

- PhET Simulations, Wordwall, Learning Apps – для візуалізації фізичних явищ і створення інтерактивних вправ [9; 10; 8].
- Canva, Genially – для створення візуальних схем, презентацій, інтерактивних завдань [6; 11].
- Google Classroom – для організації дистанційного навчання та формувального оцінювання [12].

- Arduino Education – для проведення експериментів у рамках STEM-проектів [13].

З досвіду роботи можна зробити висновок, що інноваційні методики та освітні технології є важливим чинником модернізації навчання фізики в Новій українській школі. Особливо ефективним є впровадження цифрових інструментів, що забезпечує інтерактивність, наочність і залучення учнів до активної участі в навчальному процесі. Такі технології дозволяють поєднати класичну фізичну освіту із сучасними засобами візуалізації та моделювання явищ, що підвищує мотивацію до навчання та якість засвоєння знань.

Отже, упровадження інноваційних методик у викладанні фізики не лише оновлює зміст освіти, а й формує покоління учнів, здатних мислити критично, працювати в команді, застосовувати знання на практиці та впевнено користуватися технологіями майбутнього.

Список використаної літератури:

1. Концепція «Нова українська школа». Міністерство освіти і науки України. Київ, 2016. 40с.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898.
3. Помегун О. І., Пироженко, Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
4. Ващенко І. В. STEM-освіта: теорія і практика впровадження. Київ: Генеза, 2020. 112 с.
5. Клокар, Н. І. Інноваційна діяльність педагога: технології, методи, засоби. Київ: Освіта, 2019. 128 с.
6. Canva for Education – онлайн-ресурс для створення візуального контенту. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.canva.com/education>
7. Локшина, О. І. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ: К.І.С., 2017. 150 с.
8. LearningApps.org – інтерактивні навчальні модулі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://learningapps.org>
9. PhET Interactive Simulations – University of Colorado Boulder. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://phet.colorado.edu>
10. Wordwall.net – платформа для створення інтерактивних вправ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wordwall.net>
11. Genially – інтерактивні презентації та навчальні матеріали. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.genial.ly>
12. Google Classroom – платформа для дистанційного та змішаного навчання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://classroom.google.com>
13. Arduino Education – навчальні комплекти для STEM-освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.arduino.cc/education>
14. Чернецька Л. П. Інноваційні методики навчання фізики у школі. *Фізика в школах України*. 2023. № 2. С. 15–21.

Цифрові освітні практики Харківщини у формуванні національної ідентичності

Першина Дарія,
учитель української мови та літератури
КЗ «Харківська гімназія №25
Харківської міської ради»
dasha.pershina91@ukr.net

Вступ

У сучасному інформаційному суспільстві цифрові технології стали невід'ємною складовою освітнього процесу. Вони забезпечують не лише підвищення ефективності навчання, а й відкривають можливості для формування світоглядних орієнтирів, зокрема національної свідомості. Для української освіти це питання набуває особливої ваги, оскільки в умовах гібридної війни та інформаційного тиску саме школа стає простором відновлення історичної пам'яті, плекання культурних кодів і зміцнення громадянської ідентичності.

Харківщина – один із регіонів, де активно впроваджуються цифрові технології в освітній процес. Освітні установи й заклади області створюють інноваційні цифрові продукти, реалізують онлайн-проекти, спрямовані на популяризацію національної культури, української мови, мистецтва та історії рідного краю. Саме тому *дослідження цифрових освітніх практик Харківщини має не лише педагогічне, а й соціокультурне значення.*

Метою статті є аналіз сучасних цифрових освітніх практик Харківщини та з'ясування їхнього потенціалу у формуванні національної ідентичності учнів.

1. Теоретичні засади цифрових освітніх практик. Цифрові освітні практики охоплюють широкий спектр інструментів – від інтерактивних платформ і мобільних застосунків до віртуальної реальності та гейміфікаційних методів. Вони сприяють підвищенню навчальної мотивації, забезпечують доступ до історико-культурного контенту, розвивають критичне мислення та медіаграмотність. У контексті формування національної ідентичності важливою є не лише технічна, а й аксіологічна складова – *цифрові технології повинні сприяти усвідомленню цінності української культури, мови та історії.*

Згідно з дослідженнями НАН України та МОН, саме цифровізація освіти створює умови для інтеграції учнів у сучасний культурний простір, де національні символи, традиції й культурні наративи набувають нових форм через медіа, відео, віртуальні виставки й інтерактивні платформи [1].

2. Цифрові інструменти у вивченні історії та культури Харківщини

У закладах освіти Харківщини активно застосовуються цифрові ресурси, що забезпечують інтерактивне та міждисциплінарне вивчення історії та культури регіону. Серед них – інтерактивні карти історичних подій, віртуальні тури музеями, мультимедійні архіви, онлайн-платформи з вивчення культурної спадщини та освітні мобільні додатки. Прикладами є проекти «Віртуальний музей Харкова», «Історія Слобожанщини у 3D», а також регіональні цифрові уроки, розроблені педагогами області, які поєднують історичні дані, відеоматеріали та інтерактивні завдання.

Використання технологій Google Arts & Culture, Thinglink, Genially та інших цифрових інструментів дозволяє педагогам інтегрувати в освітній процес інтерактивні карти, віртуальні екскурсії, відеоексплейнери та мультимедійні презентації. Це не лише збагачує культурно-освітній досвід учнів, а й формує емоційно-ціннісне ставлення до рідного краю, стимулює інтерес до дослідження локальної історії, активізує навички критичного мислення, аналізу інформації та цифрової компетентності.

Крім того, інтеграція таких цифрових інструментів сприяє розвитку міжпредметних зв'язків, зокрема історії, географії, мистецтва та інформаційних технологій, що робить навчальний процес більш інтегрованим, сучасним і мотивуючим для учнів.

3. Роль соціальних мереж і блогів. Соціальні мережі стають не просто каналом для комунікації, а важливим простором формування молодіжної культурної та громадянської ідентичності. У контексті регіону, зокрема Харківщини, вони дозволяють учням і педагогам:

- створювати власний контент: відео, блоги, репортажі про місцеву історію, культурні заходи, пам'ятки;
- долучатися до ширших онлайн-спільнот, обмінюватися ідеями, отримувати зворотний зв'язок, що підсилює відчуття причетності до української культури;
- долати географічну ізоляцію: завдяки мережам учень із сільської школи може долучитися до міських/регіональних проєктів, стати активним контент-творцем;
- використовувати соціальні мережі як майданчик для поширення позитивного іміджу регіону – сторінки чи брендинг «Харківщина» як частини української культурної спадщини;
- взаємодіяти із зовнішнім світом: інтеграція з блогами, TikTok, Instagram дозволяє молоді формувати цифрову присутність і сучасну національну ідентичність, що поєднує традицію та сучасність.

Дослідження показують, що онлайн-комунікація, особливо в Україні, має значний вплив на формування національної ідентичності через згуртовані групи й цифрові спільноти. Ураховуючи це, в освітній практиці рекомендується:

- підготовка педагогів до створення й модерації учнівського контенту в соцмережах;
- розробка методик проєктної роботи з блогами/відео-щоденниками, орієнтованими на історію та культуру регіону;
- забезпечення безпечного та відповідального використання соцмереж (медіаграмотність, розпізнавання дезінформації);
- стимулювання інтерактивності: конкурси, флешмоби, хештеги регіональної тематики учнями й школами.

4. STEAM-підхід у цифровій освіті. Інтеграція мистецтва в STEAM-підхід надає цифровій освіті гуманітарного виміру та *сприяє формуванню міждисциплінарних компетентностей*. Учні Харківщини беруть участь у проєктах, що поєднують науку, технології, інженерію, мистецтво та математику: створюють 3D-моделі історичних будівель, інтерактивні мапи культурних подій, розробляють освітні ігри та симуляції, а також проводять власні науково-технічні дослідження в інтерактивному середовищі.

Організація хакатонів і творчих лабораторій на теми української культурної спадщини стимулює розвиток креативності, критичного мислення, навичок командної роботи та цифрових компетентностей. Водночас учні глибше усвідомлюють цінність національної ідентичності, культурної самобутності та історичної спадщини регіону.

Такий підхід не лише підвищує мотивацію до навчання, а й створює умови для практичного застосування знань у сучасному цифровому середовищі. Завдяки поєднанню технологій і мистецтва формуються нові моделі навчання, які можуть слугувати платформою для розвитку інноваційних освітніх практик у Харківській області та ширше по Україні. Ці процеси органічно підводять до теми цифрової компетентності педагогів і значення її розвитку в умовах сучасної школи.

5. Упровадження VR та AR технологій. Віртуальна (VR) і доповнена реальність (AR) відкривають нові педагогічні горизонти для навчання історії, культури, регіональної спадщини. У контексті Харківщини ці технології мають потенціал значно посилити формування національної ідентичності:

- створення віртуальних турів пам'ятками Харкова/регіону, моделей архітектурних об'єктів, інтерактивних екскурсій, які учні можуть «відвідати» з класу чи вдома;
- AR-додатки, що накладають цифровий шар на реальні об'єкти чи ландшафти (наприклад, розпізнавання пам'ятки, показ історичного зображення поверх сьогоденного вигляду), підсилюють емоційну залученість;
- застосування VR-середовищ, де учні можуть виступати як дослідники, реконструктори, створювати 3D-моделі, проходити сценарії з історичної реконструкції, сприяє глибшому розумінню та засвоєнню матеріалу;
- технології VR/AR підтримують конструювання культурного простору, де учень «проживає» історію та культуру регіону, що значно посилює відчуття приналежності й ідентичності (наприклад, 86,5% студентів одного дослідження сказали, що VR-технології позитивно вплинули на їх творчий процес);
- створення проєктів на межі технологій і культури: AR-реконструкції зруйнованих пам'яток, цифрові архіви, віртуальні музеї, наприклад, випадок проєкту «Backup Ukraine» з AR-скануванням культурної спадщини;
- **водночас важливо враховувати виклики:** необхідність адекватного технічного оснащення, підготовки педагогів, адаптації контенту до VR/AR-формату та забезпечення доступності.

6. Психолого-педагогічний аспект цифровізації. Використання цифрових освітніх технологій позитивно впливає на соціалізацію учнів, сприяючи розвитку ключових компетентностей XXI століття: навичок співпраці, відповідальності, самостійності та критичного мислення. Проєктна й командна робота у віртуальному середовищі формує комунікативні та організаційні навички, водночас дозволяє інтегрувати навчальний процес із реальними соціокультурними практиками громади, зокрема у сфері культурної спадщини та місцевих ініціатив.

Крім того, цифрові платформи відкривають можливості для персоналізованого навчання, адаптуючи освітній контент до індивідуальних потреб учнів, що підвищує мотивацію та ефективність засвоєння знань.

Інтерактивні освітні інструменти, такі як віртуальні лабораторії, симуляції та ігрові середовища, сприяють розвитку когнітивної гнучкості, аналітичних навичок і креативного підходу до вирішення проблем. Психолого-педагогічна підтримка в цифровому середовищі також допомагає формувати емоційний інтелект, здатність до саморегуляції, критичне оцінювання інформації та відповідальне ставлення до результатів власної діяльності, що є ключовим у сучасному освітньому процесі.

7. Виклики та перспективи розвитку цифрової освіти Харківщини

Попри помітні успіхи в упровадженні цифрових освітніх практик, *залишаються значні проблеми, які потребують системного вирішення. До них належать:* нерівномірний доступ до сучасних технічних ресурсів у школах різних районів, недостатній рівень цифрової компетентності педагогів, обмежена кількість локалізованого контенту українською мовою та складність інтеграції інноваційних технологій у традиційний навчальний процес.

Водночас створення регіональних цифрових платформ, активна співпраця з університетами, науково-дослідними установами та ІТ-компаніями, розвиток STEM-центрів, цифрових лабораторій і креативних хабів *відкриває перспективи для модернізації освіти.* Такі ініціативи дозволяють підвищувати якість навчання, формувати інноваційні педагогічні практики, розвивати цифрові компетентності учнів і педагогів, а також інтегрувати локальні культурні, історичні та наукові ресурси у навчальний контент. У перспективі це сприятиме створенню стійкої системи цифрової освіти в Харківській області, яка забезпечить ефективну підготовку молоді до викликів сучасного суспільства та глобального освітнього середовища.

Висновки

Цифрові освітні практики Харківщини продемонстрували високу ефективність у формуванні національної ідентичності та культурної самосвідомості учнів. Вони не лише забезпечують ефективне засвоєння навчального матеріалу, а й сприяють глибокому розумінню української історії, культури та сучасного соціокультурного контексту. Інтеграція STEAM-підходу, проєктної діяльності та цифрових платформ дозволяє поєднати навчальний процес із реальними соціокультурними практиками, розвивати креативність, критичне мислення та цифрову компетентність учнів.

Важливим аспектом є розвиток медіаосвіти, що формує в учнів здатність критично оцінювати інформацію, орієнтуватися в цифровому інформаційному середовищі та відповідально використовувати медіаресурси. Медіаосвіта сприяє формуванню інформаційної грамотності, усвідомленої участі в суспільному житті та зміцненню демократичних цінностей.

Подальший розвиток цифрової освіти потребує системної державної підтримки, підвищення кваліфікації педагогів та створення якісного україномовного цифрового контенту, що відповідає сучасним освітнім стандартам. Саме комплексне поєднання цих чинників забезпечить стійкий зв'язок поколінь, збереження національної самобутності та ефективну підготовку молоді до викликів глобалізованого світу. Таким чином, цифрова освіта виступає ключовим механізмом модернізації освітнього процесу, формування інноваційного й культурно свідомого покоління та розвитку медіаграмотності в сучасному інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Міністерство освіти і науки України. Концепція розвитку цифрової освіти в Україні (2021). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prezentovalo-koncepciyu-rozvitku-cifrovoyi-osviti-v-ukrayini>

2. Національна академія педагогічних наук України. Цифрова трансформація освіти: аналітичний звіт (2022). URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/releases/2684/>
3. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Цифрові технології в освіті регіону (2023). URL: <https://hnpu.edu.ua/>
4. Інститут модернізації змісту освіти. Рекомендації щодо впровадження цифрових практик у закладах освіти (2022). URL: <https://imzo.gov.ua/>
5. Освітній омбудсмен України. Цифрова безпека в освітньому середовищі (2023). URL: <https://eo.gov.ua/>
6. Український інститут розвитку освіти. Інноваційні освітні практики України (2023). URL: <https://uiro.gov.ua/>
7. Kharkiv IT Cluster. Освіта та цифровізація регіону: аналітичний огляд (2024). <https://it-kharkiv.com/>
8. Державна служба якості освіти України. Використання цифрових ресурсів у школах Харківщини (2023). URL: <https://sqe.gov.ua/>
9. Український педагогічний журнал. *Цифрові інструменти формування національної ідентичності учнів*. 2022, № 4. URL: <https://uej.undip.org.ua/>
10. Наукові записки НПУ імені М. П. Драгоманова. Цифрова освіта як фактор патріотичного виховання (2023). URL: <https://npu.edu.ua/>
11. Університет Григорія Сковороди в Переяславі. Використання VR-технологій у вивченні культури (2023). URL: <https://phdpu.edu.ua/>
12. Електронна бібліотека НАІПН України. Інновації у формуванні цифрових компетентностей педагогів (2022). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/>
13. Освіта.ua. Платформи для вивчення історії та культури України онлайн (2024). <https://osvita.ua/>
14. EdEra. Цифрові інструменти для українських шкіл (2023). <https://www.ed-era.com/>
15. Prometheus. Онлайн-курси з громадянської освіти та культурної спадщини (2024). <https://prometheus.org.ua/>

Медіаосвіта й цифрові технології в розвитку національної ідентичності

Шахворостова Маргарита,
директор ХЛ № 58
margaritashah55@gmail.com
Даньшева Світлана,
учитель ХЛ № 58,
кандидат педагогічних наук, доцент
sdansheva@ukr.net
Череднік Димитрій,
професор кафедри будівельних конструкцій
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, кандидат
технічних наук
Dymytrii.Cherednik@kname.edu.ua

Сучасна освітня галузь переживає період трансформацій, спрямованих на формування компетентної, творчої та свідомої особистості на всіх етапах навчання (дошкільна, шкільна, професійно-технічна, вища). Відзначимо, що започатковані зміни в організації та змісті навчання саме в Україні припали на дуже важкі часи для нашого суспільства: пандемія Covid-19; вторгнення Росії на територію України, що призвело до вимушеного переходу на дистанційне навчання. Тож, online-освіта

стала не просто вимушеною альтернативою, а **новою реальністю для освітян**, у якій ключову роль відіграє **медіаосвіта**.

Медіаосвіта – це частина освітнього процесу, що формує в особистості навички критичного сприйняття та використання медіа як традиційних, так і цифрових. **Її основна мета** – розвинути медіаграмотність, критичне мислення та комунікативні навички для ефективної адаптації в сучасному інформаційному середовищі [1]. Відзначимо, що дослідження можливостей медіаосвіти не є новим напрямом для освітян.

На державному рівні ще у 2010 році було прийнято «Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні». З 2011 до 2016 року тривав експериментальний етап упровадження медіаграмотності в закладах освіти, у рамках якого різними формами шкільної медіаосвіти було охоплено понад 250 загальноосвітніх навчальних закладів, у яких навчалося близько 40 тисяч учнів. Головною метою Концепції стало «сприяння розбудові в Україні ефективної системи медіаосвіти, що має стати фундаментом гуманітарної безпеки держави, розвитку й консолідації громадянського суспільства, протидії зовнішній інформаційній агресії» [1]. Проте, як уже визначалося вище, такі дослідження набули нового напрямку в умовах інформаційної війни, коли формування національної ідентичності відбувається безпосередньо в медіапросторі.

Автори статті пропонують до уваги розробку щодо ролі медіаосвіти й цифрових технологій у формуванні національної ідентичності тих, хто навчається на прикладі взаємодії освітніх закладів таких рівнів: повна загальна; середня – фахова передвища; вища.

Війна в Україні завдала невимовних втрат, але водночас, хоч і вимушено, змусила подивитися на освітній процес під іншим кутом. Вона відкрила нові горизонти важливості формування ключових чинників національної ідентичності. Молодь, яку ми навчаємо, повинна розуміти, як розрізнити достовірну інформацію від маніпуляцій, формувати патріотичну позицію на основі фактів, а не пропаганди [2].

Тож, *у переліку компетентностей медіаосвіта набула статус міждисциплінарної*, адже стає не лише навчальною компетентністю, а й інструментом збереження національної ідентичності.

Виходячи з того, що «національна ідентичність – це усвідомлення людиною себе як частини певної нації, що базується на стійкому емоційному зв'язку, формується через спільну культуру, мову, історію, цінності та традиції», ми погоджуємося з думкою дослідника Д. Бакінгема про те, що медіаосвіта – це «розвиток критичних знань, необхідних для участі в медійній культурі» [3].

Медіаосвітні технології створюють умови для:

- розвитку **національної самосвідомості** через пізнання культурних кодів у медіапросторі;
- виховання **відповідальності за інформаційний вибір**;
- формування **патріотичних цінностей** через осмислення досягнень українців у різних сферах;
- зміцнення **мовно-культурної компетентності**;
- створення **позитивного образу України** у свідомості молоді.

Інтеграція шкільної та університетської освіти відкриває нові можливості для спільної підготовки свідомих, критично мислячих громадян, здатних розпізнавати маніпуляції та протидіяти інформаційним загрозам.

Інтеграція викладачів школи і ЗВО – новий освітній підхід щодо застосування медіаосвіти до формування національної ідентичності. Співпраця педагогів різних ланок освіти дозволяє забезпечити послідовність розвитку медіаграмотності: у школі – базові вміння пошуку, аналізу й оцінки інформації; у ЗВО – глибше осмислення інформаційних процесів, створення власного медіа контенту, соціальна відповідальність у цифровому середовищі. Таке партнерство створює спільний освітній простір, де викладачі різних предметів об'єднуються навколо спільної мети – виховання національно свідомої особистості [4]. Тож *у сучасній освіті кожен викладач, незалежно від рівня закладу й предмета, стає медіапедагогом*. Учителі гуманітарного циклу можуть застосовувати медіаосвіту для аналізу історичних подій через документальні фільми, інформаційні портали та інтерактивні карти [5]. Учителі природничо-математичного напряму використовують цифрові симуляції, онлайн-лабораторії та аналітичні платформи для розвитку критичного мислення. Викладачі інженерних дисциплін (ЗВО) впроваджують медіаторчість – курсові й дипломні проекти, створення відео, презентацій, подкастів, що сприяє креативності та емоційному самовираженню [3].

На підставі практичного досвіду пропонуємо використовувати інтерактивні платформи (GeoGebra, Desmos, Canva, Wordwall, LearningApps, Padlet, Moodle тощо), які дозволяють створювати медіапроекти (інфографіки, подкасти, відеоесе) які одночасно формують предметні компетентності та патріотичну свідомість [6].

Перейдемо до прикладів.

Використання медіаграмотності на заняттях з української мови може реалізовуватися через аналіз інформаційних текстів, новин, блогів, соціальних повідомлень. ***Приклади завдань:*** проаналізувати новинні матеріали різних джерел про українських науковців або культурних діячів – визначити, як мова впливає на формування національної ідентичності; створити подкаст або відео есе про роль української мови у збереженні культурної спадщини; провести дискусію «Медіа і національні цінності». Ми пропонуємо залучати учнів до створення «мовленнєвих блогів» або онлайн-журналів, де вони досліджують цікаві аспекти української мови, діалекти, етимологію слів, а також аналізують медіа, що формують мовленнєву культуру суспільства. Такі завдання формують громадянську позицію та естетичне відчуття мови.

Для вчителів математики ми пропонуємо створення інформаційних графіків на основі реальних статистичних даних, наприклад, показників розвитку економіки України, демографічних змін або екологічних процесів. Це сприяє формуванню не лише математичних компетентностей, а й національної свідомості, адже учні бачать реальні дані про свою країну. Також ефективними є міжпредметні проекти, де учні поєднують математику, інформатику й суспільні науки для створення інтерактивних презентацій або візуалізацій.

Використання цифрових технологій на заняттях із математики дозволяє реалізувати принципи STEM-освіти, інтегруючи наукові й гуманітарні підходи. Учні можуть розв'язувати практичні завдання, пов'язані з аналізом інформації в медіа, статистикою або побудовою моделей, що відображають соціальні явища. Це робить математику ближчою до життя та підсилює міждисциплінарний зв'язок.

У закладах вищої освіти технічного профілю медіаграмотність реалізується через інтеграцію технічної, візуальної та інформаційної складових, а саме: аналіз рекламних матеріалів будівельних компаній – виявлення маніпуляцій у візуалізації

об'єктів; створення цифрових презентацій або відеопроєктів українських архітектурних пам'яток із дослідженням їхньої історії та символічного значення; участь у спільних проєктах «Школа – ЗВО – громада», де студенти та школярі спільно створюють інтерактивні макети об'єктів, що мають національне значення [7].

Практичні результати інтеграції полягають у тому, що студенти набувають навичок критичного аналізу інформації, вчать бачити зв'язок між знаннями і суспільними процесами. Зокрема, у курсі «Будівельні конструкції» це реалізується таким чином.

Уміння працювати з різними базами даних, наприклад, базою «Будстандарт», дозволяє здобувачу вищої освіти дуже швидко і якісно орієнтуватися в різноманітній чинній нормативній літературі (ДБН, ДСТУ тощо). Використовуючи онлайн курси, студент може самостійно оволодіти програмними комплексами як для ведення розрахунків будівельних конструкцій, так і для виконання креслень (SCAD Office, ЛІРА-САПР, ANSYS, AutoCAD, ArchiCAD, Desktop, Revit, Robot Structural Analysis Professional, Tekla Structures, Solid Works, Allplan та інші). Оволодіння знаннями програмного комплексу Revit компанії Autodesk дозволяє користувачу автоматизувати проєктування, та реалізувати принцип інформаційного моделювання будівель (BIM). Цей програмний комплекс надає можливості тривимірного моделювання частин будівлі та плоского креслення елементів оформлення, створення об'єктів, організації спільної роботи над проєктом тощо.

Висновок. Надані приклади демонструють, що медіаграмотність – це не лише захист від інформаційних впливів, а й шлях до усвідомленого формування української ідентичності. Інтеграція педагогів школи і ЗВО створює середовище, у якому знання з різних дисциплін взаємодіють, а цифрові технології стають засобом громадянського виховання. Розвиток критичного мислення, уміння працювати з інформацією, пошана до рідної мови і культурних надбань – це основа формування національно свідомої, медіаграмотної особистості XXI століття.

Список використаних джерел:

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). За ред. Л. А. Найдюнової, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.
2. Ковальчук І. Інформаційна безпека як складова національної ідентичності. *Освіта і суспільство*, 2020. № 3.
3. Buckingham D. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. – Cambridge: Polity Press, 2019.
4. ЮНЕСКО. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. – Paris: UNESCO, 2018.
5. Сисоєва С. В., Козяр М. М. Інноваційні технології в освіті. К.: Видавничий Дім «Слово», 2019.
6. Литвиненко О. Використання цифрових медіа на уроках української мови. *Педагогічна думка*, 2022. № 4.
7. Козяр М. М. Інноваційні технології у професійній освіті. К.: Видавничий Дім «Слово», 2020.

Медіаосвіта й цифрові технології в розвитку національної свідомості підлітків: досвід організації роботи шкільного самоврядування

Чернушенко Тетяна,
заступник директора з навчально-методичної роботи,
керівниця гуртка «Лідери»,
координатор Златопільської ліги старшокласників «ORIKА»
Комунального закладу «Златопільський будинок
дитячої та юнацької творчості»
Златопільської міської ради Харківської області»
tanushahappy1@gmail.com

Сучасний світ – це світ інформації, що змінює людину швидше, ніж будь-яка інша сила. Підлітки сьогодні живуть у цифровій реальності, де соціальні мережі, інтернет і візуальні медіа стають основними каналами формування світогляду. У таких умовах постає нагальна потреба в розвитку медіаосвіти як інструменту не лише критичного мислення, а й виховання національної свідомості, патріотизму, гідності та громадянської позиції.

Саме позашкільний освітній заклад – простір, де дитина може навчитися не лише споживати, а й творити інформацію, не лише користуватися технологіями, а й відповідально впливати на суспільство. Особливе місце в цьому процесі належить лігам старшокласників і органам шкільного самоврядування, які формують середовище для розвитку активної молоді.

Чинником формування свідомої особистості наразі стала медіаосвіта.

Медіаосвіта – це не лише про фейки, блогерів чи соцмережі. Це передусім уміння мислити критично, аналізувати інформацію, відрізнити правду від маніпуляції, а факт від фейку.

Для українських школярів сьогодні медіаграмотність має ще глибше значення:

- це захист від інформаційних атак,
- усвідомлення власної ідентичності,
- уміння бачити правду про свою державу,
- здатність бути інформаційним воїном у світі фейків.

Національна свідомість підлітків формується не лише через уроки історії, а й через те, який контент вони бачать, створюють і поширюють.

Завдання педагога – не забороняти цифровий світ, а навчити орієнтуватися в ньому з гідністю.

Цифрові технології можуть стати простором патріотичного виховання.

Сьогодні смартфон чи планшет – не ворог освіти, а потужний інструмент виховання і самовираження. Учні, які створюють медіапроекти, блоги, подкасти чи онлайн-журнали, вчать розповідати про українську культуру сучасною мовою, висвітлювати історію, традиції, успіхи своєї громади, поширювати позитивний образ України у цифровому просторі.

Школою громадянського становлення сьогодні стає ліга старшокласників, яка є не просто учнівським об'єднанням, а й майданчиком для формування активної громадянської позиції. Діяльність ліги сприяє розвитку лідерських якостей, комунікації, відповідальності й ініціативності.

Основні напрями роботи ліги такі:

1. Інформаційно-медійний – створення сторінок у соцмережах, публікація новин, проведення флешмобів і відеопроектів.

2. Волонтерський – участь у благодійних акціях, збір гуманітарної допомоги (наприклад, під час аніме косплей фестивалю), проведення майстер-класів з виготовлення оберегів для воїнів ЗСУ, допомога ЗСУ, популяризація добрих справ (допомога притулку тварин).

3. Культурно-просвітницький – організація творчих заходів, концертів, фестивалів, проектів, що знайомлять учнів із традиціями українського народу.

4. Освітньо-тренінговий – навчання медіаграмотності, основ комунікації, проектного менеджменту.

У процесі такої діяльності формується нове покоління молоді, здатне не просто діяти в рамках класу, школи, БДЮТ, а впливати на життя громади.

Шкільне самоврядування – це модель демократії в мініатюрі. Саме в лізі підлітки вчаться приймати рішення, аргументувати власну думку, брати відповідальність.

Діяльність ліги спирається на такі принципи ефективного самоврядування:

- партнерство з педагогами, а не підпорядкування;
- чіткий розподіл ролей у команді;
- регулярна комунікація засобами медіа (сторінки в соцмережах, чати, блоги);
- відкритість – кожен і кожна може запропонувати ідею.

Самоврядування має не лише організовувати заходи, а й бути носієм позитивних цінностей, таких як повага, толерантність, патріотизм, взаємодопомога.

Програма гуртка «Лідерство», за якою здійснюється робота з членами ліги, передбачає заняття, під час яких вихованці можуть працювати над розвитком навичок спілкування; конструктивною поведінкою в конфліктних ситуаціях; навичок самопрезентації, участі в дискусії, дебатах; уміннями орієнтуватися в потоці різноманітної, суперечливої інформації; розвитком критичного мислення; інфомедійною грамотністю; розвитком умінь захисту та реалізації своїх прав і свобод; розвитком ініціативності, готовності брати відповідальність за власні рішення; виконання загальнолюдських і громадянських обов'язків [1].

Популярними серед вихованців і вихованок є форми роботи зі створення відеороликів для соцмереж до державних свят; онлайн-квізи (наприклад, у Kahoot!) з історії та культури; ведення сторінок шкільного самоврядування в соцмережах; участь у всеукраїнських медіакампаніях і конкурсах.

Такі активності не лише формують цифрову компетентність, а й виховують почуття гордості та причетності до своєї держави.

Нині молодь найкраще навчається не на лекціях, а беручи участь в активних формах взаємодії – тренінгах, дебатах, командних вправах, ігрових моделях. Саме у формі тренінгів найчастіше проводяться заняття гуртка школи лідерів [2].

Приклади тренінгів:

- «Лідер і команда: формула успіху»;
- «Лідерство – це дія»;
- «Цінності, які нас об'єднують»;

- «Критичне мислення і медіаграмотність»;
- «Факт чи фейк?»;
- «Культура спілкування в соціальних мережах»;
- «Проникнення інтернету в усі сфери життя»;
- «Як створити соціальний медіапроект».

Такі тренінги допомагають підліткам пізнати себе та свої сильні сторони, навчитися аргументовано висловлювати позицію, будувати довірливі стосунки в колективі, усвідомити власну роль як громадянина й патріота [2].

Медіаосвіта сьогодні стає засобом національної безпеки, складовою національної ідентичності.

Підліток, який уміє розрізнати правду й маніпуляцію, критично мислити, поважати українські символи, мову, історію, є інформаційно захищеним громадянином, тому важливо поєднувати медіаграмотність із національним змістом: аналізувати українські інформаційні ресурси, обговорювати патріотичні фільми, музику, блогерів, створювати власний україномовний контент, підтримувати ініціативи, що популяризують українську культуру онлайн.

Роль педагога змінюється: він стає провідником у світі цифрових можливостей, модератором, наставником, який не нав'язує, а надихає. Важливо створити атмосферу, де кожна дитина не боїться бути собою і може висловити власну думку.

Висновок. Наставник XXI століття – це людина, яка поважає молодь, розуміє її мову, зокрема цифрову, підтримує ініціативу, допомагає спрямувати енергію на добрі справи.

Медіаосвіта, цифрові технології, лідерські школи та учнівське самоврядування – це не окремі елементи, а єдина система розвитку свідомого громадянина України.

Підлітки, які вчаться працювати в команді, аналізувати інформацію, створювати медіаконтент і нести відповідальність за власні дії, – це ті, хто завтра формуватиме демократичне, відкрите й гідне суспільство. Саме тому **наше завдання** – виховати не просто активних користувачів технологій, а мислячих патріотів, здатних захистити свою країну в інформаційному просторі.

Бути медіаграмотним – означає бути вільним.

Бути свідомим – означає бути українцем.

Список використаних джерел

1. Ковальчук Г. С. Навчальна програма з позашкільної освіти соціально-реабілітаційного напрямку «Лідерство». URL: https://drive.google.com/file/d/1iPQr5rt-8kClQ3Ro2GkpBc3b_HbEjPAG/view
2. Кові, С. Лідер у мені. Київ: Едіпрес Україна, 2016. 246 с.

Інтеграція медіаосвіти у формування національної свідомості учнів початкової школи

Вернер Ольга,
учитель початкових класів
вищої кваліфікаційної категорії
Комунального закладу «Харківська гімназія № 52
Харківської міської ради»
olgaverner1985@gmail.com

Формування національної ідентичності учнів початкової школи є одним із пріоритетних завдань сучасної української освіти. У контексті активної цифровізації освітній простір України зазнає суттєвої трансформації, що відкриває нові можливості для виховання свідомих громадян. Важливим орієнтиром у цьому процесі стала «Концепція впровадження медіаосвіти в Україні» (2016 р.), ухвалена Міністерством освіти і науки України. У документі наголошено, що медіаосвіта має не лише навчати критично сприймати інформацію, а й сприяти формуванню громадянської позиції, духовних і культурних цінностей, розвитку національної свідомості [3].

Усвідомлення дітьми своєї належності до української нації, як самобутньої спільноти, є динамічним процесом, що сприяє самоідентифікації та розумінню власного місця в суспільстві. Тому освітній процес у початковій школі має базуватися на інтегрованому вивченні історії, культури, мови, національних цінностей та ідеалів. Такий підхід створює умови, за яких здобувачі освіти не лише пізнають національну спадщину, а й формують почуття патріотизму, гідності та самосвідомості. **Засобами ефективного формування національної ідентичності є народознавство, фольклор, мистецтво, традиції та обряди, природа рідного краю, а також вивчення мови, літератури й історії.** Вони забезпечують доступність і зрозумілість навчального матеріалу, сприяючи глибшому зануренню школярів у національний контекст.

Одним із важливих засобів національно-патріотичного виховання є вивчення історії символіки українського народу. Особливе місце в цьому процесі належить мистецтву, яке через емоції, почуття та переживання допомагає дітям глибше усвідомити себе як частину національної спільноти, формує пошану до культурної спадщини, уміння взаємодіяти з природним і соціокультурним середовищем.

Провідним чинником формування національної ідентичності є українська мова – носій культурного коду, через який дитина змалечку вбирає свою ідентичність. У поєднанні з іншими засобами – народознавством, фольклором, традиціями, літературою, природою рідного краю – вона стає основою для глибокого національного самовизначення.

В умовах стрімкої диджиталізації суспільства цифрові технології та медіа стали невід’ємною частиною життя учнівства [4]. **Інтеграція медіаінформаційної грамотності в освітній процес демонструє гармонійне поєднання традиційних національних цінностей із сучасними цифровими рішеннями.** Учитель початкових класів має пам’ятати: у молодшому шкільному віці процес формування національної ідентичності відбувається переважно засобами емоційного сприйняття дійсності, образного мислення та ігрової діяльності. Саме тому

завдання вчителя полягає в тому, щоб доступними формами роботи допомогти учням відчувати зв'язок із рідною культурою[2, с. 137].

Отже, медіаосвіту можна розглядати не тільки як засіб розвитку критичного мислення. Упровадження елементів медіаграмотності в освітній процес відкриває унікальну можливість використовувати візуальні й аудіовізуальні засоби з метою формування в учнів позитивного образу України, розвитку патріотизму та поваги до національних символів.

Методологічно діяльність учителя початкових класів ґрунтується на компетентнісному підході, який передбачає формування здатності молодших школярів використовувати знання про національну культуру в цифровому середовищі [1, с. 9]. ***У професійній діяльності педагога активно послуговуються низкою цифрових ресурсів, які сприяють формуванню національної ідентичності учнів:***

- залучення школярів до участі в тематичних конкурсах з української мови, літератури, природничих дисциплін, мистецтва;
- використання інтерактивного формату, що містить національно-культурний контент, підвищує внутрішню мотивацію учнів: канал «ПлюсПлюс» («Це наше і це твоє»), «Корисні підказки»), «Книга мандрівка. Україна».

Діти зацікавлено виконують завдання, адже бачать знайомі образи – українську вишиванку, калину, тризуб, прапор, героїв народних казок.

Використання національного відеоконтенту розширює уявлення дітей про національні традиції, символи, ремесла, пробуджує стійкий інтерес до історії України, знайомить із постатями видатних українців, що викликає емоційний відгук, захоплення та гордість за свою країну. Після перегляду коротких відео можна запропонувати учням обговорити те, про що вони дізналися, скласти невеликі усні розповіді, намалювати ілюстрації або створити онлайн-комікс, у якому зобразити героїв, події чи символи, що їх вразили. Такий формат дозволяє дітям не лише закріпити отримані знання, а й творчо переосмислити національний контент, відчувати себе його частиною.

Для забезпечення інтерактивного формату навчання математики, предмета «Я досліджую світ» ***цікавий україномовний контент пропонує платформа IZZI.*** Під час роботи з матеріалами вчитель додає короткі завдання на порівняння, міркування або спостереження, які розвивають не лише пізнавальні навички, критичне мислення, формують уважність до краси рідної природи, почуття поваги до праці.

Таким чином, інтеграція медіаосвіти у формування національної свідомості учнів початкової школи відбувається на уроках різних навчальних предметів початкової освіти з використанням цифрових інструментів, наприклад: «Українська мова», «Літературне читання», де діти переглядають й обговорюють українські мультфільми за мотивами народних казок і легенд, добирають ілюстрації до творів, створюють короткі усні описи героїв і подій; «Я досліджую світ» – здійснюють віртуальні екскурсії, створюють родинні герби, скарбнички сімейних реліквій; «Інформатика» – працюють із простими навчальними платформами «LearningApps», «Wordwall», виконують вправи з логічного мислення, формування навичок безпечної поведінки в Інтернеті, розпізнавання достовірної інформації; «Образотворче мистецтво» – оформлення інтерактивної дошки Padlet.

Такі завдання доступні дітям молодшого шкільного віку, не потребують застосування складних цифрових умінь, але мають чудовий виховний результат: учні із задоволенням виконують практичні дії, діляться своїми думками, проявляють творчість і пізнають нове про Україну.

Переконані, емоційно насичені, інтерактивні форми роботи дають найкращий результат: учні не просто запам'ятовують факти, а проживають їх як власні історії, відчувають себе частиною української культури. Після занять вони ставлять запитання, діляться родинними спогадами, що свідчить про розширення меж навчання та збагачення їхнього внутрішнього світу.

Відомо, що сучасні діти сприймають інформацію через зображення, звук, динаміку, тому під час організації освітнього процесу важливо дотримуватися балансу: не перевантажувати учнів, а вибирати якісний, доброзичливий український контент, який не лише навчає, а й виховує доброту, повагу, вдячність.

З досвіду роботи робимо висновок: коли дитина бачить українське відео, слухає пісню українською мовою чи виконує завдання, пов'язані з нашими традиціями, вона починає розуміти, що українське – це сучасно, красиво, цікаво, це її. І тоді учні з теплом у серці вимовляють: «Я – українець, я – українка», бо добре розуміють значення цих слів, поступово усвідомлюючи, що бути українцем/українкою – це велика гордість.

Наведені практики інтеграції медіаосвіти у формування національної свідомості учнів початкової школи є результативними: допомагають подавати навчальний матеріал у сучасній, зрозумілій формі, завдяки чому діти виявляють більшу зацікавленість у навчанні, розвивають емоційний зв'язок з українською культурою, критичне мислення. Працюючи із сучасним інформаційним контентом, вони поступово усвідомлюють себе частиною української спільноти, розуміють значення державних символів, шанують українську мову, що є ключовою основою для формування стійкої національної ідентичності.

Отже, формування інфомедійної грамотності на основі українознавчого контенту є сучасним підходом до навчання й водночас дієвим засобом відкрити дитяче серце для сприйняття рідної культури, історії, традицій. Інтеграція медіаосвіти у формування національної свідомості учнів початкової школи є ефективним засобом виховання молодого покоління українців, для яких рідна культура, історія та мова постають у гармонійному поєднанні з можливостями цифрового світу.

Список використаних джерел:

1. Богданець-Білокаленко Н. І., Салтановська О. Я. Медіаосвіта як інструмент формування національної ідентичності молодших школярів. *Теоретична і дидактична філологія*. 2021. Вип. 35. С. 6–18.
2. Заячук Т. Б. Формування національної самосвідомості учнів початкових класів в умовах інформаційного суспільства. *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 38. С. 136–142.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. URL: <http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf>
4. Кремень В. Г., Бех В. П., Євтух В. Б. Національна доктрина розвитку освіти в Україні: концептуальні засади. Київ: Преса України, 2019. 248 с.
5. Онопрієнко О. В. Цифрові технології в початковій освіті: компетентнісний підхід. *Початкова школа*. 2022. № 5. С. 4–8.

Творча діяльність шкільної медіастудії як інструмент популяризації українського мистецтва в підлітковому середовищі (на прикладі проєкту «60 секунд про українське мистецтво»)

Євгенія Мельник,
заступник директора з навчально-виховної роботи
комунального закладу «Кам'яноярський ліцей»
Чугуївської міської ради Харківської області
ev.melnik@ukr.net

Актуальність теми. Сучасне підліткове середовище формується в умовах постійного впливу цифрових інформаційних потоків. Учні/учениці щодня отримують значні обсяги медіаконтенту, який здебільшого споживають у форматі коротких розважальних відео. Водночас рівень звернення до освітніх і культурних ресурсів залишається невисоким, що породжує актуальну проблему: як зацікавити сучасних школярів національною культурною спадщиною, допомогти їм осмислити українське мистецтво й водночас розвивати навички критичного мислення та інформаційної грамотності.

Вирішення проблеми можливе завдяки медіаосвіті, яка поєднує освітню діяльність із сучасними формами медіапрактики. Медіаосвіта створює простір, де здобувачі освіти не лише споживають інформацію, а й стають її творцями, набуваючи досвіду відповідального використання цифрових технологій, комунікації та самовираження.

У багатьох країнах світу медіаосвіта вже давно є складовою шкільних програм і спрямована на розвиток критичного мислення, безпечне використання інтернету та вміння розрізняти достовірні й маніпулятивні джерела. Як зазначає Н. Громова, медіаосвіта є діяльним процесом розвитку та саморозвитку особистості за допомогою інструментів масової комунікації [1, с. 121].

В Україні цей напрям набуває особливого значення, адже пов'язаний із формуванням національної ідентичності та патріотичних цінностей. У роки інформаційних воєн і культурного тиску сусідньої держави саме освітній простір стає середовищем, де закладаються світоглядні орієнтири молодого покоління. Залучення школярів до осмислення національної культури через сучасні медіа сприяє зміцненню відчуття приналежності до українського культурного простору, усвідомленню цінності власної історії та мистецьких традицій.

Вітчизняні школи дедалі активніше створюють медіастудії, які об'єднують учнів, учителів і громаду у спільну творчість. У цих студіях школярі та школярки не лише навчаються технічних навичок роботи з відео чи графікою, а й відкривають для себе змістовний пласт української культури. Медіапроєкти стають засобом пізнання та самовираження, формуючи в учнів національну свідомість і громадянську відповідальність.

Однак проблема популяризації українського мистецтва серед підлітків залишається відкритою. Молодь швидко реагує на нові цифрові тренди, але часто дистанціюється від класичної культурної спадщини, тому конче важливо знайти нові підходи до популяризації мистецтва, які поєднували б емоційність, динаміку та доступність із виховним і патріотичним змістом.

Одним із прикладів такої роботи є проєкт «60 секунд про українське мистецтво», *реалізований у Кам'яноярському ліцеї в межах діяльності шкільної медіастудії* [2]. Основна ідея проєкту полягає у створенні коротких динамічних відео для платформи ТікТок, кожне з яких присвячене одному українському художникові. Формат дозволяє протягом однієї хвилини ознайомити глядача з ключовими аспектами творчості митця, представити цікаві факти чи сучасну інтерпретацію картини.

Завдяки таким відео школярі та школярки вчать бачити в художниках не «постаті з підручника», а живих людей зі своїм світоглядом, характером і місцем в історії України, що допомагає формувати у підлітків гордість за культурну спадщину, відчуття належності до національної спільноти.

У процесі створення контенту учні / учениці виконують ролі сценаристів, режисерів, операторів, монтажерів, ведучих. Таким чином, кожен і кожна відчуває себе частиною спільної справи. Під час підготовки матеріалів діти вивчають біографії митців, аналізують картини, шукають цікаві факти в наукових і популярних джерелах, що сприяє формуванню дослідницьких умінь і медіаграмотності.

Поступово діяльність медіастудії вийшла за межі проєкту: учні й учениці почали створювати тематичні добірки до державних і культурних свят, оформлювати короткі відеопрезентації, брати участь у всеукраїнських флешмобах і конкурсах. Медіапростір став для них природним середовищем культурного самовираження.

Особливу увагу педагоги приділяють виховному аспекту. Кожен відеоролик не лише інформує, а й несе ціннісний зміст – підкреслює українські символи, національні кольори, традиції, моральні орієнтири. Учні та учениці не просто «знімають відео», а вчать говорити про свою культуру сучасною, зрозумілою для підлітків мовою.

Такий формат допомагає інтегрувати навчальні дисципліни: на уроках мистецтва діти досліджують творчість художників, інформатики – опановують технічні інструменти, української мови – відпрацьовують виразність мовлення для відеозаписів, завдяки чому **шкільна медіастудія перетворюється на освітньо-культурний осередок, де поєднано знання, творчість і національне виховання.**

Апробація проєкту засвідчила, що навіть короткий за тривалістю контент може привернути увагу школярства та стати поштовхом до глибшого пізнання мистецтва. Учні й учениці активно обговорюють ролики, пропонують власні теми, проводять опитування серед однолітків, аналізують відгуки в соціальних мережах. Так **формується усвідомлення спільної культурної місії – популяризації українського мистецтва засобами медіа.**

Висновок. Проєкт «60 секунд про українське мистецтво» довів, що шкільна медіастудія може стати ефективним інструментом формування національної ідентичності. Поєднання медіаосвітніх технологій, мистецького змісту та соціальних платформ сприяє створенню середовища, де здобувачі освіти не лише розвивають цифрові компетентності, а й осмислюють свою культурну приналежність.

Творча діяльність шкільної медіастудії є сучасним форматом виховання, який відповідає інформаційним потребам молоді та водночас зміцнює національну самосвідомість, відкриває перспективи подальшого розвитку культурно-освітніх

ініціатив у школах, що дає змогу розширювати участь учнів і учениць у збереженні та популяризації українського мистецтва.

Список літератури

1. Громова Н. Формування медіа компетентності майбутнього вчителя-словесника в курсі «Методика навчання української мови». *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 8 (102). С. 119–130.

2. 60 секунд про українське мистецтво. URL: <https://www.tiktok.com/@user9177925530453? t=ZM-8zm1gLYtKrO>. (Дата звернення: 10.09.2025 р.)

EdTech і українська ідентичність: нові можливості уроків мови та літератури

Ніколенко Марина,
учитель української мови та літератури
КЗ «Зачепилівський ліцей» Зачепилівської селищної
ради Берестинського району Харківської області
marnik7106@gmail.com

Інноваційні технології в освіті дають можливість готувати молоде покоління до успішної самореалізації в умовах швидкозмінного світу. а також зробити навчання більш ефективним, цікавим і актуальним для учнів.

Відповідно до вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти основне завдання навчання української мови та літератури полягає у формуванні в школярів компетентностей комунікативно доцільно й виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях і сферах спілкування. Метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їхньої соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних і культурних цінностей українського народу.

Реалізація мети базової середньої освіти ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як:

- формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови;
- плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля [1].

Уроки української мови та літератури – це не просто вивчення правил і аналіз текстів. Це простір, де формується національна свідомість, любов до рідного слова, гордість за славні сторінки історії нашої держави, шана і повага до всіх, хто виборює свободу та незалежність України. Сучасні підходи до здобуття знань – це необхідність адаптації освіти до вимог світу, який швидко змінюється. Від ідеї до

втілення освітні тренди проходять складний шлях. *Інноваційні технології навчання спрямовані на активізацію навчальної діяльності, розвиток критичного мислення, творчості та самостійності учнів.* Їх можна використовувати на будь-якому етапі уроку.

Уже кілька років поспіль діти здобувають знання в умовах дистанційного навчання. У таких реаліях особливо важливо підтримувати мотивацію, адже вона є основою для формування активних, допитливих і успішних учнів / учениць. Для цього активно впроваджуються сучасні цифрові інструменти та застосунки, які роблять уроки живими, інтерактивними й емоційно насиченими, тому, *працюючи з класами НУШ, учитель прагне створити освітнє середовище, де діти відчують радість від навчання, а не страх чи нудьгу.*

Так, урок позакласного читання з української літератури в 6 класі з теми «Чуття гармонії у слові» можна створити із застосуванням ШІ. Завдання передбачають роботу з QR-кодом, кросенсом, теорією літератури, інфографікою, зі словниками, ілюстративним матеріалом, медіатекстом. Під час уроку можна спланувати роботу таким чином, щоб учні/учениці були об'єднані в групи.

Тема. Поетичний дивосвіт Ліни Костенко

Мета: формувати компетентності: предметні – ознайомити з поезіями Ліни Василівни Костенко, визначати основні образи в поезіях; визначати художні образи (зорові та слухові) та художні засоби (епітети, персоніфікації, порівняння); виконувати тестові завдання; **ключові** – розвивати навички читання ліричних творів відповідно до інтонаційних особливостей; розвивати критичне мислення; **загальнокультурні** – толерантно реагувати, використовуючи формули мовного етикету, етично висловлювати власне ставлення до почутого.

Очікувані результати: знаннява складова – учень / учениця: пояснює вплив поезії на формування власного естетичного смаку, читацьких інтересів; вибирає самостійно поезії для читання, аргументує свій вибір; **діяльнісна** складова – учень / учениця: розвиває навички виразного читання віршів; визначає художні образи (зорові та слухові) та художні засоби (епітети, персоніфікації, порівняння); **ціннісна** складова – учень/ учениця: усвідомлює утвердження неповторності кожної людини, поваги до її особистості через взаємодію та спілкування.

Обладнання: портрет письменниці, збірка творів «Вибране», ілюстрації до творів Ліни Костенко (створені з використанням ШІ), інтерактивна презентація до уроку:

https://www.canva.com/design/DAF5q7FcXXo/ZwiVzP5QTq-2nRAXKVzpvA/edit?utm_content=DAF5q7FcXXo&utm_campaign=designshare&utm_medium=link2&utm_source=sharebutton

Тип уроку: урок застосування знань, умінь і навичок.

Форма уроку: урок-подорож.

Хід уроку

I. Етап організації та мотивації діяльності: забезпечення емоційної готовності учнів до заняття.

Вправа «Передбачення» (створення сприятливої атмосфери, налаштування на позитивну співпрацю).

<https://interacty.me/projects/3df0d7596e320818>

II. Актуалізація опорних знань учнів

Вправа «Кроссенс». (Можна об'єднати учнів для роботи в парах або групах)

III. Етап цілевизначення і планування:

- формулювання мети та очікуваних результатів;
- планування навчальної діяльності.

Вступне слово вчителя

Діти, на крилах мрій вирушаймо в дивовижну подорож «Поетичний дивосвіт Ліни Костенко». Епіграф нашого уроку: «Що таке поезія? Це відчуття минулого світу і майбутнього» (Джордж Байрон).

Урок позакласного читання присвячений творчості Ліни Василівни Костенко. Ця письменниця вже сьогодні є видатним явищем не лише української, а й світової культури та літератури.

Про Ліну Костенко говорять багато. Літературний критик Володимир Олександрович Базилюк: «Ліна Костенко з тих поетів, які здатні крізь вселюдське бачити національне, а крізь національне прозирати вселюдське». Ліну Костенко називають королевою української поезії ХХ століття, поетесою століття, поетесою всієї людської цивілізації. Про себе письменниця сказала у вірші:

Я вибрала Долю собі сама.
І що зі мною не станеться –
У мене жодних претензій нема
До Долі – моєї обраниці [2, с. 35].

У мене в руках збірник творів Ліни Костенко «Вибране» – видання 1989 року. Життя поетеси – це історія нашої країни. Тож поринемо в чарівний дивосвіт Ліни Костенко, щоб зрозуміти, чи актуальними та сучасними є твори поетеси, яка почала писати ще в шістдесяті роки минулого століття. Чого вони можуть навчити нас, покоління ХХІ століття? Що ж таке поезія? Що таке крилатість?

Я в людей не проситиму сили,
Я нічого в житті не просила.
Як не просять гранітні схили,
Щоб у спеку дощі їх зросили.
Я в людей попрошу тільки віри
В кожне слово, почуте від мене,
В кожний подих очей моїх сірих,
В кожну ласку рук не студених [2, с. 139].

Ліну Костенко називають королевою української поезії ХХ століття, поетесою століття, поетесою всієї людської цивілізації [3].

IV. Етап цілереалізації (опрацювання навчального матеріалу):

1. Учні виразно читають вірші «Красива осінь вишиває клени», «Послухаю цей дощ...».

2. Обмін враженнями, відповіді на запитання.

3. Словникова робота за питаннями учнів.

4. Розгляд ілюстрацій до творів поетеси.

5. Звучить пісня на слова Ліни Костенко «Вечірнє сонце»

https://youtu.be/M_CYTlqLnIA?si=zWw7ftFx_A_fh_WW

Запитання до учнів:

- Чи можна цю поезію назвати пейзажною? Доведіть свою думку.

- Визначте художні засоби поезії «Вечірнє сонце».
- Що прагне донести поетеса до читача?

V. Закріплення вивченого.

- Чи актуальна поезія Ліни Костенко сьогодні? Чому?

Інтерактивна вправа «Мікрофон». *Що ж таке поезія?* (Завдання для учнів – знайти визначення поетеси за інфографікою).

Поезія – це завжди неповторність,
Якийсь безсмертний дотик до душі.

VI. Домашнє завдання.

Виконати тестові завдання

<https://vseosvita.ua/test/pozaklasne-chytannia-3912350.html>

Скласти сенкан до слова «Поезія».

VII. Етап рефлексивно-оцінювальний

1 Рефлексія. Інтерактивна вправа «Незакінчене речення».

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/#google_vignette
2. Костенко Л. В. Вибране. Київ: Дніпро, 1989.
3. Ліна Костенко. Королева української поезії XX століття. URL: <https://msmb.org.ua/biblioressursi/bibliografiya/osobistosti/lina-kostenko-koroleva-ukrainskyoi-poezii-hh-stolittya/>

Формування національної ідентичності молодших школярів

Амброзяк Світлана,

учитель початкових класів

Комунального закладу «Харківська гімназія № 25

Харківської міської ради»

svetlana.ambroziak@gmail.com

Вступ

Формування національної ідентичності є одним із ключових, стратегічних завдань сучасної української освіти, особливо в умовах воєнного часу та необхідності зміцнення національної стійкості [3, с. 6]. У період реформування школи, зміцнення громадянського суспільства та пошуку духовних орієнтирів життєво важливо виховувати в дітей почуття любові до Батьківщини, повагу до рідної мови, культури та героїчної історії [2, с. 85].

Молодший шкільний вік (6–10 років) – це особливо чутливий, чутливий період для становлення особистості. Діти в цьому віці емоційно відкриті, схильні до наслідування та формування стійких ціннісних установок. Саме тут закладаються основи моральних цінностей, світогляду та національної самосвідомості.

1. Поняття національної ідентичності та її компоненти

Національна ідентичність – це складне, багатогранне психосоціальне явище. Це усвідомлення людиною своєї належності до певного етносу та народу, прийняття його культурних, мовних, історичних і духовних цінностей, а також

готовність діяти відповідно до цих цінностей. Вона формується через систему соціалізації, освіти, родину, культурне середовище та, що особливо актуально, через колективний досвід нації (зокрема, переживання спільних перемог і втрат) [5, с. 5 – 6].

У структурі національної ідентичності молодших школярів виділяють три ключові компоненти:

- **когнітивний (знаннєвий):** наявність базових знань про Україну (державні символи, географічне розташування, столиця, видатні діячі, історія та національні свята);
- **емоційно-ціннісний:** почуття патріотизму, любові до рідної землі, гордості за приналежність до українського народу, шанобливе ставлення до рідної мови та культури – це компонент, що найбільш активно формується через емоційний відгук (на пісню, вірш, розповідь про героя);
- **діяльнісний (поведінковий):** прояв громадянської позиції, готовність брати участь у збереженні та примноженні культурної спадщини, використання державної мови в побуті, дотримання традицій [4, с. 519].

2. Роль початкової школи в національному самопізнанні

Для молодших школярів основним джерелом національного самопізнання є школа, оскільки саме тут дитина вперше отримує систематизовані знання про рідну країну. Початкова школа є першим системним соціальним інститутом, який цілеспрямовано транслює національні цінності та моделі поведінки. Вона є важливим осередком національно-патріотичного виховання. Учитель початкових класів має не лише навчати базових знань, а й створювати емоційно насичене та національно орієнтоване освітнє середовище.

Основні напрями роботи вчителя:

1) мовно-комунікативний аспект:

- українська мова як засіб спілкування: створення атмосфери безумовного використання державної мови на всіх уроках і перервах;
- збагачення лексики: введення та пояснення слів із національно-культурним компонентом (кобзар, вишиванка, тризуб, коляда, вертеп);

2) історико-культурний аспект (через інтеграцію):

- ознайомлення з історією та культурою: вивчення малої батьківщини (історія села/міста), визначних місць;
- літературне читання: аналіз казок, легенд, народних пісень, які відображають моральні якості українського народу (працелюбність, гостинність, мужність);

3) етнокультурний аспект:

- народні традиції та обряди: проведення тематичних заходів до календарних свят (Свято Козацтва, День вишиванки, Різдвяні звичаї). Це не лише імітація, а занурення у культурний код;

4) символічний та патріотичний аспект:

- державні символи: формування глибокої поваги та знання значень Прапора, Герба, Гімну. Використання символіки в оформленні класу, під час ранкових зустрічей, приурочених до державних свят [1, с. 46 – 47].

3. Практичні форми та методи в роботі з молодшими школярами

Для ефективного формування національної свідомості молодших школярів я використовую методи, які відповідають їхній провідній діяльності – гри та емоційному сприйняттю.

3.1. Ігрові та інтерактивні методики

Ігрові елементи перетворюють сухі історичні факти на захопливий досвід.

Дидактична гра «Знайди свій край»

Опис: Використання інтерактивної карти України. Діти отримують картки з назвами міст, областей, національних символів або відомих пам'яток. **Завдання:** Правильно розташувати об'єкт на карті та коротко пояснити його значення (наприклад, «Я поставив Харків, бо це місто науки і мій рідний край» або «Це Львів, місто кави та Лева»).

Мета: географічне самоусвідомлення, повага до регіональних особливостей України.

Сюжетно-рольова гра «В гостях у бабусі-україночки»

Опис: Імітація української світлиці. Діти вчать називати предмети побуту (гличик, рушник, скриня, піч), дізнаються про їхнє призначення та обрядове значення. Відпрацювання українських слів ввічливості та говірок.

Мета: етнокультурна компетентність, знання матеріальної спадщини.

Мовна гра «Я – патріот, я знаю слово!»

Опис: Учитель називає загальне слово (наприклад, одяг). Діти по черзі називають елементи національного українського одягу (вишиванка, плахта, жупан, очіпок). Гра проводиться на швидкість, що стимулює мислення.

Мета: збагачення словника, популяризація державної мови.

3.2. Використання мистецтва та сучасних медіа

Формування ідентичності через емоційне сприйняття прекрасного.

Музично-ритмічна діяльність: розучування та виконання українських народних пісень (колядки, щедрівки, веснянки), знайомство з творчістю українських композиторів; розучування простих елементів народних танців.

Образотворче мистецтво: тематичні уроки малювання: «Мій дім у кольорах українського прапора», «Чарівна Петриківка», «Звірі та птахи українських лісів».

Медіаосвіта: перегляд і обговорення коротких якісних мультфільмів або соціальних роликів про українську культуру та героїзм, наприклад, із серії «Книга-мандрівка. Україна» або про видатних діячів.

3.3. Проектна та дослідницька діяльність

Проекти дозволяють дитині стати активним «дослідником» культури, а не пасивним «споживачем» інформації.

Таблиця 1

Приклади проектів

Назва проекту	Мета проекту	Очікуваний результат
«Мій Родовід і Герб Моєї Родини»	Вивчення історії родини, повага до предків.	Створення простого генеалогічного дерева та символічного «сімейного герба» з поясненням символів.
«Легенди нашого міста»	Красзнавство, розвиток критичного мислення (відмінність легенди від історичного факту).	Збір місцевих легенд, створення ілюстрованої книги або стенду.

«Українські обереги: сила символів»	Вивчення оберегової функції символів (калина, верба, соняшник, барвінок, рушник).	Колективний постер-колаж «Обереги України» з коротким поясненням, чому саме ці символи є важливими.
-------------------------------------	---	---

3.4. Співпраця з батьками

Національне виховання починається вдома. Школа не може досягти максимального результату без підтримки сім'ї.

Співпраця з батьками включає:

- проведення родинних свят і спільних майстер-класів (наприклад: виготовлення писанок, різдвяних прикрас);
- обговорення сімейних традицій та історії роду;
- залучення батьків до організації екскурсій та тематичних проєктів.

Національна ідентичність молодшого школяра є дзеркалом ціннісної системи його родини та його шкільного життя.

Висновок

Формування національної ідентичності молодших школярів є складним, але першочерговим процесом, який забезпечує духовну єдність народу та збереження його культурної спадщини. Початкова школа виконує функцію фундаменту, закладаючи через гру, емоції та систематичні знання стійку основу для подальшого розвитку громадянина. Результатом цього процесу є виховання особистості, яка:

- усвідомлює свою приналежність до українського народу (когнітивний компонент);
- пишається цим (емоційно-ціннісний компонент);
- готова діяти на благо України та захищати її цінності (діяльнісний компонент).

Це завдання вимагає щоденної, кропіткої праці вчителя, постійної інтеграції національного компоненту в навчальний процес і тісної співпраці з родиною. Лише так ми зможемо виховати покоління, стійке у своїй національній самосвідомості та відповідальне за майбутнє держави.

Список літератури:

1. Галабурда М. В., Товканець Г.В. Застосування форм і методів національно-патріотичного виховання здобувачів початкової освіти у закладі загальної середньої освіти. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів*: збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (12-13 травня 2022 р., м. Мукачево). Мукачево: Видавництво МДУ, 2022. С. 46–48.

2. Кіндратець О. М., Сергієнко Т. І. Національна ідентичність як умова збереження та зміцнення державного суверенітету. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2023. Вип. 35–36. С. 78–89.

3. Концепція «Нова українська школа». Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/static_objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 30.10.2025).

4. Остапівськ І., Рославець, Р. Формування національної ідентичності молодших школярів у контексті інтеграції вивчення математичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної освітніх галузей. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2025. № 219. С. 516–522.

5. Регіональна програма національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2024 – 2028 роки. Харківська обласна рада. URL: <https://oblrada-kharkiv.gov.ua/program/regionalna-programa-nacjonalno-patriotycznego-vyhovannya-ditej-ta-molodi-na-2024-2028-roky/> (дата звернення: 30.10.2025).

Синергетичний потенціал інтеграції STEAM-освіти та національно-патріотичного виховання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти

Ірина Блудова,
вихователь комунального закладу дошкільної
освіти «Заклад дошкільної освіти (ясла-садок)
№ 317 Харківської міської ради»
irinabludova317@gmail.com

Сучасний світ вимагає від освіти формування не лише знань, але й компетентностей, які дозволять дітям бути успішними, креативними та свідомими громадянами.

Стрімкий розвиток ІТ-галузі та нанотехнологій виявляє гостру потребу в досвідчених фахівцях, а відтак виникає освітня необхідність у навчанні дітей технічних дисциплін – математики, фізики, інженерії та програмування вже з дошкільного віку. Майбутнє держави залежить від якості освіти, тому вона повинна бути випереджувальною, відповідати тенденціям розвитку суспільства в майбутньому [2]. Цю потребу усвідомлюють багато країн світу, також і розвинуті економічні держави, такі як США та Європейський союз (ЄС), які трансформують свої системи освіти, щоб бути конкурентоспроможними у вік інновацій [5].

Саме тому заклади дошкільної освіти відіграють тут надзвичайно важливу роль, оскільки дошкільна освіта є невід’ємним складником і першим рівнем у системі освіти, слугуючи стартовою платформою особистісного розвитку дитини, та закладає фундамент цього розвитку саме в ранньому віці [1].

З огляду на ці глобальні виклики та стратегічні завдання особливої актуальності сьогодні набули два ключові напрями, що є взаємодоповнювальними: національно-патріотичне виховання та впровадження STEAM-освіти (Science – природничі науки, Technology – технології, Engineering – інженерія, Arts – мистецтво, Mathematics – математика).

На перший погляд, може здатись, що ці напрями слабо поєднуються між собою, але їх інтеграція відкриває нові перспективи для гармонійного розвитку дошкільнят. Як вихователь, бачу в цьому потужний інструмент для виховання майбутнього свідомого українця-інноватора, який любить свою Батьківщину і готовий творити її майбутнє, використовуючи наукові знання та творчий потенціал.

Національно-патріотичне виховання у формуванні дитини базується на розвитку почуття приналежності до України, поваги до її культури, історії, символіки, природи та людей. Це не лише знання державних символів чи слів гімну, а насамперед, любов до рідного краю, бережливе ставлення до довкілля й гордість за здобутки українського народу, що виражається у формуванні ціннісного ставлення особистості до свого народу, Батьківщини, повазі до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мов, а також національних цінностей українського народу [6, с. 5].

Ключові аспекти, що лежать в основі цього виховання, включають такі принципи:

1. Формування національної ідентичності: розвиток почуття любові до України як рідної землі, усвідомлення своєї приналежності до держави, народу, а також шанобливе ставлення до його здобутків і традицій.

2. Повага до культурної та історичної спадщини: культивування зацікавленості історією, знайомство з багатогранністю культурних надбань, традицій та звичаїв українського народу, а також вивчення біографій визначних історичних діячів.

3. Усвідомлення значущості національної символіки: знайомство з державними символами, такими як прапор, герб і гімн, а також їх значення у формуванні національної самосвідомості.

4. Виховання екологічної культури та соціальної відповідальності: виховання дбайливого ставлення до природних ресурсів країни й формування поваги до співгромадян.

5. Розвиток духовно-моральних цінностей: заохочення до формування позитивних переконань, моральної поведінки та сприяння гармонійному розвитку особистості.

6. Підготовка до активного громадянського життя: формування готовності до виконання свідомих громадянських обов'язків і участі в житті суспільства.

У цьому контексті концепція STEAM-освіти, орієнтована на дослідницьку діяльність, експериментування, технічне моделювання та практичне застосування знань, може органічно інтегруватись у процес національно-патріотичного виховання. Досліди в STEAM-освіті не лише допомагають дітям підтверджувати або спростовувати гіпотези та виявляти властивості різних об'єктів (речовин, матеріалів, фігур), а й роблять пізнавальну діяльність більш багатогранною, глибокою та цікавою [4, с. 3]. Вона сприяє розвитку критичного мислення, логіки, творчого підходу та інженерних навичок, необхідних для розбудови та захисту Батьківщини.

На мій погляд, STEAM-освіта з її практичною спрямованістю може органічно інтегруватись у процес національно-патріотичного виховання, перетворюючи пізнання Батьківщини на захоплюючий дослідницький досвід. Відповідно, було виділено **напрями, які демонструють чіткі шляхи поєднання STEAM-компонентів і національної ідеї:**

1. Стимулювання дослідницького інтересу до рідного краю: вивчення унікальної природи України, її флори та фауни, особливостей клімату, водойм і фізичних явищ, притаманних її території. Основний акцент – природознавство і екологія як базовий інструмент для виховання любові до Батьківщини.

2. Знайомство з технологічною спадщиною та інженерними здобутками: дослідження традиційних українських ремесел, народної архітектури, створення моделей культурних артефактів або науково-технічних винаходів українців. Увага приділяється сприйняттю українців як нації новаторів і майстрів.

3. Мистецтво як відображення національної ідентичності: використання елементів декоративно-ужиткового мистецтва (наприклад, вишивки, писанкарства, Петриківського розпису) у процесах моделювання та вирішення завдань у межах STEAM-освіти. Акцент зроблено на естетиці, креативності та глибинній символіці української культури.

4. Математика через призму культури: вивчення закономірностей у народному мистецтві та фольклорі, таких як симетрія в орнаментах, ритми та

пропорції. Особливий акцент робиться на розвитку логічного мислення та аналізі структурних аспектів національної культурної спадщини.

Таким чином, *інтеграція дозволяє відійти від формального заучування інформації, перетворюючи патріотичне виховання на захопливу практичну діяльність, де дитина пізнає свою країну через дію, експеримент і творчість.*

Очевидно, для успішної реалізації таких ідей необхідно створити в закладах дошкільної освіти спеціалізоване **STEAM-середовище**, насичене елементами національного контенту. Пропоную кілька прикладів таких середовищ:

1. Мінілабораторія «Пізнай Україну»: спеціально облаштована зона для експериментів із природними матеріалами (наприклад, пісок, глина, насіння, ґрунт із різних куточків України). Тут можна розмістити колекції каменів, гербарії, зразки народних ремесел.

2. Конструкторський центр «Український винахідник»: у цій зоні розташовані комплекти LEGO, дерев'яні конструктори, макети народної архітектури, схеми для створення моделей українських технічних чи архітектурних об'єктів, таких як млини або вітряки.

3. Артстудія «Народна майстерня»: простір із матеріалами для творчості (малювання, ліплення, аплікації), де акценти спрямовані на використання національних орнаментів, кольорових гам та символічних елементів.

4. Сенсорно-математична зона «Геометрія орнаменту»: у ній розташовані дидактичні ігри, що стимулюють математичне мислення через класифікацію, вимірювання та симетрію на основі українських вишивок, килимів або писанок.

Роль вихователя в цьому інноваційному підході отримує новий вимір. Він стає не просто наставником, а фасилітатором і мотиватором, сприяючи дослідницькій діяльності дітей у новаторському середовищі.

Як фасилітатор вихователь спрямовує, а не диктує:

- *Спрямовує діяльність групи*, де діти навчаються одне в одного, діляться ідеями та разом розв'язують складні завдання. Не втручається прямо у вирішення конфліктів, натомість вчить дітей обґрунтовувати власну думку, досягати компромісів і приймати колективні рішення – навички, що є ключовими для командної роботи в інженерії та науці.
- *Віддає перевагу проблемним завданням замість запитань із єдиною правильною відповіддю.* Такі виклики спонукають дітей до самостійного пошуку рішень, проведення досліджень і створення проєктів. Це розвиває їхнє природне прагнення докопатися до суті явищ, що лежить в основі наукового та інженерного мислення.
- *Заохочує дітей до документування власних досліджень* через використання різнопланових методів (наприклад, створення малюнків, фотографій, виробів із пластиліну, аплікацій), а потім організовує колективне обговорення. Це допомагає дітям усвідомити отриманий досвід і цінність кожного кроку.

Як мотиватор вихователь надихає та емоційно підтримує:

- *Упроваджує ігрові елементи й дух змагання*, де головною нагородою стає радість від пізнання та спільних успіхів. Створює атмосферу, у якій помилка сприймається не як поразка, а як можливість зробити крок уперед до нових знань і важливий елемент наукового пошуку

- *Використовує ефект емоційного залучення* через розповіді про історію, міфи, легенди або досягнення видатних українців. Це сприяє формуванню почуття гордості за національні цінності через цікавість до науки та винахідництва.
- *Демонструє особистий ентузіазм* у сфері науки, мистецтва й історії, показуючи особистий приклад захопленості. Власним прикладом натхненності передає дітям позитивний емоційний імпульс, який стає потужною мотивацією для наслідування пристрасі до пізнання та творчого процесу.
- *Підтримує розвиток креативності й нестандартного мислення*, визнаючи будь-які докладені зусилля, навіть якщо кінцевий результат ще далекий від очікуваного. Такий підхід формує впевнених, творчих особистостей, готових до експериментів і не бояться помилок.

Таким чином, вихователь є архітектором освітньої діяльності, де діти, діючи та досліджуючи, органічно засвоюють патріотичні цінності через призму науки, технологій та мистецтва.

Переконана, що **поєднання STEAM-освіти з національно-патріотичним вихованням є надзвичайно своєчасним і прогресивним рішенням**. Це дає змогу трансформувати загальні патріотичні цінності у практичний досвід і корисні навички.

1. Діти розширюють свої знання про Україну. Вони не лише знайомляться з поняттям вишиванки, а й заглиблюються в процеси створення цього культурного символу – від матеріалів і технік до математичних закономірностей. Таким чином, отримані знання набувають практичного значення.

2. Формується інженерне мислення. STEAM-проекти розвивають у дітей навички планування, конструювання, тестування та модифікації. Це виховує у свідомості майбутніх поколінь переконання, що українці є нацією талановитих творців і винахідників.

3. Поліпшуються soft skills, адже командна робота над спільними проектами сприяє розвитку вміння спілкуватися, взаємодіяти та допомагати одне одному – важливих компетенцій для активних громадян.

4. Практична діяльність приносить більше задоволення та позитивних емоцій, ніж пасивне слухання, що полегшує засвоєння патріотичних цінностей через емоційний зв'язок із результатами роботи.

Варто також додати, що такий підхід робить українську освіту більш сучасною та підвищує її конкурентоспроможність, демонструючи дітям, як органічно можна поєднати національну культуру й історію з новітніми технологіями. Це інвестиція в майбутнє України як держави з передовими технологіями та високим інтелектуальним потенціалом.

Висновок. Отже, синергія STEAM-освіти з національно-патріотичним вихованням – не просто черговий тренд, а на часі нагальна потреба сьогодення. Вона формує не лише свідомих патріотів, але й креативних, компетентних і відповідальних громадян, готових до інновацій і перетворення України на сильну, сучасну та культурно багату державу.

Таким чином, заклади дошкільної освіти, упроваджуючи цю синергію, готують нове покоління українців, які будуть висококваліфікованими фахівцями в умовах світових інноваційних викликів і глибоко вмотивованими патріотами-будівниками майбутнього своєї незалежної та розквітаючої держави.

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033729-21> (дата звернення: 11.10.2025).
2. Джежер-Личова С. М. STREAM-освіта – стежинка від дитячого садка до країни НУШ. URL: https://www.psyh.kiev.ua/Джежер-Личова_С.М._STREAM-освіта_-стежинка_від_дитячого_садка_до_країни_НУШ (дата звернення: 22.10.2025).
3. Крутій К., Грицишина Т. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. *Дошкільне виховання*. 2016. № 1. С. 3–7.
4. Стеценко І. Досліди у STREAM-освіті. *Палітра педагога*. 2022. № 2. С. 3–4.
5. STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт: альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дітей передшкільного віку. Авт. кол. ; наук. керівн. К. Л. Крутій. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2018. 148 с.
6. Україна – моя Батьківщина: Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Автори: О. М. Каплуновська, І. І. Кичата, Ю. М. Палець ; за наук. ред. О. Д. Рейпольської. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 72 с.

Інноваційний досвід формування національної ідентичності на уроках літературного читання в початкових класах

Дубина Вікторія,
учитель початкових класів
КЗ «Красненська гімназія»
Кегичівської селищної ради
Viktoriadubina606@gmail.com

На уроках читання національно-патріотичне виховання відіграє важливу роль у формуванні свідомого громадянина, який знає, поважає та цінує свою Батьківщину. Через роботу з текстами учні знайомляться з культурною спадщиною, історією, традиціями та героїчними вчинками свого народу.

Метою початкового курсу мовно-літературної освіти є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей.

Змістова лінія «Читаємо» передбачає формування в учнів повноцінної навички читання, умінь самостійно вибирати й опрацьовувати літературні тексти різних видів, дитячі книжки, висловлювати своє ставлення до прочитаного, сприймати художній текст як засіб збагачення особистого емоційно-чуттєвого, соціального досвіду, користуватися раціональними прийомами пошуку потрібної інформації в різних джерелах, працювати з інформацією в різних форматах, застосовувати її в навчально-пізнавальних, комунікативних ситуаціях, практичному досвіді.

Можна назвати такі напрями національно-патріотичного виховання на уроках читання:

- **Ознайомлення з усною народною творчістю:** вивчення казок, легенд, переказів, міфів і дум дає змогу дітям успадкувати духовні надбання

та ментальність українського народу. Аналіз цих творів допомагає зрозуміти моральні цінності та ідеали, на яких формуються покоління українців.

- **Вивчення творів української літератури:** робота з текстами класиків і сучасних авторів (вірші, оповідання, уривки з повістей) дозволяє розкривати теми любові до рідної землі, героїзму, самопожертви, боротьби за свободу та незалежність, що спонукає учнів і учениць до роздумів про власну відповідальність за майбутнє України.
- **Дослідження історичних подій:** читання текстів, присвячених знаковим подіям в історії України (Козаччина, визвольна боротьба, Революція Гідності), сприяє усвідомленню історичного шляху нації та вихованню почуття національної гідності.
- **Формування шанобливого ставлення до мови:** уроки читання – це, насамперед, робота на уроках української мови, спостереження за безмежністю форм і мелодійністю. Учитель може акцентувати увагу на виразності та багатстві мови, що виховує любов і повагу до рідного слова.
- **Робота з текстами про видатних діячів:** ознайомлення з біографіями та уривками з творів видатних українських письменників, науковців, художників, військових діячів допомагає учням усвідомити, який здійснили ці люди внесок у розвиток нації, та взяти їх за приклад для наслідування.
- **Читання творів про природу рідного краю:** вивчення поезії та прози про красу української природи, її унікальність формує почуття єдності з рідною землею та відповідальність за її збереження.
- **Використання інтерактивних методів:** для закріплення матеріалу та поглиблення розуміння можуть застосовуватися різноманітні інтерактивні методи, такі як віртуальні екскурсії, проєктні роботи, створення ілюстрацій до прочитаних творів.

На уроках читання можуть бути ефективними такі методи та прийоми роботи:

- **Дискусії та обговорення:** після прочитання твору організувати дискусію, яка спонукає учнів висловлювати власну думку щодо патріотичних тем, що порушуються в тексті.
- **Проєктна діяльність:** запропонувати учням створити проєкт, пов'язаний з темою патріотизму (наприклад, «Герої мого краю», «Українські традиції»).
- **Творчі завдання:** написання есе, віршів, оповідань, малюнків на патріотичну тематику, що базуються на прочитаному матеріалі.
- **Інтеграція з іншими предметами:** інтеграція матеріалу уроків читання в уроки предметів «Я досліджую світ», українська мова, образотворче мистецтво, музичне мистецтво для створення ширшого контексту для патріотичного виховання.

Завдяки системній роботі на уроках читання з використанням творів національного спрямування в учнів формуються не лише навички читання та аналізу тексту, а й міцна громадянська позиція, почуття любові та поваги до України, усвідомлення себе частиною великого та мужнього народу.

Роль учителя в патріотичному вихованні є дуже важливою. Учитель виступає прикладом патріотичності, активно включається в життя країни, заохочує учнів до участі в заходах національно-патріотичної тематики та громадських проєктах.

На уроках читання важливо спрямувати роботу в таких напрямках:

1. Я виховую віру в себе, розкриваю й розвиваю свої здібності, поспішаю робити добро, намагаюся розділяти радість і горе інших.
2. Я – патріот і громадянин України.
3. Я утверджую себе в праці, шаную будь-яку корисну працю, прагну стати сильним, витривалим, сміливим.
4. Я вивчаю українських авторів і шаную пам'ять про них.
5. Я знаю історію своєї країни та шаную героїв.
6. Я вивчаю традиції свого народу.
7. Я люблю читати та з повагою ставлюся до книги.

Кожен із напрямів реалізується на уроках читання за допомогою різних форм і методів роботи:

Ігрові: великий виховний потенціал на уроках читання мають малі фольклорні жанри – загадки, лічилки, мирилки, приказки й прислів'я, народні прикмети, дитячі пісні, колискові, щедрівки, колядки, веснянки, заклички тощо. Багатство та розмаїття народної творчості свідчить про мудрість і талановитість українського народу, а знання та трепетне ставлення до них стане запорукою збереження цього багатства майбутніми поколіннями. **Вивчаючи твори усної народної творчості, варто формулювати такі завдання:**

- Прочитай. Як розумієш зміст?
- Продовж прислів'я: Гостре словечко (ранить сердечко).
- Прочитай початок прислів'я та знайди його продовження: Гостре словечко а знайшов – бережи. Немає друга – шукай, ранить сердечко. Постав слова в певному порядку і прочитай прислів'я. Гостре, сердечко, ранить, словечко.
- «Етимологічних п'ятихвилинок» – роботу з асоціаціями до понять, явищ, предметів, пов'язаних із побутом, традиціями, віруваннями українців (козак, рушник, калина, тополя, криниця, вишиванка тощо).
- Сенкан є одним із методичних прийомів, який направлений на творче переосмислення навчального матеріалу шляхом створення малих віршованих форм, сприяє розвитку критичного мислення й водночас допомагає дитині створити лаконічне формулювання з теми уроку. Така поетична форма складається з 5 неримованих рядків, написання кожного з яких підпорядковане чітким правилам. Створення сенканів спонукає до набуття учнями таких умінь, як аналіз інформації, мислити нестандартно, порівнювати й робити висновки, синтезувати знання. Створюючи сенкан, дитина заглиблюється в зміст теми, виокремлюючи та об'єднуючи ключові ознаки предмета вивчення, розвиває усне й письмове мовлення, навчається лаконічно, чітко та осмислено формувати й висловлювати думку.

Приклади сенканів, створених учнями та ученицями на уроках читання:

«Україна»

Країна.

Багата, мужня.

Бореться, об'єднується, живе.

«Шевченко»

Поет

Відомий, талановитий.

Бореться, пише, єднає.

Це моя рідна земля.
Батьківщина.

Це відомий український поет.
Патріот.

- *Дослідницькі проекти*, одним із яких став проєкт «Поетичний детектив, або як Кобзар став українським пророком?». Під час роботи учні та учениці переглядали відео про творчість Тараса Шевченка, вивчали уривки віршів поета; шукали вірші, які стали пророчими для майбутнього України; створювали плакати до вибраного вірша.
- *Уроки позакласного читання* дозволяють ознайомити дітей з легендами про рідний край, славних козаків, їх героїчними походами та побутом, про традиційні свята українського народу; героїчними піснями й думами, залучити дітей до активної участі заходах національно-патріотичного спрямування.

Висновок. Отже, на уроках читання учні й учениці мають змогу значною мірою розкрити власні творчі здібності, проявити таланти. Учителю важливо розгледіти національно-патріотичний потенціал художніх творів і спрямувати його на формування світогляду учнів, виховання компетентної, національно свідомої особистості. Він має цікаво організувати уроки читання, щоб діти стали активними учасниками заняття, а не спостерігачами.

Список використаної літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. К.: Либідь 2006. 271 с.
2. Сухомлинська О. В. Патріотизм як цінність: погляд на історію і сьогодення. *Шлях освіти*. 2010. № 2. С.10–14.
3. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посібник. К.: Академвидав, 2006. 560 с.
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, затверджена Колегією Міністерства освіти і науки України 26.03.2015 р..

Додаток 1

Захисник (правдива казка)

Жив-був хлопчик. Мама називала його Котигорошком, а йому не подобалося. І бабуся називала його Котигорошком, і навіть мамина сестра тітка Ярина. Тільки тато називав «тезком», а хлопчик не знав, хто це такий. А йому все цікаво було знати.

– Чому я Котигорошко? – запитав хлопчик у мами, а вона каже:

– Почекай, я вареники варю. Ось доварю і розповім.

То він не став чекати, взяв свою булаву та й пішов світом відповідь шукати.

Ішов, ішов, зустрів дракона. Той лежав у затінку під кущем будяка і дримав. Голова в нього, як не дивно, була одна, і взагалі він був більше схожий на корінь старої яблуні, що росла зразу за хатою, але хлопчик знав, що то дракон.

– Агов! – крикнув хлопчик і змахнув булавою. – Давай битися!

Змій відкрив очі, здивовано покліпав ними і спитав:

– Для чого?

– Бо всі мене називають Котигорошком, а мені не подобається!

– А мене всі називають змієм, і мені теж не подобається, – сказав дракон і позіхнув. – Але я не хочу битися.

Отакої. Котигорошко дуже здивувався і зацікавився. Він присів біля змія і пошепки попитав:

– А чому тебе так називають?

– Нууу... – змії задумався, погойдуючи хвостом, який був дуже схожий на китичку будякових квіток. – Можливо тому, що я схожий на змія. А насправді мене звать Степан. Це означає "вінок", а я люблю квіти. Мені подобається. А це, часом, не тебе гукають?

З боку хати чулися тривожні голоси.

– Олесююю! – кричала мама.

– Леесиииик! – гукала тітка Ярина.

– Не знаю, – сказав хлопчик. – Я ж не Лесик і не Олесь, я Котигорошок. Але треба йти. Мама обіцяла вареників з полуницею наварити. Як я не прийду – віддадуть тому Лесіку, чого доброго. До побачення.

Змії Степан махнув хвостом і вклався знов дрімати. А хлопчик побіг до хати. Він недалеко від неї відійшов - яблуня і кущ будяка росли якраз там, де закінчувався паркан.

– Я тут! – гукнув хлопчик. Він біг по траві і високо тримав свою булаву, трохи схожу на стебло соняха. Мама підхопила його і пригорнула до себе, а тітка Ярина стояла поряд і гладила його по спині. Очі що в мами, що в тітки були злякані.

– Знайшли? – з хати вийшов тато з рушником у руках. Він тільки повернувся з роботи і вимив руки, щоб вечеряти. – Де ти був, тезде?

– Я дракона бачив, – повідомив хлопчик. – Не бійся, мамо, він не злий, його звать Степан, а це значить "вінок". Хіба бувають злі вінки? А чому в мене імені немає? Чому я то тезде, то Котигорошко?

– Ой, лелечки, як же немає, - мама вже не сумувала, а сміялася. Напевно, її розрадило повідомлення, що змії не страшний. – "Тезде" означає, що у вас з татом однакові імена. Ось тата як звать?

– Олексієм.

– Так і ти в нас – Олексій. Лесь, Олесь. Лесик.

– А що це означає?

– Це означає "захисник", – серйозно сказав тато. – Ми з тобою захисники нашої родини, нашої хати, нашої землі.

– Так, так! – зрадів Олесь. Він згадав, що його так само і в садочку, і друзі кликали. – Я захисник! У мене і булава є. Ой...

Він подивився мамі під ноги, а там лежала стеблина соняха, лише трішки схожа на булаву.

– Мамо, а чому я Котигорошко?

– Бо коли малий був, то кругленький і гладенький вдався, бігав, як горошина котиться, – пояснила бабуса, яка теж вийшла на ганок. – Ідіть їсти, вареники холонуть.

Тато взяв Олеся на руки і поніс до хати.

– То тепер я не маленький? – спитав хлопчик.

– Ні, тобі вже чотири роки, ти ось який великий, – тато підняв його високо-високо. – Тільки більше з двору сам не виходь, у мами спитай.

– Гаразд, тоді постав мене на землю, будь ласка. І навчи, як її захищати.

– Добре, синку.

Марина Корж

План-конспект уроку з літературного читання

Тема: Марина Корж «Захисник» (правдива казка)

Мета:

- розширити і поглибити знання учнів про звичаї та традиції українського народу, формувати почуття належності до своєї країни, до історії та традицій, уміння характеризувати героїв твору;
- розвивати в учнів пам'ять, творчі здібності, уміння працювати з текстом, критичне мислення та прагнення бути свідомим громадянином України, її патріотом;
- виховувати любов до рідного краю, повагу й любов до сім'ї та сімейних традицій, прагнення своєю працею примножувати здобутки українського народу.

Обладнання: мультимедійна дошка, презентація, прислів'я про родину, малюнки про Україну, картки із завданнями.

Хід уроку

I. Вступна частина

1. Привітання до уроку

2. Емоційне налаштування на урок.

3. Ранкова зустріч зі словом. Таксономія Блума

Захисник, Котигорошко, Дракон

Пояснюю! Розумію! Застосовую! Аналізую! Оцінюю! Створюю!

Хто це?

Як сказати інакше?

Як пов'язані, що спільного?

А що було б, якби...?

4. Створення проблемної ситуації

- Чи готові ви стверджувати, що ці слова – це імена людей? Чи могли так назвати дітей?
- Хто такий захисник, поясніть, як ви думаєте?

II. Основна частина

1. Вправа «Передбачення»

- Чи готові ви стверджувати, що ці слова – це імена людей? Чи могли так назвати дітей?
- Хто такий захисник, поясніть, як ви думаєте?

2. Робота з текстом. «Щоденні 5»

Учні читають із простим олівцем, позначають слова, значення яких невідоме або є лише здогадки.

А. Читання для себе. Читання мовчки.

- Як вдома називали хлопчика?
- Кого зустрів малий Котигорошко за хатою?

В. Читання з другом. Парна співпраця. Що здивувало хлопчика? (Хлопчик здивувався, що дракон був схожий на корінь, що він не хотів битися.) Що не сподобалося дракону? (Дракону не подобалося, коли його називали змієм.) Що означає ім'я Степан? (Степан – це вінок.) Діти, що ви можете розповісти про український віночок?

С. Слухання. Читання вчителем або підготовлені учень/учениця.

- Як пояснити хлопчику значення слова «тезка»? (Тезки – люди, які мають однакове ім'я.)
- Як називають хлопчика в сім'ї? (Котигорошко, Тезка.) Як звали хлопчика та його батька? (Олексій.)
- Що означає ім'я Олексій? (Захисник.) Кого будуть захищати батько та син? (Свою сім'ю, маму.)

Д. Робота зі словами.

Котигорошко – казковий сміливий герой, захисник слабших.

Захисник – той, хто захищає, охороняє від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних дій.

Дракон (змій) – казковий герой, частіше з негативними намірами.

Тезко – однакові імена двох людей.

Паркан – огорожа, тин, забор.

Булава – символ влади.

- Що готувала мама на вечерю? (Мама готувала вареники з вишнями.)
- Чи подобалися вареники малому Лесику? (Хлопчик дуже любив вареники.)

- Діти, що ви знаєте про українські вареники?
- Е. Письмо для себе. «Щоденник вражень»
 Напишіть або намалюйте, хто вам сподобався в казці «Захисник».

3. Творча робота. Робота в групах

Визначте, що в казці «Захисник» реальне, а що казкове.

РЕАЛЬНЕ

- Звичайна сім'я, її життя.
- Маленький хлопчик Лесик.
- Мама готує на вечерю вареники.

КАЗКОВЕ

- Зустріч хлопчика з драконом.
- Дракон дримає, не хоче битися, добрий.
- Лесик розмовляє з драконом.

4. Творча робота

Визначте позитивне в казці.

Родина хлопчика велика, дружна.

Всі родичі люблять Лесика.

- Як би ви змінили назву казки?
- Як би ви порадили хлопчику захищати свою родину?

5. Робота над прислів'ями про сім'ю. З'єднайте початок і кінець прислів'їв.

В сім'ю, де лад,	так і душа на місці.
Вся сім'я разом,	а людина сім'єю.
Дерево тримається корінням,	щастя дорогу не забуває.

6. Характеристика дійових осіб. Вибіркове читання.

Хто головний герой казки «Захисник»?

Підтвердьте рядками твору, що хлопчик Лесик був допитливим.

Прочитайте рядки казки, які стверджують, що хлопчик хоче бути дорослим, хоче бути захисником.

Знайдіть і прочитайте опис дракона.

Про що говорять такі рядки твору: «Але я не хочу битися.»?

Прочитайте рядки казки, як дракон пояснює, чому його називають змієм.

III. Заключна частина

1. Рефлексія

Для мене сьогодні важливим було...

Сьогодні я навчився/навчилася...

Дізналися про ...

2. Домашнє завдання

Підготувати для переказу епізоди, що найбільше сподобалися.

Формування національної ідентичності в початковій школі: інноваційний простір уроку та проєкту «Онлайн вечірня казка»

Шульга Віталія,
учитель початкових класів
Гонтарівського ліцею Старосалтівської ТГ
30121981v@gmail.com

Вступ

Сьогодні, коли національна ідентичність українців проходить складний і водночас потужний етап відродження та ствердження, школа, особливо початкова, стає ключовим простором для плекання цього почуття. Педагоги покликані не просто передавати знання, а й формувати цілісну особистість, свідомого громадянина та патріота. У цій статті представлено інноваційний досвід поєднання традиційного освітнього процесу та сучасних онлайн-ініціатив, зокрема проєкту «Онлайн вечірня казка» як дієвого інструменту формування національної ідентичності в дітей.

Урок як простір плекання ідентичності: інноваційні методики

Урок у початковій школі – це не лише час для засвоєння предметного матеріалу, а й інтенсивний простір для інтеграції національно-патріотичного виховання.

Інтеграція «наскрізних ліній». Національна ідентичність не повинна викладатись окремим предметом, вона має стати «наскрізною лінією» всього освітнього процесу. Наприклад, на уроках математики можна використовувати задачі, пов'язані з українською культурою (обчислення кількості елементів орнаменту), на уроках мистецтва – вивчення регіональних особливостей народного одягу чи архітектури.

Технологія сторітелінгу. Використання українських міфів, легенд, історій про видатних діячів у формі сучасного та інтерактивного сторітелінгу допомагає дітям емоційно «прожити» історію своєї країни. Це створює міцний зв'язок між дитиною та її культурним кодом.

Проектна діяльність. Організація мініпроєктів («Мій родовід», «Кулінарна мандрівка Україною», «Сім чудес мого краю») стимулює дослідницьку активність і залучає дітей до практичного пізнання власної ідентичності.

Інтерактивні кейси та віртуальні екскурсії. Замість пасивного слухання використовуються Google Arts & Culture або 3D-моделі українських замків і музеїв. Учні не лише бачать, але й досліджують історію, відчуючи себе її частиною. Наприклад, вивчення регіональних особливостей через створення інтерактивної «Карти культурних скарбів України» (з використанням Padlet або Google Maps), де кожен учень додає інформацію про видатну особистість чи пам'ятку свого регіону.

Технологія STEM-освіти з національним акцентом. Навіть технічні предмети можуть формувати ідентичність. Наприклад, створення макета української хати, моделювання трипільського посуду, або розрахунок оптимального розміру візерунка для вишиванки (інтеграція математики, технологій та мистецтва).

Дискусійні клуби «Маленькі громадяни». З раннього віку через рольові ігри та моделювання ситуацій (наприклад, обговорення правил шкільного життя через призму принципів Конституції) формується громадянська компетентність і почуття відповідальності.

Ключовий принцип. Інноваційні методики дозволяють *перейти від декларативного патріотизму до дієвого* – коли ідентичність формується через практику, дослідження та особисте залучення.

Мова як основа ідентичності

Мова – це не просто засіб спілкування, а душа нації та її генетичний код. У початковій школі особливо важливо плекати любов до української мови та формувати високу мовну культуру.

Жива мова на уроці. Учитель має використовувати багатий словниковий запас, фразеологізми та ідіоми. Запровадження «Словничка українських див» (цікавих, рідкісних, милозвучних слів) перетворює вивчення мови на захопливу гру.

Роль казки. Казка, оповідання, пісня – перші та найсильніші провідники мови. Саме тут починається *мій інноваційний досвід із «Онлайн вечірньою казкою»*. Цей проєкт став містком між традиційною народною педагогікою та сучасними диджитал-інструментами. Щоденне читання українських казок у прямому ефірі з використанням елементів театру, анімації та інтерактиву не лише покращує сприйняття мови, а й формує емоційну прив'язаність до неї.

Диджитал-проєкт «Онлайн вечірня казка»

Мета: підтримка української мови та культурного коду в дітей, особливо в тих, які вимушено перебувають за кордоном або відірвані від звичного освітнього середовища.

Механізм. Щоденні онлайн-зустрічі, де я, як засновниця, читаю та інтерпретую українські народні й авторські казки. Використовуються елементи казок-терапії та інтерактивні завдання (опитування, малювання, мінівікторини) у реальному часі.

Результат. *Перетворення пасивного слухання на активну комунікацію українською мовою.* Казка, яку читають із теплотою, асоціюється в дитини з домом, безпекою та українською культурою, зміцнюючи її мовний і національний код. *Це приклад ефективного поєднання медіаосвіти й національно-патріотичного виховання.*

«Мовні челенджі» та блоги. Заохочення дітей до створення коротких відеороликів українською (наприклад, розповіді про улюблену іграшку чи місце) для внутрішнього шкільного або класного блогу. Це підвищує престиж володіння мовою.

«Онлайн вечірня казка» – це практика, де мова стає живою, захопливою та асоціюється в дитини з відчуттям затишку й національної єдності.

Національно-патріотичне виховання не може бути ефективним без активної участі сім'ї. Школа і батьки мають діяти як єдина виховна система.

Спільні проєкти «Школа – Сім'я»:

«Наші родинні традиції». Залучення батьків до створення презентацій чи відеороликів про унікальні традиції їхніх родин (святкування, ремесла, родинні історії).

«Скринька скарбів Бабусі/Дідуся». Діти приносять до школи старі родинні предмети, пов'язані з українською культурою, розповідають їхні історії, перетворюючи їх на артефакти ідентичності.

Створення «Портфоліо Роду»: Завдання для сім'ї – зібрати й оформити інформацію про походження прізвища, сімейні реліквії, традиційні страви. Це зміцнює зв'язок між поколіннями й усвідомлення себе частиною великої родинної та національної історії.

Спільні культурні ініціативи. Організація родинних походів до місцевих краєзнавчих музеїв, спільне святкування українських календарних свят (Свято Вишиванки, Андріївські вечорниці) із залученням батьків до підготовки. Це перетворює виховання з обов'язку на сімейний ритуал.

Онлайн-лекції для батьків. Проведення вебінарів на тему «Як говорити з дитиною про ідентичність та війну» або «Українські традиції в сучасному світі», надаючи батькам практичні інструменти для виховання.

Громадські ініціативи. Приклад проєкту: «Онлайн вечірня казка» вийшла за рамки шкільного проєкту і стала громадською ініціативою, що об'єднала українських дітей не лише з різних регіонів України, а й за кордоном. Це створило відчуття глобальної української спільноти та допомогло дітям, які перебувають далеко від дому, підтримувати зв'язок зі своєю національною культурою.

Висновок

Формування національної ідентичності в початковій школі – це безперервний, творчий процес, що вимагає від педагога інноваційності та відданості. Поєднання традиційного освітнього середовища із сучасними технологіями та позашкільними ініціативами, як «Онлайн вечірня казка», дозволяє виховати не лише компетентних, а й свідомих, гордих своєю національною приналежністю громадян. Сучасний педагог – це архітектор ідентичності, що будує міцний фундамент майбутньої нації.

Список використаної літератури

1. Наукові та методичні видання: Бех І. Д. Патріотичне виховання: сучасний погляд і завдання. *Виховання і культура*. 2021. № 1. С. 4–12.
2. Вишневецький О. І. Українська етнопедагогіка : навч.-метод. посібник. Київ : МАУП, 2005. 344 с.
3. Пошетун О. І. Інтерактивні технології навчання в початковій школі : метод. посіб. Київ : Шкільний світ, 2017. 128 с..
4. Статті з періодичних видань та Інтернет-ресурси: Іванова М. С. Медіа-освіта як інструмент формування громадянської ідентичності молодших школярів. *Джерело педагогічних інновацій*. 2023. Вип. 5. С. 15–25.
5. Петренко О. П. Використання діджитал-технологій у початковій школі: світові тренди та український досвід. *Освіта та розвиток*. 2024. № 2. С. 40–48.

Мова – ідентичний код нації (з досвіду роботи Люботинської гімназії № 1)

Корсунова Інна,
Детинич Вікторія,
Рогинська Олена –
*учителі української мови та літератури
Люботинської гімназії № 1 Люботинської міської ради
Харківської області,
school1_lub@ukr.net*

Сучасне життя вимагає мовно грамотної людини, яка в різних сферах діяльності вільно володіє рідною мовою, має значний словниковий запас, засвоїла норми літературного мовлення. Вивчення рідної мови в школі має бути спрямоване на майстерне володіння учнями словом. У свій час Тарас Шевченко писав: «Ну що б, здавалося, слова... Слова та голос – більш нічого. А серце б'ється – ожива, Як їх почує!..» [2]. Слово!...У ньому криється мудрість віків, магія поколінь, величність і гордість за нас, українців, за нашу рідну Батьківщину. Поступово, обережно від слова до слова складалася мова. Набирала обертів, зростала, мужніла, чарувала, приваблювала, впливала на свідомість своїх носіїв. Мова наша велична, потужна, лине з багатьох куточків великої планети. Скільки створено різноманітних словників, довідників, які стають у пригоді при вивченні цього неоціненного скарбу – мови. Це велике надбання! Тому ми маємо зберегти й передати його наступним поколінням. Зазначимо, що питання володіння українською мовою було, є і залишається актуальним. ***Доки народ дбає про свою мову, доти він зберігає і свою етнічну та національну єдність.***

Учителі, як ніхто інший, причетні до розвитку, розповсюдження та впливу мови серед своїх учнів. Зазначимо, що одним із головних завдань мовної освіти на сучасному етапі є досконале знання державної мови, піднесення її престижу в усіх сферах суспільного життя. Саме педагог запалює маленьку іскорку, яка потім перетвориться в могутнє вогнище – знання й володіння рідним скарбом. Любов, пошану до рідної мови прищеплюємо на кожному уроці, а також у позаурочний час. ***У лютому 2005 року в гімназії вперше відбувся конкурс ораторського мистецтва серед учнів 5-11 класів.*** Талановиті гімназисти випробували себе в ролі риторів. Презентація здібностей у новій для дітей галузі мистецтва до душі учням, учителям і батькам. Так до традицій закладу додалася ще одна: щорічний конкурс ораторського мистецтва, темами якого є: «Якби я був чарівником...», «Гімназія в моєму серці». З неймовірним бажанням учні й учениці готують виступи, у яких велично лунає українське слово, що допомагає висловити пошану до рідної школи. ***Яскраві промови ораторів Люботинської гімназії № 1 зібрано у відеоролику, який можна переглянути та прослухати за поданим посиланням:*** <https://www.facebook.com/share/v/15UFjG6N4y/>

А 2024 рік для нашого закладу був ювілейним – гімназія відзначила 140-річчя з дня заснування. До святкової події в гімназії випущено збірку «Школа – не комора знань, а світоч розуму», яка вміщує поетичні твори, спогади випускників, есе школярів і школярок гімназії, у яких вони висловили думки щодо

значення школи в їхньому житті. Ознайомитися з цим матеріалом можна за посиланням: <https://www.calameo.com/read/00760679980a401220606>

Неодноразово учні нашої гімназії ставали переможцями міського та лауреатами обласного етапів фестивалю ораторського мистецтва [3], і цього навчального року випала нагода представляти місто учню 11-А класу Лапченку Данилу. Темою його виступу були слова Івана Огієнка: «Мова – це наша національна ознака, у мові наша культура, сутність нашої свідомості», у якому він підкреслив значущість рідної мови для кожного українця та зізнався в любові до неї. Уривок із виступу:

«Мово рідна! Сьогодні хочу зізнатися тобі в любові! Ти неоціненний дар!!! Ти серце і душа, кров і плоть українського народу! Тобі присвячую я ці рядки:

О мово, мово! Ти чудова!!!
Рідна, мила, кольорова!
У тобі – пташиний щебет
І хвиля жовтого колосся,
Безмежна блакить небесна
І спокій тихий вечоровий!
Ти правда наша! Сила роду!!!
Духовна міць величного народу!!!

Мова... Усього чотири літери, а яка сила в цьому слові!!! У ньому – душа народу, його історія...». Переглянути виступ Данила Лапченка можна за посиланням: [Лапченко Д 11 клас Люботинська МТГ.](#)

З метою розвитку в учнівській та студентській молоді стійкої мотивації, свідомого прагнення до вивчення української мови, формування компетентностей комунікативно доцільно й виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях і сферах спілкування проводився V Відкритий марафон з української мови, який тривав із 15.11.2024 до 11.12.2024 і проходив у 4 етапи [4]. Представниці Люботинської гімназії № 1 отримали сертифікати, а головне – вони вміло застосували знання з різних розділів науки про мову, бездоганно впоралися з текстом. Ми не зупиняємося на досягнутому, учні й учениці з нетерпінням чекають початку VI Відкритого марафону цього навчального року.

З метою пропагування грамотності, підтримки й розвитку державної мови, виховання високої мовної культури щорічно до Дня української писемності та мови вчителі й учні/учениці 7 – 11 -х класів гімназії долучаються до написання Всеукраїнського радіодиктанту національної єдності [1]. Цей захід дає всім можливість відчути себе єдиною потужною спільнотою через приналежність до нашого головного духовного скарбу, що об'єднує, – рідної мови.

Також у цей день учні активно долучаються й до проведення інших заходів, де мелодійно звучить чарівне українське слово й заклик берегти його та шанувати. Так, учні 6-Б класу до Дня української писемності та мови виконали проєктну роботу, результати якої можна переглянути за посиланням: <https://youtu.be/liGyW72vXak>.

Учителі вчать і надихають учнівство, і результатом є надзвичайно цікаві виступи на міських конкурсах читців «Вічне слово Кобзаря», конференціях. Так, до 135-річчя від дня народження Остапа Вишні в IX Обласній учнівській науково-практичній конференції Харківського територіального відділення Малої академії наук України брала участь Ніколь Веліжинська, учениця 7-Б класу, яка після

ознайомлення з творчістю митця, його влучним і дотепним словом, що глибоко проникло в дитячу душу, присвятила йому такі слова подяки [5]:

Дорогий письменнику!
Тобі висловлюю свою пошану!
За слово рідне українське,
За правду щирю, безкорисну
І за збірку твою «Мисливську»!

У них ти весь!
Ти – гордість України!
Ти – приклад, сміх крізь сльози!
Тобі, письменнику, вклоняюсь
За велич серця і красу природи.

Твоя усмішка, простота і щирість
До серця линуть дуже легко.
Бо ти в простому знаходиш велич,
А що ж миліше є за відвертість?!

Ти той, чиє слово вагоме
Захоплює і надихає жить,
Воно ясне, дотепне і корисне
Та вчить ще змалечку любити світ!

Ми вчимо дітей вслухатись у кожне рідне нашому серцю слово.

Отже, можемо зробити висновок, що залучення здобувачів освіти до різних видів позакласної та позашкільної діяльності сприяє формуванню шанобливого ставлення до мови, поглиблює знання дітей з історії, розвиває історичну пам'ять, духовну стійкість, віру в могутність народу. В умовах повномасштабного вторгнення рф важливим є не лише розвиток мовно-комунікаційної компетентності, збагачення словникового запасу, а й удосконалення навичок ефективного спілкування українською мовою, кожне сово якої відбиватиметься в серцях юних патріотів, надихатиме на захист України.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України «Про День української писемності та мови» (Із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 455/2023 (455/2023) від 28.07.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1241/97>
2. Бібліотека української літератури. Т. Г. Шевченко «Ну що б, здавалося, слова...». URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printitzip.php?tid=23549#google_vignette
3. Обласний фестиваль ораторського мистецтва. Положення. URL: : <http://edu-post-diploma.kharkov.ua/>
4. Відкритий марафон з української мови. URL: <https://imzo.gov.ua/zahodi/konkursi-dlya-uchniv-pto/vseukrains-kyy-vidkrytyy-marafon-z-ukrains-koi-movy/>
5. ІХ Обласна учнівська науково-практична конференція Харківського територіального відділення Малої академії наук України. URL: <http://khom.org.ua/>

Формування національної ідентичності на уроках української мови

Сусллова Ірина,
учитель вищої категорії,
старший учитель комунального закладу
«Харківський ліцей № 138 Харківської міської ради»
suslovairina102@gmail.com,
Гахова Людмила,
учитель I категорії
комунального закладу «Харківський ліцей № 138
Харківської міської ради»
gahovaluda75@gmail.com

Питання національної ідентичності для нашого суспільства надзвичайно важливе і навіть ключове. Це доводять не тільки історичний шлях становлення українців, як нації, але й події останніх десятиліть. *Поняття національної ідентичності є основним фактором забезпечення національної безпеки*, оскільки саме усвідомлена та розвинута національна ідентичність робить державу сильною і незламною перед будь-якими викликами й ворогами.

Мало хто з пересічних українців, на жаль, замислюється над питанням «Що ж таке національна ідентичність?». Проте саме правильне усвідомлення цього поняття надає почуття приналежності до української нації, сприяє самоповазі та психічному здоров'ю, а також допомагає переживати зміни в суспільстві, у світі. Ототожнення себе з національною спільнотою через спільні символи, культуру, історію, мову та цінності дає стійке відчуття приналежності, яке об'єднує індивіда з нацією, незалежно від законного статусу громадянства та включає гордість за власний народ і його досягнення, дає нам самоповагу, здатність переживати зміни, сприймати кордони інших людей, не відчувати руйнівну порожнечу на самоті, після розриву стосунків та інших негараздів. Національна ідентичність є невід'ємною характеристикою, певною ознакою, без якої людина не може бути особистістю, бо саме вона є нашим внутрішнім орієнтиром, що допомагає зрозуміти себе та своє місце у світі.

Становлення нашої ідентичності розпочинається від народження, а триває впродовж усього життя. Формування національної ідентичності відбувається під впливом багатьох чинників: сім'ї, соціального середовища й особистого досвіду, а також історичних подій, культурних особливостей. Цей процес включає соціалізацію, яка дозволяє людині пристосуватися до суспільства, а також особистий вибір, де людина самостійно визначає свої цінності та життєві цілі, естетично-моральні орієнтири.

Історичні випробування нашого народу, такі як боротьба за незалежність, за можливість самостійно приймати рішення, ухвалювати власні закони на підставі захисту власних інтересів, є потужним чинником формування національної ідентичності. Як наслідок, національна ідентичність у нашій країні є досить складним і тривалим явищем, що відбувається під впливом постійної боротьби. Формування української національної ідентичності відбувалося за таких історичних подій, як боротьба за незалежність, трагічні етапи історичного шляху

української нації (голодомор, війни), а також за умов культурних і мовних особливостей нашого народу.

Правильно сформована національна ідентичність – коли ти відчуваєш гордість за Т. Г. Шевченка, Лесю Українку, І. Франка, І. Мазепу, Ліну Костенко, сучасних захисників на фронті, гордість за нашу чарівну мову, яка дивує й захоплює багатством словника, безмежністю форм, милозвучністю.

Саме мова – одна з головних ознак ідентичності українців. Ще Іван Огієнко стверджував: «Мова – це наша національна ознака, у мові – наша культура, сутність нашої свідомості».

Мова визначає унікальність нашого народу, є системою ознак і властивостей, що відрізняє українців від інших спільнот, підкреслюючи культурну неповторність. Для нас, українців, мова – це наш генетичний код, бо вона є ключовим носієм традицій, культурної спадщини та ідентифікатором нації, що робить її і націю невіддільними. Саме мова дає не тільки відчуття приналежності до української спільноти, а й допомагає усвідомити нашу ідентичність і унікальність.

Тому так важливо формувати мову, як складову ідентичності українського народу, на уроках в освітніх закладах. У першу чергу, таку можливість мають уроки української мови, на яких розглядають відомості з розділу « Лексикологія». Унікальність нашої мови полягає в її синонімічному багатстві.

Синонімічне багатство української мови – це велика кількість синонімів, які дозволяють найточніше передавати відтінки значень, надавати нашому мовленню стилістичного забарвлення та урізноманітнювати висловлювання, роблять їх виразними, глибокими. Воно показує, що українська мова багата на слова, що допомагає розширити кордони нашого мовлення, уникаючи повторень, і робить його більш виразним і експресивним.

Синоніми дозволяють передати відтінки думки, надаючи мові краси та гнучкості. Велика кількість синонімів є показником повноцінного розвитку мови та свідчить про її багатство.

Як не згадати про суперечку в купе потяга Львів - Відень між пасажирами, представниками різних націй: італійцем, німцем, англійцем і українцем. Кожен із них намагався довести, що його мова найкраща. Але саме Володимир Кобилянський зумів зробити те, що неможливо зробити будь-якою мовою світу, окрім української: написав вірш, кожне слово якого починалось із задуманої літери.

Самотній сад

Сипле, стеле сад самотній
Сірий смуток – срібний сніг,
Сумно стогне сонний струмінь.
Серце слуха смертний сміх.
Серед саду смерть сміється,
Сад осінній смуток снить,
Сонно сиплються сніжинки,
Струмінь стомлено шумить.
Стихли струни, стихли співи,
Срібні співи серенад,
Срібно стеляться сніжинки
Спить самотній сад.

Це стало можливим завдяки синонімічному багатству української мови. Недарма Максим Рильський наголошував: «Багатство синонімів – одна з питомих ознак багатства мови взагалі».

На жаль, сучасні здобувачі освіти у своїй більшості мінімально використовують синонімічні можливості мови. Як правило, вони послуговуються одним, найбільш загальним за значенням і найбільш уживаним синонімом із досить широкого синонімічного ряду. Саме тому слід приділяти велику увагу на уроках української мови роботі із синонімами, бо від неї залежить поповнення синонімічного запасу учнів. Володіння синонімічним багатством української мови має не тільки закріпити у свідомості дітей певну кількість синонімів, навчити правильно користуватися ними в усній і писемній мові, а й сприяти формуванню національної ідентичності у здобувачів освіти.

Учням 5 – 9 класів можна запропонувати такі інтерактивні вправи

1. Вправа « Пазли». Потрібно дібрати синоніми до поданих слів.

Зачиняти – ..., меткий – ..., бавитися – ..., замурзаний – ..., дружити – ..., мальовничий – ..., люб'язний – ..., журитися – ...

2. Вправа « Правильний вибір». З поданих синонімів потрібно вибрати відповідний до контексту.

Для лижних прогулянок добре мати спеціальний (наряд, одяг).

Над осінніми полями кружляють (табуни, отари, зграї, череди) галок і граків.

Коли лисиця ворушила хвостом, він грав проти сонця рудими (іскорками, блискавицями).

3. Вправа «Ланцюжок». З поданих слів потрібно вписати окремо кожний синонімічний ряд.

Кордон, крик, завірюха, висота, межа, вигук, хуртовина, підвищення, галас, перешкода, хуга, хурделиця, метелиця, горб, твалт, лемент, віхола, вись.

4. Вправа «Знайди намистинки». Прочитайте ряди синонімів. Випишіть слова, які ви чули, читали. Складіть із ними речення.

1) Стежка, доріжка, хідник, пішачка, плай, слід, суголовка, пішохідна.

2) Соняшник, сояшник, пососячник, сонях, місячник.

3) Стерня, стер, стерниця, стернище, стерен, пожня.

4) Метелиця, хурделиця, хуга, завірюха.

5. Вправа «Знайди пару». До іменників жіночого роду доберіть синоніми чоловічого або середнього роду.

Огорожа – ..., провина – ..., робота – ...

6. Вправа «Наповни скарбничку». До наведених слів дібрати синоніми, визначити рід.

Кашне (шарф), інтерв'ю (співбесіда), леді (жінка), аероплан (літак), нетто (чиста вага).

7. Складіть хмаринки синонімічних слів до слів *мова, Україна.*

8. Вправа «Заміни іноземця». Потрібно дібрати до іноземних слів українські відповідники.

Зразок. Каліграфія – краснопис.

Інформація, дистанція, лінгвіст, компроміс, волонтер, рандеву.

З метою покращення володіння синонімічним багатством української мови для здобувачів освіти 9-10 класів доречно запропонувати такі вправи:

1. **Вправа «Музей помилок».** Відредагуйте текст.

Нормальний день

Уранці я нормально проснувся і нормально добрався до автовокзала. Дорога була нормальна попутники нормальні, тому час пройшов нормально. У новому місті я нормально погуляв у нормальному парку. Потім нормально дійшов до музею. Там нормальний екскурсовод нормально розповів про історію міста. Одним словом, день пройшов нормально.

2. **Творча робота. Напишіть твір (есе)** на тему «Краса рідної мови...». Використайте в тексті синоніми.

3. **Заміни крилаті вислови одним словом-синонімом.**

Хоч греблю гати - багато, мало.

Бити байдики - ... , ...

Прикусити язика - ... , ...

Гнути спину - ... , ...

Підвищувати тон - ... , ...

Від горшка два вершка - ... , ...

До сьомого поту - ... , ...

Повісити носа - ...,....

Отже, володіння мовним багатством є не тільки ключовим елементом культури мовлення, що дозволяє чітко та ефективно виражати думки, уникати непорозумінь, а й засобом формування національної ідентичності.

Тільки разом, тільки спільними зусиллями, з любов'ю до рідного слова й відповідальністю за нашу мову ми зможемо збудувати сильну, вільну і єдину Україну, демонструючи всьому світу національну ідентичність української нації.

Формування інформаційної компетентності здобувачів освіти на уроках української словесності як засіб розвитку національної стійкості в умовах сучасних викликів

Гармашова Інна,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
учитель української мови та літератури
комунального закладу «Харківський ліцей № 24
імені І. Н. Путікова Харківської міської ради»
inna.garmashova@gmail.com

Сучасна українська освіта функціонує в умовах безпрецедентних викликів, що вимагають переосмислення підходів до навчання та виховання молодого покоління. Повномасштабне вторгнення РФ на територію нашої держави, яке розпочалося в лютому 2022 року, супроводжується потужною інформаційною війною, спрямованою на дезорієнтацію українського суспільства.

Дослідники наголошують, що інформаційна війна включає дезінформацію через фейкові новини, маніпуляції свідомістю, кібератаки та поширення

пропагандистських наративів. Одночасно відбувається стрімка цифровізація всіх сфер життя, що створює нові можливості для навчання, але й загрози через надмірний потік неперевірених інформацій. Нові освітні стандарти, зокрема Концепція «Нова українська школа», визначають інформаційно-цифрову компетентність як одну з ключових, що має формуватись у здобувачів освіти. У цьому контексті уроки української словесності набувають особливого значення, адже саме вони поєднують вивчення мови як засобу комунікації з аналізом текстів різних жанрів, що вимагає критичного осмислення інформації.

Метою дослідження є обґрунтування методичних засад формування інформаційної компетентності на уроках української мови та літератури як чинника розвитку національної стійкості в умовах інформаційних війн, цифровізації освіти та впровадження нових освітніх стандартів.

Для досягнення мети визначено такі завдання: проаналізувати теоретичні основи інформаційної компетентності у працях українських дослідників, таких як Валерій Биков, Наталя Морзе, Ольга Співаковська; дослідити вплив сучасних викликів на освітній процес; розкрити методичні можливості уроків словесності для формування медіаграмотності та критичного мислення; обґрунтувати зв'язок між інформаційною компетентністю та національною стійкістю українського суспільства.

Теоретичну базу дослідження становлять праці українських науковців у галузі педагогіки та лінгводидактики. Олександр Біляєв у своїх дослідженнях обґрунтував лінгводидактичні основи сучасного уроку української мови, наголошуючи на необхідності формування мовної особистості. Марія Пентилюк розробила концепцію компетентнісного підходу до навчання української мови, де чільне місце посідає комунікативна та інформаційна складові. Валерій Іванов і Олена Волошенюк створили фундаментальний підручник для вчителів із медіаграмотності, у якому визначили медіаграмотність як здатність критично сприймати, аналізувати та створювати медіатексти [5]. Дослідниця Надія Баловсяк визначає інформаційну компетентність фахівця як інтегративну якість особистості, що передбачає володіння інформаційними технологіями та здатність до критичного аналізу інформації [4].

Концепція інформаційної компетентності в українській педагогічній науці розглядається як багатокomпонентна структура. Дослідник Микола Головань трактує інформаційну компетентність як набуту в процесі навчання інтегровану здатність, що складається зі знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, які можуть цілісно реалізовуватися на практиці. Ця компетентність охоплює вміння самостійно шукати інформацію за допомогою технічних засобів, аналізувати та добирати необхідні дані, обробляти, зберігати та передавати їх [1, с.15-19]. Науковці Надія Куриленко, Ірина Сліпухіна та Сергій Меньяйлов у своєму дослідженні розвитку поняття інформаційно-цифрової компетентності визначають еволюцію цього терміна від простого володіння комп'ютером до складної системи навичок критичного мислення, медіаграмотності та цифрової безпеки [7].

Критичне мислення є фундаментальною основою інформаційної компетентності. Олена Гарматій на Порталі медіаосвіти і медіаграмотності визначає критичне мислення як ключову компетенцію медіаграмотності, що характеризується здатністю аналізувати, порівнювати, синтезувати й оцінювати інформацію з будь-яких джерел, бачити проблеми та ставити питання, висувати гіпотези, оцінювати альтернативи, робити свідомий вибір [2]. На уроках

української мови критичне мислення розвивається засобами роботи з текстами різних стилів, коли учні навчаються розрізняти факти від оціночних суджень, виявляти мовні засоби впливу на читача, розпізнавати маніпулятивні прийоми в публіцистичних текстах.

Медіаграмотність як складова інформаційної компетентності набуває стратегічного значення в умовах гібридної війни. Експерти Центру протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України наголошують, що протидія дезінформації має базуватися на трьох складових: блокуванні ворожого контенту, створенні альтернативного контенту та медіаосвіті, яка навчає людей самостійно розпізнавати інформаційні атаки. Учні мають навчитися розуміти способи створення різних типів медіаповідомлень, аналізувати методи подання інформації, критично оцінювати медіаконтент на предмет маніпуляцій і пропаганди. Уроки української літератури дають унікальні можливості для розвитку цих навичок через аналіз публіцистичних творів, порівняння різних інтерпретацій історичних подій у художній літературі різних епох, вивчення епістолярного жанру та мемуарів, що вимагає розуміння контексту створення твору та впливу суб'єктивного чинника на подання подій [3, с.45–58].

Методика формування інформаційної компетентності на уроках словесності базується на інтеграції традиційних та інноваційних підходів. Проектна діяльність дозволяє учням самостійно досліджувати літературознавчі теми, працюючи з різними джерелами інформації. Під час підготовки проекту про життя і творчість письменника учні навчаються перевіряти достовірність біографічних відомостей через зіставлення даних із різних джерел, розрізняти наукові дослідження та популярні статті, правильно оформлювати посилання на використані матеріали, дотримуватися принципів академічної доброчесності. Інтерактивні методи, такі як дебати з літературних тем, вимагають від здобувачів освіти вміння швидко обробляти інформацію, критично оцінювати аргументи опонентів і будувати власну систему доказів на основі текстів творів і літературознавчих джерел [4, с. 21–28].

Практичні приклади впровадження медіаосвітніх технологій на уроках словесності демонструють їхню ефективність. Вправа «Правда чи фейк», яку рекомендують використовувати українські педагоги-практики, передбачає, що здобувачі освіти аналізують твердження про біографію письменника або факти з літературного твору, перевіряючи їх достовірність через звернення до першоджерел. Завдання «Створи пост» розвиває медіаграмотність через написання коротких текстів для соціальних мереж про літературні твори або письменників, що вимагає вміння виокремити головне, сформулювати думку стисло та етично, дотримуючись правопису. Вправа «Сторінка в соцмережі» передбачає створення профілю літературного героя або письменника. Учні мають відтворити особливості їхнього мовлення, світогляду, епохи, що формує глибоке розуміння тексту та контексту. Метод «Соноскоп», описаний у методичних джерелах, розвиває вміння аналізувати поетичні тексти через уявне відтворення образів, звуків, кольорів, що активізує емоційне та інтелектуальне сприйняття літератури [5, с. 319].

Робота з різними типами текстів на уроках української мови формує базові навички інформаційної грамотності. Аналіз публіцистичних текстів про актуальні події дає можливість виявляти мовні засоби впливу на читача, розпізнавати емоційно забарвлену лексику, відрізнити інформаційні жанри від

аналітичних і художньо-публіцистичних. Здобувачі освіти навчаються розуміти роль заголовків у формуванні певного сприйняття інформації, аналізувати використання цитат та їх контекст, виявляти логічні помилки в аргументації автора. Порівняння текстів різних стилів на одну тему розвиває розуміння того, як форма подання інформації впливає на її сприйняття. Ці навички безпосередньо переносяться на сприйняття медіаконтенту та дозволяють учням критично аналізувати новини, статті, пости в соціальних мережах [6, с. 58].

Використання цифрових інструментів на уроках словесності розширює можливості роботи з інформацією. Електронний корпус української мови дозволяє учням досліджувати реальне функціонування слів і конструкцій у текстах різних жанрів і епох. Онлайн-бібліотеки, такі як Проект «Українська література», надають доступ до повних текстів творів і наукових досліджень. Віртуальні музеї письменників створюють можливості для занурення в епоху та біографічний контекст. Створення власних медіапродуктів, таких як буктрейлери до прочитаних творів, цифрові есе з мультимедійними елементами, подкасти про літературу, розвиває творчі здібності учнів та їхню медіакомпетентність. Під час створення таких продуктів здобувачі освіти опановують не лише технічні навички, а й усвідомлюють відповідальність за поширювану інформацію, необхідність перевірки фактів, дотримання авторських прав [7, с. 27–36].

Цифрова безпека є невід'ємною частиною інформаційної компетентності сучасних школярів. На уроках словесності можна інтегрувати обговорення питань кібербезпеки через аналіз сучасних творів, що порушують проблеми цифрової етики, створення інформаційних повідомлень про правила безпечної поведінки в мережі, підготовку презентацій про способи перевірки достовірності інформації з онлайн-джерел. Здобувачі освіти мають розуміти ризики, пов'язані з цифровим середовищем, уміти захищати свою особисту інформацію, розпізнавати спроби шахрайства та маніпуляції, критично ставитися до інформації з соціальних мереж. Національний тест на цифрову грамотність для вчителів, який пройшли близько 75 тисяч освітян, уміщує оцінку 21 професійної цифрової компетентності, що свідчить про системний підхід до розвитку цифрових навичок в українській освіті [7, с. 27–36].

Національна стійкість як здатність держави у взаємодії із суспільством протистояти зовнішнім і внутрішнім агресивним впливам значною мірою залежить від рівня інформаційної компетентності громадян. У доповіді «Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз», підготовленої Національною академією наук України під редакцією Сергія Пирожкова, Олексія Майбороди та інших учених, наголошується на критичній ролі освіти у формуванні стійкості суспільства до інформаційних загроз. Здобувачі освіти, які вміють аналізувати інформацію, розпізнавати маніпуляції та пропаганду, формувати власну позицію на основі перевірених фактів, стають менш вразливими до інформаційних атак. Формування критичного мислення та медіаграмотності школярів є стратегічним напрямом забезпечення національної безпеки України, адже молоде покоління має стати активним суб'єктом протидії дезінформації у своєму оточенні [8, с. 552].

Українська мова та література як навчальні предмети мають потужний потенціал для виховання національної ідентичності через поглиблене вивчення культурної спадщини. Читання творів Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, сучасних українських письменників формує розуміння цінностей

української культури, знайомить з історією боротьби за незалежність. Коли це поєднується з розвитком інформаційної компетентності, здобувачі освіти отримують інструменти для захисту національної культури в інформаційному просторі, здатність аргументовано захищати українські цінності, спростовувати антиукраїнські нарративи російської пропаганди [9].

Формування соціокультурної компетентності відбувається через занурення в контекст української культури, традицій, звичаїв, що відображені у фольклорі, класичній літературі, сучасних творах. Читання творів про історичні події їхніх безпосередніх учасників, аналіз епістолярної спадщини письменників, вивчення мемуарів формують розуміння безперервності української культурної традиції. Водночас робота з цими джерелами розвиває інформаційну компетентність через необхідність критичного аналізу суб'єктивних свідчень, зіставлення різних точок зору на одні події, перевірки фактів через звернення до історичних документів.

Інтеграція медіаосвітніх практик у навчання словесності передбачає систематичну роботу з різними типами медіатекстів. Здобувачі освіти аналізують структуру новинних повідомлень, виявляють використані візуальні та аудіальні прийоми впливу у відеороликах, розпізнають жанри медіапродукції, розуміють різницю між інформаційними та розважальними форматами. Створення власних медіапродуктів, таких як шкільні новини про літературні події, відеоогляди книг, подкасти про письменників, дозволяє учням зсередини зрозуміти процес виробництва медіаконтенту та усвідомити відповідальність за поширювану інформацію. Технологія інтерактивного навчання, як зазначають практики, найяскравіше демонструє можливості інтеграції медійних матеріалів у предмети української мови та літератури, адже дозволяє використовувати систему текстових, аудіо- та відеоматеріалів, фотоконтент [9].

Розвиток наскрізних умінь відбувається на кожному уроці словесності через різноманітні види діяльності. Читання з розумінням вимагає не лише декодування тексту, а й глибокого осмислення змісту, здатності інтерпретувати неявну інформацію, робити висновки. Написання творчих робіт, есе, рецензій формує вміння чітко висловлювати свої думки, аргументувати позицію, структурувати текст логічно та послідовно. Робота в групах під час обговорення літературних творів розвиває здатність співпрацювати, слухати альтернативні думки, конструктивно дискутувати, досягати спільного розуміння через діалог. Ці універсальні навички є основою для успішного функціонування в сучасному інформаційному суспільстві та забезпечують здатність до навчання впродовж життя.

Використання технології проблемного навчання активізує дослідницьку діяльність здобувачів освіти та формує вміння самостійно шукати інформацію. Створення проблемних ситуацій під час аналізу літературних творів спонукає учнів формулювати гіпотези щодо мотивів вчинків персонажів, шукати докази в тексті, звертатися до додаткових джерел про історичний контекст, біографію автора, літературознавчі інтерпретації [5, с. 319]. Наприклад, проблемне питання про те, чому Тарас Шевченко написав «Заповіт» саме 1845 року, спонукає здобувачів освіти досліджувати біографічний та історичний контекст, аналізувати настрої в суспільстві того часу, що розвиває не лише предметні знання з літератури, а й загальні дослідницькі навички, критичне мислення, здатність до роботи з великими обсягами інформації.

Виховання інформаційної культури передбачає формування ціннісного ставлення до інформації, розуміння етичних норм роботи з нею. На уроках словесності ці питання можна обговорювати в контексті літературного плагіату, проблем захисту авторських прав письменників. Здобувачі освіти навчаються правильно цитувати тексти в рефератах і дослідницьких роботах, оформлювати посилання на використані джерела, розрізняти допустиме використання чужих ідей з посиланням на автора та неприпустиме привласнення інтелектуальної власності.

Підготовка вчителів словесності до формування інформаційної компетентності учнів вимагає постійного професійного розвитку. Педагог має володіти високим рівнем медіаграмотності, критичного мислення, цифрової компетентності. Валерій Биков, Наталія Морзе, Олег Співаковський, Михайло Жалдак, Світлана Литвинова досліджували питання ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій в українському освітньому процесі, розробили вимоги до цифрової компетентності вчителя. Проходження курсів підвищення кваліфікації з медіаосвіти, участь у семінарах і вебінарах, вивчення досвіду колег дозволяють учителю постійно вдосконалювати свою практику. Динаміка сучасного світу перетворює життя на безперервний процес адаптації, і саме від потенціалу особистості вчителя залежить успішність формування інформаційної компетентності здобувачів освіти [10, с. 27–39].

Отже, можемо підсумувати, що формування інформаційної компетентності на уроках української словесності є комплексним процесом, який охоплює розвиток критичного мислення, медіаграмотності, цифрових навичок, етичного ставлення до інформації. У контексті сучасних викликів ці навички набувають стратегічного значення для національної стійкості України.

Список використаних джерел

1. Головань М. С. Інформатична компетентність: сутність, структура та становлення. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2007. Вип. 73. С. 15–19.
2. Гарматій О. Критичне мислення як ключова компетенція медіаграмотності. Портал Медіаосвіти і Медіаграмотності. 2020. URL: <https://medialiteracy.org.ua/krytychne-myslennya-yak-klyuchova-kompetentsiya-mediagramotnosti/> (дата звернення: 20.10.2025).
3. Дезінформація як загроза національній безпеці України в умовах неоголошеної російсько-української війни. За ред. Ю. А. Святець. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*. 2024. Вип. 1. С. 45–58.
4. Баловсяк Н. В. Інформаційна компетентність фахівця. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2004. № 5. С. 21–28.
5. Іванов В. Ф., Волошенюк О. В. Медіаграмотність: підручник для вчителів. Київ : Центр вільної преси ; Академія української преси, 2017. 319 с.
6. Іванов В. Ф., Волошенюк О. В., Кульчинська Л. М. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд. Київ, 2011. 58 с.
7. Куриленко Н. В., Сліпучіна І. А., Меньяйлов С. М. Розвиток поняття інформаційно-цифрової компетентності в практиці вітчизняної природничої освіти. *Фізико-математична освіта*. 2023. Вип. 38 (2). С. 27–36.
8. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз : національна доповідь. За ред. С. І. Пирожкова, О. М. Майбороди, Н. В. Хамітова та ін. Київ : НАН України, 2022. 552 с.
9. Протидія дезінформації в умовах війни та роль взаємодії громадянського суспільства й уряду. Національна академія Служби Безпеки України. 2023. URL: <https://academy.ssu.gov.ua/ua/news-1-8-280> (дата звернення: 20.10.2025).
10. Морзе Н. В., Кочарян А. Б. Модель стандарту ІКТ-компетентності викладачів університету в контексті підвищення якості освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. № 5 (43). С. 27–39.

Проектна діяльність як засіб формування національної ідентичності учнів на уроках української мови та літератури

Хиленко Валентина Володимирівна,
учитель української мови та літератури
комунального закладу «Дергачівський ліцей № 2»
Дергачівської міської ради Харківської області
valentynaukraine2025@gmail.com

Вступ

Формування національної ідентичності є одним із ключових завдань сучасної освіти. Воно спрямоване на виховання громадянина, який усвідомлює свою належність до українського народу, шанобливо ставиться до історії, культури й мови. В умовах глобалізаційних процесів та інформаційних викликів питання збереження національної самобутності набуває особливої актуальності [1; 2]. Концепція Нової української школи визначає, що навчання має бути спрямоване на розвиток ключових компетентностей, зокрема громадянської, культурної, соціальної, що формують основу національної ідентичності [1]. У цьому контексті уроки української мови та літератури виступають природним середовищем для плекання мовної культури, духовності, патріотичних почуттів і ціннісних орієнтирів [3].

Теоретичні засади формування національної ідентичності учнів

Проблема формування національної ідентичності є багатогранною і належить до міждисциплінарних, оскільки поєднує філософські, культурологічні, психологічні та педагогічні виміри. *У педагогічній теорії поняття «національна ідентичність» визначається* як усвідомлення людиною своєї належності до певного народу, прийняття його мови, культури, історії, традицій і духовних цінностей [1; 2].

За визначенням В. Г. Кременя, національна ідентичність – це інтегральна характеристика особистості, що проявляється у громадянській активності, відповідальності, моральній зрілості та готовності до дії в інтересах суспільства [2, с. 45]. Учений наголошує, що національна самосвідомість є «вищим рівнем розвитку людської особистості, яка поєднує культурну пам'ять, духовні ідеали та соціальну активність».

О. Я. Савченко підкреслює, що *формування ідентичності в освітньому процесі можливе лише тоді, коли навчання стає особистісно значущим і спирається на ціннісно орієнтовану діяльність*. Вона зазначає, що урок має бути не лише джерелом знань, а й середовищем виховання світогляду, емоційної культури та моральної стійкості [3, с. 17].

Цю думку продовжує Л. С. Виготський, який у межах культурно-історичної концепції доводить, що формування свідомості відбувається через соціальну взаємодію, а мова є головним інструментом засвоєння культурних смислів [5]. Отже, саме українська мова виступає фундаментом національного самопізнання, засобом збереження історичної пам'яті та духовної єдності народу.

У працях В. О. Сухомлинського простежується думка, що «любов до рідного слова – це джерело духовного життя народу» [6, с. 18]. Учений вважав, що виховання любові до мови є невід'ємною частиною формування моральних

якостей, громадянської позиції та відчуття національної гідності. Саме тому уроки української мови й літератури мають величезний потенціал для виховання в учнів почуття приналежності до української культури та держави.

Сучасні дослідники *О. І. Локшина, О. І. Пометун, Л. В. Варзацька* визначають низку педагогічних умов, що забезпечують ефективне формування національної ідентичності в освітньому процесі [4; 5; 7]: **компетентнісний підхід**, який передбачає розвиток здатності учнів застосовувати знання в реальних життєвих ситуаціях; **інтеграція навчального та виховного компонентів**, що сприяє цілісному розвитку особистості; **створення умов для творчої самореалізації** учнів через діяльність; **партнерська взаємодія** школи, родини та громади; **діалог культур** як основа формування толерантності й національної гідності.

У цьому контексті проектна діяльність розглядається як педагогічна технологія, що інтегрує знання, цінності та практичний досвід. *За визначенням О. Пометун*, проектне навчання є «формою діяльності, у якій знання набувають особистісного сенсу та стають засобом самореалізації учня» [5, с. 98]. Воно сприяє не лише пізнавальній активності, а й морально-ціннісному розвитку школярів, формує громадянську свідомість і соціальну зрілість.

Таким чином, теоретичні засади формування національної ідентичності в освіті ґрунтуються на ідеях гуманізму, культуровідповідності, діалогічності та діяльнісного підходу. Реалізація цих принципів у процесі проектною діяльності забезпечує перехід від знання до дії, від інформації – до переконань, від навчання – до формування світогляду, у якому українська мова та культура стають основою духовного буття особистості.

Види та етапи проектною діяльності

Таблиця 1.

Типологія навчальних проектів

Вид проекту	Мета	Приклади
Дослідницький	Виявлення мовних, культурних явищ	Дослідження фразеологізмів, історичних назв
Творчий	Створення оригінального продукту	Комікс, відеопоезія, літературний колаж
Інформаційний	Збір і узагальнення даних	Буклет «Мова мого краю», виставка
Соціальний	Поширення культурних ідей	Мовне свято, волонтерський проект

Таблиця 2.

Етапи реалізації навчального проекту

Етап	Зміст діяльності	Результат
Організаційно-мотиваційний	Вибір теми, визначення мети, постановка проблеми	Формулювання завдань і очікуваних результатів
Планувальний	Добір джерел, розподіл ролей, створення плану дій	План реалізації проекту
Дослідницький	Пошук, аналіз, систематизація інформації	Зібраний матеріал
Творчий	Створення продукту (відео, колаж, виставка)	Готовий результат
Презентаційний	Захист, обговорення, рефлексія	Узагальнені висновки

Практичне значення та перспективи впровадження проєктної діяльності

Проєктна діяльність у процесі вивчення української мови та літератури має вагоме практичне значення, оскільки забезпечує поєднання навчальної, виховної та розвивальної функцій освіти. Вона спрямована на формування активної, творчої, відповідальної особистості, здатної застосовувати знання в реальних життєвих ситуаціях, спілкуватися державною мовою, аргументовано висловлювати власну позицію, працювати в команді та брати участь у суспільно-корисній діяльності. Виконання навчальних проєктів сприяє розвитку комунікативних, організаційних і дослідницьких умінь, формує в учнів уміння співпрацювати, приймати рішення, осмислювати культурно-історичні явища, а також виховує почуття національної гідності та любові до рідної мови. Як наголошується в Концепції Нової української школи [1], саме через діяльність, яка має практичне спрямування та суспільну цінність, формується компетентна, відповідальна особистість.

Залучення учнів до проєктної діяльності дозволяє зробити навчальний процес змістовним і життєво наближеним. Робота над проєктами розкриває потенціал учнів, дає можливість реалізувати власні ідеї, виявити ініціативу, що, за словами О. Я. Савченко, сприяє особистісно значущому навчанню й формуванню ціннісного досвіду школяра [3, с. 17]. У процесі реалізації проєктів відбувається інтеграція знань із різних галузей – мови, літератури, історії, культури, народознавства, що відповідає компетентнісному підходу, розробленому О. І. Локшиною [4]. Важливо, що саме через практичну діяльність учні усвідомлюють значення української мови як духовного коду нації, носія культури і національної пам'яті, що підкреслював Василь Сухомлинський, зазначаючи: «Любов до рідного слова – це джерело духовного життя народу» [6, с. 18].

Ефективність проєктного навчання значною мірою визначається змістом і тематикою завдань. Як зазначає О. І. Пометун, проєктне навчання – це форма діяльності, у якій знання набувають особистісного сенсу та стають засобом самореалізації учня [5, с. 98]. У сучасній школі результативними є дослідницькі, творчі, соціальні та міжпредметні проєкти, спрямовані на розвиток мовної культури, патріотичних почуттів і громадянської свідомості. Наприклад, проєкт «Мова мого краю» спонукає учнів досліджувати історію походження місцевих топонімів, прислів'їв, народних висловів, створювати інтерактивні карти та буклети, що популяризують українське слово. У межах проєкту «Українське слово єднає серця» школярі готують відеопоезії, беруть участь у флешмобах, оформлюють тематичні виставки, поширюючи ідеї любові до рідної мови. Проєкт «Слово, що об'єднує покоління» передбачає запис родинних спогадів, прислів'їв, пісень, створення сімейних альбомів і шкільних хронік, що відображають спадкоємність поколінь і збереження духовних традицій. Цікаві результати дає міжпредметний проєкт «Шевченко. Код нації», у ході якого учні створюють буктрейлери, колажі, віртуальні виставки, досліджують актуальність творчості поета в сучасному суспільстві. А соціальний проєкт «Моя школа - територія українського слова» спрямований на створення мовних куточків, поетичних стіннівок, інформаційних стендів, що утверджують статус української мови як мови спілкування і культури [7].

У процесі реалізації таких ініціатив учитель виконує роль не лише носія знань, а й наставника, консультанта і фасилітатора, який створює умови для самостійного пошуку, творчості та рефлексії. Саме така позиція педагога узгоджується з ідеями В. Г. Кременя про людиномірність освіти, де особистість

розглядається як активний суб'єкт культуротворчої діяльності [2, с. 45]. Учні вчаться працювати в групах, планувати діяльність, розподіляти ролі, обговорювати результати, аналізувати інформацію, а головне – формують власну позицію щодо значення мови та культури в житті нації. **Важливим чинником успіху є співпраця з батьками, бібліотеками, музеями, закладами культури, місцевою громадою**, адже така взаємодія посилює виховний ефект і формує в учнів почуття причетності до культурного простору своєї країни.

Реалізація проєктів сприяє також розвитку навичок інформаційної та цифрової грамотності. Створення мультимедійних презентацій, буктрейлерів, подкастів, онлайн-виставок чи блогів підвищує мотивацію учнів і розкриває нові можливості для самовираження. *Як зауважує Л. В. Варзацька*, саме через активну діяльність, пов'язану з пошуком, обробкою та презентацією інформації, формуються не лише пізнавальні, а й ціннісні орієнтації особистості [7]. **Таким чином, сучасна проєктна діяльність має не лише освітню, а й соціокультурну місію** – вона формує покоління молодих людей, здатних мислити критично, діяти відповідально, шанувати історичну пам'ять і відчувати власну причетність до розвитку української держави.

Перспективи подальшого впровадження проєктної діяльності пов'язані з розширенням міжпредметних зв'язків, залученням цифрових технологій, розвитком партнерства між школами, громадами та культурними інституціями. **Особливу увагу доцільно приділяти створенню регіональних освітніх ініціатив і мережевих спільнот**, у межах яких учні зможуть презентувати свої роботи, обмінюватися досвідом, брати участь у конкурсах і фестивалях учнівських проєктів. Така діяльність забезпечує безперервність процесу формування громадянської, соціальної та культурної компетентностей, які становлять основу національної ідентичності [1; 4; 5].

Висновки. Проєктна діяльність у процесі вивчення української мови та літератури є не лише сучасною освітньою технологією, а й потужним інструментом формування національної ідентичності школярів: поєднує пізнавальну, дослідницьку, комунікативну та виховну складові навчального процесу, забезпечуючи активну участь учнів у створенні культурно значущого продукту. Саме через практичну діяльність і власний досвід дитина приходить до усвідомлення своєї належності до українського народу, розуміння цінності мови як духовного коду нації.

Використання проєктних методів на уроках української мови й літератури сприяє розвитку ключових компетентностей Нової української школи – ініціативності, творчості, критичного мислення, уміння працювати в команді, ефективно комунікувати, нести відповідальність за спільний результат. У процесі роботи над проєктами школярі вчаться аналізувати культурно-історичний матеріал, переосмислювати традиції, відкривати для себе національні смисли в сучасному контексті. Такий підхід перетворює урок на простір самовираження, громадянського становлення та духовного зростання.

Результатом цілеспрямованої проєктної діяльності стає не лише створений учнями продукт (буклет, відео, мапа, виставка тощо), а й формування у них внутрішньої позиції патріота-громадянина, який відчуває свою відповідальність за збереження української культури, мови та історичної пам'яті. Завдяки взаємодії в команді, діалогу, рефлексії та публічному захисту результатів учні вчаться бути

активними, свідомими, відкритими до спільних цінностей і культурного спадку своєї країни.

Проектна діяльність на уроках української мови та літератури має значний потенціал для інтеграції освітнього й виховного процесів, поєднуючи знання, діяльність і цінності. Вона сприяє формуванню не лише мовної компетентності, а й духовно зрілої особистості, здатної до саморозвитку, співпраці та громадянської участі. Саме через реалізацію навчальних проектів школярі засвоюють найголовніше – усвідомлення себе частиною українського народу, носієм його мови, культури та традицій, а отже, стають спадкоємцями духовної сили та моральної стійкості нації.

Список використаної літератури

1. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої освіти. Київ: МОН України, 2016. 40 с.
2. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освіті. Київ: Грамота, 2011. 520 с.
3. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів. Київ: Освіта, 2011. 256 с.
4. Локшина О. І. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Київ: Педагогічна думка, 2010. 312 с.
5. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Освітні технології: навч.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2004. 240 с.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ, 1985. 382 с.
7. Варзацька Л. Проектна діяльність на уроках української мови. Суми: Університетська книга, 2010. 176 с.

Урок англійської мови як простір плекання національної ідентичності в освіті Харківщини

Лісняк Юлія,
учитель англійської мови
КЗ «Слобожанський ліцей»
Кегичівської селищної ради
Берестинського району
Харківської області
lisnyk1986@gmail.com

Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898, метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних і культурних цінностей українського народу. Реалізація мети базової середньої освіти ґрунтується на ціннісних орієнтирах, зазначених у Державному стандарті. Випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі

відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами; має бажання і здатність до самоосвіти; виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті; здатний до підприємливості й ініціативності; має уявлення про світобудову; бережно ставиться до природи; безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки; дотримується здорового способу життя.

Основна мета вивчення мови – це здатність до реалізації комунікації та ефективного використання мови в соціальних контекстах. Соціально-економічні та культурні тенденції розвитку сучасного суспільства викликають необхідність навчання учнів англійської мови як важливого засобу міжкультурного спілкування. Оволодіння англійською мовою надає можливості для самореалізації особистості в сучасних умовах.

Плекання національної ідентичності є основним завданням для української освіти, що актуалізується в контексті реалізації Концепції «Нова українська школа». У період глобалізаційних та інформаційних викликів особливого значення набуває проблема збереження національної ідентичності як основи культурної та духовної єдності суспільства. **Сучасний урок розглядається як головний простір плекання ідентичності.** Ефективність цього процесу залежить не тільки від змісту, але й від освітніх методик та інноваційних технологій. Вивчення англійської мови – це не лише граматики та лексики, а також формування національної ідентичності в історико-культурному контексті, світогляді та філософії. **В освітніх закладах Харківщини, урахувавши специфіку регіону, особливого значення набуває подолання лінгвістичних бар'єрів і підвищення престижу української мови, зокрема на уроках англійської мови.**

Так, учитель англійської мови може реалізувати завдання української національної ідентичності, використовуючи такі засоби:

1. **Народні традиції та звичаї.** Учні повторюють слова теми «Easter», виконують worksheets. Потім створюють колажі, плакати або відео – гайди англійською мовою про українські традиції, підкреслюючи їхню унікальність. На рис.1 представлено один із варіантів гайда до теми «Easter».

Рис.1. Народні традиції та звичаї «Easter»

3. Проект «Моє рідне селище» (*My native village*). Працюючи у малих групах, учні та учениці описують визначні місця селища, додають фото, зроблені власноруч, створюють презентації, розповідають англійською мовою про результати проектної діяльності. Розробляючи такі проекти, діти можуть створити відеопрезентацію, записати голосовий супровід англійською мовою (за необхідності додати субтитри), таким чином розвиваючи комунікативну та громадянську компетентності. На рис. 2 показано один із слайдів презентації проекту «My native village».

4.

Рис. 2. Моє рідне селище

3. У межах організації *Speaking Club «World of the day challenge»* учні та учениці отримують завдання «Unbreakable word» (Незламне слово): знайти найкращий англійський відповідник до одного важливого слова (наприклад, воля, гідність, мова) та пояснити його значення в українському культурному контексті, скласти словосполучення та речення. Щотижня на окремому уроці відбувається обговорення виконаних завдань.

Такі форми роботи свідчать, що вчитель англійської мови є не просто викладачем, а й агентом національної самопрезентації в освітньому просторі дитини. **Іноземна мова є потужним інструментом для формування, захисту й популяризації української національної ідентичності.**

Джон Кенеді зазначав: «Не думайте, що **ваша країна** може зробити для вас, думайте, що **ви** можете зробити для вашої країни». Тож, формування національної ідентичності – це складний і багатоаспектний процес, що вимагає системного залучення політичних, науково-практичних освітніх і виховних зусиль. Підготовка учнівської молоді до життя в демократичному суспільстві є одним із важливих завдань у формуванні соціальної активності особистості, готової до участі в процесах державотворення, до виконання громадянського й конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів і незалежності держави, здатної до спільного життя та співпраці в громадянському суспільстві, до самостійного життєвого вибору, готової взяти на себе відповідальність,

спроможної розв'язувати конфлікти відповідно до правових і демократичних принципів.

Висновок. Мова є невід'ємним елементом формування національної ідентичності, а освітній простір є головним механізмом її плекання. Формування національної ідентичності в освітніх закладах Харківщини вимагає використання інноваційних методик, які виводять мову за межі класної кімнати, інтегруючи її з медіа та цифровими технологіями.

Список використаних джерел

1. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. <https://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/528/601>
3. <https://www.pinterest.com/pin/27324190237865225/>

Формування національної ідентичності здобувачів освіти через виховний простір школи (з досвіду роботи вчителя англійської мови)

Сівирська Людмила,
*учитель англійської мови КЗ «Кегичівський ліцей»
Берестівського району Харківської області*
sivirmila@gmail.com

Вступ. Національна ідентичність – це усвідомлення своєї належності до українського народу, його історії, мови, культури та традицій. Формування цієї ідентичності є ключовим завданням сучасної освіти [1]. Школа є не лише осередком знань, а й середовищем, де дитина навчається бути громадянином, плекати любов до рідного краю, мови та держави.

Теоретичні засади формування національної ідентичності в освіті. Науковці (С. Сисоєва, О. Ляшенко, І. Гончаренко) підкреслюють, що саме освітнє середовище формує світогляд учня, його патріотичні орієнтири, морально-етичні цінності. Державний стандарт базової середньої освіти наголошує, що випускник має бути носієм української культури, відповідальним громадянином, здатним до міжкультурного діалогу [4].

Роль англійської мови у формуванні громадянських і патріотичних компетентностей. Іноземна мова є ефективним засобом виховання громадянина світу, який водночас зберігає свою національну ідентичність. У процесі вивчення англійської учні мають можливість не лише пізнавати інші культури, а й представляти українську на міжнародному рівні. Тому кожен урок англійської може стати інструментом міжкультурного обміну, де школярі навчаються говорити про Україну, її традиції, символи, кухню, пісні, природу.

Використання автентичних текстів, мультимедійних матеріалів, ігор і проєктів сприяє розвитку громадянських компетентностей. Зокрема, діти вчать шанувати українські символи, розповідати англійською про борщ, вареники, вишиванку, писанку, українських героїв, тобто знайомлять світ із культурою свого народу.

Із досвіду роботи КЗ «Кегичівський ліцей». У Кегичівському ліцеї створено виховну систему, що охоплює всі аспекти діяльності закладу. Педагоги активно залучають учнів до волонтерських ініціатив, культурних акцій, тематичних днів. На уроках англійської мови реалізуються проекти «My Country – Ukraine», «Ukrainian Holidays», «Famous Ukrainians». Це дозволяє дітям поєднувати навчання іноземної мови з вихованням гордості за рідну землю та народ [2].

Приклад розробки уроку англійської мови у 2 класі за підручником Smart World 7 (сторінка 84)

Тема. Smart World. Traditional Ukrainian Food.

Мета: ознайомити учнів із назвами українських національних страв англійською мовою; розвивати навички аудіювання, читання, письма та говоріння; виховувати інтерес і повагу до українських традицій і культури.

Обладнання: підручник Smart World 7 (стор. 84), Workbook, аудіозаписи, картки зі стравами, малюнки, картки для гри.

Очікувані результати: учні знають і вживають слова borscht, varenyky, holubtsi; розуміють тексти-описи; можуть коротко описати улюблену страву англійською мовою.

Хід уроку:

1. *Warm-up (розминка).* Педагог демонструє ілюстрації українських страв і запитує: What can you see? Do you like borscht? What is your favourite Ukrainian food? Учні відповідають, називаючи знайомі страви.

2. *Vocabulary (Словникова робота).* Учитель пояснює нові слова: cabbage, beetroot, fruit, sour cream, а також повторює з учнями: borscht, varenyky, holubtsi. Учні повторюють слова в парах, складають короткі речення.

3. *Listening and Reading (Аудіювання і читання).* Учні слухають записи (Track 45–46) і визначають, про яку страву йдеться: Borscht is red soup with beetroot and cabbage; Varenyky are small and white; Holubtsi are cabbage rolls with rice and meat. Учитель обговорює з класом переклад і значення кожної страви.

4. *Speaking (Говоріння).* Проводиться гра «Guess the food». Учні по черзі описують страву, а однокласники відгадують. Наприклад: It's red and hot – Borscht!

5. *Group Work (Робота в групах).* Учні діляться на групи та готують короткі діалоги про улюблені українські страви: – What do you like to eat? – I like varenyky. – What's in it? – Cheese and fruit. Потім презентують перед класом.

6. *Workbook.* Учні виконують вправу: підписують зображення продуктів, обводять слова та заповнюють речення. Це сприяє закріпленню нової лексики.

7. *Reflection (Підсумок).* Учитель запитує: Why do we love Ukrainian food? What food do you cook with your family? Діти відповідають, згадуючи сімейні традиції, улюблені рецепти.

8. *Formative Assessment (Формувальне оцінювання).* Учитель хвалить активних учнів, зазначає, що вони гарно висловлюються англійською, уважно слухають, допомагають іншим. Наприкінці кожен учень завершує речення: Today I learned ... / I liked ... / I can say ...

Методичний коментар. Урок за сторінкою 84 підручника Smart World 7 є прикладом інтеграції навчання та виховання. Використання українських реалій у процесі вивчення англійської мови викликає позитивні емоції, розвиває мовленнєву активність, сприяє осмисленню власної культурної приналежності. Учні не лише запам'ятовують нову лексику, а й усвідомлюють, що українська кухня – це частина нашої національної спадщини.

Висновки. Формування національної ідентичності на уроках англійської мови відбувається через інтеграцію мовних, культурних і громадянських змістів. Під час таких занять учні вчать говорити про Україну англійською, відчувають гордість за свій народ, виховують любов до рідного краю. Розроблений урок демонструє, що навіть прості теми можуть стати ефективним засобом патріотичного виховання молодших школярів.

Таблиця 1

Структура уроку англійської мови (за сторінкою 84 підручника Smart World 7)

Етап уроку	Діяльність учнів	Виховний аспект
Warm-up	Називають знайомі українські страви англійською мовою	Розвиток мовлення, інтерес до теми
Vocabulary	Вивчають слова borscht, varenyky, holubtsi	Пізнання культурної спадщини України
Listening	Слухають тексти про українські страви	Формування патріотичних почуттів
Speaking	Описують улюблені страви	Розвиток комунікативних умінь, гордість за національні традиції
Group Work	Працюють у групах, створюють діалоги	Розвиток співпраці, взаємопідтримки
Reflection	Обговорюють значення української кухні	Формування духовних і моральних цінностей

Рис. 1. Ілюстрація українських страв (borscht, varenyky, holubtsi)

Список літератури

1. Концепція Нової української школи. Київ : МОН України, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Mitchell H.Q., Malkogianni M. Smart World 7: Student's Book. MM Publications, 2021. 120 p.
3. Сисоєва С. О. Освіта і виховання в контексті національної ідентичності. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 240 с.
4. Державний стандарт базової середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. Київ : МОН України, 2020.

Блог ФІЗИКАUA як простір медіаосвіти та національної ідентичності в дослідницьких проєктах із фізики

Ігор Сальниченко,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
учитель фізики та математики
Харківського приватного ліцею «Благовіст» Харківської області,
автор блогу «ФІЗИКАUA»
igorsalnicenko@outlook.com

Мета статті полягає у висвітленні практики використання блогу «ФІЗИКАUA» як україномовного науково-освітнього ресурсу для підтримки системної дослідницької та проєктної діяльності учнів і цілеспрямованого розвитку критичного мислення. **ФІЗИКАUA виконує роль медіапосередника між сучасною наукою і шкільною аудиторією:** добірка матеріалів українською мовою, перевірені посилання на авторитетні джерела, науково-популярні пояснення та приклади застосувань спрямовують учнів до роботи з першоджерелами, оцінювання доказів і побудови власних висновків у логіці наукового методу. Підхід узгоджується з визначеннями ЮНЕСКО щодо медіа- та інформаційної грамотності, яка охоплює вміння знаходити, оцінювати та створювати інформацію і медіаконтент, а також із рамкою природничої грамотності PISA-2025, де акцентовано пояснення явищ, проєктування досліджень та інтерпретацію даних [1; 2]. У статті також підкреслено, що **блог розроблений і підтримується автором як дієвий інструмент навчального процесу, з акцентом на практичну користь у класі та поза ним.**

ФІЗИКАUA виступає «вікном» доступу до якісних матеріалів українською: наукові новини, коментарі до публікацій, історичні довідки та роз'яснення моделей і законів з посиланнями на першоджерела. Кожен текст структуровано за принципом «твердження — дані — висновок», що дозволяє вбудовувати завдання з медіагігієни без відриву від предметного змісту. Школярі порівнюють первинні джерела (наукові статті, дані експериментів) і вторинні (пресрелізи, ЗМІ), визначають критерії надійності та відстежують трансформацію сенсів між рівнями подання інформації. Такі практики відповідають сучасному баченню медіаінформаційної грамотності як набору компетентностей для навігації в інформаційному середовищі та протидії дезінформації. Україномовний характер ресурсу знімає бар'єр доступу до знання, уможливорює точне використання

наукової термінології та підсилює виховний компонент через культуру мислення і висловлювання рідною мовою [1, 4, 5].

Ключовий дидактичний принцип — під час вивчення кожної теми з фізики учні паралельно працюють над дослідницькою проблемою, яку захищають наприкінці теми.

Кожен проєкт має стійку структуру, що привчає до наукового методу: постановка дослідницького запитання, обґрунтування актуальності через огляд джерел, формулювання гіпотези, опис матеріалів і методів, збір даних, аналіз, обговорення обмежень і висновки.

Критичне мислення формується через систематичну роботу з даними. Учні навчаються інтерпретувати графіки, діаграми, таблиці й зображення, розрізняти кореляцію і причинність, застосовувати порядок величин для первинної перевірки медіазаголовків і виявляти логічні помилки в поясненнях. У логіці PISA-2025 вони пояснюють явища науково, конструюють і оцінюють дизайн досліджень, захищають аргументовані висновки й коректно посилаються на джерела [2]. Звичка фіксувати межі застосовності моделей та вказувати похибки вимірювань знижує спокусу робити надто узагальнені висновки, що є фундаментом інформаційної стійкості.

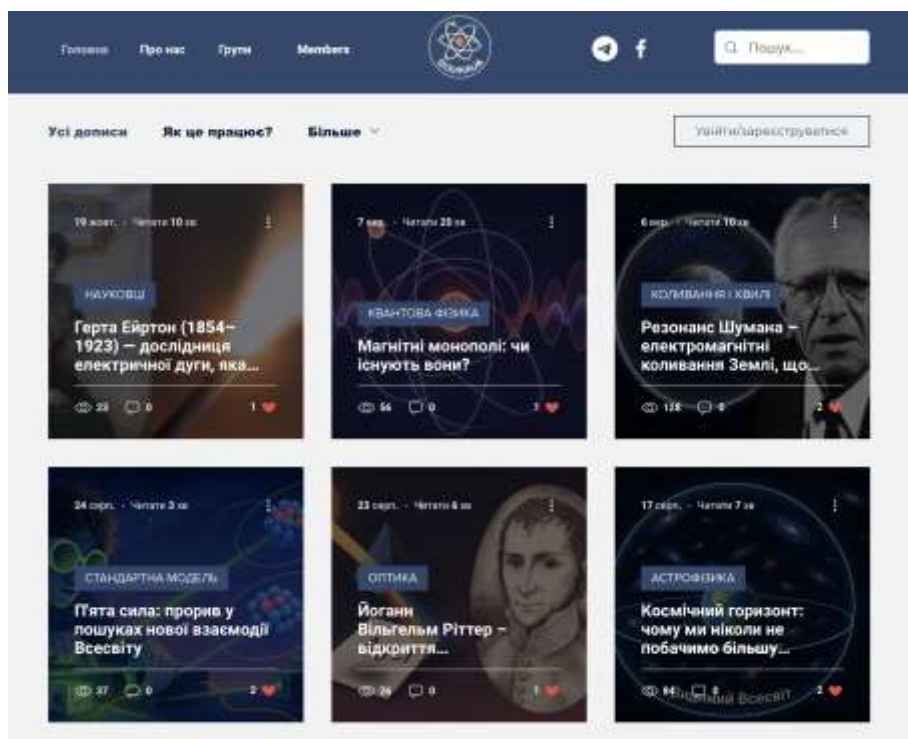

Рис. 1. Головна сторінка блогу «ФІЗИКАUA»

Блог «ФІЗИКАUA» створено та підтримується автором цієї статті як відповідь на практичні потреби уроку: зробити доступними українською мовою якісні пояснення, лінки на авторитетні джерела та приклади завдань для дослідження. Ця робота не претендує на статус енциклопедії або офіційної платформи, але прагне бути сумлінним посередником між школою та сучасною наукою: регулярно оновлюватися, виправляти неточності, інтегрувати відгуки

вчителів і учнів, тестувати матеріали на реальних уроках, а головне – допомагати дітям ставити кращі запитання та відповідати на них методично коректно.

Проектна діяльність вибудовується відповідно до чинної навчальної програми й календарно-тематичного планування. *Для кожної теми визначаються «якірні» компетентності, експериментальні навички та цільові медіакомпетентності.*

Запропонований підхід повністю відповідає державному стандарту повної загальної середньої освіти: реалізує компетентнісну логіку через систематичну проектно-дослідницьку діяльність, наукову грамотність, міжпредметні зв'язки та академічну доброчесність [3]. Він узгоджується з Концепцією «Нова українська школа», оскільки формує ключові компетентності, підтримує учнівську автономію, упроваджує формувальне оцінювання та розвиває уміння вчитися впродовж життя в реальних навчальних задачах [6].

Результативність підходу відстежується в динаміці вмінь пояснювати явища, будувати і перевіряти гіпотези та інтерпретувати дані. Під час підготовки презентації до захисту учні додають «слайд доброчесності» з відомостями про всі використані джерела, зокрема з ФІЗИКАUA, де кожне *посилання має бібліографічний опис. Така прозорість дисциплінує та робить дослідницькі тексти відтворюваними.*

Ресурс підтримує зручний пошук, внутрішні перехресні посилання між близькими темами, короткі «підсумкові нотатки» з формулами в Unicode та бібліографію наприкінці кожної публікації.

Україномовність ресурсу має і світоглядний вимір: це визнання цінності наукового висловлювання українською та включення школярів у наукову культуру своєї країни. Доступні тексти, продумані підписи до ілюстрацій та коректні бібліографічні описи привчають до поваги авторського права й акуратної роботи з джерелами. Через предметну роботу в класі *формується елемент національної ідентичності – гордість за власну здатність мислити науково й чесно працювати з інформацією.*

Стаття «Історія фізики в Україні: від Києво-Могилянської академії до сучасності» на ФізикаUA працює як місток між навчальним змістом і національною свідомістю, бо вибудовує безперервну лінію української наукової традиції та показує конкретні постаті й інституції, з якими учні можуть себе ідентифікувати. Через чітко окреслені віхи та персоналії – від Івана Пулюя (1845–1918), який досліджував катодні промені й зробив внесок у відкриття рентгенівського випромінювання, до Олександра Смакули (1900–1983) з його просвітлювальними покриттями для оптики, Георгія Гамова (1904–1968), піонера сучасної космології, – матеріал доводить, що українська наука є частиною світової, а не периферією. Таке подання історії в українському мовному й культурному контексті формує гордість за власну наукову спадщину, підсилює мотивацію до дослідництва й робить цінності академічної доброчесності та доказовості елементом громадянської ідентичності школярів [7].

Висновок. ФІЗИКАUA демонструє ефективність україномовного медіаосвітнього підходу як каталізатора проектної та дослідницької діяльності учнів у фізиці. Структуровані тексти з чіткими посиланнями, вправами з перевірки джерел і прикладами вимірювань підштовхують школярів до роботи за науковим методом і виробляють звичку мислити доказово. Ресурс органічно підтримує вимоги державного стандарту та міжнародні орієнтири наукової грамотності, а

його авторська природа забезпечує гнучкість, оперативне оновлення та відповідальне ставлення до якості контенту. Для вчителя це практичний інструмент, для учня – надійний компас у світі інформації, для школи – місток між навчальним планом і сучасною наукою [3].

Список використаних джерел

1. UNESCO. Media and Information Literacy. 2024. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/media-and-information-literacy>
2. OECD. PISA 2025 Science Framework. Paris: OECD, 2025. URL: <https://pisa-framework.oecd.org/science-2025/>
3. Кабінет Міністрів України. «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» № 898 від 30.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/898-2020-%D0%BF>
4. ФІЗИКАUA. Блог про фізику. URL: <https://www.fizykaua.com>
5. Education Endowment Foundation. Improving Secondary Science. London: EEF, 2021. URL: <https://educationendowmentfoundation.org.uk/news/improving-secondary-science-guidance-report>
6. Міністерство освіти і науки України. Концепція «Нова українська школа». 2016. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
7. Сальниченко І. Історія фізики в Україні: від Києво-Могилянської академії до сучасності [Електронний ресурс] // ФІЗИКАUA. 23 березня 2025. Оновлено 27 березня 2025. URL: <https://www.fizykaua.com/post/storiia-fizyky-v-ukraini-vid-kyievo-mohylianskoi-akademii-do-suchasnosti>

Інноваційні підходи до формування національної ідентичності засобами фізики в умовах дистанційного навчання (з досвіду використання платформи Classtime)

Волкова Вікторія,
учитель фізики
КЗ «Харківський ліцей № 43
Харківської міської ради»,
viktoriya111@gmail.com

В умовах війни та викликів, що постали перед українським суспільством, школа має не лише навчати, а й виховувати свідомих громадян, здатних цінувати свою історію, мову, культуру та наукові досягнення. Формування національної ідентичності стало важливою складовою сучасної освіти. Фізика є точною наукою, але й вона має великий потенціал для виховання любові до України. Засобами прикладів внеску українських учених, природні явища, пов'язані з українськими ландшафтами, або міжпредметні зв'язки можна формувати в учнів не лише наукове мислення, а й усвідомлення своєї національної приналежності.

У сучасних умовах, коли Україна перебуває в стані збройного протистояння, питання національної ідентичності набуває особливої актуальності. Формування стійкої громадянської позиції, гордості за свою державу, розуміння національних цінностей і культурної спадщини стало одним із провідних завдань освітньої системи. Освіта, як один із ключових інститутів соціалізації, покликана не лише

формувати знання, уміння та навички, але й плекати патріотизм, національну свідомість і відчуття належності до українського народу.

У цьому контексті важливо розглядати потенціал кожного навчального предмета як засобу формування національної ідентичності. Навіть такі дисципліни, як фізика, що традиційно вважаються «нейтральними», мають величезний потенціал для реалізації патріотичного компоненту. Особливої значущості ця тема набуває в умовах дистанційного або змішаного навчання, де традиційні методи виховання часто не працюють так ефективно. Саме тому **використання цифрових освітніх платформ, зокрема Classtime, відкриває нові можливості для вчителів, які прагнуть поєднати вивчення фізики з формуванням національних цінностей.**

Національна ідентичність – це сукупність знань, переконань, уявлень, які забезпечують відчуття належності до нації. Це не лише знання про історію, мову чи культуру, але й глибоке усвідомлення себе частиною національного організму. Формування національної ідентичності є багаторівневим процесом, що починається в родині, закріплюється в освіті та продовжується протягом усього життя.

Школа є ключовим етапом цього процесу, адже саме тут дитина вперше системно знайомиться з науковими, культурними та моральними надбаннями свого народу. Уроки повинні не лише навчати, а й виховувати, тому важливо, аби зміст усіх навчальних предметів сприяв формуванню свідомого громадянина, патріота.

Навчальний предмет “Фізика” може відігравати унікальну роль у формуванні національної ідентичності. І хоча фізика часто сприймається виключно як точна наука, однак підходи до викладання можуть мати не лише пізнавальний, а й виховний зміст. Окрім базових знань про явища природи та закони Всесвіту, учні й учениці можуть отримати знання про внесок українських учених у розвиток науки, про сучасні українські технології, які допомагають на полі бою, про здобутки, якими можна пишатися.

Так, серед українських учених, чия діяльність пов’язана з фізикою, слід відзначити Бориса Патона – видатного інженера, який зробив значний внесок у розвиток зварювальних технологій, Ігоря Курчатова – фізика, який стояв біля витоків ядерної енергетики, Лева Шубникова – піонера в дослідженнях надпровідності. Згадуючи про ці постаті на уроках фізики, учні усвідомлюють, що науковий прогрес України має глибоке коріння і є частиною світового надбання. Крім того, під час опанування певних тем можна використовувати приклади з народної культури. Наприклад, при вивченні заломлення та відбиття світла звертаємося до образу веселки, що часто зустрічається у фольклорі; під час пояснення явищ атмосферного тиску розглядаємо вірування давніх українців, пов’язані з погодними змінами.

Опанувати фізичні явища та набути базових компетентностей здобувачам освіти допомагають сучасні цифрові платформи. Так, можливості онлайн-платформи Classtime в освітньому процесі дозволяють проводити оцінювання знань у режимі реального часу. Цей застосунок має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, працює на будь-якому пристрої з доступом до Інтернету й не потребує встановлення програмного забезпечення. Її головні функції:

- створення тестів із закритими та відкритими відповідями;
- додавання зображень, відео, QR-кодів до завдань;
- миттєва перевірка результатів і аналітика;

- можливість командної гри;
- підтримка гнучкого налаштування уроків.

Classtime дозволяє зробити уроки більш інтерактивними, цікавими та змістовними. Водночас платформа відкриває простір для реалізації виховного потенціалу завдяки можливості включати в тести й завдання національно орієнтований зміст. **Інтегрувати національний контекст можна, наприклад, у тестові завдання з фізики:**

1. Історико-біографічні питання

Хто вважається одним із засновників української школи ядерної фізики?

- а) Ігор Тамм
- б) Борис Патон
- в) Микола Амосов
- г) Лев Ландау

2. Наука та культура

Яке фізичне явище пояснює появу веселки, яку часто згадують у народному фольклорі?

- а) Відбивання світла
- б) Заломлення світла
- в) Преломлення і відбивання світла
- г) Розсіювання світла

3. Сучасні технології в обороні України

Який винахід українських інженерів використовують для керування безпілотниками?

- а) Гіроскоп
- б) Телескоп
- в) Радіоприймач
- г) Термометр

4. Відкриті питання для рефлексії

- Назвіть українського вченого або винахід, що вас надихає, і поясніть чому.
- Яке фізичне явище з українських традицій вам найбільше запам'яталося й чому?

Такі завдання формують не лише знання, а й емоційно-ціннісне ставлення, що є важливим для формування ідентичності.

Для ефективного використання Classtime у вихованні патріотизму на уроках фізики можна сформулювати методичні поради для вчителя:

- планувати тематичні блоки з включенням національного контексту;
- створювати власні авторські тести, у яких поєднуються фізичні знання та приклади з українського досвіду;
- використовувати відкриті питання, що мотивують до самовираження;
- залучати учнів до створення завдань, що підвищує їхню залученість і формує критичне мислення;
- використовувати візуальні матеріали з українським контекстом (зображення, інфографіка, відео);
- проводити рефлексію після виконання завдань, що дозволяє поглибити засвоєння ціннісного змісту.

Треба зазначити, що Classtime – зручна платформа для:

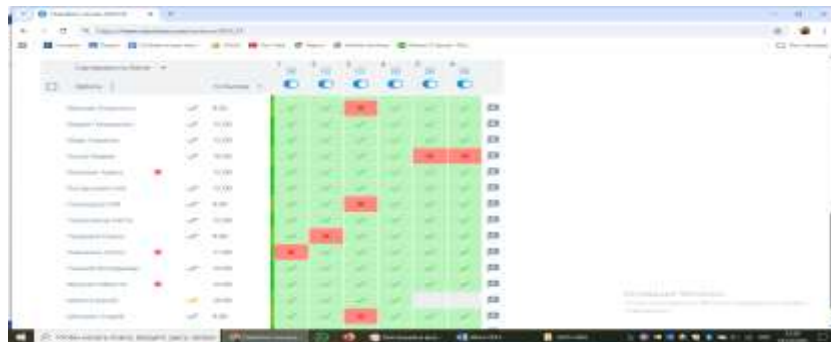
- створення тестів і тематичних опитувань;
- використання відкритих завдань із рефлексією;
- організації командної роботи;
- залучення всіх учнів одночасно до активної взаємодії;
- швидкої перевірки знань з аналітикою.

Методичні поради

- Classtime дозволяє швидко побачити статистику відповідей, що є зручним для вчителя при здійсненні формувального оцінювання (рис.1).
- Відкриті завдання формують уміння висловлювати думку, аналізувати, рефлексувати.
- Можна залучити учнів до створення сесій Classtime, що стимулює активність і розвиває цифрову грамотність.

Компетентності, що формуються:

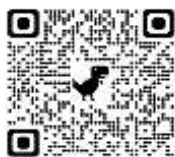
- предметна (з фізики);
- громадянська та соціальна;
- інформаційно-цифрова;
- комунікативна;
- екологічна та патріотична.

Рис. 1. Classtime дозволяє швидко побачити статистику відповідей – це зручно для формувального оцінювання

Наведені приклади використання QR-кодів до завдань допоможуть учителю урізноманітнити урок і зацікавити учнів:

Classtime-сесія "Фізика і війна: сучасні технології на захисті держави"

Classtime-сесія "Фізичні явища в природі України"

Classtime-сесія « Фізика і захист України: технології в обороні»

Рис. 2. Використання QR-кодів до завдань

Список використаних джерел

1. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. К.: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с.
2. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Формування національної ідентичності в умовах нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 2. С. 34–39.
3. Бугайчук К. Л. Інноваційні технології навчання у цифровому середовищі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 78. № 4. С. 112–124.
4. Олійник О. О. Дистанційне навчання фізики в старшій школі: виклики та перспективи. *Фізика та астрономія в школі*. 2022. № 1. С. 7–13.
5. Платформа Classtime. Офіційний сайт. URL: <https://www.classtime.com/uk>

Математичні задачі як інструмент формування національної ідентичності учнів і учениць

Дудка Оксана,
учитель математики Люботинської гімназії № 1
Люботинської міської ради Харківської області
dudkaoksana95@gmail.com

Сучасна школа має не лише навчати, а й формувати в учнів активну громадянську позицію, гордість за свій народ і рідний край. Один із засновників ідеї державності України В. Липинський наголошував: «Держава не твориться в будучині, вона будується тепер і щодня – нашою працею, нашими зусиллями». Без національної ідентичності відчувати себе частиною держави людина не може.

Вважається, що національна ідентичність формується на уроках гуманітарних дисциплін, однак математика також володіє потенціалом для формування громадянських цінностей.

На уроках математики виховання національної ідентичності може здійснюватися засобами змісту текстових завдань, пов'язаних із реаліями українського життя. Розвивати логічне мислення можна доповнюючи тексти прикладами з історії, географії, економіки та культури України, формуючи таких способом ціннісне ставлення до своєї держави, її народу й природи [10].

1. Математика як засіб формування громадянських цінностей

Інтегруючи українознавчий матеріал з уроками математики, учитель забезпечує міжпредметні зв'язки, завдяки чому завдання стають більш наближеними до повсякденного життя учнів і учениць.

Серед цих завдань особливе місце посідають такі, що пов'язані з Харківщиною та рідним містом Люботин. Використання локального контенту активізує інтерес до пізнання, підвищує мотивацію учнівства, дає можливість відчувати гордість за свій регіон, який є частиною спільноти українців. У таблиці 1 наведено приклади таких задач.

Таблиця 1

Приклади математичних задач із краєзнавчим змістом

№	Задача	Розділ математики	Виховний аспект	Джерело
1	У Харківському зоопарку після реконструкції створено новий вольєр для бегемотихи Степаниди. Площа вольєра становить 688 м^2 , а всередині нього є власна водойма, площа якої дорівнює 75% площі вольєра. Знайди площу всієї території, де мешкає Степанида.	Пропорції та відсотки	Гордість за відродження природоохоронних об'єктів Харківщини	[3]
3	Центральний "сухий" фонтан на майдані Свободи в Харкові має діаметр 36 метрів. Він був відкритий у 2020 році та є одним із найбільших "сухих" фонтанів в Україні. 1) Знайти площу фонтана. 2) Навколо нього розташована кругла частина майдану Свободи діаметром 350 метрів; знайдіть площу кільця навколо фонтана (тобто площу території майдану Свободи без площі фонтана).	Геометрія (коло, круг)	Пізнання архітектурних особливостей Харкова	[6]
3	Харків був столицею УРСР із січня 1920 по червень 1934 рр. Скільки повних років він виконував цю роль?	Історична задача	Пошана до історичного значення Харкова як культурного центру України	[6]
4	Гора Крем'янець розташована в Ізюмському районі Харківської області. Її висота становить 218 метрів над рівнем моря, що робить її найвищою точкою регіону. Турист піднімається по схилу з кутом 30° . Знайди довжину маршруту підйому.	Геометрія (тригонометрія)	Пізнання природи рідного краю, розвиток інтересу до туризму	[6]
5	Видобувні запаси Харківської області становлять 320 млрд м^3 , або 30% запасів України. І вона є провідним газодобувним регіоном України. За даними 2006 року, видобуток газу в області досяг 7,7 млрд м^3 . 1) Визначити, через скільки років можуть бути вичерпані ресурси, якщо видобуток залишатиметься на тому самому рівні. 2) Обчислити, скільки відсотків запасів залишиться через 20 років такого видобутку.	Алгебра (функції)	Усвідомлення економічного потенціалу області	[4]
6	У Харківській області відновили стратегічний міст, зруйнований внаслідок повномасштабного вторгнення російських військ. Він забезпечує рух гуманітарних вантажів і військової логістики. Відреставрований міст має довжину 48,88 м, ширину – 11,6 м, висоту конструкції – 2,5 м. 1) Обчисліть площу мостового полотна, яке необхідно покрити асфальтом. 2) Якщо товщина шару асфальту становить 8 см, знайдіть об'єм асфальту, потрібний для покриття мосту. 3) Якщо 1 м^3 асфальту важить 2,4 т, визначте загальну масу асфальту.	Геометрія (площа прямокутника, об'єм, маса, густина)	Розуміння значення інфраструктури у відбудові України	[4]

7	За даними на вересень 2025 року, за сприяння Харківської обласної служби зайнятості працевлаштовано понад 17 тисяч жителів Харківщини, що на 20 % більше, ніж торік. Скільки людей було працевлаштовано у попередньому році?	Статистика (відсотки)	Усвідомлення ролі регіону у відбудові країни	[1]
8	Відстань між Люботином і Харковом – 23 км. Потяг долає її за 28 хвилин. 1) Знайди середню швидкість потяга. 2) Скільки часу він витратить, якщо швидкість збільшиться на 10 %?	Транспортна логістика (відсотки)	Пізнання інфраструктури рідного міста	[9]
9	За даними 2022 року, у Люботині проживало 21 642 особи, площа – 31,5 км ² . Знайди густоту населення та порівняй із середньою по Харківській області (74 особи/км ²).	Статистика (густина населення)	Розвиток інтересу до демографії свого регіону	[1]
10	Середньорічний забір і подача води в мережу міста Люботин становить близько 490 тис. м ³ , що дорівнює 1,34 тис. м ³ на добу. Загальна кількість абонентів, які користуються послугою централізованого водопостачання, – 6450 абонентів. 1) Знайдіть середню кількість води, яку споживає один абонент за добу (в м ³). 2) Припустимо, що влітку споживання води зростає на 15%, а взимку зменшується на 10%. Обчисліть середню добову подачу води на абонента для літа й зими.	Екологічна математика	Виховання екологічної свідомості	[8]
13	На шкільній карті Харківщини масштаб 1 см : 5 км. Визнач відстань на карті між Харковом і Люботином (23 км) та між Люботином і Меремою (27 км).	Геометрія (масштаб)	Пізнання географії рідного краю	[6]
14	Люботинські ставки – Старолюботинський ставок має площу 42 га та середню глибину 3,2 м. Через випаровування рівень води знижується на 2,5 см щотижня, а через підживлення підземними джерелами додається 0,8 см. 1) Склади рівняння для зміни глибини. 2) Через скільки тижнів рівень знизиться на 0,5 м? 3) Обчисли об'єм втраченої води (м ³).	Алгебра (рівняння)	Формування екологічного мислення; відповідальність за довкілля	[5]
15	У Люботині відремонтували дитячий майданчик площею 658 м ² . Для покриття використали кольорову гумову плитку розміром 500 мм × 500 мм × 40 мм. Виробники радять купувати на 5% більше матеріалу, ніж потрібно, щоб урахувати підрізання та можливі пошкодження. Крім того, навколо майданчика планується встановити бордюр по всьому периметру. Довжина однієї бордюрної плити становить 1,0 м. 1) Знайдіть кількість плиток, необхідних для покриття майданчика. 2) Обчисліть кількість плиток із запасом у 5%. 3) Якщо 1 плитка коштує 560 грн, визначте загальну вартість покриття з урахуванням запасу.	Геометрія (площа)	Формування поваги до інфраструктури	[5]

	<p>4) Нехай майданчик має форму прямокутника, довжина якого на 4 м більша за його ширину. Знайдіть довжину та ширину майданчика.</p> <p>5) Обчисліть периметр і визначте, скільки бордюрів довжиною 1 м потрібно встановити.</p> <p>6) Побудуйте графік залежності вартості матеріалу від кількості плиток, якщо ціна однієї плитки не змінюється</p>															
16	<p>Для занять із мініфутболу в Люботині використовується футбольне поле розміром 42 м × 22 м. Планується заміна штучного покриття поля. Виробники радять купувати на 10 % більше матеріалу, ніж потрібно за площею поля, щоб мати запас під час укладання.</p> <p>1) Знайдіть площу футбольного поля.</p> <p>2) Обчисліть, скільки матеріалу потрібно з урахуванням 10 % запасу.</p> <p>3) Якщо 1 м² покриття коштує 550 грн, визначте загальну вартість матеріалу.</p>	Геометрія (площа)	Формування поваги до інфраструктури													
17	<p>Люботинський спиртзавод виробляє спирт для місцевих підприємств. У 2024 році обсяг виробництва по місяцях (у літрах) був таким:</p> <table border="1" data-bbox="304 931 847 1184"> <tr> <td>Січень 1000</td> <td>Лютий 1020</td> <td>Березень 1050</td> </tr> <tr> <td>Квітень 1070</td> <td>Травень 1100</td> <td>Червень 1150</td> </tr> <tr> <td>Липень 1180</td> <td>Серпень 1200</td> <td>Вересень 1230</td> </tr> <tr> <td>Жовтень 1250</td> <td>Листопад 1270</td> <td>Грудень 1300</td> </tr> </table> <p>1) Обчисли середньомісячне виробництво за рік. 2) Визнач місяць із найбільшим і найменшим відхиленням від середнього. 3) Побудуй графік виробництва по місяцях. * всі дані є вигаданими для навчальної мети</p>	Січень 1000	Лютий 1020	Березень 1050	Квітень 1070	Травень 1100	Червень 1150	Липень 1180	Серпень 1200	Вересень 1230	Жовтень 1250	Листопад 1270	Грудень 1300	Статистика, середнє арифметичне, відхилення, графіки	Учні бачать практичне застосування статистики та математики для оцінки роботи місцевого підприємства, розуміють його значення для економіки регіону.	
Січень 1000	Лютий 1020	Березень 1050														
Квітень 1070	Травень 1100	Червень 1150														
Липень 1180	Серпень 1200	Вересень 1230														
Жовтень 1250	Листопад 1270	Грудень 1300														

Висновок. Педагогічне значення українознавчих задач велике. Застосування локального матеріалу на уроках математики збагачує освітній процес, допомагає учням і ученицям усвідомлювати приналежність до українського народу. Задачі, пов'язані з Харківщиною та містом Люботин, формують відповідальність за довкілля, місцевий розвиток, допомагають відчути гордість за рідний край, його історію, культурні та природні об'єкти. Водночас вони розкривають практичне значення математики в реальному житті; підвищують інтерес до навчання через емоційно близький зміст.

Таким чином, формування національної свідомості на уроках математики є важливою складовою сучасної освіти. Інтеграція українознавчих елементів сприяє гармонійному розвитку особистості, поєднуючи логічне мислення з ціннісними орієнтирами особистості. Задачі про Харківщину й рідне місто Люботин свідчать, що математика не відірвана від життя, а тісно пов'язана з історією, природою, економікою та культурою рідного краю.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. Населення та економіка Харківської області та міста Люботин. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
2. Харківський історичний музей. Інформація про територію та експозиції. URL: <https://kharkiv-museum.org.ua>
3. Харківський зоопарк. Дані про реконструкцію та площі вольєрів. URL: <https://kharkiv-zoo.org>
4. Місцеві підприємства Харківщини. Статистика виробництва та економічна діяльність. URL: <https://www.kharkivregion.gov.ua>
5. Люботинська міська рада. Інформація про парки, ставки та благоустрій. URL: <https://lubotin-rada.gov.ua>
6. Іваненко С. Краєзнавчі матеріали та енциклопедії Харківщини. Історія та географія регіону. *Харківщина: енциклопедичний довідник*. Харків, 2018.
7. Петрова Л. Освітні методичні матеріали. Використання локального контенту на уроках математики. *Математика і патріотичне виховання*. Київ, 2020.
8. Екологічні довідники. Поглинання CO₂ деревами, екологічні норми. Міністерство захисту довкілля України, 2023.
9. Укрзалізниця. Відстані та час руху потягів Люботин – Харків. URL: <https://uz.gov.ua>
10. Міністерство освіти і науки України. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Київ: МОН України, 2015.
11. На Харківщині працевлаштували понад 20 тисяч людей. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/129139>
12. На Харківщині завершили капремонт ще одного мосту, зруйнованого через вторгнення Росії. URL: https://cfts.org.ua/news/2025/09/29/na_kharkivshchini_zavershili_kapremont_sche_odnogo_mos_tu_zruynovanogo_cherez_vtorgnennya_rosi_foto_84419
13. Подорожі Україною: дивовижні місця Харківщини, що зачаровують красою. URL: https://24tv.ua/kharkiv/podorozhi_ukrayinoyu_divovizhni_mistsya_harkivshhini_shho_zacharovuyut_krasoyu_n1009235
14. Історія Харківщини: природні ресурси, промисловість, культура. URL: <https://inforegion.kh.ua/index.php/istoriya-kharkivshchini>
15. Харківська область відзначає 245-річчя від дня заснування. URL: <https://www.unian.ua/kharkiv/384828-harkivska-oblast-vidznachae-245-richchya.html>
16. Шевченко Л. Г. Формування громадянських і патріотичних цінностей у процесі навчання математики. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 3(107). С. 245–252.

Формування національної ідентичності учнів засобами природничих наук

Скакун Олена,
учитель хімії Донецького ліцею № 2 Донецької селищної ради
Ізюмського району Харківської області
skakunelena1990@gmail.com

Кожен учитель, входячи до класу, усвідомлює: ми виховуємо не просто ерудованих фахівців, а свідомих громадян [2]. Це завдання стає особливо актуальним у сучасних реаліях, вимагаючи від нас нових, творчих підходів до навчання здобувачів освіти. Як учителька хімії, фізики та інтегрованого курсу «Пізнаємо природу», я переконана, що природничі науки – це не просто сухий набір формул, законів і класифікацій. Це потужний інструмент для розуміння світу, а отже, і свого місця в ньому.

На перший погляд, зв'язок між, скажімо, законом збереження енергії чи будовою молекули води та національною ідентичністю здається неочевидним. Однак, саме через призму досліджень українських учених, аналізу природних ресурсів і технологічних досягнень нашої країни ми можемо глибоко й системно розкрити перед учнями цінність і самобутність України. Ми говоримо про внесок Івана Пулюя та Юрія Кондратюка у світову науку, про унікальність ґрунтів Полісся чи чорноземів Степу, про розробку нових матеріалів чи раціональне природокористування в нашій державі.

Ця стаття – спроба систематизувати мій небагаторічний педагогічний досвід і довести, що інтеграція навчального матеріалу з хімії, фізики та природознавства зі стратегічними завданнями національно-патріотичного виховання є не додатковим навантаженням, а природною необхідністю та ефективним шляхом формування гордості й відповідальності за свою країну. Адже справжній патріотизм починається зі знання та розуміння того, що ми маємо та як це зберегти й примножити.

Формування національної ідентичності є одним із ключових завдань сучасної української освіти [4]. У часи глобалізаційних процесів, інформаційних впливів і культурних трансформацій школа має стати осередком, де дитина не лише здобуває знання, а й усвідомлює себе частиною українського народу, його історії, культури й природи. Особливе значення в цьому процесі мають природничі науки – хімія, фізика, біологія, інтегрований курс «Пізнаємо природу». Саме вони допомагають учням пізнати закони довкілля, відчутти гармонію світу, розвинути дбайливе ставлення до рідної землі.

Природничі науки як засіб формування ціннісних орієнтирів

Навчання хімії, фізики та природознавства надає унікальну можливість будувати систему цінностей учнів на основі об'єктивних законів природи та людської відповідальності. Коли ми вивчаємо екологічні проблеми, то говоримо не просто про забруднення – ми формуємо відповідальність за збереження навколишнього середовища [3], яке є національним скарбом. Закон збереження маси чи енергії стає не лише фізичною аксіомою, а й філософським підґрунтям для розуміння необхідності раціонального природокористування в Україні.

Через тему «Вода, її властивості та значення» ми переходимо до обговорення водних ресурсів нашої країни, важливості їхньої чистоти та ощадливого використання. Таким чином, наукове знання перетворюється на ціннісну установку: дбайливе ставлення до природи є виявом патріотизму. Це виходить за рамки стандартних уроків і перетворює навчання на формування активної громадянської позиції.

Зміст природничих дисциплін дає змогу не лише пояснювати явища природи, а й виховувати відповідальне ставлення до неї. Під час вивчення хімічних і фізичних процесів учні усвідомлюють взаємозв'язок людини й довкілля, важливість збереження природних ресурсів України, формують елементи екологічної свідомості.

Використання прикладів з української науки

Для формування національної ідентичності критично важливим є усвідомлення учнями вагомості внеску українців у світову науку й технології [6]. Це надає відчуття гордості та зміцнює віру у власний потенціал. На уроках фізики ми обов'язково згадуємо про такі видатні постаті:

- Івана Пулюя, зокрема його роботи з катодними променями, які передували відкриттю рентгенівських;
- Сергія Корольова – засновника практичної космонавтики;
- Юрія Кондратюка (Олександра Шаргея) – автора «траси Кондратюка», за якою американці згодом висадилися на Місяць.

На уроках хімії варто наголошувати на розробках Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України, досягненнях у створенні нових матеріалів чи фармакологічних препаратів. Ми переходимо від абстрактних формул до конкретних імен, доводячи, що Україна була і є потужним науковим центром. Це не просто доповнення до уроку, а потужний мотиваційний чинник для майбутніх дослідників.

Щодо уроків природничого циклу: доцільно знайомити учнів із досягненнями українських учених – Лева Писаржевського, Бориса Патона, Ольги Бровдій, Наталії Чагової. Біографії цих науковців свідчать, що українці зробили вагомий внесок у світову науку. Такі приклади формують у школярів гордість за національну приналежність і мотивацію до саморозвитку.

Інтеграція патріотичного та дослідницького компонентів

Національно-патріотичне виховання не має бути відокремленим «додатком» чи лекційним матеріалом. Воно ефективно лише тоді, коли інтегроване в практичну, дослідницьку діяльність.

Саме тому активно застосовую проектний метод, де патріотичний компонент є частиною наукового завдання:

- проєкт «Географія моєї області» (учні досліджують хімічний склад місцевої води чи ґрунту (аналіз на вміст заліза, жорсткості) та порівнюють отримані дані з державними стандартами, формуючи усвідомлення цінності й потреби захисту місцевих ресурсів);
- лабораторні роботи «Енергоощадність у ліцеї» (фізичні вимірювання (температури, освітленості, розрахунок тепловтрат) стають основою для розробки реальних пропозицій з енергоефективності, що виховує відповідальне ставлення до національних енергоресурсів).

Такий підхід розвиває критичне мислення та доводить, що любов до Батьківщини – це не лише слова, а й конкретні дії, підкріплені науковими знаннями, що в сучасній освіті ефективними є проєктні та дослідницькі технології. Учні із зацікавленням виконують завдання, що пов'язують природничі явища з життям рідного краю: дослідження якості води, ґрунту, повітря, створення мінілабораторій, участь у всеукраїнських екологічних акціях. Через такі практичні дії вони навчаються піклуватися про довкілля, усвідомлюють відповідальність за майбутнє України.

Етнокультурний аспект у природничій освіті

Етнокультурний компонент дозволяє органічно поєднати наукові знання з народною мудрістю та традиціями [1]. Це особливо цікаво в інтегрованому курсі «Пізнаємо природу».

Ми можемо досліджувати:

- народні методи прогнозування погоди з точки зору фізики атмосфери та кліматології;
- традиційне природокористування (наприклад, властивості українських лікарських рослин – ботаніка та хімія природних сполук; традиційні

способи фарбування тканин природними барвниками – органічна хімія);

- символізм природи у фольклорі (наприклад, чому верба та калина є національними символами, розглядаючи їхні біологічні та екологічні особливості).

Такий синтез свідчить, що глибоке розуміння природи завжди було органічною частиною української культури та є основою нашої самобутності. Це допомагає учням відчутти нерозривний зв'язок між наукою, історією та своїм народом.

Національна ідентичність формується також через звернення до народних традицій і природоцентричних уявлень українців. У курсі «Пізнаємо природу» можна використовувати народні прикмети, прислів'я, звичаї, пов'язані з природними явищами, сезонними змінами, сільськогосподарськими роботами. Таке поєднання наукового й культурного підходів створює глибокий виховний ефект.

За результатами проведеного аналізу можна стверджувати, що інтеграція засобів природничих наук (хімії, фізики, природознавства) у процес формування національної ідентичності учнів є необхідним і високоефективним педагогічним підходом [5]. Це не просто данина вимогам часу, а системна робота, яка дозволяє перетворити абстрактні наукові знання на особистісно значущі ціннісні орієнтири.

- *Природничі знання – основа свідомого патріотизму.* Вивчення законів природи та екологічних реалій України формує в учнів відповідальність за збереження національних ресурсів і довкілля. Об'єктивні наукові факти стають підґрунтям для формування активної громадянської позиції та раціонального ставлення до власної землі.
- *Герої науки як національні орієнтири* – систематичне включення прикладів із досягнень українських учених (Пулюй, Корольов, Кондратюк) у зміст уроків фізики та хімії є потужним інструментом для виховання національної гордості. Це демонструє учням, що українці мають вагомий внесок у світову науку, підвищуючи їхню віру у власний потенціал.
- *Ефективність інтеграції* – найбільший виховний ефект досягається через дослідницьку та проектну діяльність, де патріотичний компонент органічно інтегрований у наукове завдання. Проекти, спрямовані на вивчення місцевих ресурсів чи енергоефективності, перетворюють теоретичні знання на практичну дію, що є суттю справжнього патріотизму.
- *Культурна спорідненість* – залучення етнокультурного аспекту (народна мудрість, традиційне природокористування) підкреслює нерозривний зв'язок між наукою, історією та культурою українського народу, сприяючи глибшому усвідомленню своєї самобутності.

Висновок. Природнича освіта, збагачена національно-патріотичним змістом, перетворюється на важливий чинник становлення свідомого, відповідального та науково освіченого громадянина України. Формування національної ідентичності учнів засобами природничих наук – це цілеспрямований процес, що поєднує навчання, виховання та розвиток особистості. Природничі предмети сприяють формуванню не лише пізнавальної активності, а й моральних цінностей, екологічної культури, любові до рідної землі. Учитель стає провідником між

наукою та національною свідомістю, допомагаючи учням зрозуміти, що пізнання світу починається з любові до своєї Батьківщини.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
2. Кузь В. Г. Національне виховання в Україні: методологія, зміст і технологія. *Педагогіка і психологія*. 1994. № 1. С. 98–105.
3. Ляшенко О. І., Хоменко В. О. Інтеграція природничих знань як засіб формування світогляду школярів. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2018. Вип. 45. С. 60–67.
4. Національно-патріотичне виховання в закладах освіти: Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nacionalno-patriotichne-vihovuvannya> (дата звернення: 16.10.2025).
5. Савчук О. М. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках хімії як чинник національно-патріотичного виховання. *Хімія. Біологія*. 2021. № 3. С. 15–19.
6. Степаненко Л. С. Українські вчені та їхній внесок у розвиток фізики. *Фізика в школах України*. 2019. № 12 (364). С. 2–8.
7. Фіцула М. М. Педагогіка. Київ: Академвидав, 2007. 560 с.

Від карти до свідомості: роль медіаосвіти на уроках географії у протистоянні гібридній агресії

*Мельчукова Анна,
учитель географії комунального закладу
«Харківський ліцей № 56 Харківської міської ради»
anna2412mv@gmail.com*

Сучасний світ характеризується не лише стрімким технологічним прогресом, а й безпрецедентним рівнем інформаційної агресії та гібридної війни. В умовах, коли національна ідентичність і цілісність держави стають мішенню для зовнішніх маніпуляцій та пропаганди, освіта має набути нових пріоритетів.

Формування медіаосвіти та інформаційної компетентності молоді виходить за рамки простої цифрової грамотності, перетворюючись на ключові елементи національної безпеки та фундамент для розвитку стійкої національної свідомості, що є одним із ціннісних орієнтирів НУШ.

Традиційно ці навички асоціюються з предметами гуманітарного циклу, проте ми стверджуємо, що предмет географія має унікальний і часто недооцінений потенціал для їхнього формування, утілюючи принцип міжпредметної інтеграції НУШ.

Шкільний курс географії оперує такими фундаментальними категоріями, як простір, кордони, ресурси, демографія та геополітика, які є основними об'єктами сучасної інформаційної війни. Використання географічних знань для верифікації інформації перетворює навчання на діяльність, що відповідає компетентнісному підходу НУШ. Саме на уроках географії учні можуть застосовувати навички медіаграмотності за допомогою таких вправ:

Приклад 1: Аналіз «Географічних Фейків»

Тема. Географічне положення України. Складові географічного положення.

Завдання: проаналізуйте, як різні джерела (особливо пропагандистські) відображають карти спірних територій (наприклад, Крим, Донбас). Учні та учениці порівнюють цю інформацію з офіційними картами ООН https://dppa.un.org/sites/default/files/un_spm_map_2025.pdf або Географічного товариства.

Рис.1. Територія України на карті ООН на 2025 рік

Навичка: критичне сприйняття візуальної інформації та геополітичної пропаганди.

Приклад 2: Ресурсні Маніпуляції

Тема. Корисні копалини. Паливні корисні копалини.

Завдання: Проаналізуйте новини про нібито «вичерпання критичних ресурсів» або «катастрофічну залежність» країни від певного ресурсу (газ, нафта, вода). Учні та учениці мають перевірити ці дані, використовуючи офіційні статистичні бази даних (наприклад, дані Світового банку або геологічні звіти [Державна служба геології та надр України](#)).

Назва ділянки	Корисна копалина	Вид користування надрами	Місце розташування	Площа ділянки	Статус
Вербинська ділянка з Вербинським рудопромом	Руди молібдену	ГВ, у т.ч. ДПР, андробування	Житомирська обл.	2,81 га	Ініційована
Гуляйпільське родовище	Залізні руди, підземні технічні води, кварцит.	ГВ, у т.ч. ДПР	Закарпатська обл.	1956 га	

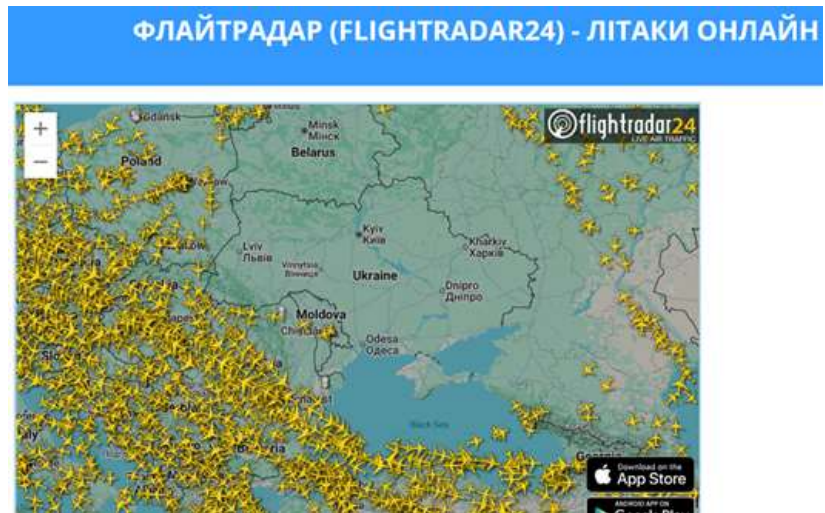
Рис.2. Скриншот таблиці корисних копалин

Навичка: перевірка кількісних даних і протистояння маніпуляціям статистикою.

Приклад 3: GPS-Детектив і Фейкові Локації

Тема. Картографія та використання ГІС.

Завдання: На офіційному сайті туристичної агенції з'явилася пропозиція відпочинку на Балі, виліт відбувається з Києва. Учні та учениці за допомогою застосунку Flightradar24 підтверджують чи спростовують інформацію, адже Україна закрила свій повітряний простір для цивільних перевезень 24 лютого 2022 року через повномасштабне військове вторгнення рф.

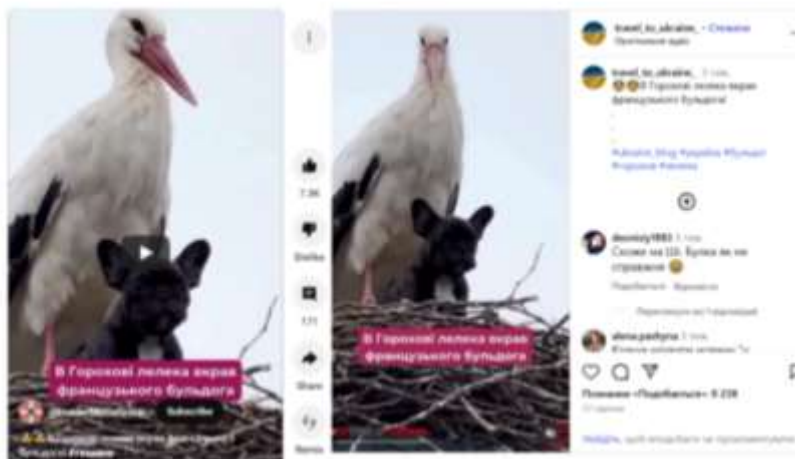
Рис.3. Україна на карті Flightradar24

Навичка: використання цифрових географічних інструментів для фактчекінгу.

Географічна наука дозволяє не лише розвивати навички медіаграмотності, а й формувати цифрову стійкість, оскільки більшість маніпуляцій пов'язана з простором, кордонами, ресурсами та етнографією:

Вправа 1: Аналіз Заголовків-Клікбейтів («Headline Hacking»)

Мета: навчити розпізнавати емоційну маніпуляцію в заголовках.

Рис.4. Заголовок статті «Лелека викрала собаку»

Техніка: учитель/вчителька пропонують 5-7 заголовків, діти мають переформулювати ці заголовки в нейтральному, інформативному стилі, прибрати емоційні слова та знаки оклику.

Приклад у 8 класі: Тема: Різноманітність тваринного світу України. Особливості поширення.

Результат: учні та учениці розуміють, що за гучним заголовком часто ховається маніпулятивна інформація.

Вправа 2: Виявлення пропагандистських штампів

Мета: розпізнавати повторювані пропагандистські кліше та терміни.

Техніка: учні та учениці складають «Словник мови ворожнечі» (наприклад, «жиди», «цигани», «бандерівець», «нацист», «хахли» тощо) і пояснюють, для чого пропаганда використовує такі слова (для дегуманізації або навішування ярликів).

Приклад у 10 класі: Тема. Населення Європи

Результат: формується почуття толерантності та бажання протидіяти мові ворожнечі.

Висновок. Успішна освіта в умовах сьогодення вимагає перетворення уроку географії з джерела знань про світ на інструмент його критичного пізнання та захисту. Лише через формування практичних навичок фактчекінгу та цифрової гігієни можна виховати компетентного громадянина, здатного захистити інформаційний та територіальний суверенітет України.

Список використаних джерел

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: https://mon.gov.ua/static_objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 21.12.2017 р. № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
3. Войтенко В. В. Медіаграмотність як ключовий елемент критичного мислення в умовах інформаційної війни. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціальні комунікації*. 2021. Вип. 21. С. 45–51.
4. Горошко Т. В. Інформаційна компетентність учнів: теоретичний аспект та практична реалізація. *Педагогіка і психологія*. 2019. № 1. С. 89–96.
5. Дзюба С. В. Геополітичний контекст інформаційної безпеки України. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2022. Вип. 1. С. 15–25.
6. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
7. Король О. О. Міжпредметна інтеграція в системі НУШ: можливості та виклики. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2020. № 4. С. 18–25.
8. Савченко Л. О. Формування цифрової стійкості молоді: досвід української освіти. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2023. № 2. С. 110–116.
9. Шліхта Н. В. Методичні підходи до реалізації медіаосвіти у викладанні географічних дисциплін. *Проблеми сучасної педагогіки*. 2021. Т. 3. С. 75–82.

Національно-патріотичне виховання на уроках географії засобами інтеграції STEM-освіти

Парфілова Аліна,
учитель географії Шевченківського ліцею
Шевченківської селищної ради
Куп'янського району Харківської області
parfilova@ukr.net

Сучасні підходи до формування національно-патріотичних почуттів на уроках географії та в позакласний час вимагають від учителя пошуку нових форм, які забезпечать повною мірою взаємозв'язок між теорією та практикою, допоможуть учням/ученицям скласти власний план дій у нестандартних ситуаціях, оскільки в Україні відбувається становлення нової системи освіти, орієнтованої на вихід у світовий простір.

Великі можливості щодо прищеплення молодому поколінню почуття любові до рідної землі, уміння досягати поставленої мет за умови активних форм навчальної діяльності учнів має STEM-освіта.

STEM-освіта сьогодні є трендом, на який покладаються величезні надії: популяризація інженерно-технологічних професій серед молоді та підвищення поінформованості про можливості зробити кар'єру в інженерно-технічній сфері. Так, природничо-математичні науки можуть бути дуже цікавими, головне – правильно їх подати школярам.

На думку вчених Г. В. Онопченко, О. В. Онопченко, Н. І. Поліхун, К. Г. Постової, І. А. Сліпухіної, у ході STEM-діяльності в учнів формуються вміння визначати актуальні проблеми сьогодення та виокремлювати, формулювати й аналізувати, висувати гіпотези щодо розв'язання вибраної проблеми. STEM-освіта визначає мету й завдання дослідження, план діяльності, пріоритетні цілі, допомагає здійснювати пошук і аналіз інформації, підбирає ефективні методи дослідження та використовує цифрові технології.

STEM – це поєднання природничих наук (S – science), технологій (T – technology), інженерії (E – engineering) та математики (M – mathematics) [6].

У більшості країн світу STEM є пріоритетним напрямом в освіті. І це не дивно, оскільки кожен із компонентів STEM сприяє інтеграційним процесам в освіті та національно-патріотичному вихованню. Наука дає учням глибоке розуміння навколишнього світу, природи рідного краю, закономірностей його розвитку. Технології готують молодь до роботи у сфері високотехнологічних професій. Інженерія дозволяє удосконалювати навички вирішення проблем і застосовувати знання в нових проєктах. Математика дає змогу аналізувати інформацію, приймати усвідомлені рішення, географія – пізнати закони природи. Сучасні методи географічних досліджень допомагають швидше та точніше вивчити процеси, які відбуваються на нашій планеті. Інтегративність у STEM-освіті пов'язує ці дисципліни в єдину систему.

Базою для STEM-освіти є наукові методи: математичний (статистичний) аналіз цифрових даних, прогнозування, географічне моделювання, заміна справжнього об'єкта подібною до нього моделлю, моделі природних процесів,

інженерний дизайн та інноваційне мислення. STEM-освіта поєднує точні науки з креативним підходом і сприяє всебічному розвитку особистості [5].

STEM-освіта є невіддільною частиною Концепції Нової української школи, оскільки націлена не лише на здобуття знань, а й на формування компетентностей. Природничо-математична освіта (STEM-освіта) повинна стати одним із пріоритетів розвитку сфери освіти, складовою частиною державної політики з підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки та розвитку людського капіталу, одним з основних факторів інноваційної діяльності у сфері освіти, що відповідає запитам економіки та потребам суспільства.

Відомі три основних політичних підходи до сприяння розвитку наукоємних і високотехнологічних галузей, спрямованих на заохочення дітей та молоді до проведення досліджень і оволодіння науково-технічними, інженерними професіями:

- розроблення ефективних і привабливих методів упровадження навчальних програм із навчальними методиками природничо-математичної освіти (STEM-освіти);
- удосконалення підготовки педагогічних працівників і забезпечення їх професійного розвитку та стимулювання;
- стимулювання здобувачів освіти до вибору науково-технічної діяльності, що передбачає здійснення заходів, які дають змогу розв'язати проблеми соціального сприйняття науки та науково-технічних, інженерних професій, а також професійної орієнтації.

Серед компетенцій НУШ, що перетинаються з цілями STEM, називають такі: розвиток логічного та математичного мислення, розуміння природи та технологій із позиції точних наук, освіченість в інформаційно-комунікаційних технологіях, уміння їх використовувати, здатність креативно мислити та проявляти творчі здібності.

Основні завдання природничо-математичної STEM-освіти:

- формування навичок розв'язання складних (комплексних) практичних проблем, критичного мислення, креативних якостей та когнітивної гнучкості, організаційних і комунікаційних здібностей, уміння оцінювати проблеми та приймати рішення, готовності до свідомого вибору й оволодіння майбутньою професією, фінансової грамотності, цілісного наукового світогляду, ціннісних орієнтирів, загальнокультурної, технологічної, комунікативної та соціальної компетентностей, математичної та природничої грамотності;
- всебічний розвиток особистості шляхом виявлення її нахилів і здібностей; оволодіння засобами пізнавальної та практичної діяльності;
- виховання особистості, яка прагне до здобуття освіти впродовж життя, формування вмінь практичного і творчого застосування здобутих знань [3].

Завдяки STEM-освіті на уроках географії відбувається ефективно засвоєння учнями навчального матеріалу; вони краще розуміють явища та процеси, освітній процес стає для них цікавим, тому зростає мотивація вчитися. Діти проявляють оригінальність мислення, навчаються формулювати дослідницьке питання та комплексно шукати рішення. Після закінчення старшої школи такі випускники мають широкі можливості у здобутті престижної вищої технічної

освіти в найкращих вишах країни та за кордоном, а в майбутньому знайти високооплачувану роботу в будь-якій країні світу [4]. Використовуючи STEM-підхід, учитель наочно передає знання та навички, спонукає учнів до самостійності, використовує неординарні підходи в навчанні, відходить від стандартних систем оцінювання за відтворені знання, натомість – сприяє креативності. Інструменти STEM дозволяють урізноманітнювати освітній процес і унаочнювати кожен урок, робити знання більш доступними для розуміння, запам'ятовування. **Мета STEM-учителя – не тільки продемонструвати та максимально просто пояснити зв'язки між процесами, а сприяти самостійності в навчанні.** Цим цілям якнайкраще відповідають досліди та проекти.

Упровадити методи STEM-освіти в освітній процес неважко, потрібна лише мотивація вчителя, творчий підхід до пояснення навчального матеріалу та вміння продемонструвати учням зв'язки між предметами у вивченні конкретних процесів.

До основних переваг STEM-освіти належать:

- демонстрація учням застосування науково-педагогічних знань
- у реальному житті;
- проектна діяльність;
- інтегрований підхід до навчання природничих дисциплін;
- інтеграція STEM-освіти в національно-патріотичне виховання;
- підготовка до сприйняття технологічних інновацій;
- постановка в центр уроку проблеми чи практичного завдання;
- застосування отриманих знань у реальному житті;
- впевненість у власних можливостях;
- робота в команді;
- розвиток критичного мислення;
- підвищення інтересу до природничих дисциплін;
- прямий шлях від навчання до кар'єри;
- підготовка до життя в інноваційному суспільстві.

Отже, головна ціль STEM-освіти – виховати учня, здатного самостійно опанувати великі масиви інформації, уміти користуватися новими технологіями та творчо підходити до пошуку рішень. На цьому шляху вчитель може використовувати перевірені форми роботи, а може – покреативити та придумати власні. У впровадженні методів STEM-освіти в освітній процес необхідно стежити за реакцією учнів і здійснювати зворотний зв'язок, щоб навчання було цікавим і плідним [2]. **Результатом організації STEM-навчання є сформовані у здобувачів освіти такі STEM-компетентності:** уміння поставити проблему; сформулювати дослідницьке завдання й визначити шляхи його вирішення; застосовувати знання в різних ситуаціях, розуміти можливість інших точок зору щодо розв'язання проблем; уміння оригінально розв'язати проблему; уміння застосовувати навички мислення високого рівня [1].

Сучасний урок географії – це впровадження методу графічно-знакових навчальних моделей, використання технології продуктивного навчання, яка передбачає здійснення навчання учнів на практиці. Практичні завдання відповідають повністю або частково вимогам навчання в стилі STEM. Завдяки вправам, мініпроектам, спостереженням відбувається поступовий розвиток дослідницьких навичок учнів і учениць, які дають змогу дітям стати дослідниками, дізнатися нове й діяти, спостерігати, моделювати, експериментувати, застосовуючи

математичні розрахунки, створюючи певну модель природних, суспільних чи економічних явищ.

Так, учні 6 класу обов'язково позначають температуру повітря, щоби зробити висновок про її залежність від висоти Сонця над горизонтом. Під час вивчення теми «Способи зображення Землі» вимірюють довжину кола екватора на глобусі за допомогою нитки та лінійки. На уроці з теми «Літосфера» за допомогою пластикової пляшки, щебеню, глини, піску, подрібненої крейди, ґрунту, кам'яної солі створюють модель залягання гірських порід у земній корі, вивчають водопроникні та водотривкі гірські породи.

Щоби зрозуміти й запам'ятати внутрішню будову планети (внутрішнє та зовнішнє ядра, мантія, земна кора) створюють її модель із пластиліну, паперу та знаходять і демонструють природні об'єкти (яблуко, яйце, персик, абрикоса або слива), що розкривають особливості внутрішньої будови Землі.

Учні й учениці охоче відтворюють модель вулкана. Беремо порожню пляшку, пластилін, соду, оцет і барвник. Перед початком досліду виготовляємо макет вулкана. Усередину насипаємо соду з барвником, додаємо оцет і спостерігаємо виверження. Оцет вступає в реакцію із содою, що створює хімічне явище: виділяється вуглекислий газ і піна, які демонструють виверження вулкана.

Під час вивчення теми «Атмосфера» створюємо модель будови атмосфери за допомогою паперової аплікації. На папір блакитного або синього кольору наклеюємо відповідно до висоти розміщення «тропосфера», «стратосфера», «мезосфера», «термосфера», «екзосфера», позначаємо хмари (малюнки, аплікації, вата), у стратосфері – кольорова нитка як озоновий шар, у термосфері створюємо аплікацію полярного сяйва.

Графіки будуємо за допомогою прямокутної системи координат (роза вітрів, графіки зміни температури).

Вивчаючи тему «Гідросфера», учні за допомогою пластиліну створюють моделі річкової долини, річкових порогів і водоспаду. Додаючи воду, діти спостерігають, як під час паводку чи повені піднімається рівень води в річці, як рухається вода на порогах або падіння води у водоспаді.

У темі «Біосфера» для визначення впливу складу ґрунту, зволоження та температури на проростання рослин, займаємося пророщуванням городньої культури (на вибір учнів – огірки, цибуля) у стаканчиках із ґрунтом, піском, глиною, щебнем і ґрунтом, до якого додали кам'яну сіль.

Під час вивчення теми «Природні комплекси» виконується практична робота (на місцевості) «Опис природного комплексу» (парк, ставок, яр, один із яких обирається для вивчення). Учні визначають географічне положення, використовуючи карту або план місцевості, форму рельєфу, гірські породи, орієнтовну глибину залягання ґрунтових вод (за глибиною місцевих колодязів), ґрунт, тип рослинності та її видовий склад, види тварин. Також досліджують вплив людей на стан даної екосистеми внаслідок її використання, виявляють екологічні проблеми та пропонують варіанти їх розв'язання.

У 7 класі під час вивчення географії материків учні й учениці створюють макети материків, використовуючи картон, на який наклеюють контурну карту власне материка на товстій картонній основі. Так легко показати висоту материка над океаном. На контурній карті створюють пластилінові гори, вулкани, річки. Пустелі моделюємо за допомогою клею, який наносимо на певну територію та посипаємо піском. Робимо аплікацію у вигляді дерев, щоби показати лісові природні

зони й типових представників тваринного світу для кожної з них. Створюємо лепбук «Природні зони материків». Під час вивчення природних зон можна спрогнозувати зміну їх меж при підвищенні температури на 8°C, визначити зміни флори, фауни, затрат населення на будівництво житла та на його опалення.

У 8 класі практикуємо дослідження «Ландшафти своєї місцевості, їх освоєння та використання», у ході проведення якого учні знайомляться з різноманітністю ландшафтів свого населеного пункту. Вони роблять світлини різних територій, знімають відео, охоплюючи таким чином природні, природно-антропогенні та антропогенні ландшафти, дають оцінку освоєння та зазначають напрями використання ландшафтів. У висновку обов'язково наголошують, які ландшафти потребують охорони й обґрунтовують свій вибір. Результати оформляють у формі презентацій, буклетів, лепбуків.

Найкращі проекти, створені учнями за останні роки: «Річка Баба – головна артерія Шевченківщини», «Кашинський яр – перлина Шевченківського краю», «Геологічні стежини Шевченківщини». Ці проекти є важливими для розвитку учнів, бо відбуваються в нерозривному зв'язку та повній гармонії з природою рідного краю. Тому теми дослідження природи, навколишнього середовища викликають у дітей емоції та бажання якнайбільше дізнатися про таємниці природи Шевченківщини, які оточують їх із перших хвилин життя. **Саме тему природи рідного краю учні обирають для дослідження, пізнання, вивчення, бо саме завдяки землі життя триває.** Тому для них важливо дізнатися все про особливості природних умов Шевченківщини на основі власних спостережень і ознайомитися з географічними об'єктами рідного краю. Така робота спонукає молодь до раціонального природокористування.

Особливий інтерес в учнів і учениць викликають завдання, що вимагають практичного застосування знань із різних предметів: географії, математики, креслення. Побудова схем, таблиць, діаграм, складні математичні обчислення – це завжди цікава й водночас захоплива робота, яка розвиває просторове мислення, творчий підхід до розв'язання проблеми.

Вивчаючи головну водну артерію Шевченківщини – річку Бабу, учні визначили падіння річки (різниця між витоком і гирлом), похил річки (відношення падіння до довжини).

Падіння та похил річки Баба за формулою: $I = h / l$

де l – довжина річки, h_1 – виток, h_2 – гирло $h = h_1 - h_2$

Падіння річки Баба $h = 52$ м

Похил річки Баба $I = 52 \text{ м} / 13,5 \text{ км} = 3,9 \text{ м} / \text{км}$

Усі дослідження навчальної програми з географії для учнів 6-8 класів містять складову STEM, оскільки передбачають використання математичних знань і вмінь, умінь працювати з різними комп'ютерними програмами, на різних онлайн-платформах або сервісах, а також розвивати краєзнавчу роботу та більше дізнаватися про рідний край.

Висновок. Можемо впевнено стверджувати, що STEM-освіта – це один із найсучасніших напрямів освітнього процесу XXI століття, оскільки передбачає інтегрований підхід, вдале поєднання креативності та технічних знань. STEM-освіта покликана формувати у здобувачів освіти економічну культуру, підприємницькі здібності, економічне й раціональне мислення, критичну самооцінку, національну свідомість. Вона готує до професійного самовизначення та життя в інноваційному суспільстві. **Завдання вчителя:** через практичні навички

зуміти перетворити знання в ідеї, зробити ці ідеї осмисленими, усвідомленими, глибоко продуманими. Адже саме цьому поколінню належить відбудувати міцну, економічно сильну, незалежну Україну.

Список використаних джерел:

1. Балик Н. Р., Шмигер Г. П. Підходи та особливості сучасної STEM-освіти. *Фізико-математична освіта*. 2017. Вип. 2 (12). С. 26–30.
2. Збірник матеріалів «STEM-школа – 2022». Уклад.: С. Л. Горбенко, Н. І. Гущина, Л.Г.Булавська, І. П. Василяшко, О. В. Коршунова. К. : Видавничий дім «Освіта», 2022. 215 с. URL: http://yakistosviti.com.ua/userfiles/image/2022_Zbirnyk_STEM-school.pdf.
3. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>
4. Лист ІМЗО від 15.08.2022 № 22.1/10-1080 «Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти в закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2022/2023 навчальному році». URL: <https://imzo.gov.ua/2022/08/15/lyst-imzo-vid-15-08-2022-22-1-10-1080-metodychni-rekomendatsii-shchodo-rozvytku-stem-osvity-v-zakladakh-zahal-noi-seredn-oi-ta-pozashkil-noi-osvity-u-2022-2023-navchal-nomu-rotsi/>
5. Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: методичні рекомендації. Авт. кол.: Н. І. Поліхун, К. Г. Постова, І. А. Сліпучіна, Г. В. Онопченко, О. В. Онопченко. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. 80 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286032301.pdf>
6. Ярусевич О. Що таке STEM-освіта та як впровадити її в навчальний процес? URL: <https://buki.com.ua/news/stem-osvita/#4>

Медіаосвіта та цифрові технології як складові розвитку національної ідентичності здобувачів освіти на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво»: практичний досвід

Жукова Ірина,
учитель музичного мистецтва,
учитель-методист Комунального закладу
«Нововодолазький академічний ліцей “СТАРТ-ІТ”»
Харківської обласної ради
ira.zhukova.6800@ukr.net

У статті розглянуто практичний досвід розвитку національної ідентичності учнів на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво», з'ясовано сутність понять «національна ідентичність» і «медіаосвіта». Наголошено, що інтеграція медіаосвіти, цифрових технологій і творчих вправ у процес викладання мистецтва є ефективним шляхом формування національної самосвідомості школярів. Акцентовано увагу на ролі вчителя як медіапровідника, який відкриває здобувачам освіти можливості інформаційного простору та сприяє їх зануренню в багатства української культури.

Сучасна українська освіта переживає період глибоких змін, коли особливої ваги набуває формування в учнів почуття національної гідності, патріотизму, любові до Батьківщини. Події останніх років засвідчили, що без глибоко усвідомленої національної ідентичності неможливо зберегти єдність суспільства,

захистити незалежність і культурну самобутність держави. Саме тому розвиток національної ідентичності сьогодні розглядається не як окремий напрям виховання, а як наскрізна мета всієї освітньої системи.

У нормативних документах України – Законі «Про освіту», Концепції «Нова українська школа», Державному стандарті базової середньої освіти, Стратегії національно-патріотичного виховання дітей і молоді в Україні на 2020 – 2025 рр – визначено, що школа має забезпечувати формування в учнів національної свідомості, духовності, шанобливого ставлення до української мови, культури, традицій, державних символів. Освітній процес покликаний виховувати громадянина, який усвідомлює себе частиною українського народу та відчуває особисту відповідальність за його майбутнє [6].

Національна ідентичність – це усвідомлення людиною своєї належності до певної нації, відчуття духовної єдності з її культурою, мовою, історією, традиціями та цінностями. Вона проявляється в гордості за свій народ, у повазі до його символів і спадщини, у прагненні берегти й розвивати національну культуру.

Проблему формування національної ідентичності досліджували українські вчені І. Бех, Л. Масол, О. Пометун, В. Сухомлинський, які підкреслювали значення виховання через культурні цінності та мистецьку діяльність. І. Бех наголошує, що національна ідентичність є духовним стрижнем особистості [1], а Л. Масол розглядає мистецтво як засіб гармонійного розвитку внутрішнього світу дитини [5].

Процес формування національної ідентичності відбувається поступово, упродовж усього життя людини, починаючи від сім'ї. Вагомими чинниками цього процесу є освіта та виховання. Якщо розглядати цей процес у контексті освітньої безперервності, то ланцюжок становлення ідентичності охоплює сім'ю, дитячий садок, школу, професійно-технічну та вищу освіту. Саме ці ланки формують фундамент, на якому розвивається самосвідомість і національна гідність кожного українця.

Стрімкий розвиток інформаційного простору та цифрових технологій створює нові виклики й можливості для освіти. Сучасні здобувачі освіти потребують не лише знань про традиції, звичаї, культуру, а й можливості активно виражати власне ставлення до неї через створення презентацій, відеопроєктів, колажів і цифрових анімацій.

Питання впровадження медіаосвіти в освітній процес досліджували Кріс Келнер і Шеррі Шер, які підкреслювали важливість поєднання медіаосвіти, творчої діяльності та цифрових технологій для розвитку свідомого ставлення учнів до культурних явищ.

В «Українському педагогічному словнику» медіаосвіта визначається як напрям у педагогіці, представники якого досліджують закономірності масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно тощо) для навчання школярів.

Кріс Кельнер і Шеррі Шер виділяють такі ключові етапи медіаосвіти:

- визначення рівня розвитку та сприйняття медіакультурних творів
- у конкретної аудиторії;
- оволодіння школярами креативними вміннями на матеріалі медіа;
- формування повноцінного сприйняття медіатекстів;
- розвиток умінь аналізу медіаповідомлень [4].

Багато дослідників наголошують, що шкільна медіаосвіта є ключовим інструментом розвитку медійної грамотності. Її неможливо уявити без цифрових технологій, адже саме вони створюють сучасне освітнє середовище, яке стимулює

розвиток критичного мислення, творчості та інформаційної культури учнів. Інтерактивні дошки, онлайн-платформи для створення презентацій, віртуальні музеї, додатки для редагування фото й відео, сервіси для створення колажів, кроссенсів і анімацій роблять навчальний процес динамічним, захопливим і практично орієнтованим.

Розвиток національної ідентичності передбачає інтеграцію знань із різних галузей – мистецтва, історії, літератури, мови та медіаосвіти. Саме інтегрований курс «Мистецтво» дає змогу через художні образи, музику, живопис і цифрові проекти формувати емоційно-ціннісне ставлення до української культури.

Метою мистецької освітньої галузі в 5–9 класах є цілісний розвиток особистості учнів у процесі освоєння мистецьких надбань людства, усвідомлення національної ідентичності в умовах міжкультурної взаємодії, формування компетентностей для художньо-творчого самовираження, розкриття креативного потенціалу та залучення до культурних процесів України.

У цьому контексті вчитель мистецтва є медіапровідником культурних смислів і цінностей, який спрямовує учнів у світ цифрових медіа, допомагає критично оцінювати інформацію та усвідомлювати значення національних традицій і спадщини. Завдяки інтеграції медіаосвіти й цифрових технологій школярі розвивають творчі, аналітичні та комунікативні компетентності, а також здатність відповідально взаємодіяти з інформаційним простором сучасності.

Уроки мистецтва є провідною формою ознайомлення учнів із українською культурою. Вони створюють простір для емоційного пізнання, творчого самовираження та усвідомлення власної належності до українського народу. Для ефективного розвитку національної ідентичності важливо вибирати теми, що відображають українське мистецтво, звичаї та духовні цінності. **Завдання педагога** – створити виховну мету уроку з акцентом на формування національної ідентичності та дібрати методи, вправи й засоби для її реалізації. Виконуючи творчі завдання та медіапроекти, школярі розвивають патріотичні почуття, естетичний смак, уміння розуміти й цінувати культурні явища, що є невід’ємною складовою формування їхньої національної самосвідомості.

Практичне застосування цих підходів відображено в таблиці «Методичне забезпечення етапів уроку мистецтва, спрямованого на формування національної ідентичності» (табл. 1), яка містить добірку вправ для організаційного моменту уроку та основної частини – сприймання, осмислення нових знань і практичної діяльності.

Таблиця 1

**Методичне забезпечення етапів уроку мистецтва,
спрямованого на формування національної ідентичності**

№ з/п	Мета	Вправа/завдання	Онлайн-інструменти
Організаційний момент: музичне привітання, емоційне налаштування			
1.	Пробуджувати почуття єдності та належності до української культури	«Музичне привітання» – привітатися короткими уривками українських пісень або ритмічними фразами	Virtual piano YouTube, Zoom

2.	Сприяти усвідомленню символічних образів України	«Кольори мого настрою» – вибрати колір (синій або жовтий), пояснити його значення, пов'язане з українськими символами	Canva (слайд із кольорами); Worldwall (вікторина-настрій), Mentimeter (опитування)
3.	Формувати ціннісне ставлення до української мови. Активізувати мовно-емоційні асоціації, розвивати патріотичні почуття	«Слово, що гріє серце» – назвати українське слово, яке викликає тепло чи гордість	Mentimeter або WordArt , (створення «хмари слів»)
4.	Пробуджувати емоційний зв'язок із природою, музикою та традиціями, почуття гордості за національну спадщину	«Звуки рідної землі» – прослухати короткі аудіо української музики (пісня, природа, дзвони), створити уявні образи	YouTube, Zoom, Google-диск
5.	Формувати повагу та зацікавленість українською музичною культурою через емоційне сприйняття	«Емодзі-барометр» - обрати емодзі, відповідно настрою, пояснити асоціації з музичним твором про Україну, обговорити	iEmoji.com
Основна частина уроку: сприймання, осмислення нових знань, практична діяльність			
1.	Поглиблювати розуміння значення українських символів	«Символи України» – розподілити зображення українських символів (прапор, гімн, калина, рушник...) на державні і народні. Дібрати пісню про Україну, де згадується один із символів, пояснити зміст	YouTube, Zoom, Lino
2.	Розширювати знання про видатних українських митців, сприяти усвідомленню ролі митця у збереженні національної культури	Мистецький калейдоскоп «Обличчя українського мистецтва». Обрати одного українського митця (співака, композитора, художника), дослідити його творчість, створити презентацію або постер.	Canva, Padlet, Lino , Power Point
		Телепередача «Видатні постаті України»- знайти інформацію про видатну особу України: ім'я, прізвище та головні досягнення. На онлайн-платформі VidnozAI дібрати аватарку, яка буде озвучувати інформацію. Підготувати коротку відео- чи аудіопрезентацію (до 1 хвилини), де аватарка «веде телепередачу» про обрану постать	Google, Vidnoz AI
3.	Збагачувати знання про українську пісенну спадщину, вчити аналізувати зміст і настрої пісні	«Пісня як душа народу» - прослухати уривок народної або сучасної патріотичної пісні, визначити її настрої, тему, ідею; порівняти з іншими музичними творами	YouTube, Zoom, Google-диск

4.	Поглиблювати асоціативне мислення, сприяти усвідомленню національної ідентичності	«Впізнай пісню» – розпізнати пісню про Україну за емодзі, обговорити її зміст	Zoom, Lino , iEmoji.com . Virtual piano
5.	Розвивати музичні та цифрові навички, сприяти відчуттю емоційного зв'язку з національною культурою	«Зіграємо мелодію» – за картками-схемами нот у вигляді літер (sprurrra...) наспівати мелодію зазначеної української народної пісні, виконати її на віртуальному піаніно. Прослухати в запису, обговорити зміст	Suno
6.	Виховувати любов до української пісенної культури	«Пісня моєї землі» – створити власну пісню на заданий текст, проаналізувати	YouTube, Suno
7.	Сприяти усвідомленню цінності української мови через створення креативного медіависловлювання	«Мем українською» – прослухати пісню про мову, проаналізувати. Створити мем про українську мову, поділитися ним на спільній дошці	Meme-arsenal , Canva , Lino
8.	Розвивати почуття гордості за культурні надбання України	«Скарби української культури» – дібрати зображення архітектурних пам'яток, музеїв, театрів, витворів народного мистецтва. Створити колаж, розмістити на дошці Lino, презентувати	ME-QR , Google, Lino
9.	Формувати національну свідомість і гордість за українську культуру. Розвивати медіаграмотність і цифрові навички.	«QR-код української культури» – відсканувати один із запропонованих QR-кодів, які ведуть до записів українських пісень. Прослухати пісню, дібрати ілюстрацію, розмістити на дошці Lino, з'ясувати зміст пісні, обговорити	Google, Zoom, Lino
10.	Виховувати почуття патріотизму, глибокої поваги до захисників України	Прослухати пісню про війну – у чаті написати три почуття, які викликала пісня, пояснити, чому саме	Чат
11.	Поглиблювати інтерес до народного мистецтва та культурної спадщини України	Віртуальна екскурсія до Музею Івана Гончара – перейти на сайт музею. Зайти в розділ «Колекції музею»: вибрати одну з категорій (народний одяг, музичні інструменти, вишивка...); - розглянути експонати; - вибрати один, який найбільше вразив, прочитати про нього опис; - прикріпити зображення на спільну дошку, презентувати.	https://honchar.org.ua Lino

Узагальнюючи, можемо зробити висновки. Розвиток національної ідентичності є важливою умовою становлення особистості, здатної мислити,

творити й діяти в інтересах своєї країни, бути носієм українських культурних цінностей у сучасному світі. Інтеграція медіаосвіти й цифрових технологій у навчальний процес на уроках курсу «Мистецтво» дозволяє ефективно формувати національну ідентичність учнів. Використання сучасних онлайн-інструментів, таких як Zoom, Google Диск, Canva, Worldwall, Lino, Vidnoz AI, Meme-arsenal, Virtual Piano та iEmoji.com, забезпечує активну участь здобувачів освіти у творчій діяльності, поглиблює емоційне та ціннісне сприйняття української культури, сприяє розвитку медіаграмотності та цифрових компетентностей.

Практичний досвід показує, що творчі вправи дають змогу не лише розвивати креативний потенціал учнів, а й формувати в них усвідомлення себе як частини української культурної спільноти. Учитель мистецтва в цьому процесі є медіапровідником, який допомагає критично аналізувати інформацію, відкривати красу українського мистецтва й усвідомлювати цінність національної спадщини. Поєднання медіаосвітніх технологій із традиційними методами навчання мистецтва створює умови для виховання гармонійно розвиненої, творчої та патріотично свідомої особистості, здатної аналітично мислити, зберігати й примножувати духовно-культурні та національні цінності.

Список літератури:

1. Бех І. П. Педагогіка національного виховання: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Освіта, 2005. 320 с
2. Закон України «Про освіту». Київ, 2017. 112 с.
3. Концепція «Нова українська школа». Київ, 2016. 48 с.
4. Кельнер К., Шер Ш. Медіаосвіта у школі : навчальний посібник. Львів: Видавництво Старого Лева, 2007. 184 с.
5. Масол Л. Мистецтво як засіб розвитку особистості : навчальний посібник. Львів : ЛНУ, 2010. 256 с.
6. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей і молоді в Україні на 2020–2025 рр. Київ, 2020. 36 с.
7. Цифрова компетентність сучасного вчителя Нової української школи: збірник тез доповідей всеукр. наук.-практ. семінару, м. Київ, 28 лютого 2018. За заг. ред. О. Е. Коневщинської, О. В. Овчарук. К.: Інститут інформаційних технологій України, 2018. 61с.

Етнодизайн як засіб збереження національної ідентичності на уроках технологій

Лакеєва Інна,
*учитель-методист закладу загальної середньої освіти
Комунального закладу «Богодухівський ліцей № 3»
Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської області,
lakeeva.in@gmail.com*

Проблемою сьогодення залишається якісне поєднання сучасного мультикультурного світу й національної свідомості. Багатство будь-якої держави будується на ставленні кожного народу до своєї історії, культури, мистецтва, мови. Особливої гостроти проблема збереження культурної спадщини набуває в умовах війни. Воєнні дії становлять загрозу надбанням української матеріальної та духовної цілісності країни. Так, збереження культурного спадку є ключовим

питанням щодо підтримки національної ідентичності та історичної пам'яті, адже саме цей спадок забезпечує зв'язок поколінь. У цьому контексті важливе значення має патріотизм кожного громадянина. Саме він і формує національну свідомість людини, основними складниками якої є сприйняття оточення, усвідомлення національно-етнічної приналежності, ставлення до історії та культури, представників інших націй, самосвідомість.

Національна ідентичність – «ототожнення себе з національною спільнотою на основі стійкого емоційного зв'язку, що виникає внаслідок сформованої системи уявлень про традиції, культуру, мову, політику, а також прийняття групових норм і цінностей» [2]. На території України проживають представники різних національностей та народностей, що потребує підвищеної уваги до збереження національної ідентичності особистості.

Одним із ефективних шляхів плекання самосвідомості у приналежності до нації є залучення учнів до вивчення та творчого переосмислення культурної спадщини через навчання, зокрема під час уроків технологій. Тематика уроків природно пов'язана з народними промислами, декоративно-ужитковим мистецтвом, національним одягом, символікою. **Як результат** – стає можливим формування активної громадянської позиції, патріотизму, почуття власної гідності, поваги до української культури та її місця у світовому культурному просторі.

Уроки технологічної освітньої галузі мають унікальний потенціал для реалізації цього завдання, адже **поєднують практичну діяльність, творчість, культурну самоідентифікацію та національно-культурний зміст.** Через виготовлення об'єктів проектування, а саме виробів у різниках декоративно-ужиткового мистецтва, формується не лише технологічна компетентність, а й національна ідентичність – відчуття гордості за своє походження, любов до української культури.

На уроках технологій національна ідентичність посилюється органічно, оскільки дитина не лише отримує інформацію, але й відтворює її у творчому досвіді. Провідними формами роботи на заняттях є проєктна діяльність, використання українських символів й орнаментів в оздобленні, ознайомлення з історією та різноманітним українського мистецтва, проведення мінідосліджень, міжпредметної інтеграції тощо. Так, **одним із найбільш вдалих рішень для збереження національної ідентичності сучасної молоді вважаємо етнодизайн.** Як культурно-освітній феномен він стає сенсом пробудження генетичної пам'яті, відродження української народної традиції з осучасненням світосприйняття. Проблему формування та збереження етнодизайну в українській національній культурі досліджують вітчизняні науковці, зокрема Є. Антонович, О. Вітківська, А. Киянова, В. Костюкова, О. Кудря, Н. Орлова, Л. Оршанський, Л. Романенко, Ю. Руденко, В. Тименко, С. Чирчик та інші.

Етнодизайн, за В. Прусаком, «трансформація елементів національної культури, таких, як форми, орнаменти, колористика і традиційні техніки декоративно-ужиткового мистецтва, у сучасні промислові вироби» [4, с. 355; 1, с. 92]. Завдяки цьому забезпечується збереження культурної спадщини та формування національної ідентичності, упроваджується інноваційний підхід до творчості. Такий підхід дає можливість створювати оригінальні вироби, що гармонійно поєднують історичні традиції з актуальними потребами сучасності.

Нам імponує думка Л. Романенко: «у суть етнодизайну закладена інформація, що закріплює знання про всесвіт і закони природи, а також про відносини між

людьми, опредмечує колективний досвід, що переходить від покоління до покоління відповідно до мови, звичаїв та традицій» [5, с. 155]. Тому варто говорити й про позачасову єдність в культурно-етнічному просторі, що, зі свого боку, надає змогу трансформувати давній традиційний символізм, кольори, звичаї в новому форматі світосприйняття сьогодення.

Погоджуємося з Л. Оршанським, що «етнодизайн у змісті технологічної освіти може стати тією складовою, що гарантуватиме культурний розвиток особистості і забезпечуватиме загальну естетизацію і гуманізацію суспільства» [3]. Етнодизайн, як складник мистецтва, загалом впливає на емоційно-чуттєву сферу особистості. Тому впевнено можна говорити про те, що на уроках технологій пробуджується відчуття прекрасного, формується художньо-естетичний смак, розвивається креативність і з'являється власний стиль інтерпретування творів мистецтва, бажання творити та вдосконалюватись. Водночас здобувачі освіти є носіями національної культури та моральності етносу, віддзеркаленням менталітету свого народу.

З плином часу декоративно-ужиткові твори стають динамічними носіями людських думок, життєвого досвіду, пам'яті. Вони сприяють підтримці духовних цінностей, інтересу до мистецтва, історичних пам'яток, традицій та обрядів і стимулюють розвиток національної культури, зміцнення зв'язку поколінь. **Етнодизайн як засіб збереження національної ідентичності** дає здобувачам освіти уявлення про стилі різних регіонів країни, їхні особливості символізму, унікальність.

Етнодизайн – це сучасне переосмислення традиційного декоративно-ужиткового мистецтва та культурних мотивів у предметах матеріальної культури, побуту, в одязі, інтер'єрі, що поєднує різні види мистецтва. Переконані, що завдяки зверненню до етнодизайну на уроках технологій поглиблюються розуміння національних традицій, культурних кодів, художнього й патріотичного осмислення, поєднання сучасних технологій із дизайном. Окрім того, вивчення національних традицій та етнічної специфіки української культури може позитивно вплинути на розвиток творчих здібностей молоді.

Здобувачі освіти можуть аналізувати реальний стан етнодизайну у своєму оточенні. Залучення етнокультурних символів у створенні рекламних продуктів, емблем, логотипів, проєктів, декору, графіті, кіномистецтва, сувенірної продукції, стилів одягу тощо є відображенням різних напрямів дизайну загалом.

Етнодизайн як засіб збереження національної ідентичності на уроках технологій передбачає реалізацію інновацій.

Інноваційність сучасного уроку технологій полягає в синтезі національної спадщини з новітніми методами навчання. Це й використання цифрових технологій (відео-, аудіосупровід, QR-кодів, онлайн-генератори, 3D, цифрові платформи та застосунки, віртуальні дошки тощо), створення етногалерей та виставок робіт здобувачів освіти, застосування STEAM-підходу та інше. Однією з провідних форм роботи на заняттях технологій залишається проєктна та дослідницька діяльність.

Під час роботи над проєктами з елементами етнодизайну можна застосувати різноманітну тематику щодо виготовлення виробів вишивки, традиційних прикрас, іграшок, оберегів, одягу, предметів інтер'єру, посуду, страв національної кухні: «Український орнамент у сучасному дизайні», «Вишита сорочка – код нації», «Традиційна прикраса в сучасному образі» тощо. Це уможливить розширити

уявлення дітей про національні особливості орнаментів, кольорів і символів, їх значення, історію виникнення, походження.

Значну роль відіграє у формуванні національної ідентичності інтеграція технологічної, історичної та мистецької освітніх галузей. Саме через сприйняття народних пісень, фольклору проявляється емоційно-чуттєве ставлення дитини, яке переноситься на об'єкт проєктування. Водночас це впливає на оздоблення, кольорову гаму, композиційний сюжет, орнаментальні рішення.

Оскільки сучасні діти потребують оновлених підходів до викладання, саме інтерактивні форми навчання зацікавлюють, мотивують до вивчення історії становлення та розвитку етносу, підтримують розуміння власної приналежності до культури нації. Так відбувається й формування та збереження національної ідентичності здобувачів освіти. **Інтерактивними формами роботи в етнодизайні на уроках технологій можуть бути майстер-класи** («Мое українське намисто», «Лялька-мотанка – оберіг мого роду»), **дослідницькі мініпроєкти** («Прикраси моєї бабусі», «Весільний одяг моїх пращурів», «Від столу до столу»), **ярмарки та виставки** («Етностиль у тренді», «Скарби родинної скрині», «Український орнамент – код нації»), **конкурси, створення онлайн-галерей, портфоліо творчих робіт.**

Через створення виробів із душею, через дотик до традицій учні відкривають для себе український світ, у якому гармонійно поєднуються минуле і сучасність. Зауважимо, що діти можуть створювати продукцію для свого закладу освіти (емблеми, декор шкільного приміщення, класних кімнат, мурали, предмети оформлення освітнього простору тощо). Це формує відчуття спільної творчої справи та причетності до розвитку закладу. Так наголошується на відродженні та підтримці національної ідентичності всіх учасників освітнього процесу.

Упровадження етнодизайну в освітній процес допомагає закладу освіти стати майстернею національної культури, де кожен виріб – це частинка історії, а учні – творці власної духовної спадщини. Окрім того, з посиленням уваги до формування та збереження національної ідентичності здобувачів освіти засобами етнодизайну підвищується престижність самого закладу. Це сприяє формуванню його позитивного іміджу в громаді, залученню партнерів, підтримці з боку місцевих органів влади та культурних інституцій.

Заклад освіти стає осередком культурно-освітнього життя, центром відродження та популяризації традицій, місцем, де шанують минуле й водночас сміливо інтегрують його в сучасність. Це забезпечує сталість культурної спадщини та створює умови для передачі національних цінностей від покоління до покоління. **Учителі технологій сприяють вихованню гордості за рідну культуру, формуванню цінностей, розвитку творчого потенціалу, згуртованості, основ національно-патріотичного виховання.**

Висновок. Отже, за результатами досвіду можемо стверджувати, що етнодизайн є середовищем формування національної культури, у якому завдяки якісному й ефективному поєднанню традицій та сучасності в освіті можливе успішне розв'язання проблеми формування творчої, усебічно розвиненої особистості з високим рівнем національної самосвідомості.

Перелік використаних джерел

1. Вітковська О., Киянова А. Етностиль як елемент утвердження української національної ідентичності в гуртковій роботі закладу позашкільного освіти. *Вересень* : наук.-метод. інформ.-

освіт. журнал. 2024. Т.3. № 102. С. 89–101. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.3.2024.08> (дата звернення: 27.10.2025).

2. Національна ідентичність. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-71062> (дата звернення: 28.10.2025).

3. Оршанський Л. Етнодизайн як інноваційний художньо-естетичний компонент технологічної освіти. *Молодь і ринок*. 2011. № 1. С. 38–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2011_1_10 (дата звернення: 27.10.2025).

4. Прусак В. Сучасна дизайнерська освіта : досвід, проблеми. *Діалог культур : Україна у світовому контексті. Художня освіта* : зб. наук. пр. Львів, 2000. Вип. 5. С. 354–364.

5. Романенко Л. Феномен етнодизайну в національній свідомості українця. *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції* : зб. наук. праць. Кн. 2. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. С. 154–156.

Інтеграція STEM-освіти в процес національно-патріотичного виховання учнів і учениць

Мельник Наталія,
директор Люботинської ЗОШ I-III ступенів № 3
Люботинської міської ради Харківської області;
Ревенко Ольга,
заступник директора з навчально-виховної роботи;
Сотнікова Євгенія,
заступник директора з навчально-виховної роботи

Сучасна українська освіта стоїть перед складним, але надзвичайно важливим завданням – виховання покоління, здатного не лише сприймати світ через призму науки й технологій, а й усвідомлювати свою національну ідентичність, духовні цінності, історичну пам'ять, саме тому інтеграція STEM-освіти в процес національно-патріотичного виховання є важливою складовою модернізації освітнього простору України [1].

STEM-освіта (Science, Technology, Engineering, Mathematics) формує в школярства практичні навички, критичне мислення, вміння працювати в команді та вирішувати реальні проблеми [5]. Поєднання цих принципів із патріотичними ідеями допомагає не лише виховати компетентного громадянина, а й сформувати глибоке відчуття відповідальності за розвиток своєї держави.

Інтеграція STEM-освіти у виховний процес може відбуватися засобами проєктної технології, дослідницької діяльності, участі в конкурсах, екологічних і технічних ініціативах. Наприклад, у межах Всеукраїнського проєкту «STEM-Україна» школярі та школярки створюють власні технічні проєкти для вирішення локальних проблем громад: від моделювання енергоощадних систем до розробки екологічних фільтрів для очищення води [2]. **Такі ініціативи виховують у дітей почуття соціальної відповідальності та причетності до покращення умов життя громади.** Минулого року учні 6 класу взяли участь у конкурсі EPSON для українських шкіл «Втілення цілей сталого розвитку на рівні школярів», у якому запропонували способи економії електроенергії, створили макет міста з демонстраціями своїх ідей. Щороку учні й учениці школи стають активними

учасниками проєктів, організованих у межах акції «Щаслива лапа», яка виховує дбайливе ставлення до тварин, допомагає розвинути відповідальність за власні рішення. Учні / учениці 4 класу цього року реалізували новий проєкт «Щаслива дитина», головною ідеєю якого є розкриття творчих здібностей кожного та кожної, розвиток уміння брати на себе відповідальність, пишатися своїми успіхами, уміння презентувати себе.

Не менш цікавим є **проєкт «ЕкоШкола»**, де здобувачі освіти спільно з учителями досліджують стан довкілля, проводять вимірювання рівня забруднення повітря, створюють моделі сортування відходів і висаджують рослини на території школи [4]. Такий проєкт є не лише практичним навчанням, а й **допомагає дітям глибше зрозуміти, що любов до Батьківщини починається з дбайливого ставлення до її природи**. Водночас учні та учениці **розвивають навички наукового аналізу, спостереження, обробки даних, що є базовими компонентами STEM-освіти**. Результати проєктів діти презентують на різноманітних всеукраїнських, обласних конкурсах і форумах: МАН-юніор ерудит, МАН-юніор дослідник, «Дотик природи», «Природа-наш дім» тощо.

Узагальнюючи шкільну практику, можна навести **приклад інтегрованих проєктів**: створення макета «Енергозберігаючого українського міста», розробка «Розумної теплиці для потреб шкільної їдальні», проведення STEM-тижня під гаслом «Наука і патріотизм», під час якого учні та учениці представляють власні винаходи, присвячені українським видатним постатям – представникам науки чи техніки. **Такі проєкти поєднують пізнавальну, творчу й виховну діяльність, сприяють розвитку національної свідомості через практику [1; 5].**

Важливим аспектом інтеграції STEM-освіти в процес національно-патріотичного виховання є **залучення дітей до Всеукраїнських заходів**, таких як фестиваль «Наука – це вона» або «STEM-діти України» [3]. Ці ініціативи популяризують досягнення українських науковців, показують приклади ролі жінок у науці, що формує гендерну рівність і повагу до внесок кожного та кожної громадянина/громадянки в розвитку держави. Здобувачі освіти бачать, що наука – це не абстракція, а живий процес творення майбутнього України.

Інтеграція STEM-освіти у виховний простір школи сприяє формуванню патріотичної культури вчителя. Педагоги стають наставниками, які надихають, підтримують ініціативу, показують приклад активної громадянської позиції [1]. Під час проведення уроків, позакласних занять, дослідницьких робіт учні та учениці вчать бачити зв'язок між науковим пізнанням і реальним життям громади, розуміють, що кожен і кожна може зробити потужний внесок у розбудову України працею, розумом і творчістю.

Особливу роль у розвитку STEM-підходів у національно-патріотичному вихованні відіграє міжпредметна інтеграція. Коли вчителі природничих дисциплін, історії, української мови та мистецтва об'єднують свої зусилля, діти сприймають навчання як єдине ціле [1]. Наприклад, під час тижня української мови вони можуть створювати **відеопроекти «Мова як код нації»**, використовуючи технічні навички зі створення мультимедійних матеріалів, або **моделювати 3D-карти історичних подій за допомогою комп'ютерних програм**. Така синергія наук і творчості допомагає школярам і школяркам не лише опанувати знання, а й відчувати гордість за українську культуру, мову, науку.

Не можна оминати й **роль цифрових технологій у патріотичному вихованні**. Використання платформ Canva, Tinkercad, Scratch чи Arduino дає змогу

створювати інтерактивні плакати, постери, моделі, освітні ігри, присвячені українській історії або культурі [4]. Такі завдання розвивають медіаграмотність і творчість, водночас поглиблюють знання про свою Батьківщину. Учні / учениці можуть створювати інтерактивні стенди про видатних українських науковців, віртуальні тури місцями бойової слави або демонстраційні моделі енергоефективних будівель у межах шкільних STEM-хакатонів.

Поступове розширення STEM-напряму в школі дає змогу зробити освітній процес гнучким, сучасним і спрямованим на формування активної громадянської позиції. На основі досліджень, конструювання, програмування чи презентації здобувачі освіти навчаються мислити як творці – відповідальні, ініціативні, здатні не лише засвоювати знання, а й використовувати їх для реальних змін у суспільстві.

Таким чином, STEM-освіта є не лише технологічним напрямом навчання, а й потужним засобом виховання громадянина-патріота, який мислить критично, діє інноваційно й відчуває відповідальність за долю своєї країни. Поєднання науки, творчості та любові до Батьківщини – це шлях до формування нації мислячих, моральних і сильних особистостей.

Висновок. Наш досвід роботи свідчить, що інтеграція STEM-освіти в національно-патріотичне виховання сприяє створенню цілісного освітнього простору, де знання стають дієвими, а навчання – змістовним і суспільно значущим. Такі підходи формують компетентну, свідому, технологічно грамотну молодь, яка готова до викликів сучасності та прагне розвивати Україну.

Список використаних джерел

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. МОН України, 2022.
2. Сайт проекту «STEM-Україна». URL: <https://stem-ukraine.org/>
3. Матеріали Всеукраїнського фестивалю «Наука – це вона».
4. Освітній портал «Нова українська школа». URL: <https://nus.org.ua/>
5. Методичні рекомендації МОН України щодо впровадження STEM-освіти (2023).

Гейміфікація в освітньому процесі як засіб розвитку ціннісної та культурної ідентичності

Цимбал Богдан,
*професор кафедри підвищення кваліфікації та спеціалізованої підготовки
у сфері цивільного захисту навчально-наукового інституту інженерної та
спеціалізованої підготовки, доктор наук з державного управління, доцент, Національний
університет цивільного захисту України,
учитель навчального предмета «Захист України»
Комунального закладу «Харківський ліцей № 13 Харківської міської ради»
tsembalbogdan@ukr.net*

Вступ. Сучасні трансформації українського суспільства, викликані війною, глобальними інформаційними змінами та потребою у зміцненні національної ідентичності, зумовлюють необхідність оновлення освітніх підходів. Молодь потребує не лише якісної освіти, а й розвитку внутрішньої стійкості, громадянської

зрілості та здатності орієнтуватися в умовах загроз і швидких змін. Важливою частиною цього процесу є формування ціннісної та культурної ідентичності, яка забезпечує відповідальне ставлення до державності, національних традицій та суспільних норм [1, с. 2]. Однак традиційні методи викладання вже не задовольняють вимог цифрового покоління, що потребує інтерактивності, динаміки та емоційного залучення.

У таких умовах гейміфікація постає як ефективний педагогічний інструмент, який поєднує освітній зміст з емоційно значущими формами діяльності. Вона дозволяє створити навчальне середовище, де знання переживаються, а не лише запам'ятовуються, а цінності стають частиною особистого досвіду. Саме тому дослідження гейміфікації в контексті формування ідентичності є актуальним і має важливе практичне значення.

1. Теоретичні засади гейміфікації в освіті. Гейміфікація, як педагогічна технологія, передбачає використання механік, властивих ігровому середовищу – рівнів, нагород, змагальності, сюжетних місій, рольових сценаріїв – у процесі навчання. Наукові підходи визначають гейміфікацію як спосіб підвищення внутрішньої мотивації та активності учнів через створення умов, у яких навчання відбувається у формі діяльності, що має для них природний інтерес [3]. Вона не підмінює собою гру як розвагу, а трансформує ігрові механізми так, щоб вони підсилювали освітній процес і сприяли кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Гейміфікація активізує когнітивні процеси – увагу, пам'ять, мислення, концентрацію, планування – завдяки постійному залученню учня до вирішення завдань, що мають зрозумілу структуру та негайний зворотний зв'язок. Особливо важливою є здатність гейміфікації забезпечувати добровільну участь: учень навчається не через зовнішній примус, а через природне прагнення досягти кращого результату, пройти рівень або виконати місію. Це створює передумови для сталого інтересу до предмета та розвитку відповідальності за власне навчання.

Формування ідентичності потребує не лише передачі знань, а й створення ситуацій особистісного переживання. Гейміфіковані навчальні ситуації є оптимальним інструментом для цього, оскільки дозволяють учням програвати моделі поведінки, пов'язані з моральними виборами, громадянською позицією, соціальною відповідальністю та взаємодопомогою. Емоційне занурення в сюжет сприяє глибшому осмисленню цінностей, їх персональному прийняттю та довготривалому запам'ятовуванню.

У таких умовах національна, культурна та громадянська ідентичність формуються природним шляхом. В ігрових сценаріях учні стикаються з питаннями, що торкаються безпеки, державності, історичної пам'яті, захисту прав людини, поведінки під час надзвичайних ситуацій. Завдяки цьому навчання перетворюється на діяльність, що має прямий зв'язок із реальним життям, а знання набувають практичного сенсу. Гейміфікація формує також відчуття спільності – учні працюють у командах, приймають колективні рішення, підтримують одне одного, що розвиває навички соціальної взаємодії та належності до спільноти.

Цифрові гейміфіковані платформи є ефективним засобом формування медіаграмотності та критичного мислення, які сьогодні є ключовими компетентностями інформаційної безпеки. Інтерактивні завдання, симуляції та рольові кейси дозволяють моделювати ситуації впливу інформаційних маніпуляцій, поширення фейків і спроб дезінформації. Учні вчаться розпізнавати їх, аналізувати джерела й аргументувати власні позиції.

Таким чином, цифрові засоби гейміфікації не лише підтримують інтерес до навчання, а й готують молодь до реальних викликів інформаційного середовища, зміцнюючи їхню здатність до самостійного та відповідального прийняття рішень.

2. Гейміфікація під час вивчення предмета «Захист України».

Реформування навчальної програми «Захист України» у 2023–2025 роках стало одним із найбільш системних кроків держави в напрямі модернізації оборонної підготовки молоді. Необхідність оновлення змісту зумовлена сучасними безпековими реаліями, трансформацією характеру воєнних загроз і стрімким розвитком технологій, що вимагають від молодого покоління нових компетентностей. Перехід до практико-орієнтованої моделі навчання сприяв переосмисленню підходів до викладання предмета: теоретичний компонент перестає домінувати, натомість акцент зміщується на відпрацювання дій, здатність орієнтуватись у стресових ситуаціях, ухвалювати зважені рішення та взаємодіяти в команді [4].

Важливим елементом реформування стало створення та розвиток спеціалізованих тренінгових центрів і навчальних класів, оснащених сучасними технічними засобами: тактичними симуляторами, мультимедійними проєкційними комплексами, тренажерами для відпрацювання домедичної допомоги, манекенами для моделювання критичних станів, VR-модулями, а також цифровими платформами для інтерактивного навчання. Така інфраструктура забезпечує багатоканальну взаємодію учня з навчальним матеріалом і створює середовище, яке відповідає міжнародним стандартам військової та цивільної підготовки. У цих умовах гейміфікація перестає бути допоміжним інструментом і перетворюється на один із ключових методів забезпечення високого рівня залученості та формування практичних навичок.

Показовим прикладом інноваційного підходу стали гейміфіковані навчальні матеріали, розроблені платформою Unicorn School у тісній співпраці з фахівцями Сил оборони України [5]. Унікальність цього рішення полягає в глибокому поєднанні педагогічної логіки з реальними потребами оборонної сфери. Освітній контент побудований за принципом сюжетних місій та сценаріїв, що відтворюють ситуації тактичних дій, реагування на загрози, роботу в групі, протидію інформаційним атакам, дії під обстрілами, а також базові та поглиблені протоколи домедичної допомоги (M.A.R.C.H., CABCADE тощо).

Важливо, що ці матеріали опираються на концепцію «навчання через моделювання», яка дає змогу учням занурюватись у симульоване середовище з чітко визначеними ризиками, наслідками й алгоритмами дій. Учень у такому середовищі не є пасивним спостерігачем; він має ухвалювати рішення, аналізувати умови, оцінювати загрози та нести відповідальність за результат місії. Такий формат підсилює розвиток критичного мислення, здатності діяти під тиском і застосовувати знання в реалістичних ситуаціях.

Ефективність гейміфікованих рішень підтверджується статистичними даними розробників: інтерактивні місії та симуляції збільшують рівень залученості учнів у середньому на 67%, а також покращують глибину засвоєння матеріалу порівняно з традиційними методами навчання. Високий рівень участі пояснюється природним механізмом гейміфікації: учні прагнуть пройти складніші рівні, виконати місію, отримати досягнення чи вищий рейтинг. У педагогічному вимірі це трансформується у сталу внутрішню мотивацію, яка підтримує освітній процес і сприяє кращому формуванню компетентностей.

Водночас такі гейміфіковані інструменти виконують важливу виховну функцію. Під час проходження місій школяр стикається з необхідністю робити вибір у складних моральних ситуаціях, діяти за принципами взаємодопомоги, відповідальності, дисциплінованості, шанування людської гідності та захисту своїх товаришів. Це формує ціннісні орієнтири, які є базовими для громадянської та національної ідентичності. Також такі платформи сприяють розвитку психологічної стійкості: учні звикають до стресових умов моделювання, вчать контролювати емоції, діяти раціонально та швидко відновлювати здатність до прийняття рішень.

Гейміфікація в межах курсу «Захист України» виконує ще одну важливу функцію – усвідомлення учнями власної ролі в системі національної безпеки. Підлітки розуміють, що їхні дії мають значення, а поведінка в умовах надзвичайних ситуацій може впливати на безпеку оточення. Це сприяє формуванню активної, відповідальної громадянської позиції, що є стратегічною потребою українського суспільства в умовах воєнних загроз.

Таким чином, гейміфікація в курсі «Захист України» є не лише інновацією, а й важливим елементом національної освітньої політики. Вона забезпечує підготовку молоді в умовах, максимально наближених до сучасних викликів, підсилює ефективність навчання та сприяє формуванню психологічно стійкої, патріотичної та відповідальної молоді, здатної діяти в інтересах держави.

Платформа CITADELE є одним із найсучасніших рішень у сфері симулятивної підготовки, створених для навчання основ стрілецької справи, тактичної поведінки та реагування в потенційно небезпечних ситуаціях. Вона базується на використанні лазерних макетів зброї, високоточних сенсорів, інтерактивних сценаріїв і комплексної системи відеопроєкції, що дозволяє відтворювати реалістичні умови без жодного ризику для здобувачів освіти [6]. На відміну від традиційних тренувань, CITADELE не вимагає використання бойових набоїв або перебування на спеціальних стрільбищах, що робить її доступною для шкіл, ліцеїв, академій та навчальних центрів.

Важливим педагогічним аспектом платформи є можливість створення широкого спектра реалістичних сценаріїв, які охоплюють як базові навички поведінки зі зброєю, так і складні тактичні ситуації, пов'язані з прийняттям рішень у стресових умовах. Учні можуть опрацьовувати різні формати поведінки – від базових маніпуляцій зі зброєю до командної роботи, укриття, перемішень, тактичної комунікації та швидкої оцінки оперативної обстановки. Сценарії розроблено так, щоб максимально наблизити учнів до реальних умов сучасного бою, не створюючи небезпеки для здоров'я, що робить CITADELE ефективним засобом формування поведінкових моделей, необхідних для реагування у кризових ситуаціях.

Технологічною перевагою CITADELE є її аналітичний модуль, який здійснює збір даних про точність, швидкість і послідовність дій учня. Система надає детальний зворотний зв'язок, що дозволяє аналізувати помилки та відстежувати прогрес кожного здобувача освіти. Таке поєднання симулятивного досвіду й автоматизованої аналітики сприяє усвідомленому формуванню навичок, розвитку відповідальності та зростанню мотивації до навчання. Учні отримують можливість самостійно бачити власні результати, порівнювати їх із попередніми показниками та працювати над поступовим удосконаленням.

CITADELE також відіграє важливу роль у формуванні психологічної стійкості, оскільки моделює умови, які потребують концентрації, швидкої реакції та вміння діяти під тиском. При цьому середовище залишається повністю контрольованим і безпечним, що дозволяє поступово адаптувати учня до умов, наближених до бойових. Такий підхід сприяє розвитку емоційної витривалості, стресостійкості та впевненості у власних діях, що є особливо важливим для формування компетентного та підготовленого громадянина.

Платформа підтримує як індивідуальне, так і групове навчання. Командні сценарії дозволяють відпрацьовувати моделі колективної взаємодії, розподіл ролей, координацію та злагодженість дій. Це сприяє не тільки розвитку навичок тактичної взаємодії, а й формуванню важливих соціальних компетентностей – довіри, дисципліни, відповідальності та взаємоповаги. Командна робота в симулятивному середовищі підтримує розвиток відчуття належності до спільноти й формує готовність діяти у складі колективу в реальних умовах.

Окремої уваги заслуговує питання безпеки. CITADELE забезпечує повністю безпечне середовище, де учні можуть вивчати принципи поведінки зі зброєю без ризику неправильного поведінки з бойовими засобами. Це дозволяє педагогам зосередитися на методичному супроводі, а учням – на практичному засвоєнні навичок. Система також формує культуру безпечного поведінки зі зброєю, що є важливою частиною громадянської свідомості.

Таким чином, платформа CITADELE є не просто технічним засобом, а комплексним педагогічним інструментом, який поєднує симулятивне навчання, аналіз дій, формування стійкості, розвиток командної взаємодії та виховання відповідального ставлення до безпеки. **Її інтеграція в курс «Захист України» відкриває можливості для сучасної, практично орієнтованої підготовки здобувачів освіти**, сприяє формуванню компетентностей, необхідних молоді в умовах сучасних викликів і загроз, і зміцнює базу ціннісно орієнтованого виховання.

Електронний мультимедійний комплекс «Країна мрій» є одним із найбільш ефективних сучасних дидактичних інструментів для курсу «Захист України» [7]. Він поєднує відеолекції, інтерактивні моделі, візуальні інструкції, адаптивні симуляції та систему тестування, побудовану на принципах гейміфікації. Завдяки цьому учні отримують можливість не лише вивчати матеріал, а й проживати його через послідовні місії, сценарії та рольові завдання.

Одним із найбільш технологічно розвинених дидактичних продуктів, створених в Україні для сучасної школи, є електронний мультимедійний комплекс «Країна мрій» [7]. Він розроблений відповідно до оновленої модельної програми предмета «Захист України» та слугує інтегрованим навчальним середовищем, що поєднує гейміфікацію, цифрову симуляцію, мультимедійне пояснення та адаптивну систему перевірки знань. На відміну від традиційних підручників або відеоматеріалів, **«Країна мрій» є динамічною платформою, яка формує в учнів цілісний досвід взаємодії з навчальним змістом – досвід, що має емоційний, інтелектуальний та ціннісний рівні.**

В основі використання «Країни мрій» лежить підхід, згідно з яким навчальний процес стає послідовністю сюжетних завдань, моделювання реальних життєвих ситуацій та інтерактивних місій. Завдяки цьому учні не просто сприймають інформацію, а відтворюють її в штучно створених, але наближених до реальності умовах. Візуальні моделі, тематичні відеофрагменти, інтерактивні карти, покрокові

інструкції та симуляційні блоки забезпечують глибше занурення у зміст, порівняно з традиційними методами викладання. Учень є активним суб'єктом навчання, який приймає рішення, оцінює ризики, прогнозує наслідки та отримує зворотний зв'язок, що робить освітній процес структурованим і зрозумілим.

Особливо важливим є те, що «Країна мрій» забезпечує формування ціннісної та культурної ідентичності через включення національного контексту в навчальні сценарії. У матеріалах комплексно інтегровані українознавчі елементи, історичні паралелі, приклади з діяльності Сил оборони, моделі поведінки громадянина в умовах кризових ситуацій. Структура контенту побудована так, щоб кожне завдання не лише відтворювало навчальну тему, а й посилювало розуміння власної належності до українського суспільства, ролі особистості в системі національної безпеки та важливості дотримання громадянських норм і цінностей. Через ігрову взаємодію учні проживають мікроситуації морального вибору, відповідальності, взаємодопомоги та дисципліни, що має безпосередній вплив на процес становлення особистісної ідентичності.

У контексті інформаційної безпеки «Країна мрій» виконує важливу функцію розвитку медіаграмотності та критичного мислення. У низці тем учням пропонуються завдання, що вимагають аналізу інформаційних повідомлень, розпізнавання типових маніпуляцій, визначення ознак фейкових матеріалів і оцінювання загроз, пов'язаних з інформаційними впливами. Через інтерактивні навчальні сценарії школярі вчаться відрізняти факти від оцінок, перевіряти достовірність джерел і приймати зважені рішення. Таким чином, комплекс виконує роль інструменту формування інформаційної стійкості – критично важливої компетентності в умовах гібридної війни, яку веде проти України держава-агресор.

Педагогічний потенціал «Країни мрій» посилюється завдяки його здатності адаптувати рівень складності до індивідуальних можливостей учня. Система гейміфікації – бали, досягнення, рівні, нагороди, відкриття додаткових матеріалів – забезпечує внутрішню мотивацію до навчання. Учні можуть відстежувати власний прогрес, аналізувати помилки, отримувати миттєвий зворотний зв'язок і вдосконалювати навички в безпечному середовищі, де навчальна поразка не веде до оцінкових ризиків, а є частиною природного процесу навчання. Це знижує тривожність, формує позитивне ставлення до предмета й забезпечує стійку навчальну активність.

Використання мультимедійного комплексу також сприяє розвитку ключових компетентностей Нової української школи – уміння вчитися впродовж життя, критичне та системне мислення, ініціативність, цифрова грамотність, комунікація та взаємодія в команді. Сюжетна структура завдань стимулює логічне мислення, уміння зіставляти інформацію, шукати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки та обґрунтовувати власні рішення. Командні сценарії сприяють соціалізації, зміцнюють відчуття відповідальності перед групою та розвивають навички співпраці, що важливо як у навчальному, так і в майбутньому професійному середовищі.

Завдяки комплексному поєднанню мультимедійності, національного контексту, ігрових механік і педагогічно обґрунтованих сценаріїв «Країна мрій» стає не просто електронним засобом навчання, а цілісним інструментом виховання патріотичних, відповідальних і критично мислячих громадян.

У контексті вивчення предмета «Захист України» цей засіб забезпечує реалістичне, безпечне й технологічно сучасне середовище для формування навичок, необхідних кожному майбутньому громадянину держави, що бореться за свою свободу та цілісність. Тому *використання «Країни мрій» у школі має стратегічне значення для забезпечення освітніх, виховних і національно-державницьких завдань.*

Висновки. Гейміфікація є потужним засобом модернізації освітнього процесу та формування ціннісної, культурної ідентичності учнів. Її застосування забезпечує не лише підвищення мотивації та ефективності навчання, а й створює умови для безпечного моделювання реальних ситуацій, що сприяє формуванню відповідальності, стійкості та здатності діяти в умовах викликів.

Цифрові інструменти, такі як CITADELE та «Країна мрій», розширюють можливості навчального процесу, забезпечують високу якість підготовки здобувачів освіти та формують фундамент для розвитку свідомого, мотивованого й патріотично налаштованого покоління.

Список використаної літератури

1. Національна ідентичність як проблема науки й освіти : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 12 березня 2020 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. 314 с. URL: https://iod.gov.ua/content/events/56/naukovo-praktichna-konferenciya-nacionalna-identichnist-yak-problema-nauki-y-osviti_publications.pdf?1700229369.8142
2. Козуб Г. О., Козуб В. Ю., Бондаренко Л. І., Бобень І. Ю. Використання елементів гейміфікації в процесі дистанційного навчання здобувачів вищої освіти. *Освіта та педагогічна наука*. 2024. № 2 (186). С. 38–50. URL: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2024-2\(186\)-38-50](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2024-2(186)-38-50)
3. Lee, J. J., Hammer, J. Gamification in Education: What, How, Why Bother? *Academic Exchange Quarterly*. 2011. № 15(2). URL: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3714308>
4. «Оновлений «Захист України» формуватиме в дітей оборонну свідомість» – усе, що треба знати про зміни у викладанні курсу та підготовку вчителів. Нова українська школа. Веб-ресурс НУШ. URL: <https://nus.org.ua/2024/06/12/onovlenyj-zahyst-ukrayiny-formuvatyme-v-ditej-oboronnu-svidomist-use-shho-treba-znaty-pro-zminy-u-vykladanni-kursu-ta-pidgotovku-vchyteliv/>
5. «Захист України» по-новому: гейміфіковані навчальні матеріали, створені за участю військових, схвалено для шкіл. Нова українська школа. Веб-ресурс НУШ. URL: <https://nus.org.ua/2025/10/11/zahyst-ukrayiny-po-novomu-gejmifikovani-navchalni-materialy-stvoreni-za-uchastyu-vijskovykh-shvaleno-dlya-shkil/>
6. L7 Simulators. CITADELE: Інтерактивна тренінгова система для предмета «Захист України». URL: <https://www.l7simulators.com/articles-copy/citadele-interaktivna-treningova-sistema-dlya-predmeta-zahist-ukrayini>
7. KM Media. Захист України. Програмне забезпечення. Електронний засіб навчального призначення «Дидактичний мультимедійний матеріал «КРАЇНА МРІЙ»». URL: <https://kraina-mriy.com/>

Роль практичного психолога у формуванні національної ідентичності здобувачів загальної середньої освіти

Герасимова Ксенія,
молодший науковий співробітник
відділу дитячої психоневрології та пароксизмальних станів
ДУ «Інститут неврології, психіатрії та наркології
ім. П. В. Волошина НАМН України»,
практичний психолог
КЗ «Харківський ліцей № 23 Харківської міської ради»
ksushagerasimova75@gmail.com

Вступ. У сучасних умовах, позначених глобальними трансформаціями, потужними інформаційними викликами, особливо військовою агресією проти України, формування стійкої, глибоко усвідомленої національної ідентичності здобувачів загальної середньої освіти набуває статусу стратегічного виховного пріоритету. Національна ідентичність є не лише усвідомленням приналежності до нації, а й фундаментом психологічної стійкості, ціннісно-сміслової сфери та громадянської компетентності молоді особистості.

Традиційно цей процес розглядається крізь призму навчальних дисциплін (історії, літератури, мови) та позакласних заходів. Однак, з огляду на емоційну насиченість історичного досвіду та необхідність опрацювання національної травми, критично важливим стає залучення практичного психолога. Саме психологічний супровід на годинах спілкування дозволяє трансформувати знання про націю в особистісний досвід, сприяючи розвитку емоційно-ціннісного й поведінкового компонентів ідентичності, особистісної стійкості та свідомого вибору. Психолог трансформує сухі історичні чи культурні факти у внутрішній досвід дитини.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та розкриття практичних методів роботи шкільного психолога на годинах спілкування, спрямованих на формування національної ідентичності. Основна увага приділяється застосуванню принципів терапії прийняття та відповідальності (АСТ) для розвитку психологічної гнучкості здобувачів освіти, що є необхідною умовою для інтеграції травматичного досвіду, подолання відчуття безсилля та стимулювання відповідальної громадянської дії. Розглянуто, як за допомогою психологічних інструментів формується не просто знання про Батьківщину, а й свідомий вибір бути активним, стійким та цінносно орієнтованим громадянином України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Тема формування національної ідентичності здобувачів загальної середньої освіти є високо розробленою в українській науковій літературі, проте її окремий аспект – *робота практичного психолога на годинах спілкування в контексті опрацювання травми* – має фрагментарний та інноваційний характер.

Проблему національного виховання та патріотизму висвітлили у своїх класичних працях видатні українські педагоги І. Бех [1], О. Вишневський [2], В. Кремень [7], які глибоко розкривають сутність національної ідеї, патріотизму та формування громадянської свідомості як найвищого рівня ідентичності, акцентуючи на необхідності створення цілісного виховного простору.

Значна кількість робіт у сучасних джерелах зосереджена на організаційних моделях, таких як «Школа-Родина-Громада». Ця модель активно досліджується як основа для створення єдиного соціокультурного простору, що посилює національно-виховний вплив [3; 4]. Обґрунтовується, що громада є живим контекстом для практичного прояву ідентичності [4].

Незважаючи на ґрунтовну теоретичну базу національного виховання, практична розробленість ролі психолога як ключового агента цього процесу на годинах спілкування (з акцентом на емоційно-ціннісній сфері, травмі та психологічній гнучкості) залишається недостатньою та є актуальною темою для подальшого науково-методичного узагальнення.

Виклад основного матеріалу

У світлі окресленої актуальності й недостатньої розробленості психологічних методик, що інтегрують виховний та травмодолаючий компоненти, є необхідність розробки дієвих механізмів. Саме тому центральною ланкою в роботі психолога на годинах спілкування стає формування психологічної гнучкості здобувачів освіти. Зважаючи на травматичний контекст сьогодення, ця робота має ґрунтуватися не лише на просвітницьких, але й на корекційно обґрунтованих підходах. Оптимальним інструментом для цієї мети є терапія прийняття та відповідальності (АСТ). Її принципи дозволяють не уникнути болю, пов'язаного з національною трагедією, а використати його як мотивацію для ціннісно орієнтованої дії, що є ключовим для формування стійкої та активної національної ідентичності.

Далі розглянемо детальніше, як принципи АСТ інтегруються у виховний процес і забезпечують формування національної ідентичності як ресурсу психологічної резиліентності.

Перше, на чому хочеться зупинитися, що ці заходи, керовані психологом, стають простором для безпечного проживання національних почуттів і закріплення цінностей як особистісних орієнтирів. *Вони допомагають учням:*

- *усвідомити свої цінності* – ідентифікація та інтерналізування ключових українських цінностей (Свобода, Воля, Гідність, Соборність) – і зіставити їх зі своєю поведінкою, чому сприяють такі вправи, як дискусії «Коло Гідності» та «Мої національні якорі»;
- *емоційно прийняти історії* – робота з почуттями гордості, шани й емпатії до історичних подій та героїв перетворює історію з набору фактів на особистий емоційний ресурс (можна запропонувати такі підходи, як методи Арттерапії або Гештальт-підходу, наприклад, «Я і мій предок», «Герої сьогодення»);
- *формувати образ майбутнього* – стимулювання позитивної мотивації та відповідальності за майбутнє країни через проєкцію та планування власної участі (для цього, наприклад, було б доречно використати візуалізацію «Україна через 10 років: Моя роль»).

Інший важливий напрям роботи практичного психолога – це розвиток психологічної стійкості та резиліентності. В умовах війни усвідомлення себе частиною нації нерозривно пов'язане з усвідомленням національної травми. Робота психолога на годинах спілкування має вирішальне значення і полягає у формуванні психологічної гнучкості (резиліентності) на основі принципів терапії прийняття та відповідальності (АСТ). Цей підхід забезпечує інтеграцію болісного досвіду без руйнування ідентичності. Психолог створює безпечні, структуровані умови для обговорення складних історичних і сучасних подій. Фокус дискусії свідомо

зміщується з позиції жертви на резилієнтність, здатність нації до відновлення та незламність.

Прийняття навчає учнів не боротися з природними болісними емоціями (страх, гнів через втрати), а визнавати їх існування як ціну свободи. Це звільняє ментальну енергію, яка раніше витрачалася на уникнення болю. Діти вчаться розрізняти деструктивні думки («Ми безсилі», «Це безнадійно») та реальність. Такі думки сприймаються як просто слова, а не як абсолютні істини, що знижує їхній паралізуючий вплив на волю.

Психологічна стійкість має бути інтегрована в самовизначення особистості як українця/українки, перетворюючись на ресурс ідентичності. Прикладами роботи є обговорення прикладів незламності (Козаки, Дисиденти, сучасні Захисники), яке формує розуміння, що психологічна стійкість є глибинною частиною українського національного характеру. АСТ використовується для того, щоб учні чітко визначили свої національні цінності (свобода, гідність, служіння) і використовували їх як внутрішній орієнтир для прийняття рішень, незважаючи на зовнішній хаос.

Тривога та відчуття безсилля найбільш ефективно долаються через конкретну, цінносно орієнтовану дію, що активує принцип відповідальної дії. Стимулювання громадянської активності в доступному форматі (волонтерські ініціативи, допомога одноліткам) перетворює тривогу на корисну дію та надає відчуття контролю. Психолог акцентує, що найважливіша дія – це якісне виконання своїх поточних обов'язків (навчання, дисципліна), оскільки це є прямим внеском у стійкість і майбутнє нації. Ця діяльність закріплює поведінковий компонент ідентичності: «Я – не лише той, хто відчуває біль, а й той, хто активно буде майбутнє». На цьому етапі можна запропонувати роботу з метафорою трамвая, що їде до важливої зупинки (національні цінності: свобода, відбудова, освіта).

Завдання психолога на цьому етапі – забезпечити, щоб усвідомлення національної травми не призвело до психологічної ригідності (застрягання у стані жертви чи уникнення), а стало каталізатором для свідомої, цінносно орієнтованої дії. Це дозволяє інтегрувати травму в національну ідентичність як історію стійкості та незламності, мобілізувавши внутрішні сили для стійкого та свідомого життя.

Також варто зауважити, що національна ідентичність є об'єктом інформаційної війни. Саме тому завдання практичного психолога – ***розвинути психологічні захисні механізми від маніпуляцій.*** На годинах психолога можливе проведення практичних занять із розпізнавання емоційних тригерів у новинах, які спрямовані на дезінтеграцію нації (розпалювання внутрішніх конфліктів, знецінення). Здобувачі освіти можуть навчитися аналізувати не лише зміст повідомлення, а й власну емоційну реакцію на нього; обговорити психологічні механізми роботи пропаганди, яка використовує страх, гнів або провину для руйнування довіри до державних інститутів і національних лідерів. Важливою умовою цієї роботи є навчання дітей ставити під сумнів інформацію, що викликає надмірно сильні, деструктивні емоції, і звертатися до національних цінностей як до критерію істини, наприклад, чи відповідає це повідомлення цінності гідності чи взаємодопомоги?

Практичний психолог на годинах спілкування виступає як інтегратор і модератор, що забезпечує не лише передачу знань, а й психологічне закріплення національної ідентичності на рівні свідомості, почуттів, а також готовності до відповідальної дії.

Висновки

Проведений аналіз підтверджує, що формування національної ідентичності здобувачів загальної середньої освіти в умовах сучасних викликів, зокрема воєнних дій, є стратегічним імперативом виховного процесу, який вимагає цілісного та системного підходу.

- **Необхідність психологічного підходу.** Хоча теоретичні основи національного виховання глибоко розроблені (Бех, Кремень), традиційні педагогічні методи є недостатніми для роботи з емоційно-ціннісною сферою та національною травмою. Визнано критичну роль практичного психолога в перетворенні знань на усвідомлену, стійку ідентичність.

- **Година спілкування як платформа.** Година спілкування є найбільш ефективним форматом для психологічного втручання, оскільки вона дозволяє створити безпечний простір для опрацювання складних почуттів і колективної рефлексії, що неможливо в рамках академічних предметів.

- **Ключова роль АСТ-принципів.** У контексті війни усвідомлення себе частиною нації нерозривно пов'язане з усвідомленням національної травми. Застосування принципів терапії прийняття та відповідальності (АСТ) є інноваційним і найбільш ефективним підходом. **На мою думку, АСТ дозволяє:**

- **інтегрувати біль:** навчити учнів приймати болісні емоції, пов'язані з травмою, не дозволяючи їм паралізувати волю;
- **формувати стійкість:** перетворити травматичний досвід на ресурс психологічної гнучкості та незламності;
- **стимулювати дію:** спрямувати енергію, звільнену від боротьби з емоціями, на відповідальну громадянську діяльність, закріплюючи поведінковий компонент ідентичності.

Таким чином, ефективне формування національної ідентичності через години спілкування потребує інтеграції психологічних методів АСТ. Це забезпечить виховання не просто поінформованих, а свідомих, стійких і цінносно орієнтованих громадян, здатних до відновлення та розбудови суверенної держави.

Список використаних літературних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006. 270 с.
2. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Київ : Знання, 2008. 560 с.
3. Городецька І. М. Формування національної ідентичності в учнів засобами партнерської взаємодії школи і сім'ї. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2019. Вип. 27. С. 119–124.
4. Караман О. Л. Громада як соціокультурний простір національного виховання. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки.* 2020. № 3 (71). С. 121–125.
5. Кононова М., Кучма Т. Психологічна стійкість особистості: концептуальні підходи та практичне застосування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки.* 2018. Вип. 4 (Т. 2). С. 27–32.
6. Контратюк С. Сутність та особливості професійного стресу у сфері соціальних комунікацій. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації».* 2017. Вип. 12. С. 157–162.
7. Кремень В. Г. Національна ідея та освіта: виклики сучасності. *Вища освіта України.* 2014. № 1 (52). С. 8–15.
8. Шевчук С. В. Теорія та практика. Терапії прийняття та відповідальності (АСТ) у роботі з травмою. *Психологія і суспільство.* 2022. № 4. С. 98–105.

Формування мовної ідентичності учнів у сучасному освітньому просторі

Булавицька Наталія,
учитель англійської мови,
спеціаліст вищої категорії комунального закладу
«Харківська гімназія № 98 Харківської міської ради»
natali.malko@gmail.com
Малько Іра,
учитель початкових класів,
старший учитель комунального закладу
«Харківська гімназія № 98 Харківської міської ради»
irinamalko56@gmail.com

У сучасному світі освіта розвивається в умовах інтенсивних глобалізаційних процесів, стрімкого інформаційного обміну та культурної взаємодії народів. Ці процеси суттєво впливають на формування ціннісних орієнтирів молодого покоління, його світогляду та мовної поведінки [1]. З одного боку, глобалізація відкриває перед людиною безмежні можливості для пізнання світу, міжкультурного діалогу та самореалізації, а з іншого — створює загрозу нівелювання національної самобутності, втрати духовних і мовних коренів [4].

Сьогодні, коли Україна веде боротьбу за свою незалежність і культурну цілісність унаслідок збройної агресії Російської Федерації, питання мовної ідентичності набуло особливого суспільно-державного значення. Мова стала не лише засобом спілкування, а й зброєю духовного опору, символом свободи, гідності та культурної самобутності. Саме українське слово об'єднує народ, зберігає історичну пам'ять і засвідчує стійкість української нації.

У такій ситуації усвідомлення власної мовної ідентичності постає як невід'ємна складова особистісного, громадянського й духовного розвитку [1,2]. Адже мова — це не лише засіб комунікації, а носій історії, культури, моральних цінностей і світогляду народу [3]. Через неї людина сприймає світ, осмислює себе, передає емоції, формує зв'язок поколінь і належність до спільноти [1].

Для сучасної української школи питання плекання рідного слова, виховання любові до мови та формування мовної самосвідомості учнів стає одним із ключових напрямів освітньої діяльності [2]. Від того, наскільки успішно буде сформована мовна ідентичність молодого покоління, залежить не лише якість освіти, а й духовна зрілість, громадянська позиція та майбутнє нації загалом. Це завдання визначене не лише педагогічними, а й законодавчими документами України.

Так, відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019), державною мовою освітнього процесу є українська, а її знання є обов'язковою умовою повноцінної участі громадянина у суспільному житті [6]. Використання державної мови в освіті сприяє єдності нації, забезпечує рівний доступ до знань і формує духовно-культурний простір держави.

Ці положення перегукуються з ідеями Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, у якій наголошено, що формування патріота і громадянина неможливе без виховання поваги до державної мови, любові до рідного слова та відповідальності за його збереження і розвиток. У документі

зазначено, що “володіння українською мовою є основою національної ідентичності, засобом духовного єднання та гарантією державної безпеки” [5].

Отже, формування мовної ідентичності є не лише педагогічним завданням, а й стратегічною складовою державної мовної політики, спрямованою на збереження культурного суверенітету України.

Проблема мовної ідентичності належить до кола найважливіших у сучасній педагогічній та культурологічній науці, адже саме мова є тим чинником, який визначає духовний портрет людини, її систему цінностей, спосіб мислення та комунікативну поведінку [3, 4].

Мовна ідентичність — це не просто вміння володіти певною мовою на практичному рівні; це глибоке внутрішнє усвідомлення своєї належності до мовної спільноти, емоційне прийняття її традицій, духовних смислів та культурного коду [3]. Через мову людина не лише виражає думки, а й відтворює власну історію, характер, національну пам'ять і світосприйняття.

Отже, мовна ідентичність охоплює цілий комплекс явищ — від мовленнєвої поведінки до ціннісного ставлення до слова. Це своєрідне відчуття «мовного дому», у якому людина почувається природно й захищено. Вона відображає як знання мови, так і внутрішню потребу нею користуватися, відчуття гордості за її красу, мелодику, унікальність.

З наукової точки зору, поняття мовної ідентичності є міждисциплінарним.

Психолінгвісти трактують її як складову комунікативної компетентності — здатність особистості реалізовувати власне «Я» через мову, використовувати її як інструмент самовираження, мислення та емоційної взаємодії з іншими. Соціолінгвісти підкреслюють зв'язок мови з процесом самоідентифікації людини у суспільстві, її належністю до певної етнічної, культурної чи регіональної групи.

Педагогічна наука, своєю чергою, розглядає мовну ідентичність як результат системного виховного процесу, який формує духовний зв'язок між особистістю й культурою народу. Саме у школі закладаються основи усвідомлення учнем того, що рідна мова — не лише навчальний предмет, а живий організм, у якому пульсує історія, мораль і духовність його предків [2]. Формування мовної ідентичності передбачає виховання не лише мовних умінь, а й ціннісних орієнтацій, моральних почуттів, естетичного смаку, громадянської позиції.

Мовна ідентичність є багатовимірним утворенням, у структурі якого можна виокремити кілька взаємопов'язаних аспектів:

1. Когнітивний аспект — передбачає знання системи мови, її норм, історії, розвитку, багатства лексики та стилістичних можливостей. Це рівень свідомого володіння мовою як інструментом пізнання світу [1].
2. Емоційно-ціннісний аспект — охоплює почуття любові до рідного слова, гордості за нього, естетичне сприйняття мовної краси, розуміння морального значення мови в житті людини [2].
3. Соціокультурний аспект — проявляється у здатності особистості усвідомлювати себе частиною мовної спільноти, активно використовувати рідну мову в суспільному, культурному та особистому житті, передавати її наступним поколінням [4].

Кожен із цих компонентів має велике значення у виховному процесі, адже без знання мови неможливе глибоке відчуття належності до свого народу, а без емоційного зв'язку з нею знання залишаються формальними.

Таким чином, формування мовної ідентичності — це складний педагогічний процес, який виходить далеко за межі вивчення мовних норм і правил. Йдеться про виховання людини, яка відчуває мову як частину власного «Я», як духовну основу своєї особистості, як джерело моральних і культурних цінностей. Мовна ідентичність — це стан гармонії між словом, думкою і внутрішнім світом, що робить людину свідомим носієм культури, активним творцем духовного простору нації [3].

Школа — це не лише інституція знань, а осередок національної культури та виховання громадянина. Вона формує духовну єдність покоління, сприяє усвідомленню, що українська мова — це не просто навчальний предмет, а “душа народу”, його історична пам’ять і символ державності.

Відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання, учитель є “провідником духовних і мовних цінностей нації”. Висока культура мовлення педагога, його приклад любові до українського слова, вміння донести до дітей красу, мелодіку й силу мови є вирішальними у формуванні мовної самосвідомості школярів [5].

Мовна ідентичність не виникає стихійно — вона є результатом цілеспрямованої педагогічної діяльності, яка починається з раннього дитинства і триває протягом усього навчального процесу. Сучасний освітній простір має стати простором культурної безпеки, де українська мова — це не лише засіб комунікації, а й форма духовного самовираження, інструмент єднання учнівської спільноти. Усі елементи навчального процесу — уроки, виховні заходи, позакласна діяльність, міжособистісне спілкування — повинні сприяти тому, щоб українська мова природно функціонувала в усіх сферах шкільного життя.

Найважливішою постаттю у цьому процесі є учитель. Саме він є носієм і транслятором мовної культури, взірцем ставлення до рідного слова, прикладом того, як мова може бути не лише інструментом спілкування, а й джерелом духовного натхнення. Висока культура мовлення педагога, його любов до українського слова, вміння донести до дітей красу, глибину й силу мови формують у школярів емоційно-позитивне ставлення до неї. Якщо дитина чує гарну, правильну, образну мову, вона починає сприймати її як природну і привабливу. Мовна самосвідомість формується у процесі інтерактивного навчання, дискусій, проєктів, медіаторчості, коли учень не просто вивчає граматику, а відчуває живу силу слова. Важливим є залучення фольклору, літератури, народних пісень, сучасної української культури, які допомагають учням пізнати мову як елемент духовного спадку нації.

В умовах війни особливого значення набуває створення єдиного мовно-культурного простору школи, у якому рідна мова функціонує природно, поважно й послідовно. Це — щоденна реалізація положень Закону про мову, який зобов’язує освітні установи забезпечувати українськомовне середовище та підтримувати розвиток мовної компетентності кожного учня [6]. Формування мовної ідентичності відбувається не лише на уроках, а й під час позакласних заходів, спрямованих на популяризацію рідного слова: під час Днів української писемності та мови, літературних фестивалів, конкурсів читців, мовних квестів, театральних постановок. Такі заходи виховують гордість за мову, підтримують почуття причетності до української культури, допомагають пережити її красу на емоційному рівні.

Сучасні освітні технології також відкривають нові можливості для розвитку мовної самосвідомості. Використання мультимедійних ресурсів, освітніх платформ, інтерактивних вправ, відеоуроків та творчих онлайн-проектів дозволяє поєднати навчання з практичною діяльністю, створюючи середовище, у якому учні відчують ефективність і красу української мови у сучасному світі, а також дає можливість учням побачити, що українська мова є сучасною, динамічною, конкурентною у світовому культурному просторі.

Не менш важливою є атмосфера шкільного середовища. Там, де мова цінується, звучить природно й поважно, формується відповідне ставлення і в учнів. Якщо ж українська мова існує лише у межах підручника або контрольної роботи, а поза уроками поступається іншомовним впливам, то процес формування мовної ідентичності втрачає глибину. Тому завдання школи — створити єдиний мовно-культурний простір, у якому мова є не лише предметом вивчення, а й елементом шкільної культури, символом єдності шкільної громади.

Отже, школа виступає осередком, де формується не лише мовна компетентність, а й духовна єдність поколінь. Через рідне слово учень відкриває для себе світ культури, пізнає моральні цінності свого народу, вчиться мислити, відчувати й діяти як громадянин. Саме тому формування мовної ідентичності слід розглядати як один із пріоритетних напрямів виховної роботи сучасного закладу освіти.

Сучасний освітній простір відіграє ключову роль у формуванні мовної самосвідомості учнів, адже саме в ньому створюються умови для активного пізнання мови, її використання у різних комунікативних ситуаціях та розвитку внутрішньої мовної культури. Освітній простір слід розуміти не лише як фізичне середовище школи — класи, бібліотеки, кабінети — а й як цілісну систему освітніх, соціальних і культурних взаємодій, у якій мовна діяльність стає невід'ємною частиною повсякденного життя дитини.

Важливим чинником розвитку мовної самосвідомості є інтерактивне навчання, яке передбачає залучення учнів до живого спілкування українською мовою, обговорень, дискусій, проектів та колективної творчості. У таких умовах дитина не просто засвоює граматичні правила або словниковий запас, а відчуває мову як живий інструмент мислення, самовираження і взаємодії з іншими. Інтерактивність дозволяє учню відчути свою належність до мовної спільноти та формує внутрішню потребу користуватися рідним словом у повсякденному житті.

Не менш важливим є культурний компонент освітнього простору. Мова існує в контексті культури: через неї передаються традиції, історія, моральні цінності народу. Тому навчальний простір має включати не лише мовні уроки, а й заходи, які знайомлять учнів із літературною спадщиною, фольклором, сучасною творчістю, медіакультурою української мови. Це сприяє формуванню емоційно-позитивного ставлення до рідної мови, розумінню її ролі як носія національної ідентичності та засобу самовираження.

Важливим елементом є створення мовно-пізнавальної атмосфери, яка стимулює бажання мислити, говорити та творити українською. Під цим розуміють не лише організацію уроків у формі дискусій, рольових ігор чи мовних квестів, а й системне використання рідної мови у повсякденному житті школи: оголошення, вітальні промови, позакласні заходи, шкільні медіапроекти, творчі лабораторії. Коли мова звучить постійно, природно й ціннісно, вона стає частиною шкільної культури, а учні — її активними носіями.

Крім того, освітній простір має враховувати індивідуальні особливості учнів — рівень мовної підготовки, інтереси, пізнавальні здібності. Завдяки цьому кожен учень може відчути себе успішним у спілкуванні рідною мовою, відчути її значимість для власного «Я» та розвинути стійке почуття мовної самосвідомості.

Отже, освітній простір у сучасній школі — це не лише місце для передачі знань, а насамперед середовище, яке формує мовну самосвідомість, виховує гордість за рідну мову, розвиває мовні та комунікативні компетенції, забезпечує емоційно-ціннісне сприйняття слова як невід’ємної частини культури та ідентичності. Він є фундаментом, на якому будується мовна особистість учня і, ширше, духовний потенціал майбутньої нації.

Формування мовної ідентичності в сучасних умовах — це виховний, культурний і державотворчий процес, що поєднує педагогіку, патріотизм і духовність. Від того, наскільки успішно школа зможе прищепити дітям любов до українського слова, залежить не лише якість освіти, а й духовна стійкість нації.

Мовна ідентичність — це стан гармонії між словом, думкою й душею, який робить людину свідомим носієм культури, патріотом і громадянином. Саме тому утвердження української мови у всіх сферах шкільного життя — це не лише виконання вимог законодавства, а внесок у збереження незалежності та майбутнього України. Це не лише результат педагогічного процесу, а фундамент, на якому будується духовне життя кожного учня та майбутнє нації. Тому завдання сучасної освіти полягає у створенні умов, які дозволять учням відчути мову як живу силу, що формує мислення, емоції та цінності, а отже, і власну ідентичність.

Список літератури

1. Андрущенко Л. М. **Мовна ідентичність та культурна самосвідомість: теорія і практика.** Київ : Ліра-К, 2019. 256 с.
2. Довженко Л. М. **Культура слова і виховання мовної ідентичності.** Київ: Наукова думка, 2018. 184 с.
3. Залізник, Г. М. Мова як індикатор української національної ідентичності та цивілізаційного вибору киян. Українська мова. 2023. № 2(86). – С. 72–86. – URL: <https://ukrmova.iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/sites/8/2023/06/6.-Zaliznyak.pdf> (дата звернення: 10.11.2025)
4. Коваль І. П. **Соціолінгвістика української мови: монографія.** Львів: Світ, 2020. 240 с.
5. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641: наказ Міністерства освіти і науки від 06.06.2022 № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 08.11.2025)
6. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/76996.html> (дата звернення: 08.11.2025)

Редактор: *Тетяна Писаренко*

Технічне редагування: *Севіль Семисошенко*

Електронне видання

Харківська академія неперервної освіти
61057, м. Харків, вул. Григорія Сковороди, 24,
тел. / факс (057) 731-21-31,
E-mail: kvnz.hano@gmail.com, neperervna2001@gmail.com
Web-сайт: edu-post-diploma.kharkov.ua